

JÓKAI MÓR NOVELLÁI

ÁRNYKÉPEK

TARTALOM

VÁNDOROLJATOK KI!

ADAMANTE

A MUNKÁCSI RAB

EGY HALÁLITÉLET

VALAHÁNY HÁZ ANNYI SZOKÁS

A SZŐKEVÉNY

A REMETE HAGYOMÁNYA

AZ ERDŐK LEÁNYA

VÁNDOROLJATOK KI!

A nagy világon e kívül nincsen számodra hely.
Vörösmarty.

Szivet cseréljen az, a ki hazát cserél
Tompá.

Vándoroljatok ki... -

Ha a sziv mitsem érez, midőn e szóra gondol, - ha a hazát csak akkor kell szeretni, midőn ezt tenni élv és dicsőség és akkor nem, midőn a honszeretet neve keserv, - ha a távozni készülő nem hall lelkében semmi hangot, mely azt susogja: maradj, maradj!... ha számot vetve magatokkal, meggyőződtek felőle, hogy itthon nem tudtok semmit használni többé, - ha a legszentebb remények utolsó csillága is kihamvadt kebletekben, - ha nem szerettek senkit és semmit többé, ki utánatok itt marad, - akkor... vándoroljatok ki.

Hisz mi az a hon? Föld, melyet másutt ingyen osztogatnak. - Itt ugyan őseid vérén zöldül a fű, de amott még gazdagabb; - itt ugyan minden lépten nemzeti emlék akasztja meg pillantatod, kedves vagy bánatos, dicsőség vagy gyász emléke; egy halom, - egy diadalmező, - egy rom vagy egy sir, - mit látsz rajtuk? kilátás van másutt is, s a kik elmúltak, azoknak mindegy; akár emlékeznek rájuk, akár sem.

Légy hidegvérű. Hát mi érdeme van arra e nemzetnek, hogy szeresd, hogy hozzá tartozó légy? Historiája más népnek is van, nagyobb is talán mint nekünk - jövője fényesebb akárhánynak, - gazdagabb valamennyi. S mi az a honszeretet? Lelki gyöngeség, költői rajongás, gyermeki ösztön. Ha kérdeni találja benned valami titkos érzelm: nem látod-e ez ismerős rónákat, miknek virágait is névszerint ismered? nem andalog-e emléked azon ház küszöbén, hol gyermekéveidet eljátszottad? nem csengnek-e füledbe azon ismerős dallamok, mik a mezők virágaival együtt teremnek? nem jelennek-e meg álmaidban mindazok arcai, a kiket szerettél? nem alszol-e csendesen, azt tudva, hogy fejed szülőtefölded keblén pihen? nem száll-e szivedbe büszkeség, ha a multakra gondolsz s nem dagad-e önérzettől, ha a jövőre nézesz? s mindezeket magaddal fogod-e vihetni? a délibábos rónákat, az ismerős hajlékot, az édes dallamot, a kedves arczokat, az emléket és a reményt, mely a nemzet éltehez van kötve? - utasítsd ki ez érzelmet szivedből s hitesd el magaddal, hogy elég nagy a világ, hogy az emberek mindenütt egyenlők s hogy az mindegy az emberiségre nézve, akár van magyar nemzet a világon, akár nincs?

Vándoroljatok ki! Adjátok el földeiteket akárkinek, a ki legjobb árt ad értük, hadd jöjjen helyetekbe idegen nép s ne maradjon itt más magyarnak, mint a bolondok, kik szerelmesek a földbe, s a szegények, kik kénytelenek azt szeretni. Beszélgessétek egymásnak, hogy itt az idő, melyben a nemzet megoszlattassék, hogy szétmenjen keletnek, nyugotnak, hogy ne éljen ott, a hol ősei meghaltak s ne haljon meg ott, a hol született.

Vándoroljatok ki. A ki ebben nem érez egyebet, mint az éghajlat változását, ki visszatekinthet a határról, a nélkül, hogy szemei nedvesek volnának, a kinek nincs egyéb terhe, mint az úti podgyász, a kinek nincs kedve bátor arcczal fordulni a borús idő felé s csak a napfényt keresi, az boldog ember s okosan cselekszik, ha itt hágy bennünket, kik el vagyunk szánva tűrni mindent, fáradni mindig és megtartani a régi szivet mindhalálig!

.....

Egy képet rajzolok elétek, olvasgassátok el, ha útban lesztek.

A levelek, mikből e koszorú össze van állítva, három külön egyéniség kedélyét rajzolják.

Az első rendbeliek egy érzelemdús hölgyé, kinek családja súlyos erkölcsi kényszerűség miatt hagyta el az országot, a második egy derék vállalkozó magyar hazafié, ki egy tisztújítás alkalmával rajta történt kellemetlenségek miatt túlment a tengeren ex nobili indignatione; a harmadik példány egy korát évekkal megelőzött, eszmékben gazdag franczia német lángelméjé, kinek egyedüli hibája az, hogy nem száz év múlva született, vagy épen soha sem.

Álljanak itt úgy, a hogy egymás után következnek.

I. Leona Rózához.

Dower, 184- év.

Isten veled, Isten veled!

Nem irok érzelmeimről, az elválásról, távollétről, mert ha azokra gondolnék, akkor betűk helyett könyeimet látnád e papíron.

- Már nyolcz napja, hogy hajón vagyunk, az ég mosolyog, a tenger hizelg, az emberek előzékenyek; mintha mindenki tudná, hogy minket vigasztalni kell. Arczunkon meg kell látszani a gyásznak, melyet belől viselünk. Ha látnál bennünket, nem ismernél reánk. Atyám, az életvidám, öskedélyű férfi, kinek nyíltsága ismerős volt mindenki előtt, ki vele egyszer összejött, most magában zárkózott és hallgatag; egész nap cabinjában ül s matematikai könyveket olvas, miket az előtt ki nem állhatott; velünk csak ebéd idején jön össze, akkor is különös ellenszenvet látszik a beszélgetés ellen mutatni, s ha testvéremmel találunk egymáshoz szólni, fölkel és ott hagy bennünket; testvérem Géza lelkülete egészen másnemű változáson ment keresztül, ő, az oly gyöngéd, oly nemes érzelmű, oly lovagias ifjú, kinek költői kedélyébe mind szerelmesek voltunk, most egy keserű gúnyolódó, tele élczes epéskedéssel, minden szava sarcasmus, egész nap nem tesz egyebet, mint gunyoros persiflageokon törí fejét, miknek célzáblájaúl azon legfájósabb érzelmeket választotta ki, melyek szivemben a hazátóli távolsággal együtt nőnek.

Oly arczot mutat, mintha igen vig dolognak találná mindazt, a mi velünk történt, s míg atyám minden szót, minden célzást kerülni látszik, mely e legfájdalmasabb hangot adó húrt érinthetné keblében, ő satyrákat csinál azokból.

Egyszer elem áll s elkezd magasztos arczczal, hogy neki egy világjavító eszméje van. Ő egy majomtelepet fog Amerikában alakítani; s ez új ivadékkal reformálandja az emberiséget, s hogy tervét megkedveltesse velem, azt rajzokkal illusztrálta. Ott volt: a majom mint hős, a majom, mint statusoeconom, a majom mint versiró, a majom a szószéken, a majom mint emberbarát s több efféle torzalakok, nevetségtárgyává téve a legkedvenczebb uralkodó eszméket.

Majd előveszi azon férfiak arczképeit, kik iránt a honban vagy külföldön rokonszenvet érzek, s lerajzolja őket nekem a legnagyobb élethűséggel, egyedül azt a különbséget téve bennük, hogy R.-G.-nak nyalka és neki igen jól illő bajuszát oda rajzolja viscount Palmerston ajkára, s felöltözteté őt magyar dolmányba; viszont Sz...t bajusz és szakáll nélkül, hosszú altdeutsch frakkban állitá elem; kedves népdalaimat németre fordítva énekli, francziául úgy beszél mint

egy bajor, s németül a berlini kiejtéssel, s ha olykor a hajós kapitánynyal szóba ereszkedik, az angol beszéd közbe, mintha tévedésből tenné, be-becsusszant egy egy tót felsóhajtást, s míg a becsületes angol érzékenyen szorítja meg kezét, ő a leghamisabb pathoszszaal mondja, hogy milyen önkénytelen rájár a szája az édes anyai nyelvre.

Ő nevet magának és én sirok, mert tudom jól, hogy ez affectált éles gúny csak takarója az éles fájdalomnak, s hogy ez a mindent sértő kacaj csak a bánat disharmoniája.

Nem rég ábrándozva egy képet kezdtem el naplómbe rajzolni. Egykori lakunkat ábrázolta az B. megyében, hol éltem legboldogabb óráit töltém. Lerajzolám a virágos erkélyt; az ismerős lugost, a rostélyon átlátszó kertet, mindent, a mit emlékem vissza tudott adni.

Valami hiányzott a képből s nem tudtam rá jönni, hogy mi? de érzettem, hogy ez így nagyon üres, hogy látása nem adja vissza azt a méla bús benyomást, a mi felőle lelkemben élt.

Ott hagytam a képet cabineomban s nehéz szívvvel mentem ki a földözetre, s míg szemeim a változó habokba néztek, újra meg újra előképzelttem minden tárgyat. Hasztalan. Nem tudtam a hiányzó vonást kitalálni.

Estenden egész csüggedten mentem vissza a cabineba, s a mint a félbe hagyott képet megpillantám, meglepetve láttam, hogy az most ki van egészítve.

Idegen kéz vonásai ki igazgatták mindazt, a mit én hibásan rajzoltam s a mit kifeledtem, a mi az egésznek azt a méla bús tekintetet megadá, oda volt rajzolva s a figyelmes kidolgozás tanusítá, hogy a kinek keze ott járt, kegyelettel nyúlt a képhez.

Ki mentem Gézát fölkeresni.

Háttal állt felém, nem látott, a keletre siető felhőkbe bámult, szemeiben láttam a könnyet, mely ott ragyogott; észrevétlen melléje simultam s vállára téve kezemet megszólítám:

- Te könyezel.

Ő megdöbbenve fordult hátra s azután gúnyos tréfával viszonzá:

- A physiologia szerint ennek az az oka, hogy a szemek duczrendszere meggyengült!

- De édes testvérem, itt nem a szemekben, hanem a szívben van a baj!

Nem érezni! nem érezni! Milyen boldogság volna ez, ha lehetne. Hijába, az emlékezet a leghosszabb betegség, mert annak az idő a gyógyszer.

Isten veled; köszönts ismerőimet. Nem kívánom, hogy rám gondoljatok, mert az csak fájhatna nektek. Jenőnek mond azt, hogy én igen vig kedélyben vagyok, ne tudja meg soha, hogy van egy szív, mely egy másik világrészen és egy másik életem túl sem szűnt érezni, fájni, emlékezni és nem reményleni. Nem szeretném, ha azt érezné, a mit én; de azt sem, hogy elfeledjen s lelkében ne maradjon számomra egy halk hangja a csendes kegyeletnek, s ha egykor boldog leend, gyanítsa, sejtse, hogy e boldogságaért én imádkoztam az éghez.

Áldjon az ég, az a boldog, az az elhagyott ég!

II.

Tekintetes H u r d a y és alsó k e r e p e s i H u r d a y L á s z l ó ú r egyikéhez tekintetes nemes nemzeti és vitézlő druszáinak.

Hamburg, 184-

Servustok öcsém!

Mondtam, hogy ott hagylak benneteket, mint szent Pál az oláhokat s ha megmondtam, hát meg is teszem. Velem ugyan többet sem díbdáb ügyvéd uram, sem pitypoty notárus uram nem ül együtt a zöld asztalnál. Majd keresek én magamnak olyan országot, a hol megtudják az embert becsülni. Én megélek, fogadom, majd meglássuk szájas uraimék olyan könnyen tudnak-e engemet nélkülözni? Hát csak olyan tedd ide tedd oda ember voltam-e nektek úgy-e? Ma megválasztottatok alispánnak azért, hogy hid legyen a három esztendő múlva utánam következőnek. Jól van, majd megmutatom én nektek (nem neked szólok, hanem azoknak ott), hogy a ki embernek született, annak nem három lépés a világ. Elmegyek Amerikába, jószágomat eladtam Kirchthürmernek 80 ezer forinton. 40 ezer ugyan már feküdt rajta, de a többi még is elég arra, hogy úr legyen. Minden leszek, a mi akarok. Megveszek egy birodalmat s kikiáltom magamat benne királynak s olyan ötvenet váगतok alattvalóim talpára mindennap, mint a parancsolat, s majd ha egy pár millióm lesz, akkor leereszkedem annyira, hogy benneteket meglátogassalak, addig nem láttok, ha megbetegeszték is értem.

Notabene, az agarászi társulat diplomáját küld utánam, meg Jancsi hajdúm liberiját, a mit otthon felejtettem; legalább lássák az emberről, hogy valami. Én magam ugyan incognitó akarok lakni egy ideig Amerikában, de az inasomat nem akarom, hogy lenézzék.

Senkit sem köszöntetek.

III.

Citoyen Kurz egy elvbarátjának Berlinbe.

Icaria. 184-

Barátom! Megbocsáss, ha várvavárt levelemet sokáig kénytelen voltál nélkülözni. Elfoglaltságom némileg kimentend. Elképzelheted, hogy egy város megalapítása nem csekély fáradságokkal jár. Én e művet csak nem rég végeztem be. Hírvagyó nem vagyok, ezért nem adtam saját nevemet ez általam megalapított városnak. Fekszik az egy szabad nép, a mohavkok szomszédságában, egy kellemes völgyben, mely különösen szép fákkal bővelkedik, úgy hogy csupa campeche-fákból évenként 2 millió dollárt vehet be ez általam alapított status. Gazdaságunk fő főnemét azonban eddigelő a bivalyok teszik, melyek két-három ezernyi csordákban legelésznek buja savanáinkon, a nélkül hogy valaki őrizni kénytelenítették őket, a lapályon fölségesen tenyészik az indigo s a napfényesebb helyeken igen sikeres kísérleteket tettem a czukornáddal, s hogy a természet minden ajándokával meg legyünk áldva, épen e napokban fedeztem fel egy gazdag rézbányát, melynek műveléséhez rögtön hozzá is fogtam, s mely évenként körülbelül 200 ezer mázsányi ércet fog kiszolgáltatni.

Házam egy gyönyörű folyamparton épült, (nem említve több helyt létező nyári pavillon-jaimat!) mely hely épen legalkalmasabb leendő kikötőnek, már eddig is kedvencz helyük az itt keresztül hajókázó kereskedőknek, mert tudnod kell, hogy városunk piacza nemcsak terményekben, hanem transito áruneműekben is igen jeles élénkségnek örvend, itt levén egyik

rakhelye a szomszéd Mohawk fejedelemnek K a m e h a m e h á n a k, ki en passant mondva egyike a legszabadelvűbb férfiaknak s annyira nagylelkű, hogy nem rég saját leánya kezével kínált meg, melyet én is elfogadtam, nem azért mintha hiuságomnak hizelegne, fejedelmi családdal jönni rokoni összeköttetésbe, mint inkább az ajánlott hölgy, most már szeretett hitesem Urakatna, valóban megragadó személyes előnyei végett.

Kényelmünkre semmi sem hiányzik, csupán csak még egy gőzös, melynek építése iránt épen alkudozásban vagyok, s mely rögtön megérkezendik, mihelyt a folyamatot szabályoztatám.

Ámde mindezek oly anyagi érdekű dolgok, melyek a te költői kedélyedet meg nem hatják, kedves barátom. Végül hagytam a javát, mely téged is kielégítend.

Itt vagyunk végtére a honban, mely álmainkat valósulni látja, itt van a boldog Ikaria, az egyenlőség földje, hol mindenki egyforma, úr és paraszt, fehér és rézszínű, ember és barom; hol a föld mindenki számára egyenlően terem, hol a világteremtő eszméknek nem kell küzdeniök kegyelt historiai emlékekkel, ősi szokásokkal, emberi balítélettel, legfeljebb mocsárokkal és szűnyogokkal: itt teremteni lehet, mert itt még üres a tér (a hol tudniillik a fák ki vannak vágva) az emberi teremtlélek őshonában találja magát, hol nincsenek kasztok, népkülönbségek, valláskülönbségek, hol egyenlő joga van a cselédnek a gazdával, az asszonynak a férfival, mindenki lehet az, a mi akar, teheti azt, a mit akar, párbajt vihat, feleségétől elválhatik, egy szóval itt a szabadság őshazája van, ne érts félre, nem a nyomorult spartai szabadságé, hol a vének voltak zsarnokai a fiataloknak, sem az önző római szabadságé, hol egy nép zsarnoka volt a többieknek, sem a franczia szabadságé, hol a nép zsarnoka önmagának, sem az angol szabadságé, hol a törvények zsarnokai az egész népnek, még csak nem is az amerikai egyesült statusok szabadságáé, hol szinte vannak zsarnokok, minők a pénz, a tekintélyek, a becsületeség, hazafiuság s más efféle előítéletek kényszerűsége; ez az ikáriai szabadság, melyet nem korlátol semmi, még csak törvények sem, hol az emberek annyira szabadok, hogy még önmaguknak sem parancsolnak; hol nem grassál semmiféle alkotmány, hol még a családi fensőbbiség is el van törölve s a hol a birtoktektély zsarnokságától maga a természet óvja meg az embereket, nagyszerű nyilatkozványai, a viharok, árvizek s baromfi pusztító állatok által hirdetve a kapzsi birtokvágyóknak, hogy itt minden a statusé!

Ezúttal ennyit elég tudnod Ikariáról, máskor többet. Kifejlődésünk oly óriási léptekkel halad előre, miszerint legkevesbbé sem kell megütköznöd rajta, ha legközelebbi levelemet három új közbeeső postaállomás bélyegével ellátva találod veendni.....

Utóirat. E napokban szinte háborunk ütött ki a szomszéd l e g w a n o k k a l egy internationalis kérdés miatt. Egyike tudniillik Ikaria status polgárainak elveink szabad alkalmazása következtében a szomszédok kukoricza-telepítvényeiről találta magát ellátni, melynek következtében kellemetlen érintkezések támadtak közte és azon kukoriczaföldet monopolizáló rabszellemű népek között, s ennek megtorlásaúl már épen bloquirozni akartam fővárosukat, azonban a fenforgó viszály mégis diplomatai úton kiegyenlítettett.

Légy boldog, - a mi azt teszi, hogy siess hozzánk.

IV. Leona Rozához.

Washington. 184-

Túl vagyunk a tengeren, s olyanformán érezzük magunkat, mint ki valamit otthon feledett, és nem merjük magunknak megvallani, hogy ez otthon feledett tárgy: - a szív.

Sokat írhatnék azon benyomásokról, miket az itteni dolgok újdonsága lelkünkre teendett, ha egy uralkodó fájdalom mindazokat ki nem törölné belőlük.

Engem a boldogság érzete is bánt.

Más ember más körülmények közt dicsekednék azon sorssal, melyben mi vagyunk, én panaszkodom.

Mindazok, kik bennünket megismerének, kikhez utasítva voltunk, legmegelőzőbb szíves-séggel fogadnak bennünket; atyámat a tisztelet legőszintébb jeleivel fogadták az ország legjelesebb férfiai, s felderítésünkre a legelőkelőbb salonok nyitják meg élvezeteik minden kútforrásait, a nők részvéte, a férfiak biztatásai egy perczig sem hagynak el bennünket.

És ez a legkeserűbb érzés, mikor tudjuk, hogy bennünket vigasztalnak! Az egész úton derült egünk volt, mindenki sajnál bennünket, még a természet is, mindenki iparkodik velünk feledtetni azt, a mit feledni nem lehet.

Boldogságot, jóllétet látunk köröskörül. A munkás boldogul, a szegény ápoltatik, a népkifejlődésnek semmi akadály nem áll útjában, egy gazdag mellett nincsen ezer koldus, a nemzetek testvérként laknak egy fedél alatt, mindenki szabadnak elégültnek érzi magát! Miért nem érezzük hát mi is?

Német, frank, irlandi és olasz mind úgy él itt, mintha otthon volna, hazájának nevezi a földet, melyen megtelepült és tudja azt szeretni, vagy világpolgár tud lenni s mindenütt jól érzi magát, vagy épen gyűlöli azt a hazát, melyet elhagyott, mint az irlandi, ki ha elsülyedve látná azt a földet, melyen született, megáldaná a tengert, mely azt elnyelé. Miért hogy egyedül a magyar nem találja fel sehol hazáján kívül hazáját?

Talán azért, mert más nép szülöttének nem kell félteni nemzetét az elenyészéstől, csupán nekünk, őket az elszaporodás aggodalma bántja, minket az elfogyásé.

Itten szabad lég fog bennünket körül, és én irigylem annak sorsát, ki otthon a börtön levegőjét szivja.

Ne fordítsd le semmi nyelvre e mondatot, csak magyarul van annak értelme, ha találkozol a hazában szenvedőkkel, kik nélkülöznek, kiknek napi küzdelme a nyomor, keserv, a bujdosás, mond meg neki, hogy túl a tengereken élnek náluk szerencsétlenebbek, kik kényelem, becsülés és szabadság áldásai között őket irigylük s a boldog ég alól viharokkal terhesek alá, kiknek hijába ád mennyországot egy új világ, lelkeik mindig hazajárnak az elhagyott hazába.

Megbocsáss, hogy e gondolataimat közlöm veled, oly mélységes időn keresztül el kelle azokat titkolnom mindenki előtt. A körülem élő világban senki sem érzi azokat, testvérem kigunyolja, atyám elítéli. Egyik kinos spártai szigort erőszakol lelkére, másik még kinosabb alakoskodást: a világ csodálja a rómainak, ki karját égeté el; ők sziveiket égetik ki, de hasztalan, mert a szív ismét újra kinő.

E napokban atyám az elnöknel volt, ki igen kedvező ajánlatot tett neki, minélfogva egész kényelemmel élhetett volna a fővárosban, atyám e helyett azon kegyet kérte ki magának, hogy

félrevonulhasson valamely magányosabb részébe az országnak s ott mezei gazdálkodással tölthesse idejét. Neki terhére van mind az, a mi őt örülni kényszeríti, fut a tisztelkedők előtt. Magam is alig várom, hogy szabaduljak e bennünket minden jóssággal elhalmozó nép közül. Úgy fáj nem szerethetnem azokat, kik azt megérdemlik: mint a hogy fáj szeretnem azokat, a kiket nem szabad.

Érts meg, és sirass.

V.

Tekintetes Hurday László úr levele Garmady László urhoz.

New-York, 184-

No öcsém, ittam tengert! Mondhatom, hogy nem jó. Tanácslom, hogy addig Amerikába ne jőj, míg Angliától New-Yorkig hidat, vagy tunelt, vagy vasutat vagy más effélét nem építenek, akkor is előbb meggyónjál és testamentomot tégy s assicuráld az életedet. Mert az igaz, hogy sok fürdön voltam már életemben, de akkora kádban még nem fürödtem, mint most, sem mineralwassert akkora quantumban nem ittam, sem a fürdőért annyit nem fizettem, mint most.

Hamburgból két hajó indult el tele kivándorlókkal. Többnyire németek voltak, bajorok, badeniek.

Az első helyen kevés utazott, legtöbb az utolsón volt összeszorítva, külön kabinja rajtam kívül senkinek sem volt. Elindulásunk előtt valami dalt kezdtek énekelni, hanem a legtöbbször a torkába belefagyott a hang, s az egypár, a ki még győzte magát pálinkával, mindenik másféle nótát fűjt, míg abba nem hagyta.

Egy két asszonyszemély kendővel integetett visszafelé, pedig oly sűrű volt a köd, hogy az ember a hajó egyik végéről a másikra sem látott s bele telt két óra, míg a kikötőből kivergődtünk, mialatt a sok lótfutó matróz szinte elütötte az embert a lábáról, taszigálva hosszú csákllyakkal a hajókat, a miknek neki mentünk, s iszonyúan dolgozva mindenféle kötelekkel és korongokkal legkisebb tekintet nélkül a publikumra. Az idő criminalis volt, a ködöt harapni lehetett, s mikor dél felé javulni kezdett, akkor eső lett belőle, s a kinek még a bőre száraz volt, azt is keresztüláztatta.

Magam csak jól el lettem volna látva. Mindenről gondoskodtam Hamburgban, a mit tanácsoltak, szabattam magamra egy tengeri kutyabőrt, fejemen gutta-percha sipka volt, lábamon kaucsuk csizma térdem felül. Vettem dohányt a mennyivel a gőzkatlant is be lehetett volna fűteni, két tajték pipám tettem a zsebembe. Egy vizmentes táska lógott az oldalamon, abban voltak a váltóim, meg az ajánlóleveleim, másik oldalon egy kulacs, abban volt valami pálinka, melyhez képest a vitriol még savó sem lehet.

A sok kényes bőrű népség letakarodott lassankint az eső előtt a földözet alá; magam csak megmutatom, gondolám, hogy én magyar vagyok, s föl sem véve az esőt, rágyújtottam s füstöltem, mint egy harmadik kémény, utóbb nem maradt egyéb úrféle a földözeten, mint én és a kapitány: már csak lemegyek én is, mert még azt találja gondolni, hogy én vagyok a kapitány s ő megy el. Kivertem a pipámat s befeküdtem a kabinba, Jancsinak meghagytam, hogy ne zörögjön. Egyszer fölébredek, kérdem Jancsitól, hogy hol vagyunk már.

A tengeren: felelt ő laconice.

Még nem értünk semmi státiót?

Nem ugyan hogy nem.

Én már szerettem volna, ha oda értünk volna.

Ismét kimentem végzetlenül unva magamat, most már a kapitány sem volt oda fenn, az eső szakadt, a kapitány helyén egy szép nagy hosszú szőrű neufundlandi kutya ült nagyméltóságon, oda mentem hozzá conversálni s a mint meg akartam czirógni a fejét, úgy bekapta a kezemet, alig tudtam kijönni belőle. Neki indultam, hogy majd benézek a fedezet alá, ott tán találok valami mulatságot. Az utolsó helyre benyitottam. Ott meg sem lehetett állapodni. Valami kétszáz férfi, asszony, gyermek és mopszli egymás mellett, hátán, ölén, aludt, pipázott, kártyázott, evett, ivott, danolt, káromkodott, píttyergett, ki hogy fért egymástól.

Az ajtót becsukni! ordita rám egyszerre tizenkettő, a mint beléptem.

Mindjárt, mondék; csak előbb kimegyek.

Van is mit féltetni, hogy ez a gyöngy atmoszféra ki ne szaladjon innen, a mi kétszáz áztatott köpönyeg, halzsíros bagaria, olajba főtt hal, foghagyma, pálinka és orrtekerő kapadohányfüstből szerencsésen conglomerálódott.

A ki ezt kiállja, az a víz alatt sem fül meg.

Az első helyre bevetődvén, itt már tisztességesebb arcokat találtam.

Az emberek mind egy asztal körül voltak gyülekezve: ott kártyáztak.

Még közibök sem léptem, midőn egy szögletből kinos sóhajtozás üté meg fületem.

Oda tekinték s az egyik pamlagon egy fiatal hölgyet látok fetrengeni, a kin és gyötrem legiszonyúbb kifejezéseivel arcán. Jajgatva vonta össze magát, fogait összecsikorgatva s szemeit fehérével forgatva fölfelé, minden pillanatban irtóztos görcsös erőtetések kényszeríték, mik alatt meg látszott szakadni, s akármit adtak be neki a mellette ülő asszonyok, még rosszabbul lett tőle; a hideg izzadság verte az arcát, kapaszkodott ide oda a legborzasztóbb halálfélelem kifejezésével.

Egy fiatal menyecske volt az, ki férjestől Amerikába vándorolni indul.

Férje az asztalnál éppen bankot adott.

Az emberek egy részét éppen boszantani látszék a hölgy jajgatása, mások azonban már hozzá voltak szokva.

Én egész ijedséggel léptem oda, nincs ezen a hajón orvos? kértem aggodalommal.

Parancsol ön valamit? kérde tőlem egy úri ember, kártyáját gusztálva.

Én nem, hanem talán ez az asszonyság ott.

Tengeri betegség az egész, szólta ez hidegvérrel.

S azon nem lehet segíteni? kértem.

Rögtön a mint száraz földet érünk. -

De tán csak nem lehet belehalni!

Az orvos vállat vonított, a férj osztotta a kártyát, a hölgy nehéz nyögését néha megszakíták kinos sikoltásai.

Én is elmentem onnan. Inkább az árbocz tetejében ültem volna; mint azt a kinlódást láttam; beültem a kabinba s valahányszor el akartam szenderülni, mindig keresztül hallatszott hozzám egy egy sikoltás a födőzet alól. -

Hány órája jövünk már Jancsi?

Tizenegy óta; -

Tehát még kétszáz ötven óráig megyünk, míg száraz földet érünk.

A következő éjjel nagyon rossz aludtam, a szél valami lyukat talált, melyen keresztül bedúdolt hozzám, a hajókötelek szüntelen verték a zapfenstreichot, a kátránybúzt még a dohányfüst sem bírta előlni, s ha a hajó egyik oldaláról a másikra fordult, mindig azt gondoltam, hogy kiesett a világ feneke.

Másnap, harmadnap majd megevett az unalom. Én olvasni nem szeretek, könyvet nem is hoztam magammal, de negyed napra már annyira nem tudtam mit csinálni, hogy megszólítottam egy tudós forma német embert, ha nem adna-e olvasni valami könyvet? Hogy ne adott volna, még magát is idadta ráadásul. E perctől fogva a becsületes ember az én contómra eszik iszik, az én dohányomat szíja, s az én csizmámat viseli. De nem sajnálom tőle, mert igen mulatságos fiú. Elindult tizforinttal Hamburgból Amerikába.

Hát hogy fogunk ott megélni? kérdém tőle.

Az én fiúm homlokára csapva nagy büszkén mondá: itt a capitalis.

Hát értünk valamihez, amice? kérdém tőle.

Mindenhez, én az vagyok a mi akarok: ha kell művészet, vagyok színész, szerelmes vagy énekes, akár sűgő: a mire szükség van; értek a festészet minden nemeihez, a daguerreotypon kezdve a csizmatisztításig. Nekem egyenlő feladat a philosophiából praelegálni, vagy mopszlikat aufvartolásra tanítani; ha kell könyvet írni, én megírom, ha kell kiszedni, én kiszedem, ha kell bekötni, én bekötöm, s még ha rá kerül a sor, el is adom, meg is bírálom, csupán azt nem teszem, hogy megvegyem. Én tudok mindent, a mit Bosco tudott, bort töltök üres pohárból, értek a gymnasticához, járok a kezemen, árboczokat balancirólok a fogamon, kilencz golyót hajigálok a levegőbe és tartok humoristicus felolvasásokat. Én a kézi mesterseégektől sem rettenek vissza, csinállok varrovánkosokat, tűtartókat, tubákos pixiseket, s úgy megvarrom a kaputot mint akárki más. Ha minden kötél szakad, talállok vendéglőst, a kihez beszegődöm, esztendő mulva magam nyitok koresmát, tudom a frankfurti virslit készíteni felségesen, s tiz év mulva úr vagyok. Nur courage!

Már ez könnyű szívvvel megy Amerikába; nekem tele pénzzel a zsebem, még sem tudok aludni, ha arra gondolok, hogy miből élek meg? ennek kisebb gondja is nagyobb ennél. Itt is akadt bolondra: én reám; nem mulik el nap, hogy valamimet neki ne adjam. Ő a világért sem kér semmit, egyszer csak azt látom, hogy neki ajándékoztam. Volt egy czifra alföldi bundám. Magára vette, persze hogy iszonyatos figura volt benne. Lehetetlen volt, hogy így meg ne mutassa magát az ismerősöknek. Azok is majd halálra nevették magukat rajta. Azóta mindig benne jár, hogy nekem és a többi utazónak jó kedvet csináljon. Eszem ágában sem lehet, hogy az a bunda még valaha az enyém legyen.

Azonban mindezen mulatozáson keresztül hallatszott az első helyen levő hölgy sikoltozása. Egy hétig folytonosan tartott rajta a tengeri betegség, soha egy órára sem csillapult el. Reggelként már oly félve hallgattam, ha nem hallatszik-e keresztül a szél zúgásán az a velőkig ható nyögés. Nyolczadnap reggel már nem hallottam hogy nyögött volna, no már bizonyosan hozzá szokott, gondolám s szinte jól esett, hogy nem hallottam a vékony deszka falon át nyalygása szavát. Pedig ekkor még nagyobb szél fújt, mint valaha; úgy jártunk Friczczel az én németemmel a fődözetben, mint a részeg emberek, én ő rajta nevettem, a mint egyik hajókötéltől a másikig ugrált, ő pedig Jancsin nevetett, a ki négy kéz láb mászott ha egy tizlépésnyi

expeditiora kellett neki menni. Mikor legjobban neveltünk, jön fel a lépcsőkön két matróz valami vitorla vászonba burkolt nyalábot emelve. Egy szót sem szóltak, letették a karfa mellé.

Mi az? kérdém kíváncsian.

A matróz végig nézett rajtam, mintha előbb számot vetve magában, ha valljon feleljen-e? azzal félpofájába igazítva a rágott dohánycsomót, phlegmatice monda:

Az a nő, a ki az éjjel tengeri betegségben meghalt.

Az inam megrogyott alattam e szavakra. Meg nem tudtam mozdulni helyemből, a matróz letérdelt a holttest mellé, s egy vastag tüvel hozzá varta a halott arczát a lepedőhöz, hajós szokás szerint, a másik egy tizenkét fontos ágyúgolyót vart a lábaihoz, s azzal megfogták két felül s belőditették a tengerbe.

Majd utána ugrottam magam is.

Egy percz mulva senki sem tudott róla többet, csupán engem lepett meg a gondolkozás, nem birtam elfeledni azt a látványt, mint csapott össze fölötte a víz, s még csak jel sem maradt utána, melyről sirját megismerjék, a hol megsirassák; a kik egy hét előtt elbucsúztak tőle, kik ott álltak a parton, könyező szemekkel kendőikkel integetve, tán atya, anya, barátnéi, tán most is forrón imádkoznak érte, mikor már ő testével a tengerfenék csodaférgeit táplálja. Öcsém ez borzasztó gondolat; nem akarom, hogy a tengeren temessenek el.

Már ekkor a sik tengeren voltunk.

Öcsém a mennyország szép dolog, a tenger is szép látmány, de a föld még is legsolidabb tünemény.

Azt látni, hogy az egész láthatáron semmi sincs azon a faalkotmányon kívül, mely talpunk alatt ingadozik, s azt tudni, hogy ez is minden perczben kilyukadhat, elsülyedhet, szétpattanhat, meggyuladhat, s ha az embert el nem nyelte a czápa, vagy a vízbe nem fult, hanem valami tutajra menekült, ott meghalhat éhen vagy szomjan, s utóbb még egymást lesz kénytelen megenni, ez szomorú állapot.

Egy reggel szokatlan zajra ébredtem fel. Mintha nagyon sokat kiabálnának oda kinn s valaki az ablakomat beszegezné.

Mit csinálnak ott? kiáltok felriadva.

Vihar lesz, az ablakokat beszegezik, hogy a víz be ne jöjjön rajta, világosita fel Jancsi.

No ez lesz még szép, mondék hirtelen felöltözködve.

Alig voltam készen, épen csak a kávémat akartam meginni, az asztal előtttem, a csésze a kezemben, midőn egyszerre puff! nagyot csap valami az ajtómra, én a forró kávé a nyakamba öntöm s az asztal alá esve, findzsa, tányér és csupor minden hegyibem hull, magam pedig gurulok az ágy alá.

Eleinte még azt gondoltam, Friczi bolondult meg, az csinál velem valami otromba tréfát, hanem egy másik taszítás; mely ellenkező oldalról támadván, ismét kabinetom tulsó falához vágott, tudtomra adá, hogy benne vagyunk a viharban.

No most itt az ítélet napja, gondolám magamban, mikor láttam, hogy a szobám pádimen-tomáról egyenesen a stukaturjára esem fel, s ütődöm, verődöm mind a négy falához, mint egy csapatotóba jutott egér.

Oda kinn ordított a vihar, a habok keresztül csapkodtak a hajón, a kapitány káromkodott, az asszonyok jajgattak, s e mellett a hajó úgy ropogott, mintha egyszeribe szétmenne minden

eresztékeiből; erre felfordult velem a világ, a fejem szédülni kezdett, a gyomromban mintha malomkövek lettek volna s azok is sokalnák az ott lételt, idáig csak nevettem a tengeri betegséget, de most egyszerre elállta minden izemet úgy, hogy feküdtem bele mint egy darab fa, megfogtam a kezemmel a függő ágyamat s beleharapva eláldottam a világot olyan cifrán, hogy Jancsi térdenállva könyörgött, ne ingereljem a szenteket, mert bizonyára nem sokára meglátandom őket.

Egyszer elordítja valaki magát oda lenn a hajó fenekén: Lyuk! s rémséges hangon terjed e kiáltás egyik fedezetről a másikra, lyuk, lyuk! az emberek őrzöngve nyargaltak alá s fel, csak ez egy szót ismételve mindenféle hangváltozatain az ijedelemnek.

Én a milyen fél deliriumban ott feküdtem, nem képzeltem egyebet erre a szóra, minthogy a hajó árbocza kilyukasztotta az eget.

De hisz könnyű lesz azt befoltozni, mert van miből, gondolám magamban, míg egyszerre Friczi ijedt arcczal benyit szobámba s tájékozó szájjal beordít, míg szeme egyszerre tizenkét felé állt:

Az Istenért, ki innen, a hajó feneke lyukat kapott, már négy lábnyira van benne a víz. -

Bizony bánom is én; viszonzám, ha víz jött be az egyik lyukon, fúrjanak a fenekén másikat, s azon meg ereszszerk ki s mérgesen hasra feküdtem.

Hallottam, hogy azután megint bekiáltott valaki.

Munkára minden ember! A szivattyúhoz! -

De hisz azt a vizet mind megihatod, a mit én kiszivattyúzok, gondolám magamban s fekve maradtam.

A betegség azonban mindig nagyobb erőt vett rajtam, s a kinok dühöngése után bekövetkezett a haláltóli félelem.

E kint nem lehet tollal leírni, az örök elkárhozott eszméje nem lehet nálánál nagyobb; a test és lélek egymással versenyez a szenvedésben, s egyik a másikat gyötri, százszor keresztülesik a halálon s megint újra kezdi. Maga előtt látja a legnagyobb irtózatokat, s nincs ereje testének megmozdulni, hogy tőlök szabaduljon, sem lelkének, hogy bátran nézzen szemeik közé. Végre hat lövést hallottam dördülni, a segélylövéseket, melyek után az ágyukat a tengerbe hányták s erre az a gondolat támadt bennem, hogy most a lőporos hordókra senki sem ügyel, egy szikra bizonyosan oda pattant, s lassanként szivárog közelebb közelebb.

E gondolat annyira kinzott, hogy felvándorogva kinyitottam ajtómat s kibuktam a födözetre. A szél menten lekapta a sipkátam s elvitte nem tudom hová. A födözetten dolgozott, a ki még mozdulhatott, a vitorlaköteleket vagdalták széjjel. Két árbocot már kitört a vihar, a harmadik hol jobbra, hol balra csapott hegyével a habokba, a kapitány ott állt az árbocban fogódzva, mellette a newfoundlandi, a födözet telve volt jajgató tehetetlen néppel, kik hasonló állapotban voltak mint én. A toronymagas hullám, majd a felhőkig tolt bennünket, majd lehajított a tenger mélységes fenekére: végre láttam, hogy a mentő csónakokat kezdik leoldozgatni s abban hagyják a szivattyúzást.

Tehát a hajó el fog süllyedni.

Egyszerre tódult minden ember a csónakok felé, kiki ölében vitte, a mit féltett, a mit szeretett, némelyik egy egy nagy ládát, melyet a többiek behajtottak a vízbe, más alélt nejét, gyermekeit.

Csupán én értem nem jött senki, ott feküdtem tehetlenül a karzat mellett, Jancsit láttam egy csónakba lépni. Utána kiáltottam, hogy vigyen el engemet is, rám sem hallgatott; később megláttam Friczit, az oda ugrott hívásomra s a köpönyegemet megszabadítá, hanem engemet ott hagyott.

Ezen pillanatban egy irtózatoss hullám tulcsapott a hajón s engemet fölkapva keresztül dobott a karfán bele a tengerbe.

Ez volt aztán az a fürdő, a mit nem recommendálnak az orvosok.

Kétségtelenül ott veszek, ha valaki nem könyörül rajtam, egy valaki, kiben egyedül volt emberszeretet és becsületérzés az egész nép között s ez a valaki volt a newfoundlandi kutya. Utánam ugorva, megkapta galléromat s fölemelve iszonyú torkában a víz színére, kiúszott velem azon csónakig, melybe a kapitány szállott.

Ő volt az utolsó, a ki elhagyta a hajót; a mint félig meddig magamhoz térve láthatám, még egy darabig ingadozott az elhagyott hajó a víz fölött, azután egyszerre megállapodva, elkezdett lassan forogni, azután mindig sebesebben, egyszer körülcsapta az örvény s a hajó elbukott, helyét a tengerfenékről feljövő buborék s a födözetről fönmaradt málhakegék úszó tömege jelelé csupán.

A megmenekült csónakokat azonban szétzavarta a vihar. Egy közülök túl levén málhával terhelve, melytől a kivándorlók makacsul nem akartak megválni, szemünk láttára sülyedt el, senki sem menekült meg belőle.

Mi és még egy másik csónak, melyen Fricz és Jancsi voltak, három napig hanyódtunk a tengeren, míg egy utánunk jövő brigg fölszedett bennünket.

Én ez idő alatt folyvást hagymázban feküdtem, különben nem tudom, hogy mit ettem volna, de még azt sem, hogy nem ettek volna-e meg engem; az bizonyos, hogy ki akartak dobni a hajóból, mint beteget, de a kapitány nem engedte.

Már most ide jutottam. Első dolgom az, hogy Jancsit elcsapom, a miért ott hagyott; másik pedig az, hogy neked irok, miszerint tudasd mindazokkal, a kik utánam akarnak vándorolni, hogy előbb nézzék meg a komáromi kalendáriumból, hogy nincs-e akkorra zivatar jelentve, mert ilyen alkalommal az ember épen olyan könnyen megláthatja a más világot, mint az új világot.

VI.

Ugyanazon hazafi levele ugyanoda és onnan.

Jó napot pajtás.

A mult leveletem azon végzém, hogy Jancsit elcsapom, - már megint visszafogadtam.

Ez ugyan furcsa tudósítás neked Amerikából, ki immár Niagara zuhatagokról s rézszínű emberekről szeretnél hallani, de e körül fordul meg minden; csak engedd, hogy elől kezdjem, a dolgot.

Megérkezvén New-Yorkba, minden málhám odaveszett a tengerbe, az antik gombos diszmentémet kivéve, a mit Jancsi, mikor minden veszni indult felöltött magára, szerencsémre a váltóim mindig velem voltak a táskámban, azokat tehát rögtön siettem pénzzé tenni.

Inasom nem levén, egy hôtél garniban foglaltam helyet, a hol az ember table d'hôte-nál eszik. Amerikában annyira szokás sietni, hogy itt az ember este reggelizik és reggel vacsorál. Ezt megértve magam is iparkodtam az első harangszóra, mely a vellás reggelit jelenté a közös étterembe. Az egész sokaság a kandalló tüze körül volt seregelve, egyik lehúzta csizmáit s a talpait fölrakta a kandalló rácsára, a másik szétvetette lábait előtte, s frakkja szárnyait széthúzva, háttal melegedett nála, a harmadik köpködött jobbra balra, a mi alkalmat adott a negyediknek és ötödiknek igen ügyesen kapkodni félre lábaikat, kettő három neki állt a falaknak s egy darab szénnel számokat irt rá, azokat összeadták; én köszöntem egyiknek is másiknak is, egyik sem fogadta el, a minél sokkal jobban boszontott még az, hogy akár-mennyit figyeltem a beszédjökre, úgy hadartak, úgy össze vissza nyelték a szót, hogy daczára két évi angolul tanulásomnak, egy hangot nem birtam belőle megérteni, s ha valamelyikhez szóltam, úgy, a hogy én tanultam angolul beszélni, egyenesen az orrom alá nevetett.

Végre felhozták az ételeket és italokat, alét, portert, melasset, rhumot, halból csinált kocsonyát, hideg marha pecsenyét, vastag hurkákat, sajtot, halikrát és mindenféle salátát.

Tudod, hogy én az itt elősorolt elementumokat otthon nézni sem tudtam, nemhogy megenni és inni. De az éhség most rá fanyalított. A harmadszori csemetetésre egyszerre felugrott valamennyi a kandallótól s rohant az asztalhoz, a nélkül, hogy nekem valaki azt mondaná: tartson velünk.

Én azt hittem, hogy majd az ételeket sorba fogják adni, s nagy álmélkodással vettem észre, hogy a ki minő tálat elfoghatott, annak neki állt és abból regalírozta magát, egyik jól lakott a cáviarral, másik a kocsonyával, némelyik a hurkák által boldogult, mire észrevettem magamat, nekem nem maradt egyéb, mint egy tál saláta, meg valami hideg sós hal, a minek a javát kiválogatta más.

Evés alatt kiki csak a körmeit használta, evés után vett mindenki egy vellát, azzal szétfeküdvén ki az ablakba, ki a székekre, úgy hogy a lábai a székkarján lógtak alá, mindenki elkezdte a vellákkal előbb nagy hangosan a fogait piszkálni, azután meg a körmeit.

Gondolhatod, hogy ezt a mulatságot már nem vártam végig.

Felmentem a szobámba, s előhivatva a pinczért, megparancsoltam, hogy süttessen nekem pecsenyét, meg hozzon bort.

Öt percz mulva visszajött.

Mi ez? kérdém megtekintve azt a gömbölyű hús darabot, mely még annyira élni látszott, hogy tán elbődül, ha a vellát bele szúrom.

Ez beafsteak! felelt a pinczér.

Jól van, hanem én a hust csak sülvé szeretem, vidd vissza, süttesd meg. Hát a bor hol van?

Erre elém tett egy kis orvosságos üveget.

Hát itt a bort talán a patikában árulják, minden órában egy evőkanállal beveendőt? Hozz legalább egy itczét.

Ujabb öt percz mulva aztán ebédeltem, elköltvén mellette négy olyan kis orvosságos üveg tartalmát.

Nálunk lehetett volna ez a bor 12 váltókrajczár, itt fizettem érte négy pengő forintot.

Azért irtam le e dolgokat oly körülményesen, mert becsületes organismusu embernél nagy rubrika a gyomor, a ki tehát utánam akar jöni, előbb szokják el a szegényes magyar eledelektől, mert azok itt csak nagy urnak valók.

Az nap mindjárt rábízta a kijáró legényre, hogy keressen nekem egy butorozott szállást, mintegy öt szobából állót, meg egy inast, a ki ételt hordani, ruhát tisztítani, dohányt vágni 's más efféléket értsen.

Egy óra alatt készen volt a commissióval, a sietség ellen itt nincs panasz.

A szobák és hely leírása után megvoltam elégedve a talált szállással s rögtön felpénzt adtam rá.

A legény targonczára rakta holmieimet s egy jó fél óra múlva egy szép tágas utczában állt meg velem, egy magas ház előtt, melynek lehetett legalább hat emelete.

Nini! kiálték megijedve, - melyik emeletben fogok én itt lakni?

A legény azt felelte: a melyikben tetszeni fog. -

Nem értettem.

De hát a szállás árára nézve mindegy, akármelyik emeletet foglalom lakásul?

Tökéletesen. -

Ugy bolond volnék, ha nem az első emeletben laknám. -

Az természetes. -

A legény hívására azután előjött a kulcsárné s miután megtudta, hogy én vagyok, a ki a szállást fölvettem, maga után intett, hogy majd megmutogassa szobáimat. Legelőbb is a földszinten fölnyitott egy boltot s inte, hogy nézzek bele. -

Lelkem! nem vagyok én sem mesterember, sem kereskedő, nekem nem kell a bolt. -

Együtt jár a szállással. - Lőn a felelet. -

No hát isten neki, csak a többi legyen alkalmas.

A boltból egy facsiga lépcső vezetett fel az első emeletbe. Csinos, fával kitáblázott szobába jutottunk, melylyel megvoltam elégedve, s kértem, hogy honnan nyílik a többi?

A kulcsárné ismét egy csigalépcsőhöz vezetett, mely a második emeletbe vitt föl.

Hát ez micsoda? tán a másik szobám meg a második emeletben van, és a harmadik a harmadikban, negyedik a negyedikben.

Ugy volt, a szobák mind egymás tetejében következtek, az ötödik szoba a padláson nézett ki.

Ez itt így szokás, magyarázá ciceroném, földszint a bolt, első emeletben a salon, másodikban az ebédlő, harmadikban a hálószoba, padláson a cselédszoba, ez így legkényelmesebb.

Szépen van.

Tehát ha az egyik szobából a másikba akarok menni, huszonkét lépcsőt kell felmásznom, s ha itt vagy ott feledtem valamit, egész nap szaladgálhatok létrán fel, létrán le.

Ez az egész ház így van felosztva, nem keresztben, hanem hosszában.

Mulatságom java azonban még csak ezután következett.

Jött a megrendelt inas, egy nagy vörös képű siheder, beállt hozzám, leült egy székre minden kínálás nélkül, egyik lábát a másikra tette, szivarát a szája végébe nyomta s elkezdünk alkudni.

Ő kiválogatta, hogy mit tesz meg és mit nem tesz meg, s azután megmondta a szabott díjat, melyen alul nem szegődik; csekélység biz az, annyi fizetésem nekem is volt főszolgabíró koromban.

Egy pár napig jól megvoltam vele, elvégzett mindent, csak hogy egészen úgy bánt velem, mintha nem is volnánk ur és szolga, hanem csupán két szerződő fél, kik közül az egyik fizet, a másik dolgozik, de mindketten egyenlő rangban állnak.

Harmadnap vasárnap volt. A legény délelőtt elvégezte egész napra való munkáját; s felszólított, hogy ha még valami dolgom van, mondjam meg eleve, mert nála délután társaság fog lenni, theaestélyt ad, s akkor nem fog rá érni, hogy velem bajoskodjék.

Nagy szemeket mereszték. Még ezt sem hallottam többet, még csak az van hátra, hogy most én szolgáljak neki.

Azt gondoltam, csak tréfál velem. Délután csöngetek, valamire volt szükségem, az én inasom nem jön, a csengetyűhuzót is összetéptem, még sem jön. Erre egészen felindulva rohanok fel a lépcsőkön, benyitok a szobájába, s csakugyan egy egész társaságot találok nála, melyet haragos megjelenésem még csak meg sem látszott zavarni.

Az én legényem a theát töltögette a csészekbe.

Hát kend nem hallotta, hogy csengettem? ordíték reá, reszkette a méreg miatt. -

Az felesleges volt; felelt ő hidegvérrel, miután holnapreggel ismét szolgálatára állok készen, addig pedig saját vendégeimmel vagyok elfoglalva. -

Mit? hát ki itt az ur? én-e vagy kend? -

Ur? szólt cifra hangnyomattal az én legényem s olyan grimaszokat csinált, hogy elfutott bele a méreg, kikaptam a számból a pipaszárat s kettőt hármát olyat raktam vele a ficzkó nyaka közé, hogy csakugy porzott a liberája.

Nesze semmirevaló! kiálték, ha te megtanítottál engemet a te szokásodra, majd megtanítalak én tégedet az enyimre.

Ezzel bevágtam rá az ajtót s lementem a szobámba.

Még ki sem fujhattam magamat, midőn egy uniformisos egyéniség benyit hozzam s nyájasan tudtomra adja, hogy a városnegyed békebirája igen örülne, ha személyesen szót válthatna velem.

Én rögtön vele mentem, bérkocsin a békebíró lakára hajtottunk, ki is igen szívesen fogadott magánál, s miután leültetett, kérdezé hogy ki és mi vagyok?

Mondám, hogy engem Hurday Lászlónak irnak.

Kért, hogy állásomat, mesterségemet, vagy czimeimet mondjam el.

Mesterségem nincs, czimeim igen is vannak, itt a passusom.

A bíró most még kevésbbé tudta, hogy ki legyek hát voltaképen? utóbb is beírt notabilitásnak.

Azután inte egy uniformisos legénynek, ki által megvert inasom elő vezettetvén, megkérdezé tőlem, ha ismerem-e ez embert és igaz-e, hogy ütlegekkel illetém?

Hogy ne vertem volna meg, mikor visszafelvettem! -

Az önbiráskodás itt tilos, viszonzá a bíró, e rendkívüliséért fizet ön uram 25 dollárt. -

De legalább kényszerítse ön ezt a ficzkót, hogy kövessen meg! -

Azzal valóban nem tartozik. -

Egy szót sem szóltam többet, kifizettem a 25 dollárt, még 25-öt téve melléje, hogy Jancsi hajdum hollétét kitudakolván, hozzák vissza hozzám.

Ezóta ismét együtt vagyunk.

Én pedig föltevém magamban, hogy egy óráig sem maradok tovább olyan helyen, a hol az ember egy qualifieatióban van a cselédjével.

Épen apropos érkezett erre hozzám Friczi.

Rajtam rontott, s mielőtt védhettem volna magamat, nekem esett, összeecsókolt, agyonölelt s leült mellém.

A kaputtól kezdve a mellényig minden öltözete az én köpönyegemből készült rajta. De nem juthattam szóhoz, mire ő elkezdé, mennyire csodálatosan járt ő én velem, hogy mikor megakart menteni, a galléromat megragadva, azt hivé, magam is benne vagyok, s csak a csónakban vette észre, hogy üres a köpönyeg. Azt azután haragjában a vízbe hajította, elnyelte valami czethal.

Igy tudni hazudni csakugyan szeretreméltó tulajdonság.

No de hagyjuk ezt, szólt az én geniusom, beszéljünk komolyabb tárgyokról. Ön roszul érezheti itt magát, ön földmiveléshez van szokva, nekem van egy jó barátom, egy Berlinből emigrált francia, citoyen Kurcz, ki ezelőtt tiz évvel vándorolt ki, azóta városokat épített, statusokat alapított, a mint ön az itt fekvő levelekből átláthatja, elmegyünk oda s ott megtelepedünk.

S itt egy csomó levelet nyomott a markomba, miket citoyen Kurcz irt Amerikából europai elvbarátainak s mikből csoda dolgokat olvastam ki, s miket lemásoltattam, hogy nektek megküldhessem.

Öcsém, ezek csodálatos előremenetelek!

Alig várom, hogy szemeimmal győződhessem meg rólok, előre képzelem magamnak azokat a nagyszerű városokat, mik itt oly hirtelen támadnak a földből, mint nálatok a vakandturás, a pompás erdőket, mikben csupa kávé és szerecsendió terem; arany fővényen jár az ember s ha megszurja a fa oldalát, tej folyik belőle.

Ikariának nevezik azt az országot.

Már nincs nyugtom, mig ott nem leszek. Előre örülök neki. Nem sokára utban leszek, a hely nem igen lehet messze, s meglehet, hogy mire mi megyünk, már akkorra gőzhajó is fog járni oda.

Mehetnék ugyan Uj-Telepre is, a hova az öreg Széki vonult, de nem akarok olyan helyre menni, a hol magyar embert lelek, meg aztán Széki régi antagonistám, s nem bizok olyan vállalatához, a mibe magam fajta ember kap. Lám ez a németbe oltott francia tegnapelőtt teszi le a lábát az üres földre s ma már városokat számlál.

Hijába! nem érthet mindenki mindenhez.

VII.
Leona Rózához.

Uj-Telep, 184-

A ki azt hiszi, hogy Amerika az ígért föld, hol munka nélkül terem a kenyér, az itt keserűen fog vissza sóhajtani az egyiptomi bográcsok után.

Ide, hol az emberi kéz oly kevés, s hol a földet magát is nyomról nyomra kell újjá teremteni, pihenni senki nem jöhet.

Én szeretem a munkát, mert elfoglalja lelkemet, de te el fogsz komorodni rajta, ha megmondom, miszerint én mindazon foglalkozást teljesítem, mikben otthon a cselédek is válogatni szoktak.

Cselédet mi csak az esztendő azon szakában tartunk, mikor a legsürgősebb mezei munka ideje van, az ember itt drága, egyébkor magunkra vagyunk szorulva.

Én főzök, edényeket takarítok, a szobákat tisztogatom, a veteményeskertet mivelem, fejem a teheneket, öltönyöket varrok, fehérneműt mosok, azt magam kimángorlom, s ha látnál aratás-kor a mezőn dolgozni, felgyürt ingujjal, karjaim barnára égetve a naptól, nem ismernél reám.

Atyám és bátyám szántanak, építenek; háziszereket faragnak, hetekig megtart nekik, míg egy holdföldet, a hol semmi erdő nincsen, használhatóvá bírnak tenni, s ha bevettetik, sövényt kell fonniok köröskörül, hogy a bölények rá ne menjenek; néha egész éjjel vadászni járnak; itt egyébiránt a házi állatok is úgy elvadulnak, hogy löni kell rájuk.

Atyám maga is a legkeményebb munkákat teljesítve, elvből szoktat engem mindazokhoz; a műtét sikerül: a mint megkeményednek kezeim, akként keményedik meg szívem is.

Már ezen levelemben kevesebb nyomát találod az érzelésnek, mint az előbbieknél. Főzésről és aratásról beszélek. Nem ábrándozom többé, csupán álmomban. Csak akkor álmodom magam haza, s ha ilyenkor fölbredek, gyakran úgy képzelem édes csalódásomban, mintha most is otthon volnék, csendes ismerős szobámban, s csak akkor veszem észre boldog tévedésemet, midőn az ablakon kitekintek s megpillantom az idegen növényzetet, mely házunk körül tenyész. Pompás növényzet az, költői remeklése a természetnek; fák, miket virágnak nevezhetsz, körülrongva, körülrepkedve tarka colibriktól, mik olyanok, mintha a madaraknak pillangókkal párosodásukból eredtek volna. És e pompás növényzet között, ha itt ott egy törpe nyírfát vagy egy szomorú tölgyet pillantok meg, azt úgy üdvözlöm, miként rokonomat, s ha e tarka madársereg közül egy egy sötét fecske néha ablakom alá száll fecsegné, annyit elbeszélek hozzá, mintha e vándormadár túl a tengeren mindazt elfecsegné másnak.

E napokban Géza vadászni járt; visszajövén bejött hozzám s azt mondá, hogy nekem is hozott valamit, de nem adja ingyen, hozományát egy mosolylyal kell jutalmaznom.

Egy tavaszi ibolyaszál volt az, minő e világrészen alig látott ritkaság.

Oh a cserébe adott mosoly őszinte volt!

Lelkem vágyódásaiból eredett virág, melynek alakja, illata mult boldogságomra emlékeztet, ezer szóra, ezer tárgyra, a mit el nem feledek soha, csókjaim alatt hervadott el, egy egész elmúlt szívvilágot szoríték benne ajkaimhoz. Akkor imakönyvembe tettem, most megszáradva neked küldöm el. Itt nem lehet hazámbeli virágokat tartanom, atyám nem tűrheti az érzelés semmi jelenségét maga körül.

Isten veled!

VIII.
Hurday László ur
tekintetes Garmady László urhoz.

Ikaria, IX-dik esztendő 237-ik napján.

Sokáig hallgattam, csupán azért, hogy annál többet beszéljek egyszerre.

A dátumról láthatod, hogy nem erről a világról írok.

A mappán ne keress, mert a hol én vagyok, oda okos ember nem jár.

Ha ez a levelem hozzád jut, az csak a csodálatos isteni gondviselés munkája lesz, mert mi kívül vagyunk valamennyi világrészen, a honnan még a folyóvíz sem megy ki.

Elindulásunk előtt egy feliratot intéztünk citoyen Kurczhoz, melyben felszólítók, hogy kíván-e bennünket statusa polgáraivá felvenni? mire ő sajátkezű válaszában felelt, biztosítva bennünket azon rendkívüli kegyéről, miszerint nemcsak hogy örül bennünket elfogadni, sőt a státusához legközelebb esendő városig élénk fog jöni s személyesen vezetni bennünket saját fővárosáig.

E készség szeget ütött a fejembe.

Hogy egy statusfő ráérjen az indigenáknak személyesen comitivául szolgálni, ezt még az a nagy tisztelet sem motiválhatta, amivel ilyen két nagy ember irányában, mint én és Friczi, tartozott.

Tizenkét napig utaztunk vasuton, azontul hol kocsin, hol lovon, mindinkább vaduló tájékok mélységébe: oly helyeken keresztül, a hol még vadember sem lakik.

Végre eljutottunk az utolsó városba, a hol patronusunkat feltalálандók valánk.

Ez egy olyan város, a hova csak kaucsuk gyűjtéskor szokott kijárni a kereskedő nép, egy pár hónapi időre, azontul nem lakik benne senki egyéb, mint néhány fogadott csősz, kiknek ott rendkívül kevés őrzeni valójok lehet, miután a házak igen czélszerűen nélkülöznek minden ajtót és ablakot.

Szerencsénkre a szomszéd telepítvényen keresztüljöttünkben figyelmeztettek bennünket, hogy ha odább akarunk menni, vegyünk kocsit, lovat és ökröket, s ámbár Friczi váltig állította, hogy lesz ott minden, a hova mi megyünk, mégis jónak láttam ilyes marhafélével ellátni magamat.

De minek ez? monda Jancsi, ha ott ezrével vannak a bivalyok és egész ménések vadlovakból, majd fogjunk onnan.

Megérkezve az említett nyári városba, el nem tudtuk gondolni, hogy hol fogunk itt citoyen Kurczra ráakadni?

Minden házba benéztünk, sehol egy lélek sem volt, az egész város állt három utczából, mi végre utóbb azt határoztuk el, hogy én elindulok a középsőn, Jancsi balra, Friczi jobbra, a város tulsó végén megint összejövünk, s ha azalatt találkozunk valakivel, megtudakoljuk, merre van citoyen Kurcz országa?

Mindenikünk találkozott egy bakterral. Az enyim azt felelte, hogy csak menjek egyenesen, Jancsinak azt felelték, hogy tartson jobbra, Friczinek pedig, hogy térjen balra. Ebből megtanultunk annyit, hogy akár ott maradjunk. Nem volt mit tenni mást, mint citoyen Kurczot minden áron bevárni.

Letelepedtünk egy üres házba, ott vártunk öt napig, azalatt megettünk és ittunk mindent, a mit magunkkal hoztunk, s már én bölcsen vissza akartam fordulni, midőn este felé nagy triumphussal jelenti Friczi, hogy a citoyen a város végén jön.

Nosza én is siettem magamat hirtelen gálába csapni, előszedtem a prêmes mentémet s iparkodtam egy rég betanult instellationalis dictiót emlékezetbe hozni, hogy e nagy férfiút kellőleg üdvözölhessem, s a mint kiállok nagy prosopopoeával az ajtóba, ime látok az utcza végéről nagy koczogva közeledni egy fakó szamarat, melyen csak amugy a szőrén ülve lötyögött egy kicsiny ember; ha gyalog jön, azt hiszem, hogy pávián, szakáll, haja hosszú volt, fésű zsarnokságát soha nem ismerve, képe fekete, mint a kiről nyolczszor lehámlott már az europai bőr. Tagjait igen czélszerű öltönyök fedezték, két egyszerű hüvely, állatok bőréből szabva, melyet egy ugrással föllehet venni, fején egy spárgából font sapka, a hátán egy puska, az övében két pisztoly egy vadászkés, meg egy villa. Kezeinek egyikében, mely semmivel sem volt piszkosabb mint a másik, egy hosszú póznát viselt, a mivel a szamar fejét innen onnan ütögette.

- Hát ez citoyen Kurcz? mondék Friczihez fordulva; Jancsi tedd el a mentémet! A citoyen meglátva bennünket, oda akart szamaragolni, de a nemes állat szabad hajlamai követésének nemes érzetében, neki vitte őt a kerítésnek s annak neki fenve, kényszeríté a lovagot lemaradni a hátáról s gyalog tenni meg a további utat. -

Ah! ti már itt vagytok, szólt a citoyen kezét nyujtva felénk s elébb engem azután Friczit, végre Jancsit csókolgatva össze. Ti pontosan megtartátok szavaitokat, én nem. Az adott szó megtartása egy neme a privat rabszolgaságnak és mi a rabszolgaságot nem tűrjük.

De barátom, mondék, karakteres ember megtartja a szavát! -

Erre ő szent meggyőződéssel viszonzá: „és a karakter egy neme a privat zsarnokságnak, melyet az ember önmaga iránt gyakorol, mely korlátolja a szabad akaratot, és mi semmi zsarnokságot, semmi korlátolást nem szívelünk!

A mint látod, ezek szeretetreméltó principiumok. De ülünk lóra. Citoyen Kurcz alig abrakolta meg paripáját s vezetett bennünket Ikaria felé.

Barátom! olyan statusban, a hol utak nincsenek, hasznos állat a szamar, citoyen Kurcz vigan poroszkált előttünk, míg mi lovainkat gyalog vezettük magunk után.

Egy hegyre felérve, vezetőnk megállita bennünket, mondván: „megálljatok, szent föld, a melyre léptek, vetközzétek le a régi embert, midőn csizmáitok e határt érintik, ez Ikaria.

Friczi arcra borult s meg akarta csókolni a földet, hanem az annyira tele volt növe tuskével, miszerint e ceremóniát kénytelen volt akkorra, halasztatni, mikor a legközelebbi ereszkedőnél a sárban megcsuszamlva, orrán száján ért le a lejtő aljába.

No most merre megyünk? kérdem a citoyentől, aggodalmasan tekintve körül a mindig sűrűbbé változó rengetegben; ő profétai ihlettel veregetett vállamra, mondván:

Ez a szüz természet, melynek eredeti alakját emberi kéz utakkal meg nem csufította. -

No hát csak férjhez kell adni szaporán, mondék, a statusnak nem használ a természet hajadonsága. -

Önnek igaza lehet, szólt a citoyen helybenhagyólag, erre még nem gondoltam.

Ugy látszék, hogy sok másra nem gondolt a citoyen.

Egész óra hosszat mentünk oly bozótokon keresztül, a hol kertészkéssel kellett nyilást metélni, másutt lábtöréssel járó faomlatagokon kellett lovainkat átemelgetnünk, néhol hason-

csuszva jutottunk ki a tömkelegből, folyvást mulattatva szemünk közé mosolygó vampyrok, vadmacskák és csörgőkigyók egész corporatioitól, kiket minden lépten nyomon ütni, löni, vágni, hasogatni kellett, nem is szólva a musquitokról, melyeknek sokaságát nem szabad számokkal kifejezmem, mert az itt saját atmosphaera, egy külön neme a levegőbeli ingredienciáknak.

Akadtunk helyekre, hol a szüz természet olyan mocsárokat nyomott az utunkba, mikben nyakig járták lovaink a vizet, bőszültté téve a pióczák, kigyók és sajgató halak millióiát; egy tehenem beledült a sárba, azt ott szemem láttára ette meg valami vérpiros békahal forma féreg, mely ezrével rohant egyszerre rá s vérét kiszopta, majd ismét nyaktörő sziklagerinczeken jártunk kötél táncozt, s egy helyütt egy ölnyi széles szakadást kellett átugranunk, mely alatt száz lábnyi mélységben omlott egy rohanó patak.

Citoyen, mondék, hid kellene ide. -

Ő nagy komolyan szólt:

Mentül hozzájárulhatlanabb marad e hely, annál biztosabbak vagyunk minden kül megtámadás ellen. -

Annyi igaz, hogy ide ugyan ágyuval utánunk nem jön senki.

Legvégre akadtunk egy olyan meredekre, melyen a lovainkat csak úgy birtuk lejuttatni, hogy egész élő fákat kötöttünk vissza fordított galylyal a farkaikra.

Már itt nem állhattam tovább.

Messze megyünk-e még, kérdém a citoyentől; minden lovunk sántított, az egész társaság képe tele volt improvizált rúnákkal, miket mindenféle túske rajzolt reá, csizmáinkon nehéz volt az agyag s el voltunk csigázva úgy, mint a ki várat ostromolt.

Attól függ, felelt a citoyen, ha be akarunk-e még ma vergődni a fővárosba, vagy statiot tartunk egy utközben eső nyári pavillonban.

Az utóbbit választók.

Még egy hosszú csavargás után elértünk az ígért helyre.

Tudod, a mit az ember ohajt, arról előre ideákat szokott magának csinálni, amik rendesen másképen ütnek ki a valóságban; én is nyári pavillon alatt egy oszlopos, szellős hajlékot képzeltem, chinai tetővel, szunyoghállós ablakokkal, ernyős, sátoros ereszszel, a milyeneket sokszor láttam lefestve; no épen ilyen nem volt az a valóságban: hanem két faágas volt leerve a földbe, s azon egy szarufa keresztbefektetve, melyhez két oldalról bambusznád-kévék voltak támogatva.

Nálunk a pásztorok és csőszök szoktak ilyen pavillonokat építeni nádból vagy kukoriczszárból. Az eleje el volt rekeszelve tövissel, ez volt az ajtó.

Ez a pavillon nagyon egyszerű, mondám a citoyennek. -

És czélszerű! felele ő. A legnagyobb zivatar el nem hordja, a földingás le nem dönti, a villám soha bele nem üt, s ha megázik, egy nap alatt ismét megszárad. -

A marhákat hozzákötöttük a fákhoz s magunk befeküdtünk a pavillonba.

Kérlek benneteket, szólt a citoyen, vigyázzatok ott egy lyukra, ne feküdjetek rá, meglehet ugyan hogy csak ürgelyuk, de az sem lehetetlen, hogy csörgőkigyó-tanya, s az mindjárt kibuvik, ha meleget érez.

Mit! kiálték felugorva. Én csörgőkigyókkal háljak egy föld alatt, hát ha ezt a kastélyt nekem ajándékozod! -

A citoyen nevetett, biztosítva, hogy itt a csörgőkigyó oly megszokott házi állat, mint nálunk a patkány, nem kellemes, de nem is félelmes.

De már én csak kimentem onnan Jancsival együtt, összekerestünk egy rakás száraz fát, s távol a kunyhótól tüzet raktunk, ottan viradtunk meg.

S ez bölcs gondolat volt. Mert itt a milyen forró a nap, olyan hideg az éjszaka, s ha folyvást nem tüzelünk, minden marháunkat megeszik a vadak, miknek fertelmes orditozását s villogó szemeit egész éjjel láttuk és hallottuk tiz husz lépésnyi távolban magunk körül, míg a vampyrok oly közel repkedtek füleinkhez, hogy a susogásaikat lehetett hallani.

Fricz és Kurcz ezalatt philosophi nyugalommal horkoltak a pavillonban.

Alig szürkült, midőn fellármaztam őket, hogy menjünk tovább.

Jancsi mindnyájunk számára kenyeret, szalonnát piritott, melyet a citoyen oly jeles dolognak talált, hogy azt mint különös új fölfedezést rögtön uti naplójába igtatta, egész országa népével megismertetendő.

A mint látni kezdtünk, mentünk tovább.

Én aggódva kérdezém a citoyentől, ha nincsenek-e az ő statusában magyarok is? Képzelheted milyen insultus volna reám nézve, ha valami hazámfia ilyen állapotban látna meg.

A citoyen dicsőült arczczal felelt, itt nem ismertetnek a nemzetiségek, itt nincs német, nincs magyar, nincs franczia, a népek testvérek mind. -

De valami nyelven csak mégis beszélnek egymással? -

Még most mindenki a saját nyelvén kénytelen beszélni, szólt a citoyen felsohajtva, s ez az átka az emberiségnek, mely gátolja, hogy egyformákká lehessünk, de segítve lesz rajta, egy nagy szellem most épen egy nagyvilágnyelven dolgozik, melyen minden nemzet egyaránt megért-sen, s azontul nem lesz különbség ember és ember között. -

Ez érdekes egy grammatika lehet. -

Végre egy folyamhoz értünk, melynek partján a város épült, még ezt akkor nem láthattuk.

A kérdéses folyam minden száz lépésnél tiz husz öles vizomlásokat képezett, néhol két szikla közé szorult s oly sebesen nyargalt, hogy a kövecset nem lehetett bele hajítani, másutt meg elterült száz zátonyos szigetet képezve.

Barátom, mondék, ezen a folyamon sok szabályozni való lesz, a mig gőzhajók járhatnak rajta.

Elhitte az amice és nem iparkodott megczáfolni.

Most rögtön meglátjuk a várost, szólt végre mihelyt ez erdőből kibukkanunk.

Én hozzá levén szokva hogy amerikai városok neve alatt hosszú egyenes utcákat, hatemeletes házakat, dolgos népséget, árukkal rakott piacot, korlátos kikötőket képzeljek, ha még annyi szemem lett volna is, mind oda irányozám a mutatott tájra, melynek sűrűjéből midőn kibuk-kanánk, ime előttem állt mintegy kilencz tiz fakunyhó, egymástól ezer meg ezer lépésnyire, egy csoport göré és levélszin által környezve. -

Ez Ikaria! - szólt a citoyen az exaltatio gyönyörteljes hangján. -

Valóban regényes, feleltem én reá, csak hogy nálunk az ilyen residentiának tanya a neve, nem város.

Még egy örömöm volt hátra, mely tapasztalataimat megkoronázza; az indus herczegasszony, Urakatna személyes láthatása.

Annyit hallottam beszélni a délczeg indus hölgyek szépségeiről, karcsu termetükről, vadonnat villogó szemeik tüzeről, azokról a csodálatos szokatlan bájakról, miket a költők oly csábító szépen írnak le, s mikről európai embernek fogalma sem lehet, hogy még az uton megkérdezém patronusunkat, ha feleségének nincsenek-e még több testvérei, kiket Kaméhaméha solid embereknek feleségül adna, mire ő azt válaszolta, hogy még van kilencz, s ha kívánom, számomra megkér egyet.

Megköszöntem. A mint közel értünk a citoyen hajlékához, ő mellém hajolva gyöngéd büszkeséggel sugá fülembe: amott jön ő, hitvesem, Urakatna, a természet vadgyermeké. És jött. Egy riska tehenen ült, lábai lógtak kétfelül, akkorák mintegy vasaló. Öltözete egyetlen darabból állott a szeretetreméltó teremtésnek, mely oly formán volt alkotva, hogy mozdulatait mentül kevesebbé korlátozza, természetének egyéb részei gyönyörű czirádákkal voltak tetovírozva, bőre ki volt hánytatva kék zöld tulipántok s piros kacskaringókkal, a minők csak egy indus herczegasszonyt illetének. Képe valami vastag zsirral lévén lakirozva, annak alapszínét ki nem találhatám, de vonásai annál kitünőbbek voltak, szépen kiülő nagy pofacsontok, gyönyörű kicsiny beesett szemek, a legszeretetreméltóbb befelé görbülő pisze orr, s alatta egy elbájoló száj egyik fültől a másikig, melynek alsó ajka egy csigahéjra ki lévén feszítve, szépen lenyult az állig, fülecskéiből, melyek tenyérynagyságra meg voltak nyujtva, egész füzér állatfogak lógtak alá, s orra porczogóján egy hosszú halcsont volt keresztül szurva, minőt a lud orrán szoktak keresztül dugni, hogy ne ehessen a vetést.

A szeretetreméltó hölgy meglátva bennünket, elbámult ránk, s a helyett hogy férje nyakába rohant volna, mind csak engem nézett, még megérem, hogy belém szeret.

A citoyennek elébb egy párt a nyaka közé kellett huzni a póznával, hogy észrevétesse magát a szeretett hitessel, ki akkor aztán leszállt a tehénről s szépen megcsókolta a lábát.

No mert, ha a képét csókolta volna meg, bizonyosan kiszurta volna a szemét azzal a plajbászszal, a mi az orrába volt dugva. -

Pajtás, mondék, mind ilyen szépek Kaméhaméha többi leányai is? -

Együl egyig! biztosita a derék férfiu.

Ez nap a citoyen vendégei voltunk. Urakatna asszonyság főzött.

Hus, hal, gyömbér, hagyma, kányabogyó, tej, vaj és fagygyu volt gyönyörű tuttifruttivá összefőzve, melyből Urakatna asszonyság annyit tömött magába két marokkal, hogy majd kiugrottak a szemei belé; Jancsi az első falatnál sirva fakadt s kiment a házból, az én gyomrom is honvágyat kezdé érzeni, gondolva az otthoni konyhára; rögtön utána is láttam, hogy valakit kibecsültessek telkéből s magam ura lehessen valahol. Kurcz gazda mondá, hogy van itt egy üres ház, mely a státusé, azt megvehetem s rögtön bele is szállhatok; odavezetett; nagy tengerifüzfás rekettye közt épült egy kis vityilló, keresztül kasul rakott faderekakból, melyeknek végei egymásba voltak róva, s közei kitömve mohával. Lerajzolni sokat ér, de benne lakni keveset. No de ha itt ez az architectura van divatban, hát vegyük meg!

Többek között kérdezém, hogy jutott a státus ehez a gunyhóhoz?

Hát az a család, a mely benne lakott, a napokban kihalt belőle sárgalázban. -

Sárgalázban! kiálték betéve az ajtót, hát ha ez volna a Noé bárkája, bele mennék-e lakni! már akkor csak inkább magam építetek egyet, hol van üres fundus?

Az én országfőnököm bevitt az erdő közepébe, ott mutatott egy dombot, sok szerencsét kívánt s ott hagyott a Kanahán kellő közepében.

Öcsém, mindaz, a mit Robinsonról regélnek, tréfa, gyertek Ikariába; bezzeg nem azzal akadsz itt meg, a mi nincs, hanem azzal a mi van. Kapsz földet, de annyi az erdő rajta, hogy nem tudod hová tenni, kapsz embert is, aki napszámban dolgozik, de otthon a viczispán sem kap akkora diurnumot.

Két három citoyen a szomszéd tanyákról megalázta magát az építésnél segítségemre lenni, kiknek szivességéből nagyhamar összetákoltam valami ólat, s az épen annyi pénzembe került, mintha otthon kőházat építettem volna, szél és eső pedig ott jött be rajta, a hol akart.

Magammal persze hogy semmit sem hoztam azt gondolva, hogy minek tengerbe hordani a vizet? minek következtében bátran visszamehettem volna oda, a honnan jöttem, ha egyike a szomszéd genieknek, (mert mi mind geniek vagyunk a kik itt egy csomóban lakunk), ki régóta azon rögeszmével küszködik, hogy mint lehetne a világról kipusztítani a pénzt s az embereket rávenni, hogy az aranyat és ezüstöt semmire se becsüljék, e napokban összebeszélve Friczivel, hogy kiköltözzenek Kaliforniába, ingóságait, szerszámaikat, és baromfiakat nekem jó pénzért el nem adta volna.

Igy legalább módomban van szántani, vethetni; a meggazdagodásról hegedült szent Dávid, megköszönöm ha itt a paradicsomban éhen meg nem halok.

Az első napokban kérdőre fogtam Kurcz gazdát, hogy hol vannak azok az egész bivalcsordák, a mik itt legelnek? ő elvitt magával, s valóban alig félórai járás után rá bukkantunk egy falka fekete loboncsos állatra, mely egy szép mezőségen mintegy kétezernyi számmal legelészett.

Szeretnék belőle egy párt kiválasztani, mondék, gyerünk közelebb.

A mint azonban e szép állatok megszagolták közeledésünket, nekikerekedtek s elfutottak előlünk; egész nap szaladtunk utánuk, sehol sem érhattük utól, végre bevették magukat egy mocsárba, a hova nem követhettük őket. -

Hát öcsém, ki feji meg ezeket a marhákat? kérdém, mikor halálra kifáradtunk a nyargalásban.

Senki sem, viszonzá ő, ezek a státus gulyái.

Következett az indigo.

Az ember elővett egy bogyót, a minek a leve előbb piros, azután megkékül, s azt mondta, hogy ebből indigo lesz.

Az bizony fagyalfabogyó! mondék neki, hisz az indigo nem cserje, s a szárát használják, nem a gyümölcsét;

Az ember elbámult.

No még csak a czukornádat óhajtottam látni; ide adott egy valami kórót, hogy rágjam meg, nem valóságos czukornád-e?

Nádnak elég nád, hanem czukornak nagyon émelygős, hol terem ez? kérdém gyanakodva.

Eleinte titkolódzott, hanem végre fölfedezte a telepítvényt, egy egész hold volt affélével szépen beültetve.

Én majd hanyatt estem nevettemben.

Talán ismered ezt a faját a czukornádnak? kérdé tőlem aggódó ábrázattal. -

Ismerem bizony, nálunk cziroknak híják és seprüket csinálnak belőle.

Ez napságtól fogva nem megyek a citoyenhez tanácsot kérni.

Ő egész nap gépeken calculál, mikkel a holdba lehet fölrepülni, mondtam neki, hogy jobb lenne annál egy száraz malom, a min a málét megőröljük, vagy pamphleteket készít az örök békéről, minél ismét jobb szeretném, ha a szunyogokat tudná rávenni, hogy kössenek fegyverszünetet. Engemet magasra becsül; a mióta a czukornádjára ismertem, minden szavam oraculum előtte, én pedig nem jól érzem magamat olyan országban, a hol magam vagyok a legokosabb ember; én ehhez nem vagyok szokva.

Annyit azonban megtanultam, hogy Ikariában is csak úgy terem a föld, ha az ember szánt-vet rajta, s amugy Dunántuliasan hozzáfogék saját uri kezeimmal az ekeszarvához, s miután két ezer holdas birtokomban akadtam vagy tizenkét holdra, melyet felbirtam szántani a nélkül, hogy egy fordulóban egyszernél többször beleszakadt volna a szántóvas a sok mindenféle gyökérbe, azt szépen bevetettem búzával, kukoriczával, s már most legalább ott terem majd valami, ha a status madarai ki nem eszik a vetést, vagy a szüz természet virágos kertet nem csinál belőle. Én legalább nem csudálkoznám rajta, ha a buzavetésem helyén spanyolnádat látnék nőni.

Jancsinak egy csepp hasznát sem tudom venni.

Ezt a fiut mindennap uj meg uj csoda éri, nem küldhetem száz lépésnyire a háztól, rögtön visszaszalad, jajgatva, hogy őt soha nem látott állatok vették üldözőbe.

Eleinte csak a tigrisektől és csörgőkigyóktól ijedezett, most már a bagolyfejű pille is bekergeti a házba, s ha valami madarat hall kiabálni éjjel, ha három országot ígérnél neki sem lépne ki az ajtón.

E mellett iszonyu szerencsétlen, mindenféle szép alaku bogyót megkóstol s azoktól aztán majd a kórság töri ki, vagy megszagol valami virágot, s attól úgy feldagad az orra, mint egy tülök.

A multkor kiküldtem a partra halászni, egyszer csak jön vissza nagy orditva, s elmondja, hogy leült egy lapos kősziklára, s a mint ott halásznék, egyszerre fölemelkedik vele az egész kőszikla s el kezd szaladni. -

Tekenősbéka volt az miért nem fogtad el? mondtam, megettük volna. -

De majd elfogott engem egy hal, monda ő, csunya nagy fejű állat, négy lába volt és száz fog a torkában, alig tudtam előle elfutni. Mi hal lehetett az? -

Nem mondtam meg neki, hogy majd krokodilust fogott, mert akkor magam meheték aztán a korsóval a vízre.

Öcsém, mi itt állandó ostromállapotba vagyunk téve. Bot nélkül a szobából ki sem léphetek, s a házam elé ki nem lehet ülnöm töltött puska nélkül. Szürkületkor minden barmot be kell hajtanom az aklokba, s azokat jól bereteszelni s tövissel körülrakni, mert a mint lemegy a nap, előjönnek az ikariai autochtonok, a mindenféle színű és szagu jaguárok, macskák, párduczok, sakálok és kigyók s egész éjjel orditanak a házam körül, minden órában ki kell lövöldöznöm az ablakon, hogy elriogassam őket.

Nem rég egy kis fiatal üszömet kikötöttem a fűre legelni; egyszer Jancsi nyargal be nagy ijedten, hogy nézzem meg csak, micsoda állat lett a bornyuból; oda megyek, hát a bornyum helyén egy roppant óriás kigyót találok, akkora volt, mint egy gerendely, a mint elnyelte a bornyumát, a kötél kilógott a szájából, melynél fogva az a fához volt megkötve, s ott hevert a kötélén csüggyve, a jóllakás miatt tehetetlenül. A bornyu árában aztán confiscáltam az állat bőrét s most lóistrángokat szabtam belőle.

Volt vagy hatpár igen szép gyöngytyukom, azokat minden este magam hajtottam fel a padlásra. Egy éjjel nagy zajra ébredek fel. Kiküldöm Jancsit, hogy nézze meg, mi bántja a tyukokat, ő persze azt felelte, hogy semmit sem látott, reggelre minden tyukomnak el volt rágva a feje, a vérüket kiszivta valami állat.

Máskor reggel felé nagy tombolást hallok a lovaim között, magam fölkelek, kimegyek az ólba, azok folyvást kapálózta, nyeritettek, a bőrük reszketett s kötőfékeiket iparkodtak elszagatni.

Meg nem foghattam, mi bajuk. Végre vissza akarok menni a hajlékomba, hát az ajtóm előtt egy akkora tigrist látok feküdni mint egy tinó.

A derék állat nyugodtan hasalt ott keresztben, farkával veregetve a földet s hosszú nyelvével körülnyalogatva pofáját. Jancsi a padlásra bujt el ijedtében s én kiszorultam a házból, miután a fenevad épen az ajtóm előtt vett állomást. Azt hittem, hogy majd csak elmegy, ha megunja magát. Nem az, ott várt késő estig, meg sem mozdulva helyéből.

Már ekkor nem volt mit tennem, mint elszánnom magam a legvégsőre, kifeszíték egy gerendát az akol hátuljából s a házam háta mögé kerültem szép csendesen, a tigris szerencsémre nem vett észre. Ott benyultam az ablakon, s a puskámat, mely a falnak volt támasztva, kivettem.

Csak az egyik csőve volt golyóra töltve, vigyáznom kellett, hogy egy lövéssel leterítsem a fenevadat.

A mint észrevett, egyszerre fölugrott helyéből s gyanus morgással lehajolt első lábaival a földre, eltátott torkából kilátszottak fehér fogai, szőre felborzadt, zöld szemei szikráztak. Azon pillanatban, melyben nekem ugrott, szerencsésen föbe löttem; de még akkor is maradt annyi ideje, hogy egyik lábamat átkapja, s csak jó vastag csizmámnak köszönhetem, hogy azt ketté nem harapta, míg a puskaagygyal végkép agyonverém.

A tigrissel még csak elkészülnék, azt agyonlőhetem, de mit csináljak azzal a millió bogárral, miket a szűz természet az emberek kinzására talált fel.

Egész nyáron ki nem birtam pusztulni a scorpióból és scolopendruból, miknek harapása gyilkos, szaga és alakja pedig undorító, s még van egy másforma féreg is, mit maringoingnek hinak, ez hosszú mint a czéernaszal és szőrös s ha éjjel az embernek a bőre alá befurja magát, megdühödik tőle.

A csimaz Európában a gyalogsághoz tartozik, itt az is röpül, mikor leülsz vacsorálni, eloltja a mécsedet s keresztülrágja a szunyoghálót.

A szű egész éjjel öröl a ház oldalában, s ha valami ételt meghagysz este, reggelre megeszi a hangya.

Mielőtt éjjel lefeküdném, egész testemet be kell kennem valami olajjal, hogy zselléireim ne nyuljanak hozzám, s legközelebb hogy mécsemet eloltva sötétben foglaltam el ágyamat, lábaimnál valami sikos hideg testet érzék, mely oly különös hatással volt rám, hogy valahányszor elaludtam, mindig fölébresztett, végre nem állhatva tovább, tüzet gyújték, hogy majd megnézem: ki osztja fekhelyemet? s nagy ijedelmemre egy rétes formára összetekeredett

kigyót látok ottan aludni, a legmérgeesebb fajából a cobra capellának; szerencsémre jól volt lakva, azért nem bántott. Bizonyosan ő ette meg tyukjaimat is. Helyesen mondá Jancsi, hogy ott jöhet az be ide a faházba hol akar.

Másnap mindjárt hozzáfogtam az újra építéshez.

Ketten Jancsival végeztünk mindent, a hogy a Csallóközben szokás vert falat csinálni deszka között agyagból polyvával.

Egy hét alatt készen volt a házunk.

Otthon a béresek laktak ilyenben, itten ez palota, melynek a szomszédok csodájára járnak, innen legalább hermetice ki van zárva minden külső állat.

Még most élve irok a paradicsomból, nem tudom a legközelebbi leveletem nem a mennyországból fogom-e datálni?

Notabene: ha valaki utánam akar jöni, csak biztasd hogy siessen.

IX. Citoyen Kurcz levele berlini elvbarátaihoz.

Barátim!

A siker, melyet elveink aratnak, óriási.

Csak annyit irok, hogy országunk ismét több nagyszerű telepítvényekkel szaporodott, melyek közt legelső helyen áll egy magyarországi férfi, Hurday László telepe.

E férfi nagyszerű statusoeconom, igen jeles földész, nagy chemicus, szerencsés speculans, bátor vadász és bámulatra való építész.

A mióta ide jött, egész prairieket tett termékenynyé, reformálta a gazdászatot, új tulajdonságait fedezte fel az eddigelé legfontosabb kereskedelmi szereknek, többek közt a czukornádnak, mely eddigelé csak fényűzési cikk volt, egy oly újabb alkalmazását ismerteté meg velem, mely azt a proletariusokra nézve is közhasznúvá teszi.

Minden tenyészik kezei alatt, fővárosunk alakja egészen megváltozott, mióta ő itt van, egymásra építvén a legczélszerűbb alakzatu villákat, kastélyokat és raktárakat.

Azt mondanom sem kell, hogy e derék férfiú egyike legjobb barátaimnak, mondhatni hódolóimnak, - s köztünk szólván, - ő, mint a szépnemnek különös tisztelője, imádott nőm, Urakatna irányában tulságosan is nagy figyelemmel látszik viseltetni, mely sejtethő hajlamnak netaláni szenvedélyesebb következményeit az által reménylem megelőzhetendni, hogy a derék férfiut legközelebb, nőmnek legkellemesebb testvérével, Kaméhámeha király leányával K i n g a t a r a - U r u r u t h kisasszonynyal fogom összeházasítani.

Sietek, nem irhatok többet, az általános emberiség-világbékerendező fiókgyűlésbe várnak. Szellemem veled!

X.
Leona Rózához.

Uj-Telep, 184-

Ma nagy öröm ért.

Este felé, midőn a közteremben családunk minden tagja együtt volt, az aratók a mezőről tértek vissza, s danolgták szomoru melodiájú irlandi dalaikat, egyszerre ajtónk előtt egy ismerős harsány hang szólalt meg.

Egyszerre ugrottunk fel, atyám a kandalló mellől, testvérem az ablakból, én zongorámtól.

E hang, e kérdezősködő beszéd - magyarul volt mondva.

Világosan hallók, hogy valaki e szavakat mondja kívül: ki van itthon Székiek közül?

Bátyám sietett az ajtót feltárni s mi a belépőben Hurday Lászlóra ismertünk, egyikére atyám egykori politikai ellenfeleinek, kivel egykor annyi kellemetlen összeütközése volt.

És mennyi öröm volt e találkozásban most! Atyám eléje sietett az érkezőnek s némán megrázta kezét, s a mit oly régen nem láttam szemében, mosolygott, s a mit soha nem láttam, könyezett.

Akárki lett legyen a távol hazából, egy idegen! egy ellenség! mi tárt karral fogadtuk őt, nem találtuk helyét, kedves barátunknak neveztük, boldog volt, a ki melléje ülhetett közlünk. Mintha az egyes ember is az elhagyott hazának egy vándordarabja volna, egy eleven atom az imádott nemzetből.

Mint szerettem volna nyakába borulni, s keblén kisírni magamat, kinek látása is gyűlölt volt otthon előttem. Gondolj reá, mit tennék akkor, ha azokat ölelhetném, kiket otthon szerettem!

Oh elvesztett paradicsomom! Még azt a csillagot sem látom, mely fölöttem ragyog!

A seb el van mérgesedve, melyet hazulról hoztam. A sziv kitépetett termő földéből, de gyökei benszakadtak. Nappal gondolataim viszik lelkemet haza, éjjel álmaim. Nem élünk, csak hervadunk e földbe átültetve. Felfogadtuk, hogy feledni fogunk mindent s azon vesszük észre magunkat, hogy megloptuk lelkünket, hirlapokban csak azt olvassuk, a mi hazánkról beszél, ajkainkra önkénytelen jönnek a Kárpátok alatti melodiák, és azután úgy nyomja valami a szívet, mint a ki nem sirhatott köny. Nincs betegség a miénkhez hasonló.

Nem gyógyulunk.

Bátyám az örütséghez közelg, atyám a halálhoz, én a kétségbeeséshez.

Még a sir sem fog meggyógyítani minket, idegen földön: ki tudna ott pihenni?

Kezünkbe szoritjuk egykori ellenségünk kezét, megbocsátánk neki, kiengesztelődünk iránta, örülünk, hogy körünkben tarthatjuk. Oh hisz ő is magyar, ott, a hol senki sem az.

Ilyenek az én örömeim. Ilyen az a verőfény, mit az éjfélnap felmerülő nap a polusi éjszakára vet.

XI.
Hurday László Garmadyhoz.

Uj-Telep, 184-

Nem vagyok citoyen többé. Számüztem magamat Ikáriából.

Nem sokára legközelebbi levelem után beállt az esőzési időszak és nyitva voltak az égnek csatornái negyvennap és negyvenéjjel oly mértékben, hogy az orrát sem üthette ki az ember a szobából.

Ilyen multság itt minden esztendőben kétszer tartatik.

E kellemetes farsang elmúltával első dolgom volt vetéseimet megnézni.

A buzám tetejében, melyet lapályra vetettem, három ölnyi magasságu volt a víz, s azon a salamandrák legelésztek, egy domboldalba levő hat hold földem, melyet gyümölcsfákkal ültettem be, a sok esőtől átázva, lefutott kertestül együtt a dombról s rámászott a rizsvetésemre, az oltványok ágaikkal lefelé s töveikkel felfelé levén szépen megforgatva.

Az esőidő elmúltával jöttek a heti rendbe az irtóztató orkánok, a minőkről civilizált embernek fogalma sincs.

Egy egy zivatar, mely három napig folyvást tart, egész őserdőket pozdorjává tör össze, s a legvastagabb jegenyét úgy csavarja guzsnak, mint én egy fűzfavesszőt; folyóvíz megáll a szél miatt s keresztül tör a partján s a vihar addig kerülgeti az ember házának tájékát, addig próbálgatja a tetejét, míg egyszer egy iszonyu roppanásra ébred s maga felett látja a csillagos eget, míg a háztető egyes nádkévei ezer lépésnyire repülnek szétszórva.

Ez ellen nincs más védelem, mint szépen meglapulni s vigyázni, hogy az embert agyon ne üssék a fák.

A vihar megszűntével következett az irtóztatós melegség, melytől néhány nap alatt mocsárrá apadtak a vizáradások, myriadjait hozva elő a mérges kigyóknak, békáknak és bogaraknak; egy napon, hogy otthon nem voltam, a fehér hangyák megették az egész butorzatomat, nem hagytak meg egyebet mint a mi vas volt és kő.

Ez időben előjöttek azután a különbnél különbféle betegségek, a minőnek ti csak neveit hallátok: sárgaláz, fekete halál, ichthyosis, elephantiasis, scorbut, vereshimlő és gugavész s más mindenféle veszedelem, miknek leírásával restellem bántani aesthetikai érzelmeidet; elég annyit tudnod, hogy ezekből egy is elég sok arra, hogy az ember nyomoruságosan elveszzen.

Én szerencsésen keresztülláboltam ez időszakot, hanem szegény Jancsi beleveszett.

Egyszer már makacs hideglelésből gyógyítottam ki, a mi itt mindennapi dolog, de végre polypus támadt a torkában, s már annyira nem terjedt orvosi tudományom, hogy ezen segíteni tudtam volna s a szegény fiut megfojtotta a gyilkos kinövés.

De nem soká kellett a magány buslakódásain tépelődnöm.

Egy reggel, midőn épen ágyamban fekvé, azon törném fejemet, hogy milyen jól van az elrendelve, hogy a magyar táblabíró universal-genie legyen, egy kicsinyt földmives, egy kicsinyt orvos, egy kicsinyt mechanicus, jó nagyon vadász és erősen katona, különben mit csinálnék most, ha mind e férfiakat magamon kívül kellene keresnem, épen akkor hallok nagy tappogást, czzammogást az ajtóm előtt s citoyen Kurcz szavára ismerek, mely bebocsattatást kíván.

Kinyitva a mesterséges fakilincset, előbb belép a szobámba a citoyen, utána egy mási citoyen, egy hét láb magas rézszinü indus, kinek tollakból csinált koronája a pókhálókat szedte le a gerendáról.

- Ez ipam, Kamékaméha, a mohavkok fejedelme, monda az öcsém, bemutatva a vadembert, ki köröskörül szépen ki volt pingálva sáfránynyal és vörös agyaggal, az orra fel volt hasítva méltóságosan, s belőle egy nagy rézperecz lógott alá, övéből köröskörül csüngöttek üstökeiknél fogva a fejbőrök, miket ellenségei koponyáiról lescalpozott, egyik kezében volt egy hosszú harminczfogu szigony, a másikon egy félmázsás kőfejsze. A derék ember szuszogott rettenetesen, s egész szobámat eltöltötte valami vadállati búzzal.

Fölkeltem előtte, hogy kellően üdvözlhessem, ő szuszogott és kiáltott valamit, (e nép beszéde igen rövid sentenciákból áll) melynek értelmét citoyen Kurcz ilyenformám adá tudtomra:

- A nagy kaczika, ajánlataim által indítva, elhatározá magát, hogy legkisebbik leányát Kingatara-Ururuth kisasszonyt neked nőül adja, el is hozta őt magával, ide künn áll az ajtóban.

Hát híják be, inték a kaczikának, ki szavaimat megértve kinyult az ajtón s bevezette a nekem szánt mátkát, ki merőben hasonlított néjéhez, csak hogy még nagyobb feje volt. A menyasszonyi hozomány a nyakába volt téve, egy tarka kutya, melynek lábait két kezével fogta. A mint engem meglátott, el kezdett rugódozni, kapálózni, el akart szaladni, míg a kaczika meg nem fogta a fülét, s fülénél fogva oda nem vezette hozzám.

- Nagyon szerelmes, biztosita a citoyen, ő a természet legvadabb gyermeke, de ha egyszer megszeret, akkor el nem hágy soha.

(- De majd elhagyom én őt, mielőtt megszeretne, gondolám magamban).

A kaczika erre levette leánya nyakából a tarka kutyát, s jelek által tudtomra adá, hogy azt szokásos szertartások után együtt meg fogjuk áldozni; mire nézve nagy tüzet rakott az udvaron, s miután azt vagy tizenkétszer iszonyu kiabálás közt keresztülugrálta, s engem hasztalan biztatott, hogy szintén ugorjam át, elővette a bicskáját, a kutyát leölte vele s felhuzta azt egy fanyársra, oda tette a tüzre pirulni.

Kurcz öcsém észrevéve e szokatlan pecsenye iránt tanusított undorodásomat, aggodalmas arcczal figyelmeztetett, hogy ebből aztán enni kell, mert itt a kutya szent állat, és annak a husa delicatesse. -

De majd teszek én arról, mondám, s előhozva egy kulacsot tele rhummal, odanyújtám azt a kaczikának, s míg ez azzal volt elfoglalva, belerugtam a kutyát a tűzbe, úgy hogy az spodium-má égett.

A kaczika azonban úgy leitta magát, hogy el kezdett előttünk táncolni, a fejszójét forgatva s danolva, mintha farkasoktól tanult volna énekelni.

Végre az jutott eszébe, hogy felhívjon bennünket birkózni.

A szegény citoyen reszketve fogadott szót, s a rézszinü Goliáth úgy áthajította a vállán, mint egy macskát; s miután Cannibal herczeg nagy nevetés közben ugyancsak e polgártárust még egypárszor összeropogtatta s a levegőbe bukfenczeztette volna, akkor meg nekem állt, hogy én is birkózzam vele.

De már engem, teringette vadkirálya csak nem csapsz a földhöz, ha még egyszer születesz is, kiálték nekigyürkőzve, s derékon kapva az óriást, amugy szegedi gulyások módjára egyet lóditottam rajta, s azzal úgy teremtettem a földhöz, hogy csakugy nyekkent bele.

Erre rögtön megjuhászodott az én emberem, fejét lehajtá előttem a földre, s talpamat feltette nyakára, határtalan meghódolása jeléül; azután a citoyenhez fordult könyörögve, hogy legyen közbenjáró nálam, hogy egymással a béke és szövetség pipáját kiszívjuk.

Pipát cseréltünk.

Ő elvette az enyimet, utolsó hetvenöt pengő forintos tajtékpipámat, melyet emlékül elhoztam hazulról, s nekem adta a magáét, mely szintén gyönyörű egy darab, állván az egy kokusdió héjából, melybe egy nád van dugva szárnak.

Mig mi az udvaron a szövetségpipát szittuk, szeretetreméltó menyasszonyom azalatt ottben a szobában kutatott.

A gerendára volt felakasztva félfont faggyugyertya, azt mind egy szálíg megette.

Leendő ipam azonban kissé magához józanodván, azt kezdte tudakolni, hogy hát én mit adok viszont nászajándéku leányaért.

Elvezettem az ólakba, megmutogattam neki lovaimat, teheneimet, biztosítám, hogy ezt mind neki adom, sőt még mást mindent veszek, csak vezessen el a szomszéd városba.

Az ember majd kibujt bőréből örömeben s ígérte, hogy rögtön elvisz, ha akarom Quebeckig.

Én pedig régen szöktem volna már innen, ha ut vezetne ki ebből az országból, de soha sem kaptam kalauzt.

Most megragadtam az alkalmat. Tüstént lóra akartam ülni.

Minek az? inté a kaczika: hagyjam itt a lovat, üljek fel az ő hátára.

Én, biztosítva a citoyent, hogy mentül előbb visszajövök, felültem a kaczika nyakába s mondhatom, hogy kivált ily rengeteges országban ez a legkényelmesebb alkalmatosság, a melyen utazni lehet.

Szeretett menyasszonyom messzire elkisért bennünket, s mikor egy tó mellett elmentünk, hogy ügyességét s hasznavehetőségét bebizonyítsa előttem, beleugrott, s nagy örömmel uszott vissza, az egész kőtenyét tele hozva eleven békával, melyekkel nem szűnt meg kínálni.

Jól van fiam, Kingatara-Ururuth, mondék neki, - csak tedd a füstre, előveszed, míg visszajövök - s ezzel bucsut vettem tőle, bucsut az egész paradicsomtól, minden muskitóival és csörgőkigyóival egyben.

Jelenleg Uj-Telepen vagyok, az öreg Széki tanyáján, kit egykori ellenségeskedésünk daczára is oly jól esett látnom, s a mint tapasztalám, ő is örömet látott engem.

Néhány napig egészen magán kívül volt az egész család öröm és izgatottság miatt.

Egy este az elnöktől különös ajándékot kapott az öreg. Egy átalag igazi magyarországi bort.

Több évi nélkülözése után e felséges italnak, úgy nyultunk ahhoz mint valami históriai szentséghez, s míg a nedv ajkainkat érinté, könyeink hullottak bele.

Ez ital mintha valami sajátságos új lelket öntött volna belénk, rég elfeledett érzelmeket kezdé bennünk fölélesztetni, mintha az elhagyott hon szavát hallottuk volna; ez az én vérem, melyet ha isztok, megemlékezzetek nevemről, hogy megszenteljétek azt!

Az öreg Széki oda fordult hozzám, egyenes lélekkel kérdezve:

Miért vándoroltál ki?

Jobb hazát kerestem, felelék.

És ha találtál volna, most elégtelt volna, nemde? Rosz szived van. Azért hogy a haza szegény, ott kell-e azt hagyni mindjárt? Én kénytelen voltam azt tenni, de érzem, hogy bele is halok. Téged mi kényszerített? Megszöktél gyáván a hazából, mint az öngyilkos megszökik az életből, magad után hagyva a bajt az ott maradóknak, ez a n e m z e t ö n g y i l k o l á s a. Ha valahányszor súlyos napjai voltak a magyarnak, mindannyiszor elmentek volna a hazából, a kik mehetnek, hol volna most a magyar nemzet? Nem tudsz otthon használni többé? Ha elvesztettél egy tért, állj a másakra és hass ott; ha nem lehetsz egyéb, lehetsz becsületes ember s egygyel többen vagytok otthon. De te földbirtokos is voltál; földedet, mit ősd vérről vagy érdemmel, vagy takarékoszággal szerzett, te egy idegennek engedted át. Eladtad egy darabját a hazának, mely rád volt bízva. Mindennap olvasom hírlapjaitok hátulján, hogy a leggazdagabb urak, kikre legtöbb volt bízva, egész falvakat, egész tájékokat engednek át külföldi jövevényeknek. Oh! megérdemlik érte, hogy maguk is jövevények legyenek egykor idegen országban s koldusok a haza földén. Elég ugy-e, ha a szegény ember szereti a hazát, a gazdag nem tartozik neki semmivel? Most jó ürügy van megfutni minden baj elől s nagylelkűséget csinálni az önzésből, s a szívtelennek azt mondhatni, hogy ő szabadelvű! Vannak erények, melyek nemzetek éltehez vannak kötve, ilyen a magyarnál az, hogy önmagát mindenek felett szeresse. Másutt mindenütt bűn ez érzélem, de ti nektek szent legyen ez önzés, és a divat-rajongások semmi faja meg ne foszszon benneteket attól, mert boldog lehet a világ, lehet szabad, lehet üdvözült a magyar nélkül, de magyar nemzet nem születik újra, ha még egyszer újra támad is a világ! Eredj haza, s ha nem tudsz egyebet használni, legalább tudj szeretni, addig míg van mit szeretni.

....Egy szót sem tudtam válaszolni az öregnek. Még most is gondolkozom azokon, a miket mondott. Nem tudom, mit teendek; de aligha meg nem kísértem még egyszer a tengeri utat.

L e o n a R ó z á h o z.

Uj-Telep, 184-

(Fekete pecsét). Atyám meghalt. Megölte a kinezott sziv. Most már csak ketten szenvedünk.

Mindig titkolta előlünk baját s az egyetlen orvosságot, a v i g a s z t a l á s t, soha sem vette be. Orvosa átismeré baját s rég megmondá előttünk, hogy betegsége számára nem e világrész füvei termenek irt. Készen voltunk halálára, ő maga többször mondá előttünk: a világ minden orvosszere sem gyógyít meg engem, s még csak enyhíteni sem engedte fájdalmait. Utolsó perczig megtartotta azt a catoi szigort, mely alatt összeroskadt. Nem engedett magának a hazáról beszélni soha. Midőn haldokolt, bátyám félrement ágyától, siralmas sarcasmussal mondva: nem megyek hozzád közel, mert betegséged rám ragad. Engem oda vont magához a haldokló. Arczán erőt látszott venni a sokáig elkényszerített érzélem. Fülembé sugva mondá: íróasztalomban találsz egy ezüst szelenczét, ha meghalok, nyisd fel, egy maroknyi homokot lelsz benne, onnan való föld ez! onnan hoztam azt el.... Mikor eltemettek, hintsétek arczomra, - hadd nyugodjék fejem - hazai föld alatt!...

XII. Hurday Levele Garmadyhoz.

Uj Telep, 184-

Midőn e levelemet kapod, már én akkor a tengeren vagyok, vagy tenger alatt.

A világ ítéletével nem törődöm; mondjanak rólam a mit akarnak, de előtted bárha menteni nem is, de legalább ki akarom magyarázni magamat.

Legtöbben nevetségesnek fogják találni, hogy mint a német szóra küldött gyerek haza szökik falujába, akként én is visszafanyalodom nagy szégyennel és pironkodással az elhagyott a megvetett hazába. De nevessetek bár akkorát, hogy ide halljam, irjatok rólam vig regényeket, fessetek rólam torzképeket, legyek példabeszéddé odahaza, mindez engem meg nem tántorit akaratomban. Én visszamegyek.

Nem rég meghalt ez öreg Széki. Halála előtti órákban megszorítá kezemet s odavont ágyához:

Ismersz-e egy balgatag embert, - kérdé tőlem, - a ki legkeményebb ellenségeivel kibékült, s legjobb barátjaival haragot tart?

Többet nem szólt. Eleget is mondott vele. Az a balgatag ember én vagyok. És így van az. Ha nem tudjátok egymást megbecsülni, csak jertek ide. Én szeretném, ha minden pártvezéreinket kiküldenék ide egy pár esztendei p a t v a r i á r a.

Az öreg Széki holta után családja nehogy sem akart elereszteni köréből, ott kellett velük maradnom. Az ifjú Géza fogytig megtartá kiapadhatatlan humorát, azt, mely a lélek legmélyebb keservéből támad, míg testvére Leona, oly szeretetreméltó ellentétben birta magában egyesíteni a gyermeteg érzelméket a háziasszonyi komolysággal.

Csak azt sajnálom, hogy fiatalabb nem vagyok, hogy elvehetném, vagy vénebb, hogy apja lehetnék.

Egy estve pipázva ültünk a veranda alatt Gézával, ő kötekedve hordta fel emlékembe mindazon táblabirói anecdotákat, mit itt ott gyűléseken, tisztujításokon, országgyűléseken történtek közöttünk. Előjött róla a szó, minő harczokat viseltünk egykor egymással a zöld asztal mellett, mire én azt találtam kiszalasztani a számon, hogy bár most is ott ülhetnénk. Erre ő vállamra üt s azt kérdi: mért nem megyek hát haza? -

De már azt nem cselekszem, mondék, soha többet! Ha eljöttem, megbántam bár, de nem vallom be; s ha itt vagyok, itt megöszülök, itt meghalok, de vissza képpel sem fordulok többet, bárha itt volna is az özönvíz, és ott az Ararát hegye. -

Géza mosolyogva szólt, bodor füstöt eresztve pipájából:

Tehát fogadjunk, hogy ön vissza fog menni Hunniába. -

A fejembe! -

Az nem sokat ér, de fogadjunk száz aranyba. -

Kezet adtam rá.

Ő bement a szobájába, egy percz mulva pisztolylövést hallok belülről s rá Leona kétségbeesett sikoltását.

Ijedten berontok, s im az ifjut egy pamlagra dőlve találom, félkarjára támaszkodott, másikkal elájult testvére kezét tartá.

Arczán semmi változás, ajkai, szemei mosolyogtak, mint egyébkor, hanem egész mellénye el volt már borítva vérrel.

Én sietve odarohantam, hogy segítsek rajta.

Ő halkal monda:

Már ezen túl vagyunk. - Miért tévé ön ezt? kérdém én irtózáttól elállva. -

Látja ön, szólt ő el-elmaradozó hangon, ez a szegény leány itt hervad miattam. Otthon jegyese van, otthon hazája van, kiket imád, kikért örökké visszasohajt, itt nincsen senkije, a kiért itt legyen, egyedül én. Most már én sem leszek. El leendő hagyatva, s kénytelen lesz visszamenni oda, hova én őt nem vezethetem többé.

Istenemre! kiálték közbe, nem lesz elhagyatva, a míg csak én élek, apja leszek neki és testvére és védelmezője. -

Az ifju hálásan szorítá meg kezemet. -

Lesz-e ön kísérője is odáig? hazáig? -

Akár a más világig. -

És ha jutalom helyett önt ezért ki fogják nevetni? gunyolni? -

Nem törődöm vele.

Tehát vissza fog ön menni Hunniába? szólt haldokló hangon s mosolyogva veté utána: - és így megnyertem fogadásomat... Azt a száz aranyat.... alapítványul hagyom.... szegény kivándorlott scythák számára... a kik vissza akarnak menni Amerikából.... Hunniába.... Percz múlva e szavak után megszűnt élni.

Én megtartottam ígéreteimet.

Az első fájdalom elzajlása után rábeszéltem a szegény leányt, hogy hagyja el a földet, melyhez két sir fájdalmas emléken kívül semmi sem köti többé.

Az a kegyeletteljes gond, melyet iránta tanusíték, rávevé, hogy ezentúl rokonának nevezzen.

Ha arra gondolok, hogy boldogsága kutforrásához én vezethettem vissza, e gondolat minden más egyebet kitörül elmémből; most már kötelességem visszatérni, most e határozatra nem csupán szívem gyöngesége ösztönöz többé, hanem egy haldoklónak adott fogadásom s egy élő angyalnak földi üdve.

Ejh! De mit mentegetem én szívem gyöngeségét! mit iparkodom elpalástolni azt az érzést, mely előtt lelkem meghajol! Nem tagadom, haza akarok menni én is, mert szívem megrendül erre a szóra: haza! mert nem kell az élet, nem kell a halál, nem kell az üdvösség másutt sem testemnek, sem lelkemnek! mert nem akarok boldog lenni, nem akarok ember lenni, ha magyar nem lehetek, és ha itt volna a paradicsom, és abban ananászt teremne minden szálfa s patakban folya tej és bor, mégis haza mennek, bárha otthon meg tövist teremne minden rög s az a négy fejr folyam az ország czimerében olyan vörös volna is a vértől, mint maga az a vörös mező, melyet keresztül szel.

Ha a magyarok istene bele nem fordít bennünket ebbe a nagy Balatonba, egy hónap múlva megláttok.

Nem bánom aztán, nevésetek ki, gunyoljatok ki, mégis jobb mint ha megsiratnátok.

Isten veled! A viszontlátásig. Az édes, kedves, annyiszor megálmodott viszontlátásig!

Vándoroljatok ki! -

ADAMANTE.

I.

A természet hallgatása egy nagy fehér könyv, teleírva láthatlan betűkkel, miket csak azok olvashatnak, kik szent ihlettel nyitják fel lapjait.

A természet hallgatása nagyszerű titokteljes tanítás, melyet csak azok hallanak, kik szíveik dobbanását meg tudják érteni.

Én olvastam e könyvből, hallgattam e tanítást és megtanultam belőle: hogy az ember kicsiny, parányi.

Én jártam emberlaktalan földeken, hová a vadmadár messze hegyek közül hordja martalékát; hallgatott a sivatag, néhány kő hervert elszórva ittamott, hajdan oszlopok lehettek, a fű túlnőtt rajtok, - és én megtanultam tőlök, hogy az ember dicsősége felhőárnyék.

Én jártam a legmagasabb sziklaormokon éjféli holdvilágnál, hideg csöndes éjszakán, egyedül; nem hallva egyebet, mint saját lépteim kongását, a földről oda semmi hang nem hallik; a villám is némán cikázik át a meg ritkúlt légben. - A csillagok ragyogtak; a tejút fehéren emelkedett ki a sötétkék égből, a félhold tündérhajóként úszott észrevétlen futással ezüst csónakában, s távol, igen távol gyönyörűen fénylett a Sirius. Minden, minden azt beszélte: hogy nagy az isten!..... Csillagok futottak alá, a futó csillag akkor kezd fényleni, mikor leesik. Gondolkoztam az ember boldogságáról.

A hallgatás örök tanácsadó. Hisz a lelkek nem beszélnek egymással fenhangon.

....Gyakran, ha az ember mély erdők között jár, keresve a merre nincsen út, s véletlenül a sűrű vad csalitban egy elpusztult házra, egy égett fára, egy kiszáradt kútra, egy nagy gömbölyű halomra akad; mintha egy ott lakó szellem ilyenkor egész történeteket mondana neki azon elhagyott helyekről;..... az özvegyasszonyról, ki a kis házat lakta, s a szép leányról, ki szülőjétől megszökött, s nem ment vissza többet; a bujdokló rablóról, kik az égett fatörzsnél melegedtek hideg őszi éjszakán; a csendes ábrándos dalokról, miket vízhordó hajadonok énekeltek a kútra járván, s régi vad ütközetéről, melynek halottait egy rakásra hányva támadt a zöld halom, mintha valami mind ezt elmondaná...

Éppen, mint midőn az ember aluszik, s a nagy csöndben egy h á r f a h ú r e l p a t t a n - a hangot álmában meghallja, de nem ébred föl rá, hanem mondhatlan különös énekkel álmodik utána: mit tündérek és daemonok kara zeng a s z é l b e s ü v ő l t ajtaján, - s ő viharos úton álmodja magát, sötét fergeteges éjben, ázva, rettegetve, erdők, mocsárok közt bujdokolva s örül, hogy nem úgy van a midőn fölébred; az éjmadár ablakára repül, egyet visít, s az ember megálmodja halála óráját.

*

Szélcsend van, a tenger sík, végtelen tükrében a fölötte eljáró nap nézi fényes arczát.

Sehol sem látszik partja a víznek, sehol sem látszik felhője az égnek, csak néha rémlik meg forró délutánokon a fata morgana tündér-játéka a vizek fölött, mely órákig eljátszik magában, pompás ködvárosok változó képeit mutatja, odalehelli a tündérien csodás légpalotát az égre - s egyszerre eltűnik, mint kétes álomkép.

Csupán a k é t n a p jár egykedvű ragyogással. Az egyik az égen, a víztükcrén a másik; együtt támadnak keleten, együtt hunynak el nyugaton, - emberhang nem ébred jöttükre, - harangszó nem kíséri leáldozásukat, - sugaraiknak nem örül semmi, nem zöldül, nem virágzik ki tőlök, áldatlanul járvák végig a kietlen kék pusztaságot.....

...A sík tengersivatagon félig elpusztult hajó roncsolt váza úszik. Feketült vihar-szakgatta gályarom, mely hajdan tarkára volt festve, még látszanak néhol az aranyozott arabeskek a párkányok alatt s a lölyukaknál. Egyetlen árbocza áll csak, az is a víznek hajlik, vitorlái foszlányokra rongyolva lógnak alá, a függő vészlobogó színeit kivette a verőfény, sem a zászlót, sem a vitorlákat nem mozgatja a szél. A kormány ki van facsarva helyéből, a vihar mely bordáit összezúzta fél oldalra fektette a hajót, hogy el ne merülhessen; a párkány korlátjáról tépett kötélhágcsó s elszakadt horgony-láncz lóg alá a vízbe, a foszló gerinczekre halványzöld tengervirág indái kapaszkodnak s a megmerült hevedereken haragoszöld hinárnövényzet úszik, sűrű izapos szakállát hosszan lebegtetve a pihenő habokban, közte színes tengeri kagylók ütöttek tanyát, szivárványos csigahéjjaik tarkállanak a verőfényben. A hajó orrán egy aranyozott nőalak van kifaragva, kezében ó idomú serleggel, s egy felől a hajó oldalán még olvasható nagy aranypiros betűkben e név: „Circe.”

Az egész hajó szomoru pusztulásra vált roncs; a vészmadár bátran mer leszállni árboczára, ha a szélcsendet elúnta s éhező czápasereg nem kíséri bolyongó útját, megy, czéltalanul tévelygve a végtelen oczeánon, merre a szél vakszeszélye üzi.

Némán, csöndesen, mint sápadt viaszképek, fekszik két halott az árbocz tövében: egy férfi és egy nő. Fiatalok voltak mind a ketten, de a halál vénekké tette őket. Időtől megvásott halvány selyemköpeny fedi mind a kettőt, tarka virágos selyem: a nehéz vitorlagerenda, mely rajtok keresztül fekszik, nem engedé hogy a vihar őket is le söpörje onnan, mint a többi. Egymást átölelve tartják, arcaik sápadt vonalain még most is ott ül a fájdalom, mely több mint a halál fájdalma és rémségesebb. A nő haja szőke, a férfié fekete, kuszált és összezsapzott mind a kettőé. Látszik, hogy a férfi éppen karjain, ölébe fogva vihette legkedvesebbjét midőn a leszakadó pózna egy csapással mindkettejüknek egy halált adott. A nő feje hátra hajlik, a férfié a nő keblén pihen, és mind a kettő oly néma, oly mozdulatlan! Az aequatori égető nap mumiákká száraztá őket.

A fennálló árbocz keresztpóznája végén zöld szárnyu pirosfejű madár ül - egy kajdacs (papagáj), egyetlen élő lény, mely lakosaiból életben maradt, ott ül, körül forgatja fejét, megmelegbenti aranynyaljátszó szárnyát s a hangtalan csendbe méla hangon e nevet kiáltja: „Adamante! Adamante”! s ismét behúzza fejét, sohajtva hörg és összegubbad, vagy bókokat csinál a légbe s bőbitájával játszik.

Olykor leszáll a hosszan aluvókhoz s a körülök döngő aranyzöld legyeket kapkodja, azokkal él, - majd fölbökök röppen, szárnyaival szelet hajt arcaikra, orrával ruháikat rángatja, fejét kezeikhez dörzsöli s bús, rekedt hangon kiáltja; „Adamante; Adamante”! oly okos, oly érző bánat látszik szemeiben, midőn a holtakat költögeti, s kedves fejét arcaikhoz nyomja. Azután ismét, beteg lankadt hibbanással fölröpül az árbocz tetejére s a távolba bámul.

*

Angol hajósok sokat tudnak beszélni egy babonás tengeri rémről, melyet „röpülő hollandinak” neveznek, kivel a mely hajó találkozik, okvetlenül szerencsétlenség fogja érni. Ez egy hajó árnyképe, melyen ködszerű emberi alakok látszanak jöni, menni, mintha rendes matrőzmunkáikat végeznék. - A kapitány a hajó fedezeten áll, hallik tompa szélesapászerű parancsszava, hallik a hajókötelek csikorgása, a mint a póznákhoz fenődnek, hallatnak az evezők csattanásai, a hajó himbolygása, de e hajó nem jár azon az úton, mely felől a szél fú, nem is hagy maga

után a vízben barázdát; az egész csak test nélküli tünemény, eltűnő ködalakja egy meghalni nemtudó kísértetnek.

Ki a repülő hollandival találkozik: vagy vihart kap, vagy hajótörést szenved, vagy rablókkal jut össze, vagy a halálos sárgahideglelés út ki hajós népe között, de valami szerencsétlenségnek kell rajta történni; e hiedelem miatt, hol a hajós kapitány némileg babonás, minden céltalanul bolyongó elhagyott hajóhoz nem örömet közelítenek a tengerészek.

*

Adamante!.... idegen hangzású név.... És egy halott-arcz.

Körül a halálos hallgatás.

Hallgatás az égen, hallgatás a vízen, hallgatás a holtak ajkain.

Mi van a némaság könyvében megírva e névről „Adamante” és ez arczról, mely ifju és halott, és e hajóról, mely ormán Circe aranyzott mellképét viseli, és e tengerről, melyen azt a kőszaszellő fel- és alá úzi?...

II.

Az öreg Rynn Tamás hetvenkét esztendő volt, midőn megházasodott.

Ha fiatal ember nősül, élni ohajt; ha vén ember vesz feleséget, halni készül. Amaz gyönyörteljes élettel biztatja magát, nyugalmas meghalálozással emez. Néha aztán megfordítva út ki a dolog. Nyugtalan élet fogadja azt, ki nyugodt halálra várt; siratatlan halál, ki a boldog életet remélte.

Tizennyolcz év előtt, mikor még Rynn Tamás legszebb idejében volt, ugy szolván alig 54 éves, egy éjjel csecsemő sirás verte fel álmából. Kinyitá a neszre ablakát, mely körül sűrű szőlővenyigék fonódtak s a borág levelei között egy csinosan fonott kosárkát pillanta meg, melyben gondosan letakarva és bepótlálva kis, hathónapos, gyermeket ismerhete fel a kétes csillagragyogásnál. -

Rynn Tamás soha életében nem boszankodott. Soha szomorú nem volt, nem panaszkodott felebarátjaira, nem czivakodott ügyfeleivel, senkit meg nem bánta, senkit meg nem csalt, és senkit nem gyűlölt. Kérni nem lehetett tőle olyat a mit meg nem adott volna, és ha nem teljesíthette azt, vigasztalhatlan lett utána, - s mind e mellett is különös istencsodájaként, napról napra tehetősebb, gazdagabb lőn; noha 54 év előtt ő is oly szegény talált fiú volt, kinek sem atyja, sem hazája, a jó istenen és az országuton kívül. De ifju éveiben kegyetlenül szorgalmas vala és takarékos; fogadott apja kereskedőnek nevelte, mely egyedüli pálya azokra nézve, kik születési előjogok, uradalmak és százados ősök nélkül születtek a világra. Törhetlen szorgalma, lelkéhez nőtt becsületessége s józan értelme szerzék meg azt neki, mibe más bele születik: gazdagságát s az emberek becsülését. - Maga a szerencse is különösen látszott őt kegyelni; bár mihez fogott legyen, azon isten áldása volt. Vállalatai hirhedtek voltak fényes sikerökről, s tanácsadásai aranyat értek, mint az oraculum szavai. Magánéletében maga volt a jóság és szelidség eszményképe, a legkisebb szivesség, melylyel valaki iránta viselkedék örök hálára bírta őt lekötelezni; míg saját jótéteményeit oly szerényen bírta kiosztani, mintha ő tartotta volna szerencséjének, ha más azokat elfogadja.

Rynn Tamás vevé az ablakába tett csecsemőt, kivevé a kosárból, melybe kis rézlapra fel volt írva: hogy a gyermek leány hathónapos, meg van keresztelve, neve Adamante. A gyermek sírt,

Rynn Tamás addig hizelge neki, karjain dúczolva s apró danácskákat dúdolván neki, míg elaludt, s akkor saját ágyába lefektetve, betakarta s egész éjjel ébren járt fel- s alá szobájában kezeit örömteljesen dörzsölve, s minden fordulónál le-lehajolva a kis alvóra, hogy őt megnézze; másnap beszaladgálta a félvárost azon örömhírről, hogy az ég egy kis gyermek angyallal áldotta meg, kiből ezentúl élte vég reményeit látja felvirúlni s kit szeretni fog, mint édes gyermekét.

Tamás mind ez időig nőtelen, családtalan volt. Ifjúsága sanyar és nélkülözések között folyt le; férfikora legszebb éveit álmatlan szorgalom és edző küzdelmek foglalák el, s törvénye a természetnek, hogy kiket az emberiséget szeretni hívott fel, azokat megkíméli a szerelem önző szenvedélyétől. Tartózkodó, szinte félénk magaviselete a nők irányában azon köz-hitet terjeszté felőle, mintha nőkerülő lett volna; társaságokban a kiállhatlanságig vitt szerénysége, minden jelentéktelen csekélységért alkalmatlanul hálálkodó önbecsmérlése valódi nyügévé tették őt a finomabb társalgásnak, melynek egyik elve az: hogy az ember saját magának jelenlétét észre se vegye; ő pedig képes volt makacsul állva maradni azon szék mellett melyet egy ünnepeltebb hölgy saját kezével húzott elébe, mintsem e soha nem érdemlett kitüntetést elfogadta volna.

Ötvennégy évig nem bírta elhinni: hogy őt valaki szeretné, hogy volna rajta mit szeretni. Szívében soha asszony képe meg nem fordult; - voltak, kiket imádni tudott mint nem nélküli angyal szokás imádni, vágy nélkül, mintha isten csak látni, és nem ölelni teremté vala őket; de az gondolatjában sem fordult meg soha: hogy ő iránta valaki érezni tudjon. - Oh higgyétek el, vannak szelid, alázatos characterek, kiknek azon érzelem beljutalma, melyet ha tetetniök kellene, ha velők nem született volna: beléhalnának.

Gyermekkorában nagy pusztítást tett Rynn Tamás arcán a himlő. Tekintete csak akkor nem volt kellemetlen, ha hideg komolyságot kellett kifejeznie, különben minden vonalm torzítva visszasan ütött ki rajta; mosolygásától éppen elfutott ki hozzá szokva nem volt. És ő ezt jól tudá. Szelid, jámbor lélek volt, de nem bárgyu, elfogadott mindent, nem panaszkodott semmiért, de észrevett mindent; jól hallá sokszor mint nevetnek háta mögött fiatal gyermek-leányok, kiknek egy-egy ügyetlen bókot próbált mondani. Tudta hogy őt nevetik.

Volt tehát mégis végre egy élő teremtés, kit a sors hozzá azért téveszte: hogy élte végnapjaiban szeretve legyen. Ugy kelle lennie. Ő gazdag volt, s napjai, mint hívé, számlálva voltak. Kellett egy élő lénynek támadnia, ki mind azon élvezet, melyet ő félszázados élettől megvonva, félrerakott, utána örökölje s e becsületes izzadság-adta jelétért, melyet egy gyermek lelke még remélni sem bír, nem hogy számítva rá - önzéstelen ragaszkodással szeresse őt.

A szeretők szerelme hetekig, hónapokig tart, kezdete van, vége is van; - férj és nő szerelme határozatlan idő; - a gyermek addig szeret apát anyát, míg gyermek: de a szülők szerelme el-tart a halálig és tán túl is rajta.

Rynn Tamás áldva találta magát e szeretetben. - A gyermek két év múlva elkezdé őt apának híni: új két év múlva térdein hallgatá tündér meséit, később apja nevét is le tudta írni, majd erszényeket s hálósüvegeket himzett születésnapjára; s midőn 16 éves volt, szendességben és alázatosságban még fogadott apját is fölül mulá. -

És minő szép volt. Boldogságos isten! Az emberek vétkeztek: ha ő a templomba ment, mert nem néztek az oltárra, hanem ő reá.

Az öreg Rynn Tamás ekkor már 70-éves volt, s egyetlen fekete szál nem volt fehér hajfürtjei között. Fogadott leányát egyszerűen, pompa nélkül nevelé ismeretlenségében a jónak és rosznak, mint szokták minden jó szülők, kik szeretik gyermekeik lelkét meztelenül hagyni; - az ártatlanság öltözetlenül jár.

Még egy év folyt le s Rynn Tamás és Adamante életideje egyenlő számokban iraték, azon különbséggel: hogy egyikben a hetes szám hátul állt, másikban elül. Adamante volt 17-, Tamás 71-éves.

Tizenhét éves korában kezd a leány szívdobogásokat érezni; érzelmeket, mikkel nincs tisztában, s mik fölött magában elpirúl. Sohajtozni kezd, fájdalomérzet nélkül, s örömpesés reszket át lényegén, melyről nem tudja, honnét jó. Az alvó forrás fölfakad, s buzogni kezd visszafojthatlanul, s hogy életnek vagy halálnak vize lesz-e az, mit abból inni fog: az a jövő-dő sejtethetetlen titka.

Rynn Tamás kezdé észrevenni: hogy gyermeke nem szereti többé úgy, mint azelőtt! Jól tudá, mert ember ismerete vén volt: hogy itt az idő, melyben a halvány szüzcscsillag, mely eddig a gyermekszív ismeretlen világa fölött derengett, halványulni kezd egy hatalmasabb érzelm hajnalodó napvilágától..... s megijedt ez eszmétől. -

Az apa megijedt azon gondolatától, hogy leánya nem gyermek többé! -

És gondolt egy balga tervet magában: -

E g y s z e r f ö l v i l á g o s í t á a l á n y t : h o g y ő n e k i n e m a p j a c s a k g o n d - v i s e l ő j e . Ez volt a legelső botlás mit Rynn Tamás 72 éves életében elkövetett.

Hány emberélet, hány léleküdv lett semmivé e botlás miatt!

Ez időtől fogva Adamante selyem és bársony öltönyben kezde járni, gyémántokat és igaz gyöngyöket viselt, zörgő hintóban járt, négyszer öltözött napjában és kezdett örülni a világnak.

Tamás jól számított. Jól, de boldogtalanul.

Félt hogy a leányt elviszik tőle, s vele együtt elviszik azon egyetlen lény szerelmét, mely éltében övé volt. - De jól számított. A leány egyenként kiadott kérésein. Gazdag őt nem vehette, mert tudva semmije sem volt; szegényhez nem mehetett, mert a kényelmet és ragyogást megszokta.

Hetvenkét éves volt Rynn Tamás, midőn megházasodott.

Megkérde a lánytól: hogy akarja-e holtig e kényelmeket bírni, mikkel most elhalmoztatik? Van-e türelme egy vén ember súlyos napjait megosztani, annak szeszélyeit tűrni, betegségében ápolója lenni? őt szeretni?

A leány igent monda rá, hisz Rynn oly jóember volt, mint senki más s azon felül jótevője és gazdag ember. - Azt pedig senki sem mondá meg a leánynak: hogy az vétek, iszonyu kiemenetelű vétek, férjül választani azt, ki mellett a szívben egy hang sem szólal meg; hogy ebből fakad minden kárhozat, minden átok, mit ember saját fejére idézhet s melyből isten sem szabadít ki, mert az megcsufolása az isten törvényének!

III.

Büvészek és alchymisták ismernek egy mérget, mely magában használva hatástalan, ártatlan alvószer; de ha egy cseppet belőle egy pohár méz közé öntenek, s e mézet félévig hagyják állani, félév múlva a halál italává változik az. Kinek homlokára kennek belőle, iszonyuan megőrül; ki meg szagolja, elszáradnak tagjai tőle; ki hozzá ér, teste undok lessz és fekélyes; ki megkóstolja, kínok között halálozik meg és halál-lehelletéből ragadó pestis támad.

Látjátok, ez a méreg nem mese! - Van egy indulat, melyről nem adhat magának senki számot, hogy hol vevé? Szívében hordá-e születése óta, mint alvó szörnyeteget, melyet bűbajos szem tekintete ébreszte fel, vagy véletlenül lopta magát a gyanutalan szívbe mint kigyó, mely a mezőn alvó száján belopózik? Egy cseppet e méregszenvédélyből a legtisztább női szívbe, melyből egykor angyalok olvasták ki reggeli imájokat, s mint az átkozott ingovány melynek fertője az égető nyári naptól csoda-állatokat fogamzik, - mint a c a d i n e i k ú t, melybe a ki letekinte, saját élete legborzasztóbb eseményeit látta meg benne, sötét lesz az és iszonyatokkal tele, minőkről józan léleknek fogalma nincs, minőket csak a lázbeteg háborodott phantasticus álmai mutatnak elő.... Ki még nem ismeri ez indulat nevét, kinek e soha nem látott képről álmai nem beszéltek, ne ismerje azt meg soha; de ki szívében ez igézetes méreg olthatlan égetését kezdi édes kinnal élvezni, keresse fel azon helyet, hol legjobban meg szokta imáit hallgatni isten, s imádkozzék szívének meggyógyulásáért, mert örűtség, halál és örök elkárhozás magvai vannak abba elvetve.....

Rynn Tamás félév óta volt nős és mint hitte, boldog. Nejének szépsége ünnepi tünemény volt a világban, szendése oltármalaszt férje szívében, ki hosszú életének vég alkonyán kezdé a boldogság mennyei élvezet ismerni. -

Embernek, ki teljes életében sanyaru nélkülözéssel, gyötrő fáradsággal, gondokkal vesződött, hirtelen a legédesebb gyönyör teli poharát emelni ajkaihoz, élvezni azt, mi a léleknek és szívének legmagasb öröme, bírn mindent, mit a legmerészebb fiatal szív bűbajos álmai ígérnek, oh hisz ez nagyon is szép volna átmenetnek egyik életből a másikba! Minden gyönyört, mit az ember egy 70-éves életből félre tett, egy utolsó év alatt végig élvezni s azután meghalni!

Álom! Álom!

Pazar fénynyel vevé körül ifju nejét az öreg férj. A nő félgyermek vala még s örűlt a szédítő, ragyogásnak, melyben mint oltárkép bálványoztatott. Nem volt ohajtása, mely azon perczen midőn sejteni hagyá, ne teljesűlt volna. Az egykor oly takarékos Rynn szórta a pénzt neje legapróbb szeszélyeiért, ki helyzetének ujdonszerű ragyogásában a vigalomzaj mámoradó változatai közt feledé ifju ábrándjai álmoképeit, mik lelkében oly szépen ragyogtak, mikor még a gyémántok ragyogásait nem ismeré.

Egyszer egy ritkaság-gyűjteményben egy gyönyörű papagájt látott meg a nő azon legritkább fajból, mely az emberi hangokat oly híven eltanúlja s annyi elmés öntudatos ösztönésszel bír, hogy szinte azon gondolatra lehet jőni, mintha e madáralakban tán egy elátkozott emberlélek volna rejtve. - Adamante rendkívül megszerette e szép állatot. A tulajdonos pedig semmi árért sem akart megválni tőle. Rynn Tamás sohajtozni látta nejét, elveszni látta arcza mosolyát, s addig hizelge neki mig elcsalta vágyainak titkát, s másnap neje szobájában volt a papagáj. Mondják: hogy mesés nagyságú pénzázdozatába került ezűttal a jó öregnek nejének visszaidézett mosolygása. -

Azonban az elkényeztetett szeszélyek örömei nem tartósak. - Néhány hét alatt Adamante ismét bús, szorakozott kezde lenni. Méla hallgatagsága, epedő arczzsína, önfeledt sohajai, nem kerülheték ki szűntelen aggódó férje figyelmét. - „Valami hiányt érez ismét, gondolá magában, valami után vágyik s nem meri megmondani; bizonyosan attól fél hogy nem fogja megnyerni.” - S jól gondolá; vágyott a nő, de vágyait nem mondá meg a férjnek s ez nem tudta azokat kitalálni. -

A nő napról napra haloványabb, epekedőbb lett: semmi nem adott neki örömet többé, semmi nem érdekelt s szemei gyakran ki voltak sírva.

Rynn Tamás szemeit pedig kerülte az álom, mert nem bírta sejteni rejtett okát e néma, szomjas epedésnek.

Egy álmatlan éjjel úgy tetszék Rynn Tamásnak, mintha nehéz nyögést hallana neje szobájában: meg-megszakgatott élénk fohászokat, mik úgy hallatszának a néma csöndös éjben, mint melyek haldokló ajkairól válnak el. Ijedten szökék föl nyughelyéről Tamás s oda sietett a nő hálóteremébe. Adamante mélyen aludt és álmodott, álmainak kinos jeleneteit árulá el néha a léleknyomás alatt küzdő kebel vad nyögése, néha egyes rebegő szó hagyá el ajkait, értetlen álomhebegés hangja. Arcza égett, keble szilajon hullámzott, majd néha hirtelen el-elmaradt sebes pihegése, mintha rögtön elhalt volna alatta minden élet, s ajkai megnyíltak és tagjai reszketének.

Beszélni kezdte álmaiban.

- Ah! sóhajt - nem hallod a denevér szárnyának csapását?..... A fekete éjszakában csillagok ragyognak.... Az a fehér ott az én csillagom,..... ama sötét vörös ott a tiéd..... ne közelíts, ne közelíts; megégetsz!..... Szivemben égnek sugáraid!... A csillag meg akarja csókolni szivemet!.... El! - ne nézz rám! Feketék szemeid mint a pokol, s valami ég bennök, mint elkárhozottak lelkei a pokolban..... Hallod mit mond a halálmadár?....

„Bűn, bűn, bűn!”..... Bűnös vagy!... én is az vagyok.... Jer, rejtjük el magunkat, itt meglát az isten. Még itt is meglát.... Fekete az éj, szivem dobog, a csillagok az ablakon benéznek, a halálmadár sikolt!.... Ah takard el arczomat, ne ismerjenek rám!.... Ah! Agathodaemon! Agathodaemon!....

Nehéz veríték gyöngyözött a nő homlokán s lélekzete rövid volt és szakgatott, mint lázban beszélőké. A férj azt hive: hogy neje beteg s aggódva sietett segélyért. A mint a mellék terem ajtaját benyitá, hirtelen egy ismert hang kiálta elébe: „Lassan, lassan, Agathodaemon! az éj hallgat! az éj hallgat, Agathodaemon!” L ó r a volt az, a papagáj, mely ezt mondá.....

Tamás megdöbbenve összerezszent e szóra. - Mi ez az Agathodaemon? - Tehát e beszélő állat is eltanulta már ennek nevét? Ki ő? Kétségektől kínozva állta meg a madár előtt, mintha újabb szavait várná. Az pedig elkezdte egy jókedvű skót népdalt énekelni és felkaczagott. „Ki ez az Agathodaemon” kérdé öntudatlanul Tamás, mintha azt hinné, hogy e madár megérti kérdését. Ez azonban tollai közé húzta fejét: „Brrrrrr! hideg van!” monda és lehunyta szemeit.

- Lóra, lóra! monda hizelgő hangon az öreg, a madár fejét reszkető kezekkel kezdé simogatni. Lóra felborzoló bóbitáját s elkezdte oly hangokat adni, minők az ajtó nyikorgáshoz hasonlitanak, azután végzetlenül sokáig püsszegetett, majd sohajtozni kezdte minden képzelhető hangváltozatokon, végre a csókolózás minden nemeit kezdé utánozni a szende olvasás hangjától a legszenvedélyesebb csattanásig s az egészet egy óriási fülíjesztő csikorgással végezté be, mintha ezer ablaküveget körmöltek volna végig egyszerre: s ötöt hatot kukorított utána nevetségesnél nevetségesebb variációiban a gyékény hangoknak.

Rynn félve, fendobogó szívvel figyelt a madárra. Ez ismét újra kezdé a csókokat hányni s mikor belé fáradt, bohó komolysággal sohajta fel: „Ah Agathodaemon, te rossz szellem vagy!” s erre felkaczagott gúnyos, hosszú, boszantó hahotában s végül elkezdé az „O du lieber Augustin” nótáját füttyülni.

Rynn szörnyű sejtelmek közt hanyatlott egy közel karszékbe. Agyában a gyanu villámai kezdék világítani az ismeretlen sötétet.

A madár ujjabb mutatványokhoz kezdte. Ugy tett, mint mikor a pisztoly felhúzott sarkánya kettőt pattanik s azután felsikoltott: „Nem szabad, Agathodaemon, ne halj meg; én szeretlek; - szeretlek, Agathodaemon, ne halj meg, ne halj meg! - ne - halj - meg!”.... és elkezdte zokogni, szüntelen Agathodaemon nevét szöve remekül eltanult sirása hangjai közé.

Rynn megsemmisülve tántorgott vissza hálószobájába? és sírt egész reggelig, mint a gyermek s fehér hajával törölte könnyeit. Reggelfelé elaludt; s késő dél volt mire fölébredett. Legelső, mit megpillanta Adamante nyájosan mosolygó arcza, ki őt fölkelteni jött. A bájosan halovány nő leült az öreg ágya szélére, bársonypuha kezait végig vonta homlokán, s azt kérde tőle, hogy mit álmodott?

- Valami igen roszt kellett álmodnom, válaszola Rynn, nagyon roszt: és különös, hogy párnáim nedvesek a könnyektől, miket álomban kisírtam.

- Mondd el álmodat, szólt tréfásan a nő, én majd álommagyarázó leszek.

- Holtak szavait hallám - felele a férj - denevér szárnycsapást, s halálmadár visítását....; egy élő madárral beszéltem, s ez oly szomorú történetet mondott, hogy könnyeim fakadtak utána. Álmomban azt hittem: vért sirok, pedig víz volt; j ó h o g y c s a k á l o m !

Adamante nyugodtan, meg nem hunyó szemmel, el nem piruló arczczal állta ki férje szilárd kemény tekintetét. „Ez azt jelenti, felele könnyű mosolylyal, hogy tegnap igen későn ebédeltél,” s hízelve csókolá, az öszfürtös homlokot, s szemeibe mosolyga nyájosan.

Rynn majdnem elhívé, hogy álmodott. Semmi gyanura igazító nyomot nem talált, mely az éjjel hallottakkal egybefüggésben lett volna. Egy párszor titokban Lórát is elővéve, beszélt a madár tarka dolgokat, de a tegnapiakról semmit, semmit; sipolt, gyalult, dugókat pattantott szájával, de csókot nem utánzott, s valahányszor Tamás e nevet sugá neki „Agathodaemon” a helyett, hogy utána mondta volna: szüntelen azt válaszolta rá „filou, filou!”

Délután eltávozott hazulról Tamás s csak késő éjjel jött meg, mikor már mindenki aludt a háznál. E nap látták őt ismerősei először szomorúnak. Arról gondolkodott: hogy mért nem tud az ember meghalni, ha egyszer megvénült? Mikor már senki sem szereti, mikor mindenkinek terhére van, mikor nincs tovább miért élnie..... E gondolatától eltelve ért lakába, búsan, elcsüggedten s a mint fáradtan karszékébe rogyott, ősz fejét tenyerébe temetve, nejének kedvencz madara e szókat kezdé többször elcsevegni feje fölött: „H á t s o h a s e m h a l n a k m á r m e g a z ö r e g e k ?”

Rémülten riadt fel ültéből Rynn. Mintha saját gondolatja hangját hallotta volna kimondatni. Ah, tehát másnak is eszébe jutott már: hogy ő oly soká él!

„H a n e m j ő a h a l á l , é r t e k e l l k ü l d e n i ,” monda nejének kedvencz madara.

Rynn szívében érzé elfagyni a vért.

„T a m á s s z e r e t i a t h e á t n a g y o n .”

Hát csakugyan ő!

„Szép volna egyszer z ö l d c z u k r o t t e n n i t h e á j á b a .”

- Irgalmas isten! sohajta iszonyut sejtve az öreg.

„Fehér elefánt csont! - csevegé Lóra - fehér szelencze, zöld czukor benne.” - Hahahaho! - „Agathodaemon, légy átkozott!” Hahahaho! - „Jól el tedd, jól elzárd, éjjel tedd a fejed alá..... Fehér elefántcsont szelencze, zöld czukor benne.” Hahahaho!... „Agathodaemon te ördög vagy” - „zöld czukor benne.”... Ha az öreg nem akar alunni, három késhegyével ebből..... majd nagyot aluszik..... föl sem ébred többet. Hahahaho! „Három késhegyével.....”

Rynn Tamás borzalomtól reszketve, fölmeredő fehér hajzatával, kiülő szemekkel, némán megnyílt ajkakkal hallá e szavakat, tapogatózva közelíté neje hálókamrája felé, lábai megmegrogytak alatta, lélekzete elfuladt.... Belépe. A nő aludt. Fehér vánkossai közé hajtá szép szőke fejét. Fehér karja feje fölé volt emelve, újjaival szőke fürteibe merülve, az újjak leg-szebbikén Tamás jegygyűrűje. Oly nyugodtan aludt, mint ki angyalok felől álmodik. Ajka mosolygott, keblén piros szalaggal volt összekötve a finom patyolat. Vánkossain is piros szalagok voltak. - Tamás minden ízeiben remegett, csak azon keze nem reszketett, melylyel az alvó fehér vánkossai alá nyult, ovatosan járt alatta kezével, újjai már épen fejecskeje alatt voltak. Hirtelen egész teste összerázkodék, csak keze nem, mely egy sima hideg szelenczét tapinta meg. Elővonta azt csöndesen. Szép kis elefántcsont szelencze volt. Odalépett az éji lámpához, felnyitá a szelenczét, benne apróra tört zöld por volt látható, melynek szaga hasonlított a keserű mandolaéhoz. Istenem, istenem! sohajta Rynn. A nő erre megfordult álmában, kinyújtá karját s ajkaihoz ölelve fehér vánkosát, megcsókolá azt, s e nevet suttogva: Agathodaemon! ismét tovább aludt.

Tamás kétségbeesve távozik el saját szobájába s reggelre halálkinok között találtatott ágyában, a neki szánt mérget mind bevév, a szelenczét pedig elégette.

....De még sem halhatott meg, ügyes orvosok kiragadák őt jóltevő halála kezéből s visszaadák életét. - O minő nyomorult életet adtak vissza neki.

Midőn legelsőbb felnyitá szemeit, fényes reggel volt, a nap besütött a zöld ablakfüggönyökön, a kertben énekeltek a madarak; ő felemelte fejét és kérdezé: „Hát soha sem lesz már reggel? meddig fog még ilyen sötét lenni? nyissátok ki az ablakot, vagy gyujtsatok lámpát, nem szeretem e sötétséget.

A boldogtalan a méreg hatásától örökre elveszté s z e m e i v i l á g á t ! Nem halt meg, hanem megvakult.....

IV.

Igy élt még egy hosszú hónapig. Minden este azon gondolattal hagyta magát ágyába vezetni; hogy majd ez éjjel meg fogják ölni, várta felébredését az örökéletre s minden reggel felébredt az örök éjszakára.

Sokan látogatták; - jóakaratu vigasztalók, kik nem győztek előtte dicséretekkel halmozni egy gyászba öltözött nőt, ki éjet és napot viraszta a beteg ágya mellett, s kinek hűs kezét gyakran megérezé homlokán a szenvedő.

Ez Adamante volt.

Gyakran hallá őt az álmatlan beteg hallgatag éjszakákon ágya mellett sírni, s térden imádkozni, gyakran érzé hideg csont kezein az életfris ajkak forró csókjait égni, s félt: hogy vaksága mellé még meg is örül, mert nem bírta kigondolni: hogy miért nem hagyja őt most ez az asszony meghalni, midőn halála mindkettőjökre nézve oly jótétemény volna. Mit akarhat még vele?

Egy napon elkezdé Adamante az öregnek mesét mondani. Azt mondá neki, hogy ő hallotta: mikép India belsejében van egy csodatévő szent forrás, melynek vize visszaadja a vakok szemvilágát, s bízatta Tamást: hogy szánja el magát ez útra e forrást felkeresni, szemei ismét meggyógyulnak, ő ismét egészséges lesz, s mind ketten ismét igen igen boldogok.

„Bizonyosan azt hiszi: hogy a tengeri utba bele fogok halni - gondolá magában a vak - legyen úgy.” Elfogadá a mesés tervajánlatot.

Eladá minden jószágát, fekvő vagyonait pénzzel és drágakövekkel cserélte be, s egy reggel 72-éves lakása helyéről neje kíséretében elutazott.

Cadixban egy hajót kifogadtak, a hajó neve volt Circe.

Ez volt őket Indiákra viendő.

És ez idő óta senki sem hallott Rynn Tamásról többé semmit.

V.

Egy este a cadixi kikötőben Indiákról jött hajósok regélték tengeri kalandjaikat. Csoport népség állta őket körül, ki kaczagott, ki álmélkodott rajtuk, némelyek estebédjüket költék a piros alkonyatvilágnál.

Egy a többek között merészen állítá: hogy találkozott a „röpülő hollandival.” Meg is mert volna rá eskünni. Láta mint hajta a szél magánosan a hajót, tengervirággal volt benőve minden oldala, csodás növények indái fonódtak árbocza körül, - a fedezeten rémes alakzatok feküdtek tarka öltözetben, kinyitott szemekkel, halvány halott arccal s nem feleltek a megszólításra. Senki sem mert a hajóhoz közelebb menni s még azon éjjel kiütött a hajósok között a sárga láz, mely a legénység egy harmadát elölte.

Igy jár, ki a röpülő hollandival találkozik.

A kikötő márvány lépcsőzetének alján, épen a regemondó lábainál, egy kopasz vakkoldus ült, kit rendszeren ott lehetne látni esténként, s ki iránt a köznép ösztönszerű tartózkodásban némi fájdalmas részvétet látszott mutatni.

Szemein nem látszék hogy vak. A fekete hályog ilyen szokott lenni. A szem kívülről még csillagot mutat, de a csillag fénye benn örökre kialudt.

Ha csendes volt az idő, ő is hallgatott, szavát nem lehetne venni; de ha vihar támadt, ha érzé arcán a tengerszél fuvását s a tengereket ordítani hallá: kibotorkázott a tenger partra, bele kiáltott a tomboló zivatarba s port és kavicsot hányt a zúgó habok közé.

Sokszor látták őt egész záporos éjszakákon a legmeredekebb tengeröbli sziklán térdén állani. Kopasz homlokáról a víz csurgott alá, ökleivel a villámos égre fenyegetett, melynek lobbanásait világtalan szemei nem láthaták.

Ilyenkor senki sem mert hozzá közelíteni, mert átkait nem merte meghallani. Ki ez átok közül egyet meghallott, el nem felejtette azt soha; az jutott eszébe, mikor imádkozni akart, s lélekgyötrelmül maradt meg szívében..... Volt rá eset, hogy egy fiatal férfit, kit a kíváncsiság rá vitt: hogy utána lopózzék és kilesse, halálos bús komorság fogott el, elveszté mosolygását, álmatlan, csüggeteg lett, s elhalt a nélkül: hogy megmondta volna mi bántja?....

.....Ha a zivatar megszűnt, ő is rögtön lecsillapodott, s ilyenkor lejárt a halászokhoz megkérdeni, hogy nem vetett-e ki a tenger holttesteket a partra? s ha igen, oda ment hozzájuk, arczain némi sugarát lehetne látni az örült reménységnek, összetapogatta arczaikat, kezeiket, újjjaikon a gyűrűket, s ismét csüggedten suttogá magában: még nem azok, még nem azok! - ha kérdék tőle ilyenkor, hogy kit keres bennök? suttogva monda: a feleségemet, ki tőlem szeretőjével megszökött.....

Köpenyébe burkoltan hallgatá a hajós meséjét a vak.

- Különös - monda meséje végén a hajós - a bomlott hajó árboczán egy tündéres zöld madár ült, ki éles, messzezsengő hangon szüntelen e nevet kiabálta: „Adamante, Adamante!”

- Oh isten! kiálta a koldus fölemelkedve, kezeit reszketve nyujtá az égre, szemeivel föltekintve, mintha látni akarna velök, - - egy hosszut sóhajta és holtan rogyott össze.

- Jól járt szegény; mondának a körülállók.

A nap épen utolsó sugárait veté a tengerre. S messze égöv alatt csendes oczeánon pusztult gályaromot hajt a kóbor szellő.

A MUNKÁCSI RAB.

I.

„Minden madár oda repül, a hová kedve tartja.

Az eszterág megtanítja fiait repülni hogy, ha majd hullani kezdenek az őszi levelek, tudjanak szállni a szabad felhőkön keresztül s felkeresni azt a hazát, hol melegebben süt a nap, zöldebb a mező.

Csak én nem mehetek.

Nem mehetek, nem eresztenek ezek a lánczok.

Kezemen, lábamon nehéz vasat zörgetek. - Csörg, csörg a láncz, oly szomoruan, mintha mindegyik gyűrűjét egy-egy koporsószegeből kovácsolták volna s végei egy durva kőbe vannak megerősítve. Éjjel én fekszem e kövön, nappal e kő terhe fekszik keblemen. Hajh! e kőbe vannak verve lánczaim.

Mióta viselhetem azokat, ur isten!?

Van-e még napvilág oda künn?

Piroslik-e még az ég alja a hajnal költekor? Énekelnek-e még a madarak? Van-e még virág a mezőkön? Van-e még élet oda künn?

Börtönömnek nincsen ablaka; - sötét van benne; - ha laktársaim - a kigyók és patkányok szemei - nem világítanak, azt hinném, hogy megvakultam.

Nem tudom hogy, mikor van reggel, mikor este? - ha lelkem hasztalanul erőlködve kitörni börtönöm falán fáradtan elalél, - akkor elalszom; s mikor lánczaim csörrenése fölver, akkor fölbredek. Ha ivóvizem megpenészedik és kenyerem összeszárad, arról tudom meg, hogy egy hosszú hó lefolyt. Minden hónapban egyszer kapok kenyeret és vizet.

Csak egy akkora foltját láthatnám az égnek, mekkorát egy lánczszem bekeríthet! Csak egyetlen napsugár járna le hozzám keskeny nyíláson, egyetlen atomja annak a köz áldásnak, mely mindenre egyiránt kiömlik s én érzem, hogy mint a pinczébe elásott növény fel fognék azon nyílásig nőni s kinőnék börtönömből! - - -

Soha sem imádkoztam életemben. - Láttam a halált legijesztőbb fegyveröltözetében, láttam azt a vihartól korbácsolt tenger hullámai között, mikor a meghasadt ég lángot okádott alá a féregre, ki rémületében elfelejté hogy ő a természet királya s korlátlan zsarnoka mindennek a mi él, s térdre hűlt és fogadásokat hazudott azon lénynek, kit boldog perczeiben megtagadott. Én ott sem imádkoztam. - Mikor mint az üldözött vad, futottam hegyeken és vizeken keresztül, mikor „hajrát!” ordíta utánnam száz hóhér kiáltása s az utánnam lött golyók füleim körül füttyültek; - én akkor sem imádkoztam. - S mikor vándor utamon három, négy falut találtam egymásután, melyekből minden élő kiholt; - az útfélen sövények alatt temetetlen holtak feküdtek szerteszét, s a templomok körül, a kálváriák alatt kétségbeesett haldoklók csoportjai nyavalyogtak, kik a dögvész elől futva iszonyúan eltorzult arczokkal kiáltanak fel a kereszthez: „Isten, isten!! vedd el rólunk ostorodat!” - én még ott sem tanultam meg imádkozni; - és most mégis imádkozom; itt lenn, a tömlöcz fenekén, az örökké sötét éjszakában, kétségbeesésem és nehéz lánczaim között, nyomorúan, reménytelenül, - térdeimmel és arczommal a nedves földre borulva ismerem meg, hogy van isten az égben! - - - Érzem sujtoló kezeinek látogatását. -

Imádság! kétségbeesett szív imádsága! - átmehetsz-e börtönöm vastag falain? Börtönöm falai - bocsássátok keresztül imádságomat! -

Isten! villámok és égi háborúk istene! - Vedd vissza tőlem a mit adtál, - vedd el tőlem ezt az életet, - s add annak életéhez, kit tőlem elvettél. Add neki mind azt az örömet, a mit nekem nem adtál; adj neki annyi áldást, a mennyi csapást éreztettél én velem; - vigadjon ő, valahányszor én szomorkodom. Úgy hulljanak rá malasztjaid, mint az én könnyeim hullanak a porba. Tedd olly fényessé az ő életét, mint mily sötéten hagytad tömlöczömet. Nagy isten, ismered angyalaid legszelidebbikét, kiért imádkozom, leányomat? Árva leányomat; és azt a hű barátot, ki nyomort és üldözést együtt állt ki velem. Hol, merre hánnya őket a lét vihara? - Légy vezetőjük a vihar között, mindenható! - Engem pedig engedj meghalni, és ne adj másik életet a mostani helyett. Mindennek el szabad enyészni a világon: az idő, a hir, a csillagok el fognak múlni, miért volna csak a fájdalom az, mely örökkön örökké éljen? Oh tégy semmivé, tégy semmivé! amen, amen!”

II.

A horvát-bánsági védvidék határán, a kék vizű U n n a közepén fekszik egy regényes kis sziget, sötét zöld fenyvessel benőve.

Csaknem átellenében van egy kisdud város, melynek alacsony háziköi kedves egyszerűségben fehérlenek elő a gyertyánfák zöldjéből! túl rajta egy magas kopasz vörös hegy, oldalairól kajla sombokrok, mint bolyhos bibircsók merednek elő; tetején egy düledezett pusztá vár, melynek bástyáin és legmagasabb tornya tetején vadfák zöldellenek.

A folyamparton, egymástól két, háromszáz lépésnyi távolban gömbölyű, galambház alakú tanyák vannak felállítva, melyek eresze alatt fegyverére támaszkodva áll a végőr, fejére levont fekete csuklája alól tekintgetve ki az őrzött határszélre.

Apró lovakon egyenruhás harambasák járnak a vártakat sorról sorra, öveikben nehéz fegyverek; komoly rövid szavakat váltanak mindegyik örrel, míg a vigyázók fenn a lárma-tornyokban óra-negyedenként éles kúrhangokat rivallnak le a hallgató vidékre.

Olykor elnyúlt kiáltás hallik a távoli erdős bércek között, majd egyes lövések, miknek hangját a sziklák visszabölgik; valaki szökni akart tán a határon át, s agyon lőtték.

Különben nagyon csendes és szomorú e táj, mintha csak egy hosszú tömlöcz folyosóját látná az ember, öröket és vártakat, s néhol a folyamparton egy-egy akasztófát.

A fenyves sziget északi partján haragos zöld bórfehér közül tűnik elő egy magános, emeletes épület, veres téglafalai itt-ott megcsapkodva kövecsvakolattal; lapos, idomtalan ablakain kiülő vasrostélyok, kapuja veres fenyőből, sűrű vasszegekkel és keresztbe rakott pántokkal beverve, előtte éjjel nappal két fegyveres szeressán jár fel s alá.

Ez a kosztaniczi v e s z t e g h á z.

Mindenkinek, ki a határon átköltözik, itt kell kitölteni a veszteglési időt, tiz, húsz, vagy legveszélyesebb időben, negyven napot.

Veszélyes idők azok, midőn a dögvész a szomszéd török tartományokban csak három mért-földnyire van a határ szélétől. Jelenleg épen az Unna túlszartján fekvő B r o z o l i a n faluban dühöng; azaz: dühöngött, míg az utolsó lakót is ki nem ölte belőle, s parthosszant minden kunyhót és palotát sorra látogatott.

Túl a horvát és dalmát határokon hármas kordont húztak ellene, minden utazó gyapot kelméi lúgban és borszeszben mosattak ki; még az erszényben hordott pénz is összefüstöltetett, az utasok külön szobákba zárattak el, minden közlekedés teljesen megszüntetett a két part között, s mégis negyed napra azután, hogy a túlparton már nem talált tenni valót a halálvész, a vesztegintézetben ütött ki; - az nap meghaltak négyen, következő nap meghalt az intézeti orvos, két betegőr, hat seressán és tizenegy utazó, - harmadik nap már nem maradt egyéb élve, mint három határőr és néhány utas.

A megholtakat egy nagy verembe temették össze, mintegy hatvanan lehettek; ki győzött volna azoknak külön sírt ásni? A sír elébe egy durván összefaragott keresztet ástak, melyre a szent *istén* symbolumán kívül csak e rövid epitaphium volt felvágva: „Itt nyugszanak hatvanketten.” -

Már a negyedik nap csak egy igen kicsinyke sírt kelle ásni. -

Ötöd napra mekkorát sem. Akkor már teljesen megszűnt a ragály, csak egy beteg volt a veszteg-intézetben s vele együtt csak *három élő*. -

A többinek nem fájt többé az élet.

Véresen áldozott le a nap a folyam vizében, elbukó fényképe, mint égő tűzoszlop feküdt végig annak hullám tükrén, körülé az egész ég lángba és vérbe öltözött; a távol hegyormok, a fehér házfalak, a gyertyán erdők mind veresre voltak festve; a fellegek visszavert színétől csak közben a fenyvesek maradtak bánatos sötéten.

„Vihar lessz!” dörmögi fázósan magában a végőr s gubájába búvik s honn maradt családjára és meleg tűzhelyére gondol. S még nem hamvad el az ég haragverése, midőn a fenyvesek zúgni kezdenek, mindig erősebben-erősebben; a hideg Bóra, az éjszaknyugati szél ordítva vágat alá a hegyekről, folytonos, csillaptalan nyomással, mely a tornyokban a harangokat veri félre, az Unnában malmokat sülyeszt el, s kifacsarja a fenyőszálat kőszirti tövéből.

A fellegek végig repülnek az égen, korbácsolva láthatlan erőtől, a mezőkön megdül a legsoványabb vetés, s az Unna hullámai túlcsapnak a parton az iszonyu nyomástól.

Az éj beáll, de nem a nyugalom. Képtelen erőszakban mutatja ki hatalmát a láthatlan elem, mely nőttön nő, mintha a kapellai sziklákat akarná megdönteni. A föld virág, az ég csillag nélkül marad.

Milyen szomorú hely a fenyves szigeten a vesztegház! ablakait beverte a szél, mely csukatlan kapuját szilajon vagdalja a falakhoz, s a magános kút elszabadult vedrét csikorogva lógázza a kút ostornál fogva; majd nekik vágat a magas téglakéményeknek, azokat ledönti, azután megbontja a háztetőt, néhány cserépszindelt mint falevelet söpör le róla; a támadott nyíláson alája feszül, a léczezet szakadoz, a gerendák ropognak, a szélvitorla előre leröpül; még egy nyomás, a szarufák elszakadtak s a vihar lefűtta a vesztegház tetejét.

Ugyanekkor fűtta ki lelkét az utolsó beteg az intézetben.

Egy aggnő volt; őszhaja kúszáltan lógott le arczába, melyet a mirigy-görcsök éktelenül kivettek alakjából; szemei mélyen beestek, homlokán és arczain veres szederjes foltok kezdtek felsömörzeni. Ez iszonyu ragály kevés perc alatt szétbontja az egész életműszert. Alig hunyta le szemét, már szaga van, s a kezek megfeketülnek.

Az ágy mellett kis zsámolyon egy halavány kis lány ül, alig 12-13 éves, szomorú, dalszerű sirással ül a halott mellett, s ennek kőhideg kezeit csókolja zokogva és fulladt, pihegő hangon

beszél hozzá s várja annak feleletét s zokogása mindig hangosabb lesz, a mint nem bírja azt felköltetni. Meg-megöleli a halált alvót s arcát megczirógatja kicsinyke kezével, mondja neki: „anyám, édesanyám! kis lányod hí, a kis Gizella, ne alugyál oly sokat!” - - A vihar a betört ablaktáblák üveg darabjait hajigálja be a szobába, a kis lány sír, az agg nő aluszik.

„Ki él még itt?” hangzik mogorván az ajtón kívül, melynek rostélyos ablakán egy bozontos veres arc tekint be, szemei alig látszanak elő, homlokát elborító hajcsimbók alul, szájából dül a pálinka gőz.

„Segits!” - rebegi felé fordulva a kis lány, anyámnak baja van.

„Mi baja?”

„Nem akar szólni, és igen hideg!”

„Meghalt.”

„Ne - ne mondd! - hiszen csak most beszélt még velem, s meg is csókolt.”

„Nem fog megcsókolni többet, kis lány! - ne menj hozzá olyan közel, mert majd te is meghalsz.”

„Bár meghalnék, bár vele mehetnék én is”, szól siránkozva a lányka és mellé feküdt a mirigyos halottnak, fejét lehajtá azon vánkosra, melyen a halott feje volt, és szemeit lehunyta, mint az.

„Hát apádnak kije maradna akkor?”

A gyermek hirtelen felrezzent, e szóra felemelte fejét, reszketett, leszállt az ágyról, aggodalmason körültekinte. - „Ismered apámat? - kérdé titkosan súgva az ismeretlentől; - ki vagy te?”

„Én a vesztegintézeti betegőr vagyok, s apádat nem ismerem, de csak úgy gyanitom, kell még valakinek lenni a világon, a ki téged szeret; nem igaz?”

„Istenem, ha meg találnék halni - rebegé a lányka, s messze távozott a halottól; szegény apám, mint sirna, ha engem sem láthatna többet!” - Az élet ösztöne hirtelen új erővel támadt fel benne e gondolatra, hogy még van valakije, a kinek örömeire itt kell maradnia. - „Vigy ki innét, szól nyugtalankodva a betegőrnek; - olyan nehéz itt a levegő, nyisd fel az ajtót; - nem akarok meghalni; - milyen hideg és fekete lesz az ember, ha meghal!” - s kis kezeivel az ajtó rostélyába kapaszkodott.

„Nem nyithatom ki ajtódat, mert a kulcsok a felügyelőnél vannak.”

„Hivd ide őt.”

„De nem fog jöhetni, mert el van temetve.”

„Hát itt a benyilókba nem mehetnék? Még tegnap úgy zörögtek benne szomszédaink, - ma már csendesen vannak. Tán elutaztak.”

„El ám - a más világra!”

„Hát ki van még élő e lakban?”

„Mi ketten.”

A lányka ijedten néze szemébe a férfinak, valami oly kimagyarázhatlan sejtelmes sötétség ült annak minden vonásiban, mely egyszerre taszit és vonz, biztat és ijeszt; nagyon szomorú volt.

Egy rögtöni lövés szólalt belé a vihar üvöltésibe a folyam partról, utána hajhászó lármahang és újra lövések, a szikláktól százszor visszaveretve. - Valakit üldöznek. „Megállj!” - kiáltja száz hang, a szél együtt felsivit vele, azután meg az üldözött lihegését utánozva lelohad, paripák robogását és a vér-ebek dühös csahaját engedve hallani.

„Istenem, mi ez?” - Kérde hallgatózva a lány.

„Mit se félj! szól a betegőr - a szél hajigálja a kéményeket a ház tetőkre, azok zuhognak, vagy a dámvadat verték ki erdejéből s azt üldözik.” -

„Lehet” szól a kis lány, de nem hitte a mit mondott; hanem remegve közelite az ablakhoz s annak szárnyait feltárva a zaj helyére kitekintett.

A férfi sem hitte a mit mondott; hanem a folyosó ablakához lépve, annak vasrostélyai közt kidugta éktelen fejét, s lenézett oly tekintettel, minővel a kalitkába zárt fenevad nézi martalékát.

Mintegy hatszáz lépésnyire a szigettől a dalmát parton egy lovas férfi nyargal, utána hat szelindek fut dühösen ugatva s minden perczczel közelebb érnek hozzá; „utána, utána!” ordítják üldözői, rekedten uszítva a vérebekeket s utána lövöldözve, s így rohannak parthosszant. Az üldözött kétségbeesetten, elszánt arczczal fordul vissza üldözői felé s tajtékzó lovát vérig sarkantyúzza, keze pisztolyain remeg, mintha egy elhatározó perczre tartogatná azokat. Egy lövés levitte fejéről fővegét és sűrű fekete haja szét van zilálva! - a folyam parton egy csónak van kikötve, azt kell elérnie, hogy megszabaduljon. Lova ki van fáradva, egy jól irányzott lövés találja még az agyon nyargalt állatot, s az megroskadva előre bukik és lovagját fején keresztül ledobja. „Hajrá!” kiáltják az üldözők, s a hat véreb rárohan az elesettre. Elnyomják. Kétségbeesett erővel küzdök ez velök. Vér foly mindenütt, nehezen bírja magát e küzdelemben a part felé vonszolni s üldözői már nem messze vannak. Az ebek dühösen ágaskodnak rá. Már éppen a csónak mellett van. Lő. Egy eb elmarad. Elmarad a másik, a harmadikat dühösen rúgja el magától, s egy képtelen ugrással eléri a csónakot, beléugrik, a csákllyával egyet taszit rajta, a láncz elszakad, s a csónak belódul a habok közé.

„Utána!”

A határőrök másik csónakot hoznak. „Száz tallér annak, a ki visszahozza!”

Az üldözött ekkor oly közel volt a vesztegházhoz, hogy arczát annak ablakaiból teljesen ki lehele venni.

„Isten irgalmazz!” sikolta a lány s elfutott az ablakból.

A betegőr bekémlelt ajtaja rostélyán s látá, hogy a lány egy, a falra függesztett feszület előtt kezeit tördelve imádkozik, majd istent hívó tekintettel emeli fel könyes arczát az égre, s kulcsolt kezeiben reszketve szoritja ajkaihoz az olvasót.

„Ő az!” kiálta fel tompa sohajszerű hangon az ember, és szemei villogtak; oda futott újjal az ablakhoz, s letekintve az üldözöttre, kinek már ekkor nem lehele látni arczát.

Hat serezsán hajtotta a csónakot, mely a menekülőt üldöze, ki ereje végfogyatékával egyedül evezett előlök a lélekvesztő naszádon. Az Unna házmagas hullámokat hányt, mik a két ladi-kot, mint dióhéjat hajigálták hol fel, hol alá. Az üldözők szüntelen közelebb értek a menekülőhöz, s már nem lövöldöztek rá, alig lehettek tőle két evező nyomásnyira, bizonyos volt, hogy elfogják.

Vad kárörömmel nézte a férfi fenn a vesztegház ablakán, mint fogy a távolság a két csónak között, s fejét és karjait kidugva a vasrostélyzaton, borzasztó átkokat ordít le az üldözött fejére.

„Verjen meg az isten sulyos balkezével!”

E pillanatban érte el az üldözők csónaka a futóét, egyik határ-vadász megkapta annak elszakadt lánczát s annál fogva két kezével rántá magához a csónakot.

Egy éktelenül magas hullám hömpölyge a két csónak felé. - „Vigyázzatok!” kiálta le ablakából a betegőr. Késő. A kiáltás még nem ért le hozzájuk, midőn a habtorlat felkapta gerinczére a két naszádot s azokat egymáshoz vágva, keresztülcsapott rajtok, tajtékkal temetve be mind a kettőt. - - Egy siket jajkiáltás hallatszott, s a következő pillanatban csak az egyik naszád tört a túlpárt felé, félig megtelve vízzel, míg a másikat felfordítva vitte alá a rohanó hullám. - A hat serezsán belefúlt a vízbe, az üldözött pedig átvergődve a török partra, megmenekült.

A betegőr kétségbeesve rogyott össze az ablaknál, örült bánattal susogva: „Nincsen sors!”

Az átok nem fogott. Nem lehetett foganatos. Ártatlan gyermek imádsága megrontá annak erejét. Az üldözött gyermeke az ártatlan gyermeklyány ott imádkozott a szoba szegletében, futó apjáért, s imádsága mindenható talizmánul védte meg őt.

Jaj neki, ha e talizmánt elveszíti! Jaj neki, ha lyánya nem lesz ártatlan többé!

III.

Ne félj, bizton alhatol a szabad ég alatt, vad fa árnyékában; járhatsz a mirigytól kipusztult falvak utcáin, szemébe nézhetsz a villám tekintetű zivatarnak, szemébe halálos ellenségednek, ki koldús botra jutott miattad; erdők fenevadai nem bánthatnak téged; dögmirigy nem ragadhat te rád, a felhők haragja téged kikerül, vízbe nem fúlsz, földön el nem esel, ellenséged meg nem ronthat téged, mert érted ártatlan gyermek imádkozik. -

Ez időtájban több belföldi hírlapok sajátyszerű igaz történetet hirdettek; valahány, annyiféle változtatással és hozzáadással, melyből körülbelől ennyi volt igaz. A m...i királyi sóadó hivatalnál a főpénztár tetemes összegig meglopott; a főpénztárnok ugyanis, bizonyos M u r á n y i Á d á m egy becsületes családos öreg ember, mintegy 60,000 forintot adott át bizományilag alpénztárnokának, ki régi lelki és testi barátja volt, s kinek azt a szomszéd városba kellett volna által vinni. Az ember igen jó barátja volt a vén Murányinak, s így könnyen kimagyarázható, hogy ennyi pénzt érezvén kezében, érzékeny bucsút vőn barátja kapufélfájától s a bizománnyal együtt hűségesen megszökött. Tömérek körlevelet bocsátának ki utána, minek következtében több rendbeli vándor férfiaknak lőn megfogattatása, kiket a világ nagy méltatlanul csavargóknak nevez, s kik fülek, vagy körmök dolgában jó távolról találtak hasonlítani a körlevélben foglalt személyes leíráshoz; de mind összevéve sem értek 60,000 katona forintot. - Az ember minden nyom nélkül eltűnt.

A szegény agg Murányi Ádám pedig vénségére jutott azon szép tapasztaláshoz, hogy kötve kell hinni a komának, s miután az ő rovására elveszett összeg kipótlására összes minden értéke sem lévén elégséges, büntetésül három esztendei börtönre ítéltetett, egy éjjel tömlöcze ablakára magát nyakravalójánál fogva felakasztotta. - Csunya ironia volt a sorstól; - azon nyakkendőre, melyen megfűlt, szép cifrán volt felhimezve a hit, remény és szeretet; születése napjára himezte a kendőt számára egyetlen lyánya, ki igen szép lyány volt, imádott, ünnepelt királynéja a legelső köröknek messzeföldön és igen jó lyány; csupa szendeség, elmés és művelt, remekül tudott zongorázni, himzeni és táncolni; büszkesége volt minden rokonának, s gyönyörűsége mindenkinek, a ki ismeré; később pedig szobalyány lett egy éltes uri hölgynél

s tányérokat mosogatott s feje ruhákat mangorolt a konyhaszolgaló társaságában, szobákat söpört és az uri hölgyet segíté reggelenként kifesteni.

Testvér bátyja Murányi Gábor épen akkor járt jegybe egy előkelő nagykereskedő kisasszonyával, midőn atyja ily szerencsétlen megdicsőülést ére; az előkelő kisasszony oly szent és benső érzelemmel vonzódék az ifjúhoz, hogy midőn ez boldogtalan esete után könyes szemekkel hozzája indult, nehéz fájdalmait kedvese szívével megosztandó, s lelki sebeit annak önzéstelen hű szerelme balzsamával enyhítendő, e szende szerető becsapta orra előtt az ajtót s inasaival vetteté ki a szemtelent, ki koldús létére elég vakmerő azon köttetésre emlékezni, mihez boldog korában jutott.

Egyébiránt a lány atyja egy hírhedt nagykereskedő, elég jószívű volt a ci-devant flam uramnak azon emberbaráti ajánlatot tenni, hogy miután lyánya tiszta vonzalmára magát elszegényülése által méltatlanná tette, boltsegédének szívesen befogadja.

„Köszönöm uram; isten fizesse meg jószándékát: de nem fogadhatom el, mert útra készülök.”

„Hová?”

„Magam sem tudom, de igen messze.”

„No hát - szerencsés utat kívánok. - Ha tetszik útiköltség.... nem mondom, hogy egy pár forinttal meg nem segítem.”

„Nagyon szép; de a hová én megyek, oda nem szokás útiköltséget vinni.”

S a fiatal ember kezde gondolkozni róla, hogy melyik a legrövidebb országút, mely más világra vezet, s már épen bezörgetett az élet harminczadi hivatalánál; reményével, e minden hitelezők leguzsorásbikával, számot vetett, bánatát, fájdalmait, mint egyik életből a másikba át nem vihető dugárukat lerakta, útlevelet váltott magának egyik lőpor árusnál a sírok országába; midőn eszébe jutott, hogy tán illendő volna testvérétől is elbúcsúzni, tán annak is lesz valami izenni valója a megdicsőültek honába és elment testvérét fölkeresni. Azon asszonyságnál, kihez a lány szolgálatba állott, már nem találta őt, az asszonyság kiadott rajta, mert fiatal férje volt. - A lányt azután egy nőtelen férfi fogta pártul, ki az időtől fogva igen czifra öltözetekben kezde járni s házkörül főkötőt hordott. A hogy testvére ráakadt, alig ismert rá; elfogult félénken húzódott tőle, elpirult, szemeit lesütötte s nem tudta bátyjának becsületes tekintetét kiállani. - „Mi történt veled?” - A lány nem felelt semmit, hanem elkezde sírni. E sirás világosan megmondott az ifjunak mindent; megmondá, hogy a lány szerencsétlen; szerencsétlen, mert saját lelkében sem találja azt az utolsó menedéket, melyre a halálig üldözött nyugodtan hajthatja le fejét, - a becsületet - s hiába takarja el piros szalagokkal a szégyen foltjait, miket az erény fehér ruhájából kimosni nem lehet. Csak egy irgalmat kért testvérétől a lány, azt az egyet, hogy felejtse el őt örökre. - Az ifju eltudta taszítani magától a szerencsétlent; de nem tudta kitaszítani szívéből annak emlékét, s e percz óta megszűnt gondolkodni a halálról, de annál többet gondolt halálos ellenségére.

Elment atyja sírjához. - A temető árkába volt az eltemetve, szegény; fejénél egy szürke kődarab; valamely buzgó keresztény egy kosár szalma pernyét döntött rá megismertető jelül, s minthogy egy meglehetősen esőszakadás egyik oldalát kimosta az ároknak, a halott ruhájának egyik csücske kimaradt a sírból. Az ifju lehasítá e ruha szegletet, nehogy az ebek majd annál fogva kihuzzák a sírból a halottat. Azt a rongydarabot pedig keblébe rejté, hogy ott feküdjék az szíven, nehezebben, mintha az egész emberiség bűne fekünnék rajta. - Nem sirt, hisz a tűz hányó hegy oldalából nem fakadhat patak. Leült a sírra, meghinté tépett ruháit a rádöntött hamuval s gondolkodott a sors igazság kiszolgáltatásáról.

Keserű elmélkedései lehettek, nagyon keserűek. Nem ismert apjánál becsületesebb embert, ki teljes életében oly szilárd jellemű, oly tiszta lelkű volt volna mint ő; ki megőszült fejével a tömlöczben halt meg, csufosan, önkezei adta halállal, s a temető árkába ásatott el, még jó hogy nem az akasztófa alá. Eszébe jutott, hogy egy év előtt mily boldog vala, mindene volt; testvére, ki büszkesége volt, kedvese, ki által üdvözültnak hitte magát, szebbnél szebb reményekkel gazdag jövődjé, és irigyei: most pedig semmije sincs, csak gyalázata és keserű emlékei a multnak, minek neve tapasztalás; üdv helyett átok, irigyek helyett szánakozók; a szív paradicsomából temető lett, belétemetve a lehunytt remények, nehéz keresztek ültetve belé, legszélébe egy öngyilkos halott, a szerelem, elátkozottal eltemetve. Ki hinné: mennyi kisértet lakhatik meg egy emberi agyban? Vagy egy örült gondolatjai nem egy polusi éj kisértetei-e? Örömré kevés egy ember szíve, miért hogy fájdalomra mégis oly tág?!

Lefeküdt a temető árkába, de nem aludt, csak álmodott. Egy nagy vadon erdőt látott, kietlen, úttalan erdőt, hol rémarczú vadállatok nevezték testvérnek, barátoknak, szeretőnek egymást, s marták, üldözték a testvért, a barátot, a szeretőt. Itt találkozott egy ősz öreg emberrel, ki egy gödröt ásott, saját sírja gödrét. Ráismert. Régi hitelezője volt az neki, kitől az életet kapta költsön - édes apja. Nyakába borult az ősznek, kérte, hogy ne feküdjék a sírba, abba a hideg ágyba, a férgek közé. - „Elmegyek!” felele az ősz, szomorúan ingatva sárral dobált fejét, haza kell mennem, mert meg vagyok ölvé; nézd: nincsen szívem, egy ember, kit keblembé bebo csáték, kilopta onnan azt, s megszökött vele s most meg vagyok halva!” s ezt mondva, jég-hideg kezét fia arczán végig húzta.

Ez fölébredt, az esővíz csurgott az árokba, az volt olyan hideg, de homloka égett. - Egy átkot kezdett mondani álmában. - Álmait el szokta feledni az ember, mikor fölébred; de ő nem felejté el, hogy mit fogadott az ősz embernek, annak az ősz embernek, a ki maga ásta meg magának a sírt, s nyakán viselé azt a kendőt, melyre a hit, remény és szeretet voltak hímezve, s mik később oly kék foltot hagytak viselőjük nyakán, oly feketét szívében!

Fölkereste a legmagasabb sírt a temetőben, s arra fölállt, s két marokkal szórva a világ négy részeibe azt a hamut, melyet apja tetemeire döntöttek, megátkozva az örült kétségbeesés átkával ellenségét és minden áruló barátot és minden hűtlen szeretőt, és mindent a mi él és lehellelével vesztegeti az isten levegőjét. Elátkozá magát és az isten menykövét, mely őt agyonüsse, ha valaha családja nyomorát el fogja felejtetni és azt a földet, mely alatta megnyíljon és őt hamvaul kihányja, ha apja s rokonai kínszenvedéseit megtorlatlanul hagyná, és azt az eget, melynek felhői közt elkárhozott lelke bujdosó maradjon világ romlásaig; ha az, ki oka volt apja halálának, nem fogott ott meghalni azon tömlöczben, a hol az ő apja, ott rothadni meg abban a temető árokban, a hol az ő apja, szennyezett névvel enyészni el a földről, mint az ő családjából minden ivadék; ha annak gyermeke nem lesz földönfutó, mint az ő apjának gyermekei; ha a megcsalt szerelem kárhoztatja, s az a nyomor, mely a szétdúlt boldogság méhéből születik, oly mértékben nem fogják azt utolérni, mint az ő apjának gyermekeit. -

Riadva ébred fel a pásztor hamvadó őrtüze mellett, a szél zúg, az eső esik, a szélzugási közt úgy tetszik neki, mintha a föld futó lépések alatt dobogna s a rohanó lég iszonyú átkok utó hangjait hordaná birkózva a felhők rémeivel és az eső ködében egy rémet lát rohanni a széllal szemközt, mely kúszált hajába és tépett öltönyébe markol. A kisértet a temetőből jön, a lápok bolygó tüzei röpkednek előtte, utána; üvölt, de nem emberi fülhöz szóló hangokat; el-elbukik és ismét fölkel és sárt és követ dobál az égre. - A pásztor eltakarja képét, hogy ne lásson, s gubájába húzza magát s gyermekkori imádság-töredékeket keresgél emlékében, miken megnyugodjék, s áldja magában az első kakas-szót, mely a kisértőt hazaküldé hideg kriptájába. Hátha még lelkét látta volna a rémnek, azt az örült, összegyilkolt lelket!

Murányi Gábor világgá ment, hogy egy férfit keressen, kinek arcát nem látta soha, kiről nem tudta, hogy merre van; csak annyit tudott róla, hogy neve Tóváry Dániel s hogy neje és leánya van, kiket a Herkules-fürdőbe küldött el maga előtt Törökország határszéléhez közel.

IV.

Egész éjen át üvöltött az éjszaki szél, korán reggel volt, mikorra lecsillapodott. Iszonyú rombolást tett mindenfelé. A környék legvénebb lakói nem emlékeznek oly viharra, mint az elmúlt éjszakáé. Az Unna átszakasztotta gátjait, s az egész kosztaniczai sikot elöntötte; a hegyekről nagy szikladarabok szakadtak alá, utat törve magoknak a hegyoldali fák között. Az őrházak sok helyen beszakadoztak, a háztetők fel voltak tépve s a templom tornyáról hiányzott a kereszt. - Egy repedt harang már korán reggeltől fogva kongott a városban szakadatlanul, szomorú, rezgő hangon. - Sok volt a halott, a vihar, a kiütött halálvész, az áradás, mennyi szolgálja a halálnak. S még mindez nem volt elég. A hideg szél elálltával erős dér esett, mely leforrázott mindent a mi zöld, a mi viruló volt; minden levél lefagyott a fákról, minden virág, minden gyümölcs, minden gabona le volt aratva, le volt szüretelve tavasz derekán.

S a nap mosolygva néze le a derült mennyországból.

Törődik is azzal a nap, ha a föld beteg.

Korán reggel zörgetett a betegőr a kis Gizella ajtaján, s miután azt kinyitni nem tudta, befeszíté. A kis lány vérben volt, félelem és hideg nem hagyta őt egész éjjel át alunni, és szemei ki voltak sírva.

„Alugyál szépen kis lány! alugyál; hunyd be szemedet és fordulj a falfelé, alugyál csöndesen, anyádat viszem temetni, ne nézz ide!”

A kis lány lázosan reszketve szállt le ágyáról s gyapjú shawljába burkolva gyöngéd kis termetét, szomorúan elszorult hangon kérde a férfitől: „hol van a koporsó?”

„Hol bizony? és a koporsót beszentelő pópa, az éneklő diákok, a szemfedő, a viasz-gyertyák és a halotti kíséret? - Mondtam, kis lány, hogy eredj alunni.”

S ezzel a betegőr átkötötte a halottat az ágy lepedővel, melyen feküdt, s annál fogva hátára vevé azt, ment vele kifelé, oly nyugodt apathiával, mintha csak egy köteg málhát vitt volna hátán; a holott lábai, kezei és hosszú őszhaja kétfelül lecsügtek a lepedőből, míg a kis lány szepegve futott utána, anyja hideg kezét tartva kezei közt.

Künn egy gödör volt számára feltúrva, alig két lábnyi mély és igen keskeny, itt letette hátáról terhét a szolga, átfogta derékon és a gödörbe hosszan fekteté. A kis lány rá akart még egyszer borulni, azt eltolta onnan, s egy kapát vön s a fagyos göröngyöket rákapálta a halottra. A lányka sajnosan felsikoltott a mint az első hant érte anyja arcát, percz múlva el volt az egészen takarva, csak még az egyik keze látszott elő, azután az is eltűnt, a szolga dombot háritott fölé, azt saruival jól megtaposta s egy letört fenyőfa galyról letépve a lombokat, annak két átellenes ágát meghagyta s ez idomtalan keresztet sírjelül oda tűzte a domb fejéhez.

A lányka ez alatt folyvást zokogott, anyját és a jó istent emlegetve, ki őt magához vette.

Szegényke, oly egyedül oly árván maradt el ez idegen helyen!

„Jó kis lány, nem tudnál egy imádságot? szólt a férfi, a mint dolgát elvégezte a sír körül, ne hagyjuk úgy itt, mint a ki magát akasztotta fel, mondj egyet, majd én utánad mondom; csak akármilyet, megérti azt az isten.”

A kis árva zokogva monda el egy miatyánkot síránk reszkető hangon, mit a bérszolga dörögve monda utána, süvegét durva kezei közt tartva, azután keresztet vetett magára s munka közben levetett bőrködmönét felölté, s egykedvűen kérde a kis lánytól: „hová készülsz most menni kis árva?”

A lány félve tekintette föl rá, a nélkül, hogy fejét fölemelné. „Azt nem szabad megmondanom.”

„Ugy - istenem van - itt maradsz!” szólt vállvonítva a szolga s minden további értekezés nélkül ott hagyta a lánykát. Ez egy marok földet kötve keszkenőjébe anyja sírjából, megcsókolá annak tördelt keresztjét, s azzal visszament a vesztegházba; ott néma és hallgatag volt minden, csak a h a l á l-ó r a p ó k vert az ágydeszkák között. - A lányka egy kis ládikát keresett elő, mely anyja ágyfejenél volt a szalmába elrejtve s azt shawljába takarva lesietett az udvarra. Minden ajtó nyitva volt és minden kamra üres. Ekkor kezdé észrevenni, mily egyedül maradt az egész szigeten. Kifutott a sziget szélére, sírt, kiáltozott, kezeit tördelé;.... az éjszaki parton emberek jártak fel s alá, kik el voltak saját magukkal foglalva s nem ügyeltek rá. Ismét visszafordult a szigetbe, szerte tévelygett a fenyves sorok között, meg-megbotlott egy alig fölhányt halomban s lelkendezve tért a sziget tulsó partjára, mert a betegőrt látta távozni.

Az Unna tulsó partjain egy gerendákból foltozott tutaj lebegett jól roszszul kormányozva egyetlen férfi által a tulsó part felé. „Ne hagyj itt!” sikolta utána a lányka végig szaladva a parton, s kétségbeesve nyujtá kezeit utána. - A férfi nem figyelt rá - „Istenem! édes anyám!” rebegé a gyermek s arcát a deres fűbe temetve sírt keservesen, azután kiült egy a vizfelé hajló fenyőderekára s ott egy ágra lehajtva fejét oly ékes szolló zokogással sírt a távozó után, hogy az útja közepéről nagy ügygyel-bajjal visszafordult s mogorva nyájassággal kiálta rá messziről: „no hát ne tréfálj, ha velem akarsz jöni; mondtam, hogy megunod magadat itten, s a halottak nem adnak sem jó szót, sem enni valót, így kapaszkodjál belém!” s karjaira emelé a lánykát, s visszagázolt vele tutajához, melyet csak az imádság tarta a viz színén. „Most itt ülj meg s csendesen viseld magadat, különben megmerülünk.”

A lányka félre vonta magát az úszó talp közepére, kis ládáját ölébe vette, s a kendőjébe kötött földet csókolgatta és lassúdan sírdogált. Az éjszaki partról gyakorta rájuk kiáltva egyes éber seressan, mire a férfi óvakodva hajtotta tutaját a déli part felé s hosszas vergődések után egészen átázva értek át a török-dalmát határra.

Itt a férfi kiemelte a lánykát a partra, a rozzant talpat viznek ereszté s görcsös vándor botját kezébe véve, kérde a gyermektől: „vannak itt talán rokonaid, ismerőid? hol laknak, merre akarsz menni?”

Vette-e észre a gyermek azt a sötét tekintetet, melylyel a férfi e kérdéseket intézte hozzá?

„Nem szabad róla beszélnem - szólt titkolózva. Kérlek jó ember, vezess el a legelső faluig, ott majd egy szekeret fogadok, mely odáig vigyen, a hol már valaki vár reám.”

„Szívesen jó lányka, adsza kezedet.”

S a szolga vezette a gyermeket a parti ösvényen, mely mintha rég nem járt volna rajta senki, szomorúan be volt növe fűvel. A levegőben kányák és karvalyok kovályogtak, mik messziről megérik a holt test szagot s ellepték a mezőket. Olykor büzhödt posványokon kellett átgázolniok, mik tele voltak nadályokkal és vízi kigyókkal; ezeken a férfi vállain vitte át a gyermeket, ki lassanként kezdé annak szomorúan sötét arczatával megbarátkozni, s ilyenkor gyöngéden

simogatta a vezető napbarnította arcát s izzadt haját félre törölte szemeiből s nyakát bizalmasan átkarolta.

Végre egy erdőszélben házak kezdtek előtűnni. Egy téres falu. De a házak egyikén sem füstölt a kémény, utcáin nem járt senki, udvarain nem ugattak az ebek. Ez keresztény falu volt, mintegy a faluvégén felállított feszület jelölé. E feszületnél kétfelé vált az út; itt elbocsátá a lányka a férfi kezét, adott neki két maravedit fáradságaért s megköszönte szivességeit és elindult a faluba magának ott szekeret fogadni. - A férfi pedig a másik úton ballagott tovább a falu alatt, s miután a lányt elveszté szemei elől, egy gyalog bodza árnyába lefeküdt s vadúl mosolygó arcát durva tenyerébe fektetve, a távol maradt feszületre függeszté szemeit. Kis idő múlva ijedten futott vissza a lányka a faluból, kezeivel eltakarta arcát, szőke haja fel volt bomolva, futott árkon és töviseken keresztül a feszületig, ott térdre bukott s eszméletlenül elterült alatta.

A férfi oda ment hozzá, felemelte elalélt fejét, halavány arczába nézett sokáig és szomorúan susogta: „tavaly még az én testvérem is ilyen szép volt.” A lányka föleszmélt s reszketve húzta magát a férfi ölébe, míg szemei exaltált félelemmel néztek a laktalan helység háztetőire. „Mit láttál?” kérdé tőle a férfi; „halottakat” felelé a lány és szemeit félénken hunyta el.

Abban a faluban már egy lélek sem élt. A házak tele voltak temetetlen halottakkal, kik a milyen torzhelyzetben kimultak tűzhelyeik mellett, szobáik közepén, ajtajuk küszöbében, ott és úgy maradtak, nehéz halálszaggal vesztegetve meg a levegőt.

„Jerünk innét” szólta a férfi a felocsudó lányhoz; felejtsd el a mit láttál. Szomorú napok jártak e helyeken keresztül; egész Priedor-ig nem fogunk néplakta helységet találni: ha akarod, odáig elvezetlek.”

„Oh igen, épen odáig akarok menni” - szólta mohón a lány; - azután mintha megbánta volna, hogy oly nyiltan szólta, akadozva mondá: mindegy, akárhová.”

S ismét útnak indultak. Hét hosszú nap utaztak együtt napfényben és zivatarban, hegyeken és vizeken keresztül, éjjel nappal a szabad ég alatt, mert a falukból minden lakót kivert az isten haragja. A hegyes út kövecsei fölvérzék a kis gyermek lányka lábait; vezetője ölben vitte őt tovább: ha rájok esteledett, az ő keblére hajtá le fejét, ott aludt el; ha zivatar érte őket utol, az ő kezei takarták be a zápor és a szél hidege ellen is; gyakran midőn a lányka egy árnyékos fatövében elszenderült, mérföldeket járt be a kőszívű seressan, hogy egy kosár friss szamóczával lephesse meg a felébredőt. A lányka mind inkább kezdett vele megbarátkozni s hálaul imádkozni tanítá őt az úton. - Nyolczadnapra a mint egy völgytorkolatából ki értek, tünt föl előttük Brieder város nyulánk minaretjeivel és kúptetejű ószerű török mecsetjeivel, mik mindenünnét sűrű kertekkel voltak körülvéve; magát a várost meneteles bástyafal köríti, mellyen három kapu van, kettő keletnek, egy éjszagnak s jelenleg csukva mind a három. - A városon kívül egy tágas de szennyos földszinti négyszög épület, hol a külföldi kereskedők végzik foglalatosságaikat az itteniekkel; a város és az épület közötti tér tele van mindennemű szarvasmarhák, juhok, tevék és bivalyok csordáival, mik innét hajtának fel részint Magyar Dalmatiába, részint Havasalföldre, - szerteszét halomra rakva egész határ málhák, gyapjús harák, jegyzett deszkaládák, szurkos ponyvákkal leterigetve, közbe piszkos ponyvasátrak, mik alatt örmények árulnak kimustrált szöveteket; csupa tetőből álló pajták, hol bánági gabona van letöltögetve s a dugárusok domboldali pinczéi, miket a kitűzött zöld zászlóról lehet megismerni.

E minden országból összehalmozott tárgyak között még tarkább vegyületű népcsoport jár fel s alá: örmény, rác, török egyiptomi, oláh, magyar, bojár, zagyván, vegyesen jön meg, alkuszik, vitatkozik, énekel, koldul és káromkodik; - vadismeretlen arcaik, - ismeretlen nyelvök, - szokásaik, - öltözetük s minden érezhető tárgyon a keleti indolens ronda hanyagság általános typusa.

Az utasok a néptömeg közé vegyültek, melly idegen létére dögvész idején a városba be nem bocsáttatva, kénytelen volt ide künn sátorozni. - A lyánka végig futott szemeivel a tarka népcsoporton, összejárta az egész sokadalmat, kifáradt a keresésben és még sem találta azt, a kit keresett.

Lankadtan ült le egy kőre megpihenni; kísérője oda ült lábaihoz.

„Áldjon meg az Isten, szólott neki a lyánka, már most hagyj el; tovább nincs miért mennem”. -

„Most akarsz-e elhajtani magadtól?” szólott sajnos hangon a férfi, s olly ragaszkodó fájdalommal tekintette a lyánka szemeibe, hogy könnyei csordultak ki rája.

A lyánka kezdé észrevenni, hogy a férfi arcvonásai minden vadságukat levetkőzék és szemei nem forognak olly vadul, mint egy hét előtt; haja, melly akkor kúszált volt és bozontos, most tömött fürtökben feküdt vállaira s naptól barnult arca tiszta caucasi vonásain bátorság és szenvedély ragyogtak keresztül, kegyelő szelidségtől enyhítve. - „Nem, ne menj el hát soha - szólott érzékenyen s hálás vidámsággal ölelte magához a térdelő fejét - maradj velem, a míg te akarod”.

„Míg a halál akarja”, szólott a férfi a gyermek térdeire hajtván le fejét.

Két napig vártak az utasok Priedornál, mialatt szüntelen figyeltek a fel- s aláhullámzó tömegre. Nem találták a kit a lyánka keresett; de kinek nevét szeszélye legbizalmasabb perczeiben sem árulta el védőjének, minthogy az sem kérdezé tőle azt egyenesen soha.

Midőn harmadnap ismét a tömeg között szerte jártak, hirtelen a népcsoport közül egy törökösön öltözött férfi hosszú fekete barkós arccal rohant elő. - „Gizelám!” kiálta nem festhető örömszínével arcján.

„Atyám!” sikolta örömpesve a lány a férfihez rohanva - s annak nyakát átfűzve karjaival s arcait számtalan csókkal halmozva el, - örült szeretettel ölelték át mind ketten egymást.

A rejtélyes seressan arca is lángolt, erősen megnézte a férfit s magában mondá! „T e h á t t e v a g y a z !”

A lyánka azonban kibontá magát az ölelő karok közül s a seressan kezén fogva apjához vezeté, örvendő hévvel ajánlván azt, mint kinek igen igen sokkal tartozik.

Az apa éles tekintettel, gyanúsán vizsgálta össze a seressan arcát, - mozdulatlan, egykedvű maradt az, némi színezete a részvét szelid örömének derengett csak rajta.

„Légy üdvöz, szólott az apa - ha leányommal jót tettél, velem tetted azt kétszeresen, én itt lakom közel majoromban, nevem K a r á m G y ö r g y, szívesen látott vendég lész nálam minden időben!”

„Hazudsz - mondá magában a seressan - a te neved T ó v á r y D á n i e l s átkozott lesz az a nap, mellyen engem vendégednek fogadtál.” - - „Köszönöm ajánlatodat, felelt a meghívónak, szívem és kezem mindenkor készen állanak szolgálatodra, az én nevem Szomor Lőrincz; magyarhoni száműzött vagyok, ki szökve jöttem át a határon s két hétig lappangtam mint seressan és betegőr a kósztaniczai vesztegházban, végeztem a legaljasabb szolgálatokat, mirigyek szöveteiket mostam a válukban, ragályos betegeket ápoltam, holtakat temettem, eltemettem leányod anyját is, míg egyedül maradván átszökhettem; nyílt vagyok irántad, mert barát-

ságodat ajánlottad s én viszont az enyémet, - a nép előtt azonban nevezd szolgádnak, így majd nyomomat vesztik üldözőim; nevem: S z o m o r L ő r i n c z.”

Az apa szivéről kőterhe esett le, mondhatta volna ő is, hogy: „hazudsz - neved M u r á n y i G á b o r” de ő nem tudta azt, s apja vonásait nem ismerte meg az ifjuban s hagyta magát a veszélyes hálótól körül hurkoltatni.

V.

Négy esztendő temette el egymást.

Priedor városa mellett egy gazdag örmény lakott, kinek igen sok pénze, igen szép leánya és egy igen jó barátja volt.

Karámnak hitta ő magát; - a népség boldog embernek nevezte őt.

Gizela volt a szép leány neve, ki akkor 16 éves lehetett és igen szép, csupa szendesség, csupa kellem; - remekül játszott a mandalinon, mesterien himzett és tündérien tánczolt s gyönyörűsége volt mindenkinek, a ki ismeré. - Maga a helytartó Kajmakán is sokszor megfordult kedvéért az örmény házában s a lyánka rózsárczát megveregeté, vagy dohányfüstöt fújt szeme közé, mi minden esetre feltűnő gyöngédség lehet egy Kajmakántól.

A jóbarát, egy karcsu deli férfi, tűzszeveivel, fényes hajfürteivel s keletien hajlott arcvonásaival a török macedon hölgyek Adonisa, férfiak ellenében bátor, kitartó, nők iránt hizelgő, engedelkeny; szenvedélyeiben szilaj, érzelmeiben gyöngéd és nemes, s mi legfőlebb ajánlá a helyzetek emberét, elszigetelt és elnyomott vallásában buzgó és rendületlen. - Ki hinné? ez ember négy év előtt seressan volt a dalmat partokon, próbaköve minden halálbetegségnek, jóval előbb pedig egy akasztott ember fia, s egy becestelen leány testvére és egy kipusztult család koldus ivadéka; most pedig halálos ellensége egyetlen leányának szeretője. Övé volt a lyánka minden gondolatja, a szerető sziv minden dobbanása ő róla beszélt; szemének egy intésével elcsalhatta volna őt magával a föld utolsó részébe.

Egy este az örmény himzett kabátjában, fején vörös süveggel, szájában füstölő csibukja, künn üldögélt majorja ajtajában a márvány padocsán s az alkonyodó ég piros felhőin s haza térő fejr nyájain legelteté szemeit, ujján egy nagy pecsétes gyűrű volt, történetesen rátekinte s egy rugócskát nyomott meg azon, a kő felugrott, alatta egy férfi arczképet engedve látni, ki bajusz és barkó nélkül, fodrozott hajjal, fehér inggallérral s magas frakban volt oda festve remek email munkában. Az örmény mosolygva nézte a hozzá semmiben sem hasonlító képet, s mosolygva gondola: „K i t u d j a , h o g y e z v a l a h a é n v o l t a m ?”

Nem képzelé, milly közel van az hozzá, a ki azt nagyon is jól tudja.

A házához vezető uton sebes vágatva jött egy lovag, a kapunál lepattant tajtékozó ménje hátáról; ez beszaladt az udvarra, a lovag pedig lihegve sietett az örményhez, s fáradtan veté magát mellé a kőpadra.

„Béke veled - szólt az örmény - nagyon elfáradtál!”

A lovag nagyot sóhajtott s hideg izzadságot törle le arczáról, „végem van!” úgy mond, s forró homlokát két kezébe temetve keservesen sirt.

„Mi lelt?”

„Oh!, - kétségbe kell esnem’! - szólt a jóbarát vigasztalhatlan arczkifejezéssel - „elvagyok veszve’ -

„Ki akar bántani?” kérde az örmény, s mentül tovább nézte a férfi arcát, annál nehezebb sejtelmek szálltak lelkére.

„Tudod, hisz annyiszor elmondtam, hogy én magyarhonból szöktem, politikai vétségem miatt s négy év óta élek itt mint szökevény, mialatt számtalanszor megkísértették elleneim, hogy a magyarhatáron belől különféle kecsegtető ajánlatokkal visszacsalhassanak, de soha sem hittem cseleiknek.’

„Azt velem is megpróbálták, gondolá magában az örmény, de én is vigyáztam magamra, s innen maradtam.”

„Most egy nevezetes török status fogoly szökött el innét az austriai határra, kit midőn a porta visszakövetelt, cserébe a magyar kormányzék tőle bizonyos Tóváry Dánielt kért általadatni, ki ezelőtt négy évvel ide átszökött. Egy stamboli ferman azonnal ki küldé a keresőket, hogy a kívánt szökevényt országszerte kutathassák, s a fürkészők engem találtak elő, s egy közlők, noha négy év alatt végtelenül elváltoztam, rám ismert, megtudták, hogy én vagyok Szomor Lőrincz s rögtön folyamodtak a consulhoz, kiadatásomért.’

Az örmény ereiben fagyni kezdett a vér, arcát kiverte a hideg veritek. „Tóváry Dániel?” mormogá meredezve.

„Csak egy kétségbe esett módom van még a megmenekülhetésre, csak egy; de az fájdalmasabb a halálnál, azt nem teszem meg.’

„Micsoda mód?” kérde elképedve az örmény - minden tagjait rázta a hideg - „micsoda mód?” sürgeté mohón a feleletet.

„Musulmánna kell lennem.’

„Csak az? És ha ez elég. Hisz ezt meg kell tenni, most, most mindjárt, - haladéktalan.”

„Ember - értetted-e, hogy mit mondtam? - leányodat veszteném el e lépés által s nélküle koporsó nekem a világ.’ -

„Ne - ne félj, ne aggódjál. Azon segítve lesz, te jóbarátom vagy, de én is jóbarátod vagyok, légy nyugodt, én is, leányom is Mahomed hitére térünk.”

Az örményt a saját magairánti félelem tulságosan nagylelkűvé tette; megölelte a kétségbe esett barátot, összecsókolta s ígért neki minden szépet és vigasztalá azt, mig maga majd meg fulladt félelmei alatt.

Egészen elhitte e mesét.

Olly valószínű volt. Ő nem tudhatta, hogy a jó barát őt és élete előbbi folyamát ismeri és mint ismeri, annak hűségéről négy év alatt erősen meggyőződött s rögtön sietett a helytartóhoz, bejelentendő, hogy hitét bizonyos okoknál fogva megakarja változtatni.

Török polgárt nem adnak ki más státusnak s ez csak muszlim lehet.

Ekkor a leányhoz ment a jóbarát, annak ismét más mesét mondott. Megállt előtte szomorú, könyös arczczal s megfogta a lány kezét és gyöngéden megcsókoltá.

„Mi bajod? kérde a lány, s ő is el kezdte sirni, bár nem tudta, hogy miért.

„Elhagylak angyalom, örökre elhagylak.’

„Oh ne tréfálj.”

„Hiszed, hogy tréfából sirni is tudok? ”

„De az nem lehet; te az én lelkem, az én életem vagy, nélküled meghalok.”

„És én nélküled elkárhozom. Lásd - atyád nagyravágyó, én koldús vagyok. A helytartó szépnek talált téged, s ez atyádnak hizeleg.”

„A helytartó? Az a rút ember, hiszen ő pogány?”

„Azon könnyű segíteni.”

„Kereszténnyé fog lenni!”

„Oh nem, ti tértek át hitére,” -

„Istenem megőrültem-e, vagy csak ezután fogok! - O Lőrincz, - mint szeretnék kételkedni szavaidban.”

„Iszonyú való mind a mit mondtam. Rabneje leszesz egy durva, állati szenvedélyű pogánynak, s majd ha férjedet megszínórozzák, tán a sultan hárem hölgye. - Milly fényes jövődő vár reád.”

„Ne kinozz!”

„Isten veled, szegény leány! adja az ég, hogy sokáig ne élhess, akkor majd meg látsz még oda fenn.”

„Nem úgy Lőrincz, ha isten van az égben.”

„Van, csak az kár, hogy a földet még emberek lakják; fogod tapasztalni még ez éjjel, hogy igazat beszéltem.”

„Lőrincz, várj éjfél után, mikor feljön a hold, itt ablakom alatt, válassz ki két gyors paripát aklainkból, - ne félj, én a tiéd maradok.”

S a lány összeszedte becsesebb ékszereit s elhatározta magában, hogy apjától megszökik. A szerelem elvette eszt.

Késő éjjel jött haza az örmény, hosszasan beszélt vele s elmonda neki mindent, a mivel igazolni akarta kényszerült hittagadásaért, szép metaphisikai és philosophi okokkal támogatva, az igazi okokat azonban nagy bölcsen elhallgatta. A lányt ez még inkább meggyőzte kedvese állításának valóságáról. - Alig hagyta magára az örmény, midőn csendesen felnyitá ablakát; - alant a jóbarát várta két felnyergelt lóval, az leemelte őt a párkányról, átölelé s forró ajkával leszitta a lány első istenítő csókját, - még egyszer kebléhez ölelé őt, - és még egyszer. -

Apa, ne aludjál! - Fuss - rejtsd el magad a föld gyomrába! A talizmán elveszett. Ártatlan gyermek nem imádkozik érted többé! -

A jóbarát feltette az egyik lóra a lányt, a másikra meghitt szolgáját ülteté, s útnak indítá őket Brozoliáni felé. Maga pedig bezörgetett az örmény hálósobája ajtaján.

„Ébredj fel ember, ellopták leányodat.”

Őrült haraggal rohant elő az apa. „Ki volt az? utána! - ordítá vészettül - lovat ide, utána a ki mozdulni tud!” Hirtelen lóra kaptak, az örmény és barátja; a berber lovak versenyt futottak a széllal, vágattak mindenütt a futók nyomába. Azon utat, mellyen egykor hét napig utazott a jóbarát, most 10 óra alatt hagyták hátra. Az Unna partjára értek. Lovaik kidültek alóluk. A futók csónaka már akkor a folyam közepén evezett. Magánkívül rohant másik csónak után az örmény, evezőt ragadtak mind a ketten. Elfeledte az ember, hogy neki nem szabad a magyar határon belül magát mutatni; de bizott is benne, hogy senki elváltozott arczára nem ismerhet.

Ha tudta volna, hogy előtte egy nappal a jóbarát értesíté eljövételéről a harambasákat. - Evezett. Szemei vérben forogva függték az előttök törő csónakon. Csak nem egyszerre ért mind a két ladik a parthoz. - „Rabló, megállj!” orditá az apa s a jóbarát szolgáját torkon ragadta. Az erősebb volt nálánál s a megtámadót letiporta. A zajra előcsődültek a seressanok, és szétválaszták a birkozókat. „Hol van leányom?” kérdé önmagát is elfeledve az apa. - Szétekintte, sem a jóbarátot, sem leányát, nem látta sehol. Egy harambasa lépett hozzá, vállára tette kezét: „Üdvözöllek a magyar parton, Tóváry Dániel, a király nevében foglyom vagy!”

Murányi Gábor átka betelt. Az ember, ki miatt apja börtönre vettetett, ugyanazon börtönbe került, ugyanazon börtönben halt meg, melyben a vén Murányi. Csak annyiban nem telt be az átok, hogy Tóváry leánya, Gizela, nem lett olly nyomorú, mint Gábor nővére, hanem Gábor karjai közt mint boldog nő élte le napjait, s ez volt az a lány és ez volt az a barát, kikért a boldogtalan fogoly Munkács földalatti börtönében élte utolsó perczéig buzgón imádkozott. Ha tudta volna, hogy ezek miatt jutott oda!

EGY HALÁLITÉLET.

Az Isten lát, az ember sejt; Isten olvas a szívből, ember a szóból.

Ki volna olly merész, hogy kivegye a halál urának kezéből a pallost, és azt mondja: én eljövök külön választani a jót a rosztól! és hangja ne reszkessen, midőn e szót kimondja „halál” és keze ne reszkessen, midőn a pallost fölemeli.

Olvassátok el ez eseményt és gondolkozzatok felőle.

I.

Páris jelenlegi templomai között legnevezetesebb az, melly a Rue de Vivienne szemben, közel a vaudeville-színházhoz épült. Legnevezetesebb különösen azért, mert nem a keresztények istenének van építve, hanem egy földalatti istenségnek, ki előtt meghajól a királytól a koldusig minden ember; - kit imád, kit óhajtvá keres, kiért áldozatul hozza napja fáradságát, éje nyugalját, szerelmét, gyűlöletét, lelkét, túlvilágát; - kiért él, kiért meghal, kiért elkárhozik... E kárhozatos istenség a pénz. A vivienne utcza templom az ő temploma, - a börze.

Harangszó nem hí ide senkit, mégis tele van az a reggeli óráktól a késő éjszakáig. Innen árad szét öröm és kétségbeesés családokra és országokra. Az ige, melly innen széthangzik az egyedül csalhatlan valóság, a többi ábránd, rajongás, képzelet.

Egy reggeli órában a szokottnál is élénkebb ki- s bejárást lehet tapasztalni a börze körül; a jövő menő üzerek arcza in ünnepélyes megszeppenés nyomai voltak észrevehetők, az igaz Isten egy lehellelte megrendíté a pénz bálvány oltárát; valahol háború ütött ki, s a papírok egy nap alatt hús százdtólival csökkentek alá.

A sok járókelő között, kik aggodalmas arczzal tudakozódtak jobbra balra, kérdezősködték, futkostak ide amoda, legbotránkozottabb volt Monce ur arcza, ki az érkezett hióbpósta után több mint egy óra óta állt egyik korinthe oszlopnak vetve vállát az előcsarnokban s zsebébe dugott kézzel, egykedvűen dudorászta a „dans ce fossée cessiony de vivre”t, s nem ügyelt az óranegyedenként érkező telegrafl sürgönyökre.

Pedig mindenki tudta, hogy neki milliói vannak vesztenivalók a hanyathomlok csökkenő papírokban.

A mint ott egykedvűen dudorászik, valaki hátulról vállára veregetve megszólítja.

- M. Monce! önt a legújabb tudósítások épen nem látszanak érdekelni.

Monce hátra fordult. - Ah, ön az, M. Taillard? ugy hiszem, nem igen.

- A course azon egy óra óta, hogy ön ezen oszlopot tartóztatja az összeroskadástól, nyolcz penttel szállt alább.

- Az mindegy, felele Monce vállat vonitva.

- Mindegy? ön úgy látszik, hogy igen tisztában van magával...

- Valóban ugy vagyok. Holnap reggelig ki kell mondanom bukásomat.

- S ön ezt igen tréfás dolognak tartja nem de.

- Oh igen, elannyira, hogy föbe fogom magamat löni.
- Ah azt ön nem teendi, ezt önnek nem szükséges tenni.

Monce egykedvűleg ránézett párbeszélő társára s hidegen szinte megvetőleg vállat vonított, mintha azzal akarta volna tudtára adni; hogy a kinek fogalma van becsületről, átláthatja, hogy illy helyzetben nincs egyéb mit tenni.

- Jöjön velem, szólt Taillard, karját Monceé alá öltve, itt úgy sincs mit várni többé, és valami okosabbat fogok önnek mondani.

Monce hagyta magát vezetetni s egy halálra szánt ember sarkasticus mosolyával várta Taillard okoskodásait. Valami bibliai phrasisok fognak lenni, gondolá magában előre, essünk át rajtuk. Taillard ügyvéd volt. Ez esetben lehetetlen volt egyéb tanácsot várni tőle, mint valami paptól.

- Önnek e papirokban vesztései mellett, kezdé Taillard, még szép készpénz összegek maradnak kezei között.

- Értem uram, szólt közbe hidegen Monce, ön azt hiszi, hogy ha én most e pénzösszegekkel megszökném, még elég okot találhatnék rá, hogy nevessem a világot.

- No, és remélem, hogy ön ebben nem lát egyebet egy neménél az üzletnek, a mit nem ön talált föl először.

- Igen, uram, velem is tettek így két ízben, hanem én azután figyelemmel kísértem azt a két hamis banqueroutirt s nem volna kedvem azon becsstelenséget osztani, a mi őket folytonosan üldözé, városról városra. Aztán tudja ön uram, nálunk üzéreknél, kik gyermekkorunk óta e sphaerában nevelkedünk, legelső ambitio a hitel; magamforma ember túlélheti azt, ha gyilkosság súl ki rá, ha felesége megcsalja, ha hazája elpusztúl, ha az ujságírók hazaárulónak szidják, de azt a szégyent, hogy nem tud fizetni, - soha, arra nincs egyéb felelet, mint meghalni.

- S a halállal aztán ki vannak elégítve a hitelezők.

- Ki a rágalmozók.

- Tehát önbecsülete meg volna mentve azon hir által, hogy ön magát föbe lőtte?

- A mostani társadalmi fogalmak szerint tökéletesen.

- Akkor önnek csak e hirt kell megszerezni, a nélkül, hogy azt előbb halálával előzte meg.

- Ah uram az emberek látni akarnak, mi előtt meggyőződnenek.

- Hát hisz ezt tehetik. Önnek, teszem föl, csak egy pár ressurrections-mant kellene fölhajhászni, a mi nem nagy mesterség s megbízni, hogy az éjjel egy tegnap eltemetett halottat, ki termetre és hajára nézve önhöz körülbelől hasonlít, ássanak fel s hozzák önnek kereskedelmi bureaujába. Ön e hulla arcját két pisztoly lövéssel úgy el éktelenítheti, hogy abban senkire sem fognak rá ismerhetni többé; önmaga pedig pénzértékét magához véve, még azon éjjel meglehetősen elváltoztatott arcczal és álnév alatt a nantesi vagy bayonnei postával elutazik, ott hajóra ül s meg nem pihen, míg magát Philadelphiában nem találja. Az emberek azt hien-dik, hogy ön magát lőtte meg.

Monce meglepetve kezdte Taillardra figyelni.

- Hát nőm? kérdé zavarodottan, eltévedve lelkében az idegen eszmék közt.

- Neki a valószínűség végett nem szabad erről egy ideig tudomásának lenni. Ismerheti ön ezt az üzérfajtát, képes az embernek az arczából olvasni. Kutatna, kérdezősködnék, miért nem siratja jobban az asszony megholt férjét? miért nem fogad el látogatókat, imádókat, férje holtá után?

- Nos, és ha elfogadna?

- Akkor az én dolgom lenne őt tudósítani arról, hogy ön még él. E célra ön irand egy levelet feleségéhez, melyet én csak akkor fogok neki kézbesíteni, ha a hitelezők figyelme s a napi mende monda más tárgyat keresett magának; e levélben megirandja ön neki azon helyet, a hova menni fog, leendő álnevét; legyen az például T o n n e r s, azon időt, melyben ismét irni fog neki, még pedig az ő családi neve alatt, s mikor aztán minden elcsillapult, az asszony le fogja vetni a gyászt, itteni ismerőseinél elbeszélendi: hogy őt Philadelphiában, valami Tonners ur férjhez kéri, azok biztatni fogják, hogy menjen hozzá. Ő vonakodni fog, hogy az út nagyon hosszú; hogy az új kérő nem szép ember, első férjének árnyéka sem lehet, aztán egy szót sem tud francziául, ő pedig angolul nem, végtére sok biztatásra mégis rá hagyja magát venni, elmegy ön után s azontúl senkinek sem fog eszébe jutni, hogy őnt keresse, miután a felesége is férjhez ment. Ön pedig megmenti életét, becsületét és vagyonát.

- Ön gondolkodóba ejt. De hátha nem találva a pénzeket nálam, azt hinnék, hogy mások által gyilkoltattam meg s valakit a környezetemből vennének üldözőbe.

- Annak úgy lehet elejét venni, hogy ön egy levélben megirandja nyilatkozatát, miszerint ön-kezeivel vetend véget életének e tette vezérlő indokaival együtt. E levelet nehogy elsikkadjon, hozzám intézendő ön, így biztos kézben lesz s a legelső, ki zajt fog ütni vele, én leszek, mi ismert renoméemnél fogva az egész ügynek nagy tekintélyére fog válni.

Veszélyes pillanatokban az ember igen röviden szokott gondolkozni. Monce néhány pillanat múlva sajátjává tette az ügyvéd által ajánlott tervet, kivel régóta jó barátságban élt, a mennyiben egy üzér és ügyvéde között létező viszonyt barátságnak lehet nevezni, s a mennyiben általában véve létezhetik a világon barátság.

Taillard rögtön sietett az üzér számára megkívántató álruhákat s uti leveleket megszerezni, míg Monce kereskedelmi irodájába elzárkózva összeszedé készpénzét s becsesebb papírjait; éjszakára az irodai lakból, mely saját magán lakától egészen más utczába volt elkülönözve, minden segédeit eltávolítá; esti nyolcz órakor átadott két levelet Taillardnak, egyet hozzá, másikat Duforet Angelikához czimezve, kilenczórakor elindult a resurrectionsman-ek tanyájához, kiknek itt is mint Londonban az a hivatásuk: hogy boncztudósok számára visszalopják a siroknak átadott holt testeket, s éjfél után egy órakor a Quincampoix utca egyik házában kettős pisztolylövést hallottak a szomszédok, s egypár késői kóborló nem sokára azután egy asztrakán-prémes úti köpenybe burkolt férfit látott azon ház hátulsó kapuján kisurranni, ki onnan egy mellékutczába bekanyarodva egy háznál becsöngetett, s miután a kapusnak valamit átadott, az utcák tömkelegében eltűnt.

II.

Duforet Angelika, az üzér neje ismert szépség volt azon időkben.

Arcza egyike volt azoknak, mik a belül lakó lélek képére vannak teremtvé, vonásról vonásra hű mintanyomata jellemének, - nyílt tiszta és nemes. Ollyan arcz, melynek csak mutatnia kelle magát, csak szemeivel beszélnie, hogy minden gyanút, melly bármi alacsony vétekekkel vádolhatná, megczáfoljon; kinek erényessége mellett a homlok nyugalma, az arcz változatlan

alabastroma, a szemek határozott tekintete s a hallgató ajkak szenvedélytelen hajlásai lépnek föl tanubizonyságul; - arcz, melyet a természet széppé, a lélek fönségessé teremtett.

Épen öltöző asztalánál ült, szokatlanul korán kelve. Szobaleánya hosszú földigérő selyem szőke haját fésülé. Előtte gömbölyű öltöző tükre állt, - szórakozott volt, - ha olykor a tükörbe tekint, meg-megdöbbent, mintha megijedt volna azon arcztól, mely onnan visszatekinthe reá - halvány búbanatos képe önarczának.

Kivülről csöngetés hallatszott, Angelika kiküldé szobaleányát, hogy nézze meg ki jő. Az kevés idő múlva visszatért, egy mahagoni szekrénykét hozott magával, jelentve, hogy ezt az éjjel egy ismeretlen ember adta át a kapusnak, kit az soha sem látott azelőtt; az ember nagy asztrakánprémes úti köpenyt viselt, kerek vörös szakáll volt, szemöldökei alig látszóttak, s kék szemüveget viselt, s idegen kiejtésű hangon tudakozódva madame Monce után, e szekrénykét küldé neki.

- Ismeretlen személy előttem. Hihetőleg férjemmel van dolga.

De a szekrény lapjára világosan Madame Monce neve van írva.

- Nyisd fel, mi van benne.

- Oly nehéz, hogy szinte hajlandó vagyok azt hinni, a mit a kapus mondott, hogy tele kell lennie arannyal.

- Ah mire gondol?

- Az öreg Planchet esküdött, hogy úgy van, s igen büszke volt rá, hogy azon ur minden tétovázás nélkül rá mert annyi kincset bízni.

- De hát ki tudja azt? Mi oka lehetne valakinek nekem kincseket küldeni.

A szekrény nem volt lezárva, csak lepecsételve, a pecsét feltörése után, a mint tetejét felnyitá a szobaleány, örvendő sikoltással nyújtá azt úrnőjének. A szekrény tele volt arannyal. -

Angelika zavarodottan tekint a megfoghatatlan küldeményre. „Ez eltévedt, mondá, nem hozzám lesz intézve.”

- De igen, ide egy kis czédula van szúrva a belsejére, melly ismét önnek szól.

Valóban egy kis összehajtott papírra lapidár betűkkel Monce Angelica neve volt írva. Fölbontá a levelet. Benn fraktur írással e sorok voltak:

„A szűkölködés napjaira.... Bátorság és bizalom.”

„T o n n e r s.”

Egyéb semmi. Még egy szó volt megkezdve, de ki is törülve, a porzó letörlése után ki lehet venni, hogy a kitörölt szó ez volt: „föltáma”.... Itt megvolt szakadva és kihuzva.

Angelika nyugtalanul kelt föl öltöző asztala mellől, s zavarodottan állt meg a mysteriosus szekrény s annak kaballistikus tartalma irata fölött.... Ki ez a Tonners? E nevet először hallá életében. Micsoda szűkölködés napjai azok, a mikre figyelmeztetik általa? s mi oka lehet annak ő róla gondoskodni.

Mig így töprenkedve fejtegeté magában a sors által oda vetett rejtélyt, künn ismét csöngetés hallatszék, s a visszatérő szobaleány jelenté, hogy Monce ur első segéde van itt, úrnőjével rögtön akar beszélni. Az ember arcza igen illetődöttnek látszik.

Moncené hirtelen magára adatá öltönyét, s inte, hogy bocsássák be a segédet, ki már az ajtó előtt csiszolta nyugtalanul talpait.

A belépő arcza zavart, nyugtalan volt, kezei reszkettek. Elfeledett köszönni, s midőn szavakat keresett, könnyei jelentek meg helyette.

Moncené megijedt. „Az istenért mi történt?” kiálta.

- Madame, zokogá a segéd, Monce ur meghalt.

Angelika hátra tántorult, széke karjára kelle támaszkodnia, hogy össze ne rogyjék. Azután hirtelen fölriadva kérdé: „hol van?” s indulni akart.

A segéd visszatartóztatá.

- Nem Madame, önnek nem lehet őt meglátnia, arcza szörnyen el van éktelenítve, csaknem egész fejét összeszagatá a lövés.

- Lövés! kiálta fel az asszony, tehát meg van gyilkolva.

- Maga lőtte meg magát, asszonyom. A pisztolyok mik mellette hevernek, ugyanazok, miket az nap este velem töltetett meg, azon ürügy alatt, hogy rablóktól fél.

- Irgalmas Isten! mi oka lehetett?

- Az ok, fájdalom, hogy nagyon is világos; az íróasztalán felnyitva heverő számadási könyvek, miknek mérlegét önkezűleg fejezte be, világosan mutatják a legutóbbi börzeesemények által előidézett bukását.

Angelika eltakarta arczát, melynek halálsápadtsága e perczen szégyenpírrá kezdett átváltozni.

- Tudják már a városban ez eseményt? kérdé halkhangon, visszanyerve önuralkodását a segédttől.

- Asszonyom, a halálhir hamar terjed.

- Nem ezt kérdeztem, ama másikat, szólt Angelika, lesütve szemeit s nem birva szót adni azon eszmének, mely lelkét még a halálnál is jobban megijeszté.

- Még nem.

- Égesse ön el azon mérleget, tegye pénzzé hozományomat, itt e szekrényben talál ön egy jó összeg aranyat, vegye magához, elégitsen ki mindenkit, a ki követeléssel áll elő.

- Madame, kötelességemnek tartom önt figyelmeztetni azon leverő körülményre, miszerint Monce ur pénzviszonyai elannyira rongált állapotban vannak, hogyha ön azokat mind helyre akarja hozni, önnek jogszerű vagyonából semmije sem marad.

- Az nem tesz semmit. Élhet az ember gazdagság nélkül is, de becsület nélkül nem. A világ soha se tudja meg azt, hogy férjem azért halt meg, mert megbukott. Mondjon ön a kérdezősködőknek akármit. Hozza fel okul, hogy családi viszonyok készítették, ne kiméljen engem, mondja: hogy rossz, hűtelen asszony voltam, mondjon akármit, csak férjem neve maradjon tisztán a világ előtt.

A segéd zokogva rogyott a padlat szőnyegére a nő lábaihoz, s egyik kezét megragadva, azt könnyeivel áztatá, s a könyeket csókjaival szárítá föl róla, és esküdött, hogy azt soha sem fogja róla mondani - soha!

Angelika maga sem tudta tovább tartóztatni érzelmei rohamát. Tántorogva, szédelegve lépett asztalához, égő szemeiből kicsordultak a könnyek; fölvette a szekrényt, némán reszkető ajkakkal nyujtá a lábai előtt térdelő segédnek s alig hallhatólag rebegé.

- Vegye ön mr. Arnould, - hagyjon magamra, s azzal széke párkánjára hajtotta arcát és sirt hangosan, szabad utat engedve a kitörő fájdalomnak.

Arnould átvette a szekrényt s tiszteletteljesen megcsókolva Angelika kezét, visszanyújtá neki a kis czédulát, mely a pénz közé volt téve.

- Ezt nem szükség elvennem asszonyom.

És Angelika ismét ott látta maga előtt a rejtelmes kaballistikus értelmű szavakat:

„A szűkölködés napjaira.... Bátorság és bizalom.... Tonners.”

Gondolkozott, elmélyedt, a rejtelmes szavak magukkal vitték lelkét, ismeretlen, kalauztalan régiókba, eltévelyegtek vele, az eszmék csillagforgásai közé, s mentül tovább vitték, annál homályosabb, annál világtalanabb, annál örültebb lett körülé minden gondolat.

Ki volt az? - Mit akart? - És miért?

III.

Angelika elhagyva sz. honoré-utczai pompás lakását, valahol a Poissonniére külváros valamelyik szerény mansardlakában húzta meg magát.

Özvegyiség és nyomorúság egyszerre következtek el rá, de tűrte nyugodtan, zúgolódástalanul; később a gyászt és nyomort még egy harmadik rettentő csapással tetézte a sors, oly csapással, minőt csak választottai számára szokott tartogatni, nagy rendkívüli lelkek számára, miket a mindennapi szenvedések meg nem görnyesztenek, mintha megakarná őket büntetni azért, hogy erősebbek merészeltek lenni a többieknél.

Az emberek elmaradtak tőle, csupán egy ember maradt, ki valahányszor munkaterhes idejéből egy üres órát elszakaszthatott, hozzá sietett, őt vigasztalá, beszélt vele az elmúltakról s biztatá a jövődők felől. Ez ember volt Arnould, férjének régi hű segéde.

Egyedül az esteli órák voltak azok, mikben meglátogathatá egykori úrnőjét; annyival inkább meglepé Angelikát, midőn egy napon, nem a szokott időben koczogtatást hallott ajtaján s a belépőben Arnould ismert szelid arcza, egyszerű viselete helyett egy elegáns férfit pillanta meg, ki őt igen ismerős üdvözlettel köszönté.

Angelika, mig kezei napi munkáján dolgoztak, lelkével szerte járt a messze világban, azon nagy úrben, mi isten és ember között van s előbb összekelle szednie elszórt eszméit, mig a belépőt megismeré.

Taillard volt.

Angelika némán inte neki, hogy foglaljon helyet, s szemeit rá függesztve, várta, hogy mit fog az ügyvéd neki mondani?

Taillard készülve volt a beszédre s széket téve magának a hölgy mellé, a szokott bevezetési formulák után így szóla:

- Remélem Madame, miszerint kegyed fájdalmai annyira tán már enyhülve vannak, hogy minden kegyeletsértés nélkül lehetend kegyeddel beszélni, mely a könyeket épen nem veszi igénybe.

- A mi a lelkemé, az az enyém uram. Viszonzá a hölgy hidegen, senkinek sem vagyok vele terhére, fájdalmaimat nem hordom mutogatásul; beszélhet ön velem bármiről, bárminő fájdalmas emlékről, nem fogok semmit mutatni, mi önnek kellemetlen leend.

Taillard szétnézett a szobában; szegényes kis lak volt, avult, kopott bútorokkal, de tisztán tartva.

- Kegyed itt rendkívül szegény állapotban él.

- Meglehet, de az nem tesz semmit.

- Pedig kegyednek vannak jó barátai, kiknek módjukban volna kegyed sorsát jobbra változtatni.

- Hiszem: hinni szeretem, hogy vannak, de nekem semmi okom sincs rá, hogy terhükre legyek, s nekik semmi okuk, hogy nekem pirulást okozzanak.

- Kegyed még oly fiatal.

- S meglehet, hogy még sokáig élek; de türelmes vagyok bevárni a megvénülést.

- Kegyed még újra férjhez mehetne.

- Ettől úgy hiszem, eléggé megóv az: hogy szegény vagyok.

- És ha mégis volna ember, ki lelkét, vagyonát, életét kegyed lábaihoz rakná, ezt mondva: legyen ez mind a tied, és légy te az enyém; - ha volna ilyen ember?

- Csak ezt jött ön hozzám mondani?

- Óh még többet is. Önnek szemei arcomra vannak függesztve, lehetetlen, hogy ön előtt titok legyen az, mi bensőmben véghez megy, szeretem önt, és akár ébredek, akár álmodom, szüntelen e gondolat áll előttem, hogy birnom kell kegyedet. Én jó, szelid, emberekkel jóltevő ember voltam, mielőtt kegyedet ismerém, de érzem, hogyha kegyed eltaszít magától, megleszek átkozva oly dolgokat cselekedni, mikről legyen mit beszélni az utánam megmaradóknak.

- Uram, ön ajánlata engem megtisztel s ezt köszönöm. Tisztelettel fogok önről emlékezni érte. Sajnálom: hogy ön hajlamát hozzám e hideg indulatnál egyébbel nem viszonzhatom.

- Kegyed mást szeret?

- Ezen értelemben senkit. Ha azon halál, melylyel első férjem kimult, oly rettenetes nem lett volna, tán én sem lennék különböző a többi nőktől, kiket az idő feledni és remélni tanít; de én valahányszor boldog embereket látok, kik kar karban mosolygva, enyelegve járnak egymással, nekem mindannyiszor megjelen azon rettentő alak, melynek elundokított arczán egy vonására sem ismertem többé annak, a kit úgy szerettem, s mintha mondaná olyankor: te is ilyen boldog voltál egykor, meglakoltál érte. Nem - nem uram. Közöttem és a boldogság között oly iszonyú esemény emléke áll, melyet ha eltudnék feledni, azt kellene hinni magamról, hogy megtébo-lyodtam.

- Ne akarjon ön minden reménytől megfosztani. Tán később....

- És én kérni fogom önt, hogy ez legyen utolsó látogatása nálam.

Taillard arcza kigyulladt; fölkel helyéről.

- Asszonyom... Én kegyedet évek óta szeretem. Szerelmem olykor az őrjöngésig ragadott; a demoniakus őrjöngés egy ily pillanatában megesküvém: hogy kegyednek meg kell osztania velem vagy az életet vagy a halált, és verjen meg az Isten: ha ez esküvésemet valaha megbántam vagy elfeledém, vagy el fogom feledni. Ön együtt fog élni velem, vagy együtt fog meghalni.

Angelika egy tekintetet vetett Taillardra, minővel a tiszta lélek tekint alá jelleme csillag magasából a szenvedélyek fertőjében küzdő veszendő lélekre.

- Az elsőt nem hiszem, az utóbbitól nem félek: viszonzá nyugodtan, szoborhidegen.

- Emlékezzék ön reám. Fognak önre következni irtózatok napok, mik közt a multak emléke még pihenésnek nevezhető, mikor nem elhagyatva lesz ön, hanem üldöztetve mindenkitől, mikor e büszke lélek meg lesz alázva a porig és keresni fogja a kétségbeesést, mely eszt elvegye, és egyik halált, hogy a másiktól megszabaduljon. Jussak eszébe akkor. Egy szó, egy intés hozzám, és én megszabadítom önt, mindent, mindent a mit elvesztett, visszaszerzek és a legboldogabbá teendém önt az asszonyok között; de ha e szó, ha ez intés elmarad, meghalunk asszonyom, a halál legirtózatosabb nemével, a minőre ön soha nem is gondolt, s a mit ha önnek megneveznék, megrendülne hajthatatlan lelke, de meghalunk asszonyom, megosztjuk a halált, ön látni fogja az enyimet és nem fogja túlélni.

- Megborzadna lelkem ön szavaitól, ha öntudatom nem védne ellenük. Nem tettem soha, nem is gondoltam semmit, a miért Isten vagy emberek üldözhetnének. A haláltól pedig nem irtózom, s nemeiben nem válogatok. Isten önnel.

Taillard kalapját vevé és távozott.

- Emlékezzék ön rám, ha nagyon fog szenvedni, mondá még egyszer visszafordulva s azzal elsietett.

Az özvegy nyugodtan folytatá kézi munkáját. „Lelkem tiszta.... istennel, emberekkel békében élek.... multam nem vádol.... jövőmre vigyázni fogok.... nem leend fölöttem hatalma senkinek.

IV.

Egyszerre elkezded valami különös hír terjengni az óriási városban.

Monce urat alig volt Párisban ember, a ki nem ismerte volna, haláláról sokáig és sok mindenfélét beszéltek, a sok monda közül egyszerre egy különös megdöbbenő hír kezdte magára figyelmet vonni.

Először csak mint határozatlan, összefüggéstelen szóbeszéd, de melynek összevissza bonyolult fonalai, mintegy valami titkos kéz által bontogatva, lassankint egy összevágó ténybizonyítékul fejlődtek elő; - az emberek határozottan kezdtek róla beszélni, hogy Monce nem maga ölte meg magát, hanem meggyilkoltatott.

Az orvosok, kik a holttestet megvizsgálták, azt állíták, hogy a két lövés közül mind a kettő halálos volt, ha az elsőt megtette az öngyilkos, a másodikra már nem lehetett ideje.

Többen, kik azon éjjel Monce bureauja előtt jártak, láttak egy embert a lövések utáni perczekben a hátulsó ajtón kisérranni, kinek személyleírása tökéletesen megegyezett azével, kit ismét mások Moncené asszony lakásán a kapussal beszélni s annak valamit átadni láttak.

Az emberek azt kezdték beszélni.... igen - azt mondták határozottan, hogy Moncené maga ölette meg férjét.

Valami titkos, démoni ellenség kimondta a vádat, az emberek kaptak a híren; minél iszonyúbb valami vád, s minél tiszteltebb az, ki általa illetve van, a tömeg annál örömebb elhiszi; senkit sem ítél el oly hamar, mint kit sokáig kénytelen volt becsülni, arra akármit fognak, tombolva adja tovább; örvend, hahotáz, hogy leránthassa magához a porba, hogy nem kénytelen őt

többé magánál jobbnak, igazabbnak elismerni. A hír kevés nap alatt oly fenyegető alakú gyanúvá nőtte ki magát, hogy a hatóságok jónak látták felfogni a tárgyat s nyomozódásokat tenni benne.

A közvádlo kívánatára Moncené rögtön őrizet alá tétetett, s az esküttek összehivattak.

A közvádlo éleseszű captiosus ember volt, ki csodálatos műélvezettel szokta tekinteni a criminalis ügyeket, valódi szenvedélyt csinálva magának egy ügyesen bemutatott büntény furfangos napvilágra hozatalából, azon élethalálra menő sakkjátékból, hol a bűnös áttellenes kérdések által szögletbe szorítva kénytelen magát megadni. Duval ur híres volt arról, hogy az ily játékokat többnyire a vádlott szokta ellenében elveszteni.

Páris leghiresebb ügyvédei siettek rögtön szolgálataikat ajánlani a szép vádlott nőnek. Ő azonban megköszönte ajánlataikat s helyettük egy egyszerű polgárt választta védőjének, mr. Arnouldot, férje kereskedősegédét.

Az emberek fejcsóválva hasonlították össze a két ellenfélt. Duval és Arnould: egyik hirhedett éles eszű, hatalmas jogtudor, a másik törvényekben járatlan kereskedősegéd, elmésség, tudomány és rutin nélkül. A harc nagyon egyenlőtlennek látszék.

Voltak, kik sajnálták Moncenét, de Arnouldot mindenki előre legyőzöttnek hitte.

A tárgyalás napján roppant néptömeg foglalta el az eskütszék teremét, nem csak a szokott hallgatósági helyek, a karzatok, előcsarnokok, maguk az utcák is el voltak foglalva bámulókkal, kíváncsiakkal; az üléseket árverezték, mint az operaházban valami híres tánczosné előadásakor.

Az esküttek elfoglalták székeiket. Legelsőbb megjelent a közvádlo hivatalruhájában, praetensiv arczával, ismerőseit hideg, magasságát éreztető komolysággal üdvözölve s helyet foglalt a számára határozott padon. Egy másik padon ültek a tanúk, egymásra félelmesen tekintve, - egy elrekesztett üres pad állt a vádlott - egy másik védője számára.

Az ajtónál álló tömeg rögtöni hullámozása hirdeté, hogy a legfontosabb személy most érkezik. A karzatok arcjai, a lorgnettek, a kíváncsiak szemei tovakodva fordultak oda, honnét az érkező váratott, s a mint a tömeg kétfelé nyilva utat engedett, lehete látni madame Monce alakját, a vádlottét.

Szerény, de méltóság teljes arczczal, bátran, bár minden dacz nélkül lépett a bámuló nép elé a mindig szép, érdekes, de most kétszerte szebb és érdekes asszony. Arcza a szokottnál halványabb volt, de e halványság nem a félelem vére hagyott sápadtsága volt rajta, hanem valami magas emberfölötti nyugalom.

A bíró megmutatta a helyet, a hova leüljön s ő szeliden foglalta el helyét, arczán sem kihívó dacz, sem kihívó gyöngeség nem mutatta magát. Mintha észre sem vette volna a körüle levő néptömeget.

Utána mr. Arnould jött, csekély jelentéktelen alakjával, ki midőn észrevé a mindenünnen reá néző szemeket, fülig elpirúlt, ügyetlenül elkábultan lépett elő, úgy hogy midőn az elnök mutatta neki a széket, melyre leüljön, zavarban jött, nem tudta, hogy mit intett neki, úgy hogy a huissiernek kelle őt padjához vezetni. Ez ügyetlensége miatt kész volt ellene az elővélemény a közönség előtt.

Az esküttek meghiteltetésével inte az elnök a közvádlonak, az fölkel, átvevé segédétől a szükséges irományokat s a bírákhoz fordult.

- Uraim, esküttbírák, - én Duval Armand, hivatalomnál fogva közvádó, vádolom Monce született Duforet Angelika asszonyt, hogy férjét Monce Guidot orozva meggyilkoltatá.

Angelika lehunyta szemeit s hosszan sóhajtott.

- E mindnyájunk által ismert jóhitelű kereskedő, folytatá Duval, egy reggel kereskedelmi bureaujában meggyilkolva találtatott. - Azon éjszakán többen hallák a pisztolylövéseket az említett irodában s nem sokára láttak egy férfit onnan kijönni, ki sietve haladt végig az utcán s egyenesen Moncené asszony lakásához sietett, a hol egy arannyal telt szekrényt adott a cselédnek, egyenesen Moncené asszonyhoz utasítva. Másnap hire támadt, hogy a kereskedő meggyilkolta magát, irodája bezárattott, vagyonai a hitelezők közt felosztattak. - A kereskedő halála gyanús volt, semmi felvilágosító írást nem hagyott maga után, mely öngyilkosságát indokolhatá, vagyonai legjobb rendben voltak, hitele kifogyhatatlan, személye köztiszteletben álló, de annál erősebben szólt hirtelt öngyilkossága ellen azon körülmény, hogy irodájában semmi készpénz nem találtatott. Ezt mind összevéve méltán felöltő lehetett a vizsgáló orvosok azon bizonyítványa, miszerint a két halálos lövést maga a megholt nem ejthette magán, mert az elsőnél mindjárt halva kellett összerogynia. Az eset borzasztó volt, de legborzasztóbb a vádlott magaviselete, ki a helyett, hogy férje gyilkosait nyomoztatná, iparkodott a dolgot mentől jobban eltitkolni; ismerőseit, kik férje halála okait tudakolák - hidegen visszautasítá, s végre egészen eltűnt a világ elől, a Poissorier külváros legrejtettebb utcájában fogadva szállást. - A tanuvallomásaikból kitűnik az, hogy Monce idegen kéz által gyilkoltatott meg, - hogy meggyilkoltatása után két percczel irodájából egy férfi távozott el, ki onnan Moncené asszony lakására ment, s hogy azon ember Moncenének egy szekrény aranyat küldé át, és végre, hogy Moncené az egész eseményt nem csak hogy gondosan titkolá, sőt környezetét is felszólította mentől kevesebbet beszélni róla idegenek előtt s ő maga nem sokára eltűnt ismerősei köréből.

- Kérem, szólj közbe az elnök: a tanúkat előbb megesketni.

Ekkor a vallomások egyenkint kihallgattattak, a hol Moncené asszony érintve volt, felszólították, hogy nincs-e ellenészrevétele. Némán intett fejével, hogy mindent helybehagy.

M. Duval fölkérte az elnököt, hogy legyen szabad néhány kérdést intéznie a vádlotthoz. Angelika fölállt, nyugodtan szemébe nézve a közvádónak.

- Ismeri-e madame azon embert, ki amaz éjjel önnek egy arannyal tölt szekrényt küldött?

- Nem ismerem.

- Nem is gyanítja hogy ki lehet?

- Még eddig nem bírtam rá jöni.

- Valóban csodálatos, szólta Duval a bírákhoz fordulva, hogy ezen ember a kit nem ismerünk, a kinek kilétéről fogalmunk sincs, s a kinek semmi köze hozzánk, bennünket minden invectivák mellőzésével egy szekrény arannyal lepjen meg. Merném hihetlenné is nevezni ez esetet.

- Valót mondtam.

- Hát ezt ismeri-e Madame? Szólt Duval, egy leplet föltakarva, mely alatt a zöld asztalra téve s gömbölyű üveg haranggal leborítva egy összeroncsolt halálfő feküdt. A Monce irodájába talált halott feje.

- Isten! mi az? kiálta föl visszaborzadva a nő, s azután méltatlankodva fordult a bírákhoz: ah, uraim, ez kegyetlenség, egy gyöngé nőt ily ijesztgetésekkel akarni gyanú alá hozni. Ez iszonyatos.

- Legyen nyugodt asszonyom, szólt közbe az elnök, e tárgy nem ön ijesztgetéseül van ide hozva, hanem egyedül, mint a per folyamához tartozó corpus delicti, s csak a közvádoló által használt modor tevő azt önre nézve ijedelmessé, mit mi igen természetes és legkisebb beszámítás alá nem jövő benyomásnak találunk önre nézve. Kérjük visszatakartatni.

Duval diadalmas pillanattal takarta vissza a leplet s azután hideg szigorú hangon mondá el a bírácoknak, hogy a vádlottra azon büntetést kéri, mely szabva van a férjgyilkosokra.

Vádló és vádlott visszaültek helyeikre, halotti csend foglalt helyet a teremben, Angelika némán hunyá be szemeit, érzé, hogy senki sincs ki védni tudja, de érzé azt is, hogy vele van az igazság.

Előttünk, kik az előzményeket ismerjük, különösnek fog tetszeni, hogy a vádlott iránt oly kevés részvét mutatkozott, de a közönség a szép nőben csak egy bűnöst vélt látni, a nyugalmat arcán megáttalkodottságnak hívé s az elborzadást az öntudat belső csapásának.

Az elnök inte Arnouldnak, hogy lépjen elő a vádlott védelmére. Az fölkel, sápadt, kifejezéstelen arca szálnalmas gyöngeséget látszott elárulni, hangja elfogúlt, elfojtott vala, midőn beszédéhez kezdé, inkább hasonlított maga egy vádlotthoz, mint védelmezőhöz.

- Uraim, - esküttbírák, - kénytelen vagyok gyöngeségemet elismerni, azért elnézést kérek - - én jogtudós nem vagyok; szép elmés beszédet nem tudok tartani, én csak az igazságot tudom, azt fogom önöknek elmondani.

E perczen Angelikára tekinté s a mint annak nagy beszédes szemeivel találkozék, mintha ismeretlen szellem szállana agyába, bátran, öntudatosan föltekinté, bizalomteljes arcát végig hordozá a körülálló tömegen s erős, előbbi szavaitól egészen elütő hangon így kezdé beszélni.

- Uraim, esküttbírák. Duforet Angelika a legiszonyatosabb bűnnel vádoltatik, azon bűnnel, hogy férjét megöleté; föl hívom önöket, ítéljék meg, nem a külső szín, hanem a józan ész és érző sziv után: lehetséges-e az, hogy egy nő, kinek egész multjában egy foltot nem találni, ki jóltevője volt a legutolsónak, ki hozzá folyamodott, s nem ártott még ellenségeinek sem soha, kinek magas lelke még az apró emberi gyarlóságokat sem osztá, - meggyilkoltassa férjét, kit szeretett, kiért élt s kiért örömet meghalt volna? Mi oka lehetett volna erre? Szerette férjét s szeretették általa, özvegysége csak gyászt és nyomort hozott reá. De volt ellenkezőleg Monce urnak oka meghalni önkeze által s én ez okot elfogom mondani.

Angelika szorongva nyögött föl. Arnould oda fordult hozzá.

- Nem fogom kimélni a halottat, midőn az élőt kell megmentenem. Monce ur azon pillanatban, midőn magát meggyilkolá, nem volt azon kifogyhatlan hitelű üzér többé, mint azt közvádoló urnak tetszett állítani, másnap bukását ki kelle mondania; ő sajátkezűleg készíté el a mérleget, mely ezt csálhatlanul bebizonyítja. Ama szomorú napon, midőn Moncené asszonynak e titkot fölfedém, ő kért, hogy hagyjam ezt titokban, égessem el a mérleget, s saját hozományát s értékeit fordítsam arra, hogy, férje neve tisztán maradjon, s ha lesz, a ki kérdeni fogja halála okát, vádoljam őt vele, őt, Monce Angelikát. Ezt, istenemre nem tevém, hallgattam ha kérdeztek, és a kereskedői mérleget megtartottam magamnál, jól sejtettem, hogy szükség lehet reá; im vegyék önök vizsgálat alá. -

A bírác kézbevették az átnyujtott iratot s helyeslő zúgással nyilatkoztatták annak valódiságát.

Arnould egészen megtérő önbizalommal folytatá.

- A vád alappontjai ezek: hogy Monce úr idegen kéz által gyilkoltatott meg, mert az orvosok nem engedik meg, hogy az öngyilkos két lövést tehetett volna magára, melyeknek mindegyike halálos, de elfeledtek arra megfelelni, hogy nem tehetette-e mind a két lövést egyszerre, egy pillanatban?

A hallgatók kellemes zúgása biztatólag látszott fogadni ez ötletet.

- Hogy miért nem írta meg ez elhatározását? erre megfelel az átnyújtott mérleg áttekintése, s én nem találom rendkívülinek, hogy az ember azon eszmét, a mi elől a halál karjaiba veti magát, a halálperczében irtózik leírni. Egyébiránt hány eset van arra, hogy öngyilkosok semmi tudósítást sem hagynak maguk után. Emlékezzenek önök a fiatal Galonne esetére vissza, ki magát széngőzzel fojtotta meg, mennyi fáradságába került a hatóságoknak csak nevét kitudhatni. Pedig tagadhatlan volt az öngyilkolás. Aztán várhatni-e józan megfontolást valakitől azon pillanatban, midőn magát meggyilkolni készül, nem azt mondják-e, hogy az öngyilkos halála előtti perczeiben meg van tébolyodva. Jöhet-e hát kérdésbe, hogy egy tébolyodott miért nem tette ezt vagy amaszt? Az átadott iratok kimagyarázandják azt is, miért nem találtatott Monce irodájában semmi készpénz, - a mérleg kimutatása szerint Monce ur az nap minden készpénzt kiadott.

Duval ur fejét csóválta s a körüle állókhoz oly fejmozgatásokkal látszott beszélni, mintha ellenfelét kezdené valamire becsülni. Hanem halljuk tovább.

A mi azon körülményt illeti, hogy a lövések után egy embert láttak Monce úr bureaujából eltávozni és ismét egyet Moncené asszony lakán becsengetni, ebből sehogy sem az tűnik ki, hogy a két alak egy és ugyanazon ember lett légyen, miután arcját a kapuson kívül senki sem látta, az pedig nem látta őt az irodából kijöni. De feltéve, hogy e rejtélyes ember mind két helyen ugyanaz volt, nem valószínű-e, hogy ez Monce úr megbízottja lehete, kit ő küldte a kérdéses pénzzel nejéhez? mit tán hitelezői elől akart elrejteni, de mit Moncené asszony azoknak visszaszolgáltató, és nem csak azt, hanem minden vagyonát, hogy meg ne tudja senki, miszerint férje azért halt meg, mert megbukott. Igen uraim! Ezért hallgatott ő, ha férje halálának okait kérdezzék, s azért vonult félre a külvárosba, mert holt férje becsületeért mindenét föláldozá, s önkezeivel kellett keresnie mindennapi kenyerét.

Arnould egy percze elhallgatott, a közönség résztvevő tekintettel fordult védenczéhez, itt ott a hölgyek szemeiket törölték.

- És most uraim, vessenek önök egy pillanatot ez irtózatosan vádolt nőre, s kérdezzék meg sziveiket: lehet-e ily magasztos, ily nyugott arcza egy gonosztevőnek, ki birái előtt áll, ily szemeket adott-e az Isten a férjgyilkosnak mint ezek? ily arcz alá rejtette-e a legiszonyatosabb bünt. Annak, ki egész életében tiszta volt, embertársaihoz jó, férjéhez hű és az Istenhez szent, kell-e, szükséges-e más védelem, egy semmivel nem bizonyított gyanu ellenében, mint e megdicsőült angyali tekintet?

A közönség, mely Arnould szavait mindinkább növekedő részvétellel hallgatá, a mint ennek nem várt lelkesültsége fokról fokra emelkedett, a szerint ragadtatva el általa, a végszavaknál nem tartóztathatta magát tovább, egyhangú helyeslésben tört ki... És valóban Angelika arcza azon perczben oly dicsőültnek látszék, mint egy menyből leszállt angyalé.

- Uraim.... vessetek rá egy tekintetet... s mondjatok ítéletet.

E szavakkal végzé beszédét Arnould s a mint elvégzé azt, ismét oly ügyetlen alakot vett fel, mint beszéde előtt, a hussiernek kelle megmutatni, hogy hová üljön.

A közönség zajgása elcsillapultával az elnök a vád és védelem folytán kifejtett tényállást elmondá az esküttek előtt, hidegen állítva össze mind a kettőt, úgy a mint elmondva. Erre az esküttek félrevonultak a mellékterembe s fél órai tanácskozmány után azon határozattal jöttek vissza, hogy a vádlott, bizonyítványok elégtelensége miatt - fölmentetik.

A tömeg, a karzatok hallgatósága, az utcái gyülevész hangos tapsban tört ki. Éljeneztetve hangzék szájról szájra a fölmentett neve.... A közvélemény is fölmentette őt....

Angelika arcán végig csordult a könny, szemeiben, mik feltekintének az égre, a legnemesebb lélek hálája volt olvasható.

Arnould nem tudott zavarában hova fordulni: hogy könyeit elrejtse. Az ülés eloszlásával oda lépett hozzá a közvádló, magas leereszkedéssel szorítva meg kezét.

- Valóban, ön kis barátom eltévesztené hivatását, ha ez új pályán meg nem maradna. Legelső föllépténél olyasmivel dicsekedhetik ön, a mivel kollegái kevesen, hogy engemet legyőzött.

Arnould minden oldalról üdvözlésekkel lön elhalmozva. Védenczét diadal közt kísérte ki a nép.

Csak egy maradt annyi nép között hidegen, elégületlenül, midőn a bírák a vádlottal együtt sirtak s a közvádló maga legyőzöttnek mondá magát.

Ez ember az oszlopok egyike mellől hallgatá gúnyos arcczal a botorkázó ügyvédi beszédeket, mintha az volna eszében, hogy bármennyire erőlködik mind a kettő igazat mondani, a valót egyik sem tudja.

Ez ember - Taillard.

V.

Két hónap múlt el az esemény után, midőn Moncené asszony egy napon ujra az eskütszék elé idéztetett. Itt-ott rebesgeték, hogy új bizonyítványok kerültek ellene kézhez.

Az eskütszék ismét együtt ült, a közönség ismét megjelent színházi részvétével, a közvádló arrogans arczával, s Angelika ügyetlen külsejű védelmezőjével.

Csak ekkor lehete Angelika arcán némi jeleit a hideg neheztelésnek észrevenni.

Duval ur engedelmet kért rá, hogy tárgyalását a vádlotthoz intézett kérdésekkel kezdhesse.

Önnek családi neve asszonyom „Duforet Angelika?”

- Igen.

- Szokott ön e név alatt leveleket kapni?

- Mióta Monce ur nevét viselni van szerencsém soha sem.

- Van önnek valaki ismerőse Philadelphiában?

- Tudtomra senki sincs.

- Talán mégis ismerni fog ön ugyanott bizonyos - Tonners urat.

Angelika minden idegeiben összerázkódott, a meglepetést, mit Duval kérdése idézett nála elő, lehetetlen volt eltitkolnia.

- Nos asszonyom, most az egyszer tán nem mutattam önnek halálfit, hogy így összeborzad kérdésemre. Ismeri-e ön Tonners urat?

Angelika szándékosan hallgatott azon levélkérőről, mit amaz ijedelmes napon kapott s minek tartalmát kivüle senki sem ismeré, ennek említése csak egy két értelmű bizonyíték lett volna ellene, s miután a kérdés csak az ismeretséget föltételezé, szilárd kemény hangon felele rá: „nem ismerem.”

- Lám ő ismeri kegyedet; ime egy levél, melyet említett Tonners ur ír Mme Duforet Angelikához. Tessék meghallgatni a levél foglatját

„Kedves Angelikám.”

Moncené az iszonyat kifejezésével arcán rázkódott össze e czimzet hallatára.

„Remélem: hogy Mr. T.... (itt a név nem volt kiírva) felvilágosítása után csak nevetni fogod férjed öngyilkosságát... Gondolom, hogy könnyen elhitték, s még könnyebben elfelejtették... E tárgyban Mr. T....nek rendkívül sokkal tartozunk, ő tanácsolt és segített mindenekben.... Tán ideje lenne már elhíresztelned ismerőseid között, hogy másodszor férjhez akarsz menni. Én epedve várlak és számlálom a napokat; ird meg ha jössz; Liverpoolba elődbe megyek. Isten veled, csókol ezerszer.

T o n n e r s.”

Angelika a sértett szüziesség lángpirjával arcán, állt a mindenünnen rábámuló tömeg közepe, és szava s lélekzete elállt az irtóztatós rejtély előtt.

- Kérem, még utóirat is van: Azon medaillonban, mit kebleden viselsz, megholt kis gyermekünk hajfürte van, küld el azt nekem; mig magad eljőnnél, azt hadd csókoljam helyetted.

Sziszegő zúgás hallatszott mindenünnen.

Moncené iszonyatosan fölsikoltott s a kétségbeesés vonásaival fordult biráihoz.

- Ah uraim, az irtóztatós, a mi itt velem történik, eszemet, lelkemet veszttem el belé és nem bírok fölébredni ez iszonyú álomból. Valami pokoli ármány dolgozik ellenem, melyre hónapok óta figyelmeztetve voltam, de melynek kútfejére nem talállok. Azon ember ki e levelet írta, valami pokolbeli lélek lehet, ki oda akar vinni, hogy megtagadjam az Istent.

- Oh épen nem pokolbeli lélek, szakasztá félbe Duval, a consulates utján rögtön fölszólított a philadelphiai helytartóság, hogy e Tonners urat kerestesse föl s küldje át Franciaországba szembesítés végett. Tonners urat csakugyan megtalálták, eleinte tiltakozott elfogatása ellen; de miután tudtára adták, hogy egy Duforet Angelikához czimzett levele fölfogatott, zavarba jött és azt kérdé: „Reményelem azon nőnek nem történt semmi bántalma, egyedül én vagyok a vétkes.

- Jó, - szólt magához térve Angelika, tehát végre meg fogom őt látni, szemeibe nézhetek és megkérdezhetem tőle: miért üldöz engem ily irtóztatósan.

- Sajnálom, asszonyom, de ez egy kívánsága alig teljesülend, mert Tonners ur az utközben kíséreit megvesztegetve elszökött s daczára minden keresésnek, mind eddig nem akadt kézre.

- Oh hisz ez összeesküvés a sorstól a becsületes emberek ellen. Ez a Tonners valaki lehet, ki tán irántam, vagy férjem vagy családom iránti bosszúból messzire tervezett ármányt kohol ellenem.

- Épen nem asszonyom. Ő esküvel állítá, hogy ön mindenben ártatlan s az ő vétkéről nem tud semmit. De állítá azt is, hogy ön szereti őt és csak egyedül őt ez életben, és ez az, mi önt gyanúba keveri.

Angelika agyában hirtelen egy új eszme villant keresztül.

- Minő külseje van azon embernek?

- A személyleírás szerint, igen szőke kondor haj, kerek vörös szakáll, hunyorgó szemek.

- Nem ismerem.... Nem ismerem.... Oh Isten, légy tanúm, légy bírám: hogy nem ismerem ez embert.... S reszketve, kezeit az égnek emelve, rogyott térdre az asszony, fájdalmas jelképe a kétségbeesésnek.

- Különös, hogy ez az ember mégis oly titkokat tud, minőket csak a férjnek lehet tudnia.

- Irgalmas Isten! kiálta fel a szerencsétlen asszony, eltakarva mindkét kezével meggyalázott arcát, és zokogva hanyatlott össze a padozatra. Odafutottak hozzá. Arnould karjai közt vivé őt székéhez: - „miért mentett meg ön először a haláltól? nyögé Angelika, most meg volnék mentve az élettől.”

- Ujra megfogom önt menteni, szólt hozzá biztatólag Arnould, s azzal bátran, merészen lépett a bírák elé. Görnyedő alakja kiegyenesedett, keble tágult, szemei ragyogtak.

- Uraim, esküttbírák, kezdé erős szilárd hangon, a vád, melylyel védencznöm terheltetik, most már nemcsak élete, hanem becsülete ellen is van intézve. A törvénynek meg van engedve, ott a hol gyanút lát, nemcsak a gyilkos vérfoltjait, hanem a házasságtörő csókjainak nyomát is fölkeresni; de az Istennek törvénye kötelességeket ír az emberek által szerzett törvények elé, mik a jogtudós helyett az emberhez szólanak. Én egyszerű polgár vagyok, én nem tudom: lehet-e, igazságos-e egy nő becsületét három tollvonással elvenni? elvenni a becsületet, mit visszaadni nem lehet, elvenni egy nő hűségét, ki teljes életét e hűség tisztán tartására szentel; és elvenni azt egy ember pokoli rejtélyességű levele következtében a kit senki sem ismer, kinek arcára, alakjára senki itt Párisban nem emlékezik, a hol Monce Angelika gyermeksége óta lakott, s a ki midőn szavainak magyarázatára szólíttatik, előbb két értelműleg felel, azután megszökik? Ki áll jól arról, hogy ez ember mindazt, a mit mondott és irt, nem valami kaján bosszuvágyból tette-e? Láta-e őt valaki Moncené asszonynyal beszélni? És mi az, mi ott végül legsúlyosabb vádul van felhozva ellene? Egy hajfűrt említése, mit Moncené asszony keblén rejtve visel. Nem lehet-e ily titkokat, mik természetöknél fogva semmi gondos rejtgetésben nem részesülnek, akár melyik nőcselédétől, ki azt megláthatta, kitudni? Nem beszélhetett-e róla Monce úr, vagy maga Moncené asszony bizalmasabb barátnéja előtt, s ha bűntárs volna az, kihez e levél írva van, lehetne arról föltenni, hogy azt egy levél titoktartására bizza? S nem sokkal egyszerűbb, valószínűbb volna-e azoknak, kik titkaikat féltik, előre megegyezett álnevek alatt levelezni? - De mit folyamodom én szórszálhasogató mentegetésekhez, midőn büszkén kellene a vádlott multjára hivatkoznom, s azt kérdem: hol van a lefolyt életben azon fölt, melyre a vádló újra rámutasson? Uraim esküttbírák, én védenczemnek nem életét, becsületét kérem vissza, igazságot és nem irgalmat! nem ítéletet, hanem elégtételt!

Az ember haragja dörgött a végszavakban. Utána általános csend lőn, csak a vádlott zokogása hangzék közbe közbe.

Az elnök kevés szóval elismétlé a tárgyat az eskütszék előtt. A bírák félrevonultak. Tovább félóránál künn maradtak a mellékteremben, a hallgató teremben ez alatt sirbolti csend tanyázott, mindenki feszült figyelemmel várta az irtózatot dráma kifejlődését.

Egyszer végre nyílt a terem, az esküttek visszatértek komolyan, lehajtott fővel, egyenkint foglalva el helyeiket, a határozat, melyet az elnök felolvasott ez volt:

„Az ügy ezúttal véghatározat alá nem jöhet, a vádlott további bizonyítványok érkezéig őrizet alatt marad.”

A hallgatók csöndesen, zaj nélkül távoztak el, az egész teremen valami általános néma templomi sóhajtás futott végig. A közvádló ezúttal nem szólt ellenfeléhez; hallgatva ment odább.

Csak egy ember arcza mutatott örömet, elégedettséget.

Ez ember - Taillard.

Egy este megnyílt a börtön ajtaja s Angelika a belépőben Taillard urat ismerte meg. Hideg, megvető arccsal fogadá. Leküzdé szívében a feltörekvő félelmet, mit ez ember látása okozza benne, hogy megvetéssel fogadhassa.

- Asszonyom; kezdé Taillard megállva a nő előtt, ki arcát félre fordítá előle. Ön nem akar rám emlékezni. Pedig a megjövendőlt irtózatok napok elkövetkeztek. Ön szenved, de én is szenvedek. Ön a rágalom, én a szerelem miatt. Önnek egyetlen szava visszaadhatná nyugalomát, boldogságomat nekem, s egyetlen szó fölmenthetné önt mind e fájdalomtól, a törvény vádjától, a tömeg rágalmaitól. Ön tartogatja e szót, mely engem boldoggá tehetne, és én esküszöm, hogy nem fogom azt előbb kimondani, mely önt megmentené.

- Uram, láthatja ön arczom nyugalomából, hogy sem biztatásai, sem fenyegetései nincsenek rám hatással. Ha igazat mond ön s valóban csak egy szavába kerülne lelkemet, becsületemet, életemet megmenteni, s a helyett, hogy sietett volna azt tenni, engedte, hogy szenvedjek, hogy üldöztessem, meggyaláztassam s hallgatni tud még most is midőn ennyire jutottam, akkor nem félek jobban börtönömtől, nem a verpadtól, mint azon fekete szívtől, mely ily pokoli kegyetlenségre képes, s örömebb meg tudok halni, mint ön iránt egyebet érezni a megvetésnél.

- Emlékezzék ön rá asszonyom, mit mondtam önnek előbbi találkozásunkkor. Ha kegyed nem akarja velem megosztani az életet, én találok rá módot önnel megoszthatni a halált és meghalunk asszonyom, meghalunk a halál legirtózatosabb nemével, a verpad halálával.

Angelika egy percze összeborzadt, de hirtelen elmúlt róla ez idegen gyöngeség, s egy oly nyugodt mosolylyal arczán, mely Taillardot kétségbe ejté, fordult hozzá.

- Nem félek uram, ártatlan vagyok; de ha meg kell lenni, lelkem eléggé elszokott már az élettől s hozzá szokott a halál eszméjéhez.

- De nem a gyaláztatéhoz. Gondoljon ön azon becstelenségre, mely a verpadi halálhoz van kötve.

- Nem leszek annyira meggyalázva általa, mint meglennék gyalázva önmagam előtt, ha önnek átadnám magamat.

Taillard a kétségbeesés dühével távozott el a börtönből. Az ajtóban még egyszer visszafordult.

- Holnap találkozunk úgymond, - és holnap után meghalunk.

Másnap Angelika eskütszék elé hivatott.

Börtönőre, ki nagy részvéttel látszék iránta viseltetni, előre tudósítá, hogy új tanú jelentette magát.

- Hamis tanú, viszonzá rá Moncené.

A terembe belépve, azt ezúttal szokatlanul gyéren népesültnek találá. Az emberek elkezdtek őt szánni, roszul esett szenvedő arczával találkozniok.

A mint a tanúk padján végig tekintte, az új tanúban Mr. Taillardot ismeré meg.

Szemeik találkoztak. Moncené egy igen magas, igen hideg tekintetet vetett az emberre, mitől annak arcza lángvörösre gyuladt ki.

Az elnök szolítására fölkelt a tanú és meghiteleztetett.

Azután vallani kezdte.

- Az én nevem Taillard Armin, ugyanazon név, mely mister Tonners levelében csak kezdő betűjével van említve. Ki Mr. Tonnersnek Monce meggyilkolását tanácslá, én valék, én segítettem neki, az első lövést ő tevé, a másodikat én. Mr. Tonnerst Mme Monce régóta szereti. Oly közel állt hozzá, mint férjéhez, még most is hú hozzá s készebb meghalni, minthogy őt elárúlja.

Az ember szóról szóra igazat mondott. Ha tudta volna valaki: hogy ki az a Mr. Tonners?

- A lelkiismeret nem engede nyugodnom, folytatá Taillard. Az élet gyötrelmévé vált előttem e bűntitok miatt: ki kelle azt mondanom. Bűnös vagyok, nyugodtan várom az ítéletet, nyugodtan a halált.

- Van önnek mit mentségére felhozni? kérdé az elnök észrevehetőleg reszketeg hangon Angelikától.

- Semmi, viszonzá az.

- Elismeri a tanú állítását.

- Hazudott, de lelke rajta. Nem védem magamat tovább.

A bírák félrevonultak, fél órai tanácskozás után visszajöttek. Nyolcz szóval négy ellen a vádlott „bűnösnek” találtatott.

E szó kimondásakor Angelika mennyei magasztossággal tekintte végig a környező tömegben, valami túlvilági fenség ragyogott szép arczán, keble egy nehéz sóhajtól látszott menekülni.

Mindenki megvolt illetődve, Arnould ájultan rogyott össze.

Angelika oda futott hozzá, ápolta, éleszté, kérte a huissiereket: hogy siessenek orvosért, élesztő szerekért.

Az emberek körüle bámulattól voltak szóttalanok.

Még azon perczen is, midőn az ő fejére mondták ki a halált, embertársa életét siet megmenteni!....

VI.

A kivégeztetés napja elérkezett.

Midőn a menet megindúlt a vesztőhely felé, oly vihar, oly menydörgés támadt egyszerre, mintha az ég le akarna szakadni a földre; az irtóztatós orkán letépte a házak tetőit s lehajigálta a bámulók fejére, s az elsötétült levegő csak akkor világosult meg néha, ha a villám végig cikázott benne.

És az égdörgés, a viharordítás közepett lehete hallani a tompa dobszót, mely a halálra menők indulóját verte, s a villám lobbanásnál látni lehete a hosszú fekete menetet, elől, hátul fegyveres katonaság, közepett bírák, papok és két elítélt. Az egyik oly fehér. Előttük viszik kész koporsóikat.

A mint a vesztőhelyhez érnek, a két elítélt egymás mellé jut.

- Még van idő, szól suttogva Taillard Angelikához. Még megmenthetlek. Egy óra múlva holt leszek, s akkor nincs Isten, a ki megszabadítson többé.

- Térj Istenhez magad nyomorú: viszonzá Moncené, védj lelkedet, ne az én életem.

Taillard oda fordult gyóntató papjához, - elvégezve gyónását, megcsókolá a feszületet, - s azután sebes léptekkel futott fel a vesztőhely lépcsőin s elkezdte vetkőzni.

Ekkor Angelika kérte magához gyóntatóját s néhány szót súgott fülébe. A gyóntató rögtön sietett a végrehajtó bíróhoz.

Az ég menydörgött, a vihar zúgott, a felhők repedésein kilövellő láng fénye mellett lehete látni a vesztőhelyen Taillard alakját, a mint a nyaktíló előtt letérdepelt. Szemei szenvedélyittasan függték a másik elítélten, ki halványan, fehérén állt a verpad állványa mellett.

Most az ég egy irtózatossá harsant, a villám függőlegesen csapott le az ég magasságából a föld színére, látni engedve a széthasított felhőkárpitokon keresztül a világos kék eget.

A végrehajtó bíró szava hallatszott.

- A második elítélten nézve az ítélet felfüggesztetik.

Taillard ott fenn a vesztőhelyen kétségbeesetten sikolta fel e szóra:

- Megá...! kiálta, a guillotin ketté vágta szavát, a többit a másvilágon mondhatta el.

A zápor sűrű cseppekben kezdte el zuhogni. A gyászmenet a szomorú dobszó mellett az úton, melyen jött, újra visszament.

Még az nap egy eskütt bíróság alakított - h ö l g y e k b ő l. Tizenkét matrona, a város legtiszteltebb női közül alkotó e szokatlan törvényszéket, mely Angelika fölött volt ítélendő.

A határozat, mit e törvényszék hozott, ez volt:

Moncené reményben van anyává leendni. Addig míg gyermeke meg nem születik, a halál-ítéletet rajta végrehajtani nem lehet.

Közel volt már az idő, mely Angelika gyermekének életet, ő neki magának halált volt adandó.

Egy napon meglátogatta a közbíró Moncené asszonyt s felszólítá, részint önlelkiismerete megnyugtatója, részint a törvények tekintélye végett, hogy miután sorsát úgy sem rosszabbíthatja általa, vallja meg önkénytelen vétkeit, mely miatt el van ítélve.

- Ártatlan vagyok, volt Angelika örökké hű válasza.

- Jó asszonyom. Meglátandjuk, meddig fogja ön e hideg nyugalma tekintetét megtartani? Kövessen engem.

Moncené nyugodtan hagyta magát vezetetni szobájából, hol fogva tartatott; egy folyosóra vezették, ott egy kis ajtó nyílt meg előtte, melyen a mint belépett, az eskütszék terében lelte magát; a terem ismét zsúfolásig tömve volt, az általános hallgatás a belépőre látszott várni.

A huissierek a terem közepéig vezették őt, hol a közvádó egy intésére hirtelen egy addig rejtve tartott férfi állítatott vele szembe, a férfinak kerek vörös szakálla, kék szeművege, szőke kondor haja volt.

A szembesített férfi meglátva Angelikát, minden idegeiben meglátszott rendülni, csaknem összerogyott, míg Moncené legkisebb illetődés jele nélkül tekintte reá. Arcza hideg, fehér maradt, mint a márvány.

- Nem ismeri ön ez embert, kérdé a közvádó, szemeit le nem véve az asszony arczáról.

- Soha sem láttam, felele Moncené.

- Egy vonás sem változik meg arczán! suttogák itt amott a jelenlevők. Csodálatos lélek-jelenlét.

- Talán nevére rá fog kegyed ismerni asszonyom, szólt szigorú hangon M. Duval. Ezen úr itt miszter - Tonners.

- Meglehet, viszonzá Angelika nyugodtan. Most látom őt először.

- Kérem, szólt közbe egyike a huissiereknek, ezen ur álszakállt és vendég-hajat visel.

- Ah - ah - hangzék minden oldalról. „Le kell őt álarcozni”. Most csak rá ismerend a meg-átalkodott.

Az elnök intésére a huissierek leszedék az álarczot, álhajat és álszakállat s azon perczen Angelika ijedelmes sikoltással ismert reá az emberre és karjai közé rogyott.

De a bírák és a vádló szinte rá ismertek mind, és szoborra meredve bámultak rá az alakra, ki mintha a sírból támadott volna föl, hirdetni, h o g y a z e m b e r i é s z t ö r p e.

- Ez ember Monce!.... szólt a félelmetes suttogás, mely szájról szájra kelt a megdöbbent tömeg között.

Mindenki szorulni érzé szívét.

Az Isten lát, az ember sejt. Isten olvas a szivből, ember a szóból.

A ki adja az életet, az adhatja a halált.

Az ember csalódik. Ne játszatok a halállal.

VALAHÁNY HÁZ ANNYI SZOKÁS.

(Az ukrán pórhad.)

I.

Valahány ház annyi szokás.

Nálunk, itt a jó Magyarországon szokás az, hogy gazdag gyermektelen asszonyságok felfogadják szegény emberek gyermekeit, elhagyott árva leánykákat örökbe, azokat fölnevelik, megtanítják mivelt magaviseletre, ügyelnek erkölcsükre, hozzá szoktatják takarékosághoz, emberbecsüléshez, Istenimádáshoz, hogy bárminő sorsra legyenek is hivatva, magasra vagy alacsonyra, magukat abban otthon találják, emezzel megelégedve legyenek, amannak diszére váljanak; és a midőn eljön az Istentől rendelt idő és alkalom, kiházasítják tisztességesen örökbe tartott leányaikat, választván számukra becsületes, szorgalmatos férjet, s ellátva őket mindenféle becses apróságokkal, a mi új gazdánknak annyira szükséges; és még azután is gondoskodnak felőlük; és ha férjhez adtak egyet, keresve keresik, hogy hol kapjanak másikat, a kinek ismét hasonló sorsot készítsenek elő.

Nálunk ez a szokás.

Beszélik, hogy az oroszbirodalom fővárosában lakott egy úri asszonyság, előkelő születésű, a kinek palotáját a legdiszesebb urak látogatták, s tánczvigalmait egy Dolgorucki és egy Potemkin hercegnőé mellé merték helyezni pompa és pazarlás tekintetében. Sőt voltak vakmerők, kik még elsőbbséget mertek találni e mulatságokban a több főúri vigalmak fölött; ezen elsőbbség pedig abból állt, hogy míg a legnagyobb hercegnőknek sem áll hatalmukban, hogy mikor mulatságot adnak, abban minden jelenlevő hölgy szép és fiatal legyen, addig ** nő dáridóiban mind a legválogatottabb szépségek voltak jelen. A kellemes delnő maga is szerette a könnyelmű életet s iparkodott maga körül olyan társaságot gyűjteni, melyben mindenki hasonlóan kellemes és könnyelmű tudott lenni, mint ő.

Különösen kitűntek azonban e vigmulatságok alkalmával mind rendkívüli szépségük, mind pompás öltözékeik, elragadó tánczuk, szellemdús társalkodásuk által a delnő fogadott leányai. Rendesen volt neki öt hat. Ezek tán elszegényült rokonok leányai, hűséges gazdatisztek árvái, tán egy egy magasabb családbeli hölgy eltitkolandó gyermeke; ilyesfélét lehetett róluk hallani, ha valaki érdekesnek találta, hogy felőlük tudakozódják.

Voltaképen pedig ez volt a fogadott lányok eredete: - a nagyon tisztelt úrnőnek roppant kiterjedésű jószágán tizezer jobbágya lakott, kik neki az ország törvényei és szokásai szerint testükkel és lelkükkel tartozának.

Mert meg kell mindennek előtt tudni, hogy mit jelent orosz nyelven ez a szó: „mugik” jobbágyság.

Ez azt jelenti, hogy negyvennyolcz millió embernek nincsen saját sorsa születése órájától kezdve halálaig.

A mugik az ő gazdájának fundus instructusa, melyet szaporit, elad, elpusztit, elajándékoz, a hogy neki tetszik. A mugiknak ha van esze a kereskedéshez, vagy hajlandósága, hogy mesterember legyen, az ő urának megegyezésével lehet kereskedő, lehet mesterember; a mit pedig ezen az úton nyer, az mind a gazdájáé, és ha a leggazdagabb aranyművest Szentpétervártól,

vagy a legtiszteltebb nagykereskedőt egy órában megszólítja az ő földesura, hogy adja át rögtön minden íngó-bingóját, s maga feleségével és kisasszonyaival menjen haza a falujába kapálni, engedelmeskedni tartozik és semmi váltság, semmi védelem meg nem szabadítja őt, „mugik voltál és mugik maradsz.”

Ha a mugik feleséges ember, és nincsenek gyermekei, a földes úrnak érdekében áll, hogy őt elválassza feleségétől és neki más feleséget, feleségének más férjet adjon; mert a mugik az ő urának jószága, s kötelessége a szaporodás.

Ebből látni való, hogy a mugik állapota, a legnyugodalmasabb a világon, mert a földes úrnak érdekében áll, hogy jószágán sem éhen ne haljanak, sem egymást agyon ne verjék, sem pedig nagy munka idején tömlöczbe ne kerüljenek; a mugik leányai, mind férjhez jutnak, s ha kis gyermekek maradnak utánok, nem kénytelenek aggódni, hogy mi lesz belőlük, ott van a gazda, a ki ügyel az apró bárányokra, bornyúkra ha az anyajuh és tehén bőrével talált is adózni, hogy el ne veszessenek.

Ilyen mugikja volt tizezer darab a többször tisztelt úrnőnek.

Azt meg kell vallani róla, hogy ő igen gondos asszonyság volt s gyakorta meglátogatta jobbagyait, s a mint bizonyos, hogy tizezer ember közt mindig akad egy két kitűnő szépséggel bíró fiatal leányka, ő azokat rendesen kiválogatá még nyolcz tiz éves korukban s felviteté magához Szentpétervárra, diszes palotájába.

A jámbor mugik úgy örült, ha elgondolá, hogy a ő leánya már most palotában fog lakni és selyem viganót visel.

Ott nevelőket, ének mestert, hárfaoztatót (zongorának még akkor nem volt divatja) nyelvtanítókat rendeltek a parasztlánykák mellé, megtaníták őket táncolni, idegen nyelveket fecsegni, időjártával elméjük elevevését, bőrük finomságot kapott, kezeik megfehérültek a keztyű viselésben, természetük hozzá szokott a vállfűzőhöz, a midőn bevezették őket az úrnő elfogadó termeibe, mint örökbe fogadott rokonokat, mint elhalt tisztviselők leányait, mint magas családok sarjait, kiknek titokteljes születésük nem engedi jogos neveiket viselni, és ezek a leányok voltak a vidám körök legragyogóbb ékességei és ezekért emelték ** nő társas köreit még Potemkin herczegnőé fölé is.

Történhetett azután akárhányszor, hogy egy egy fiatal orosz gavallér, vagy még többször valami élemedett öreg úr a milliomosok sorából belebolondult valamelyikébe e gyönyörű hajadonok közül. A szives delnő engedte az ilyen szenvedélyeket kifejlődni, engedte az öreg úrakat bolondulni, s mikor már egynémely annyira ment indulatában, hogy tán képes lett volna feleségül venni szerelme tárgyát, akkor félrehívta az illetőt egy szóra, elmondá neki, hogy az a leány, a kit olyan nagyon szeret, koránsem valamely tisztességes család ivadéka, hanem egy mugik leánya, testével lelkével neki adatott rab, a kivel úrnője azt teheti, a mit akar, férjhez adhatja az inasához, megkorbácsoltathatja s gázló malomba küldheti s eladhatja a kinek tetszik. Ha tehát valaki birni a karja a leányt, tegyen le érte tiz vagy tizenkét vagy tizenöt ezer rubelt, a mennyit szépsége szerint megér, akkor elviheti a leányt, az ő jószága lesz az, - testes-túl lelkestül.

Ilyen módon évenként vevőhöz juttatott a derék úrnő kettőt hármát örökbe fogadott leányai közül, a mit némelyek tán nem megvetendő jövedelemforrásnak fognak nevezni s azt mondhatják, hogy ez az eljárás nagyon különbözik attól a fentebb leírástól, melyben jámbor asszonyságok fogadott leányaik neveltetése és rendeltetése felől van szó, hanem hiszen éppen azért kezdtem beszédemet azon, hogy „valahány ház, annyi szokás”; ottan ez a szokás; hátha ott éppen ezt tartják a legillendőbbnek. - Mi fehérnek képzeljük az angyalt, a szerecsen feketének.

Volt egyszer a többször tisztelt úrnőnek egy különösen szép lánykája, a kit Feodorának hittak. Soha oly hosszú, szőke, selyempuha haját emberi képzelet nem alkotott, mint az övé; kék szemekben is ritkaság látni annyi tüzet; természetnek egyéb részeiről nem is szólok, mert nem illik feleséges embernek olyan nagy elragadtatással beszélni idegen női kellemeiről.

Egy jeles fiatal orosz gróf beleszeretett a gyönyörű lánykába; az úrnő engedte szenvedélyét egész az őrülésig fejlődni s mikor már annyira ment, hogy egészen esztét veszít a lányka miatt, akkor megismertette őt a valóval, tudniillik hogy megnyerheti a lánykát, ha tetszik húsz ezer rubelért; azon alúl nem használ semmi sóhajtás.

Gróf Csarekoff azonban bebizonyítja, hogy még sem vesztette el az esztét oly mértékben mint mások képzelék, mert a helyett, hogy a húszezer rubelt leszámlálta volna a delnő asztalára, egy dáridó alkalmával, míg az úrnő maga a cotillont járta, a szép Feodorát leszöktette a lépcsőkön, felültetvé őt lovas szánkójába s elvitte valamelyik ukrán kastélyába - ingyen.

A fiatal gróf egy pár igen vidám évet töltött el Feodorával ukrán jószágán; azalatt gyakran felment Szentpétervárra s elégszer találkozott a Delnővel, kitől a szép leánykát elsöktette, az eleget dült-fült, perlekedett, hanem a gróf maga is kedves ember lévén az udvarnál, semmit sem nyerhetett ellene. Még ki is nevették a kiknek panaszkodott, s minthogy a gróf elhíresztelte minő üzletet tart a tisztelt asszonyság a mugik leányokkal, minden ember azt mondá, hogy nagyon jól tevő, a miért a legszebbiket elsöktette közülök s igen sokáig a finom társaságokban ezt az esetet beszélték a legsikerültebb tréfa gyanánt.

II.

Ha e sorok kegyes olvasói az itt elmondottak felett fejet találnak csóválni, csak annyit mondhatok rá: Valahány ház, annyi szokás. Bevett tréfa nálunk is, hogy kutyát és macskát ellopni nem vétek, sőt elmés mulatság; másutt azt a mulatságot egyéb jószágokra is kiterjesztik s ezen gondolatn nincs miért megütközni.

Tehát a gróf sok ideig beszéltetett még magáról e jeles tréfája miatt, s hogy más részről a megkárosult delnő mennyire fellehetett ingerülve ő ellene, de méginkább a magát elsöktetni engedő leányka ellen? azt könnyű elképzelni.

Később, néhány év multával, midőn a gróf egyszer falui egyikében kocsikáznék, valami paraszt ház előtt egy szép barna, tűzszemű leánykát látott állani, ki nem hunyta le előtte nagy fekete szemeit, sőt ellenkezőleg igen bátran tekintett rá vissza.

A gróf megállítá szekérét s egy pohár vizet kért a leánykától.

Az bement és hozott neki egy pohár vizet.

Azután nevét kérdezte.

A leány azt is megmondta: Kozimának hitták.

Ezután egy csókot kért tőle.

A lány azt sem tagadta meg, elfogatta a csókot és vissza is adta forrón és szenvedélyesen.

A grófnak tetszett ez a leány.

Mondta neki, hogy üljön föl mellé a hintóba.

A leány egy szóra felült és vissza sem nézett, midőn a gróf elhajtattott vele.

Hanem annál inkább nézett Feodora, midőn a gróf egy idegen leánynyal érkezett meg a kastélyba, a ki ott rögtön otthon látszott magát találni.

Feodorát egészen elkényezteté a gróf, tíz szoba állt rendelkezésére a kastélyban, külön szabója, piperekészítője volt, valamennyi szakács, inas, szobaleány mind az ő rendeletére állt és szaladt, s éjjel nappal két rendbeli hintó volt számára befogva, hogy a mely perczben eszébe jut, akkor kocsikázhasson ki.

Most tehát a gróf tudtára adá, hogy ezentúl öt szobában kell megférnie, a másik öt Kozimáé lesz, a szabó annak is fog dolgozni, az asztalnál ezután ketten fognak ülni, a szakács tanuljon meg buktát sütni, a mit Kozima nagyon szeret, a cselédség fele őt szolgálja s egyik hintó az ő számára álljon készen.

Feodora eleinte ájúldozni kezdett, éjjel nappal görcsei voltak, azután meg akarta mérgezeni magát, bevett valami bolondságot, a mivel azt nyerte, hogy csupa sömör lett tőle a teste; a gróf ezért megneheztelt rá s minthogy Kozimával úgy sem tudtak összeférni, egész egyszerűséggel kirendelte őt a kastélyából, valami kerti lakba parancsolva, hogy onnan elő ne merjen jönni.

A szegény semmivé lett, testben lélekben összeroncsolt teremtés azonban minden módon iparkodott gazdája örömeit megkeseríteni; mikor az Kozimával az angolkertben sétált, akkor szemközt jött reájok, vagy leveleket irdogált neki, sőt egyszer midőn a gróf új választottjával kikocsikázott, kétségbe esetten a lovak elé veté magát, hogy agyon gázolják. - A lovaknak több nevelésük volt; inkább a hintót fordították föl; a grófnak betört az orra s Kozimának a testéről két helyen lement a bőr.

A gróf ezért nagyon megharagudott, s méltó boszújában rögtön szekérre pakoltatá Feodorát, s a hogy elhozta, ugyanabban a tánczvigalmi köntösbe visszaküldé őt egyenesen hajdani úrnőjéhez Szentpétervárra, a kitől elszöktette volt.

A leány addig nem is tudta hová viszik, a mig ott az ismerős udvaron le nem tették a delnő ácsorgó cselédei között.

Az úrhölgy eleinte nem birt rá ismerni a bánattól, betegségtől elnyomorodott leányra, s talán magának se hitte volna, ha mondja, hogy ő a hajdani szép Feodora, ha Csarekoff egy mulatságos levelet nem irt volna neki, melyben a legszivesebb hálálkodásokkal köszöni meg a visszaküldött leányt, s azzal fejezte be tréfás levelét, hogy a mit néhány év alatt rá költött a leányra, azt kéri magának az úrnő által megtéríttetni.

Az úrnő dühe nem ismert határt. Annyi esztendő boszontás után végre hozzá jutott a keserőségeit okozó tárgyhoz, minél inkább haragudott a grófra, annál inkább tölthette boszúját a leányon.

Más ugyan szájalommal tekintett volna erre a könyörtelenül letépett virágra, ki oly korán elhervadt, elpusztult, de az úrhölgynek itt is csak az jutott eszébe, hogy ime egy gonosz szerelmes leány elpazarlá húszezer értékű szépségét, a mi nem is az ő szépsége volt, hanem az úrasszonyáé.

Sajnálám az olvasók sziveit annak elmondásával keseríteni, a mi a martalékul esett leánynyal történt.

Olyan dolgok ezek, a mikről jobb nem tudni semmit.

Elég annyit tudnunk Feodoráról, a mennyit egy Sziberiát beutazott francia említ, ki visszatértében egész sor szánnal találkozott, miken uraik ellen daczoló jobbágyokat vittek a fenyítő gyarmatokba, s kik között különösen feltűnt előtte egy fiatal leányka, kinek magaviseletéről látható volt, hogy hajdan finomabb társasághoz és nagy kényelemhez volt szokva. A hó sűrűn

omlott, a szél fújt szemeibe, a szegény elkényeztetett leány csak azon panaszkodott, hogy nincsen keztyűje, szép fehér kezei mind oda lesznek a fagyban. A zivatar, a hófúvás nem-sokára elfedte őt is a többiekkel együtt szemei elől. Ki tudná, hogy mi lett azután belőle.

Csarekoff ur bizonyosan nem is álmodott róla többé ukrániai várában, mely ismét új örömök tanyája lett.

III.

Ha Feodora szelid, mivelt és érzékeny volt, az utána következő leány annál vadabb volt és szilajabb, valóságos nőstény farkas, kit ha megharagítanak, karmol és harap. Ez nem vágyott pompás hintók után, hanem felugrott a nyeregtelen lóra, úgy nyargalászott rajta, ebédnél sem válogatta a finom ételeket, hanem megette a pástétom külső borítékát, a mi nem emberi gyomornak való, s villával, kanállal nem is tudott bánni, zongorával, regényolvasással nem untatta magát, hanem versenyt ivott a férfiak dözs-asztalánál, s mikor valamennyien kótyagósak voltak, össze is verekedett velők, s Csarekoffnak nem egy csomó kitépett hajába került, míg azt a vadszülöttet le bírta győzni; a ki aztán, ha jól megkorbácsolták, hizelgve s mosolygva csúszott az ő urának lábaihoz s lecsókolta róluk a port.

Az ilyen teremtés tetszett Csarekoffnak. Hasonló leánynyal még soha sem találkozott életében. Ha kizárta az ajtón, ott hált a küszöbön a hideg márványon.

Csarekoff annyira bele volt bolondulva, hogy az egész telet jószágán töltötte s nem ment Szentpétervárra; hanem a helyett a környékbeli kurta nemességből otthon alakított magának korhely társaságot, melynek körében minduntalan válogatott bohóságokon törték fejüket: különösen, ha a zivatarok beszoríták őket a medvevadászatról, farkashajtasról, olyankor volt szem nem látta, fül nem hallotta tivornya a várban, hogy minden jó lélek keresztet vetett magára, a ki közel járt hozzá.

Az ember olyan, hogy a jóból is megúnja a sokat; ezt a mondást ugyan nem a magunk forma szegény emberek találták föl, a kiknek csak a roszból jutott untig való; hanem mi csak úgy másokon, messziről tesszük ezt a tapasztalást; a mire azt szokás mondani: „nézd csak, hogy nem fér a bőrébe!” „nézd csak, hogy nem tud hova lenni dicsőségében!”

Csarekoff úr udvarában soha sem találták szerit számát a gyönyörűségnek; a vendég nem is tuczat számra, de százával lakott nála, ott nem ittak, hanem úsztak a borban, ott nem verekedtek lakomázás közben, hanem csak agyon ütögették egymást, ott nem csak ölelgették a szép leányokat, hanem multság végével kihajigálták őket az ablakon, vagy meggyújtották rajtok az öltözetet, úgy hagyták elfutni, ott a ki leült kártyázni, egy ülő helyében elvesztette apai anyai jussát egész a rajta levő ingeig, egész a még ezután születendő legutolsó jobbágyaig s ha zivataros volt az idő, és nem lehetett medvékre vadászni, akkor kiültek a gavallérok az ablakokba s onnan a legkényelmesebb lesből lövöldöztek az azon járó-kelőkre.

Mindennap valami új, valami hallatlan tréfát kellett kitalálni, mely a vendégurak kedvét új pezsgésbe hozza; az ilyen hosszú tél idején az ember úgy sem tudja mivel tölteni a veszedelmes időt; a fővárosi tánczvigalmak, dáridók, az egyforma felpiperézett estélyek, sakjátékok, wisztasztalok és a legcsikorgóbb hidegben gyakorlott katonai parádék, mind nagyon elkoptatott multságok voltak már az ifju Oroszország inyének; ez úttal föltevé magában Csarekoff, hogy a falusi multságokkal jobban fogja azokat pótolni s naponkint igen eleven tanubizonyosságait adta leleményességének.

Vadászatok, tűzijátékok, lakomák, párbajok mind csak mellékes dolgok voltak, apró fogadások, hogy kinek a feleségét lehetne elszöktetni a jelenlévők közül? - tartoztak a csekélységek közé, ha valaki megsokalta már a tivornyát és megszökött, s a többiek aztán rajta mentek, rágyújtották a házat, ez is csak együgyű tréfa volt; hanem a legjobb mulatság, melyet Csarekoff úr vendégei számára tartogatott, csak ezután következett még; azzal legutoljára biztatta őket, az fogja bekoronázni a többi.

A farsangi hetek egyik szent vasárnapján az egész úri társaság meglátogatta a falusi templomot.

Talán valami szent ihlet szállotta meg őket s eljöttek felszaporodott bűneiket meggyónni?

Talán észrevették, hogy illendő a szent dolgokról megemlékezni, illő, hogy a kik az ördögnek emeltek egy nagy oltárt, az Istennek is gyújtsanak meg egy kicsiny szál gyertyát.

Vagy tán a rendes szokásnak kívántak eleget tenni, hogy a midőn majd Szentpétervárott a vallási rendet szigorúan tartó czár számon kéri eltöltött napjaikat, elmondhassák: „Istenesen éltünk, templomban is voltunk.”

Épen semmi gondjuk sem volt nekik mindezekre: a vidám, jókedvű urak csupán azért látogatták meg a falusi templomot farsang utolsó vasárnapján, mert ilyenkor van együtt a hajadonok szépe, java; itt lehet felettük szemlét tartani, termeteiket, arczaikat bírálgatni, szemérmes elpirulásaikban gyönyörködni, bájaikban válogatni.

S nem félnek ezek az emberek azoktól a komoly áhitatos szent arczoktól, a mik ihlett fenséggel néznek le rájuk mindenünnen? nem félnek tőle, hogy az a megváltó, ki egykor a jeruzsálemi főtemplom csarnokából kiűzte a kufárokat és zsibárusokat, újra megjelen előttük testben, s elhajtja szent hajléka alól azokat, kik vétkezni jöttek oda, a hová más vétkeiktől menekülni siet.

Nem érezték ők Isten közellétét. Fenhangon beszéltek, láthatólag nevettek az ájtatos sóhajtasok helyén, mintha övék volna a napok hosszú rende; pedig ki tudja, nem volna-e jó hallgatniok azt a szót: *k y r i e e l e i s o n !* és melleiket megütni, mondván, amen, amen! Ki tudja, van e mindazok számára, kik itt tréfálnak Istennel, csak egy új következő nap jegyezve a jövődők könyvében? ki tudja, nem a legközelebbi órák egyike lesz-e az, melynek ütésére meg kell jelenniök a minden uraknak ura előtt?

Ki gondolt volna most erre? a szép orosz hajadonok viselete oly igéző; lefesteni is érdemes. Hajfürteik két széles tekercsbe vannak fonva, tarka selyem szalagokkal, mind a kettőt hátra engedik csüngni; magas gyöngyös párta fogja körül homlokaikat mintegy korona alakban, melyről kétfelől széles szironyok lebegnek, karcsu derekaikat feszes vállfűző szorítja, melyet keresztben, hosszában aranyos pánthimzések ékesítenek, azon felül van a kaftánka, nyuszt vagy kék rókaprémmel, azt a tarka öv szorítja körül, tenyérszíni pálmavirágokkal, mely egész térdig csügg a sok ránczba szedett kurta viganóra. Az oroszok büszkesége az, hogy leányaik cifrán járjanak, az orosz paraszt inkább a legszükségesebb marháját nélkülözi, mint az új szalagokat leánya hajában.

Ám a látványok szépe csak ezután kezdődött még.

A mint a pópák elénekelték melódias rythmusaikat, jött tizenhét ifju pár az oltár elé; szép fiatal szűzek völegényeikkel, kiket ott az Isten szolgája szertartásos pompával összeadott, összekötve kezeiket az örök frigy szalagjával; hogy soha el ne szakítsa azt a halálon kívül semmi, beterítve a béke kárpitjával, hogy úgy legyenek mególtalmazva minden háborúság ellen; a násznagyok és nyoszolyóasszonyok búzáat hintettek reájuk, hogy úgy hulljon fejükre minden áldás.

A legszebb volt a szép ifju menyasszonyok között egy karcsu, sugártermetű hajadon, a tehetős patakmolnár leánya Malika; illett természetére a selyem és himvarrás, illett méltóságteljes arczához az a gyöngyös pártá, melyet nem érdemetlenül viselt a környék legszebb leánya. A legszebb leány a legjobb leány is volt; ellene senki nem mondhatott semmi rosszat, még az irigység is kénytelen volt őt dicsérni.

De ki is választá számára apja, a patakmolnár, a szerencsét; délczeg, derék termetű ifju legény járult a menyasszony mellett, kinek zsinóros dolmányáról még az idegen is megtudhatja, hogy ez a méltóságos ur belső inasa; az udvarból való ember. Nagy szerencse ám az egy leánynak.

Milyen jó dolga lesz már Malikának! mondogatják a nyoszolyó asszonyok; az ura mindennap hordhat neki haza a nagy dáridókból k ö r ö m f a l a d é k o t , * még majd bort is iszik s ha üresen megy valahová a hintó, még bele is ülhet. Szakácsok, kocsisok s más egyéb nagyurak fognak beszélgetni vele, s nem hajtják robotra, mikor ur dolga van. Cselédek nem ütik, kutyák meg nem ugatják az uri udvarban; sőt még tán a méltóságos urnak is szemébe talál tűnni, s még meg is szólítja.... Ilyen nagy szerencse nem mindenkinek jut.

Az Isten szolgálja szépen megáldotta, örök frigyre összekötötte az oltár előtt álló párokat; a vidám úri társaságnak pedig az jutott eszébe, hogy milyen jeles tréfa volna az, ezt a frigyet még a foganatba vétele előtt elrontani, hiuvá tenni minden malasztot, a mi onnan felülről jó!

A templom ajtóban megállítá a földes úr a párokat.

- Ma vendégeim lesztek, én tartom ki lakodalmatokat, kastélyomban minden kész a menyegzői mulatsághoz, lesz étel ital és zene. Ne mondjátok, hogy nem vagyok jó uratok.

A csődült népség örömkialtással üdvözlé a kegyes ajánlatot: nincs több olyan kegyelmes úr, mint gróf Csarekoff a világon.

A násznépet felültették az úri szánokra, elől ment, a ki fűtta a balalajkát, az oroszok kedvencz furulyáját, melynek hangjára legörömbestebb tánczolniak. A szegény orosz úgy tánczol, a hogy fujják neki.

IV.

Az udvarba érkezve, ott várta már őket a mindenféle jó süteményekkel és sültekkkel rakott asztal, két végén csapra ütve volt két nagy hordó, egyikben ser, másikban erős pálinka. A kegyelmes úr leereszkedő nyájassággal inte a násznépnek, hogy foglaljon helyet a tornáczon és vigadjanak kedvök szerint, a kiknek nem is kellett kétszeri intés, ettek ittak, és vigadtak s nem törődtek mind azokkal, mik benn a kastélyban történnek.

A vőlegények és menyasszonyok azon kitüntetésben részesültek, hogy őket behitták a kastély belső teremeibe.

Mint rendesen, úgy most is Kozima jött a vendégek elé őket elfogadni. Ruhája, öve, pártája ragyogott a drága kövektől; olyan volt a sok gyémánttól, mintha ezer meg ezer szeme volna, melylyel mindenfelé tud nézni.

* Így híják sok helyen azokat a dirib-darab csemegéket, miket valaki a vendégség maradványaiból félre dug.

Pedig azzal a két fekete szemével is száz megölő tekintetet tudott vetni, a mint az ifju leányokat megpillantá, kik egymás után jöttek be a teremajtón, vőlegényeik karjain. Csarekoff észre-
vevé Kozima haragját, de mit tartott ő egy leány haragjától, egy féregétől, kit ha tetszik, eltapodhat? Nehogy a vidám mulatságot elronthassa, megfogá a kezét, s kivezette a teremből a kastély legtávolabb eső szobájába, mely sem fűtve, sem bútorozva nem volt; ott reggelig majd kihűtheti haragját.

A leány nem könyörgött neki, hogy ne bánjon így vele.

Csarekoff azután visszatért a vigalom teremébe, hol már akkor szólt a zene, került a pohár; sorban ültek a párok, mindegyik menyasszony egy vőlegény és egy úrfi között.

Van az orosz vigalmakban egy vig társasági multság, a végtelen pohár. Egy gömbölyű pohár áll az asztalon, melyre ez van írva: „ha ki ittál, fektess le, ha fölállok tölts tele.” A pohár feneke sokkal nehezebb mint az egész pohár, ilyen formán az akármely oldalra fektetik, megint talpra áll s tovább kell inni belőle.

Ez a pohár azután kézről kézre forog, a legvadabb tivornyadal mellett s az a legjobb része a multságnek, hogy egy egy ivó majd előbb majd később kidúl a sorból; a kinek esetén azután a többiek nagyot kacagnak s az marad a társaság diadalmas hőse, ki legutoljára ülve marad az asztalnál, mikor a többiek már mind alatta henteregnek.

Ez a multság nem szegény paraszt ember fejének való, ő nem olyan gyakorlott az ivásban, mint a kinek egyéb dolga sem volt annál. A forduló pohár sok kárt tett a jámbor paraszt vőlegényekben, ámbár menyasszonyaiknak is szabad volt poharaikból keveset csippentgetni, nem-sokára mégis úgy eláztak a jó fiúk, hogy egymásután dülöngéltek az asztal alá, a nemes urak nagy hahotájára.

Csak a hajdú birta a versenyt uraival.

Ő is tudott már úgy inni, a hogy azok, ha nem jobban. Az ő feje sem ingadozott a bortól; azt is megtanulta, hogy mikor az ember iszik, akkor legjobb hallgatnia, mert így semmit sem vesz-nek rajta észre. Éjfél táján maga maradt egyedül talpon a tizenkét vőlegény közül.

A mint a vőlegények elhullottak, az urak közelebb húzták székeiket a menyasszonyokhoz s vigabban kezdtek velök enyelegni. Csak Malika vőlegénye volt még útban.

- Te Péter, szólt oda fordulva hozzá a gróf úr; te ma nagyon ostoba vagy. Máskor még a gondolatomat is kiszoktad találni, ma pedig fajankó vagy. - Nem látod, hogy társaid már mind eldültek és alusznak.

- Mert részegek, felelt a hajdú.

- Hát te nem tudsz részeg lenni?

A hajdú a szép Malikán felejté szemeit, s azt felelte, hogy nem! -

Csarekoff belső zsebéből kivett egy marék aranyat s azt a szolga kezébe nyomta.

- Tudsz-e részeg lenni Péter?

Péter egy ideig majd az aranyokra, majd menyasszonyára nézett, mintha összehasonlításokat tenne magában a kettő között, hogy melyik szebb? a menyasszony szelid susogása, az aranyok rekedt csördülése, emezeknek sárga fénye, amannak elpirulása? Végére is az arany lett a szebbik. Péter feje elkezdett szédelegni, úgy tett, mint ki nagyon kívánczik a földfelé, s bár a megijedt menyasszony két karjával akarta őt feltartani, ölében elpihentetni, a vőlegény csak mind lekiváncozott a földre, feldönté a széket maga alatt, kiejté a poharat kezéből, s mintha siket volna menyasszonya rimázkodására, élettelen alakként zuhant le az asztal alá.

Mikor azután az utolsó vőlegény is elpihent, akkor azt monda Csarekoff vidám társainak:

- Már most oltsátok ki a lámpákat.

A megcsalt menyasszonyok akkor kezdték csak átlátni, mily borzasztó tréfa áldozataivá lőnek s kétségbeesve rohantak ittas vőlegényeikhez óltalomért, segítségért kiabálva. Hasztalan, azok aludtak felköltethetetlenül; az ajtók zárva voltak, az ablakok táblákkal fedve, semmi kiáltás sem hallatszott többé.

- Péter ébredj! Péter ne hagyj! rimánkodék Malika a lábainál heverő vőlegényt erősen ölelve magához, az pedig a gyáva úgy tett, mintha holtrészegen feküdnék, és nem hallana, nem érezne semmit.

Alant az udvaron a násznép dalolt torkaszakadtából, s azt hitte, hogy az a sikoltás, a mi a tivornya dalán keresztül tör néha, csak a vidám jókedv kitörése.

- Isten segits! szent szűz ne hagyj! sikoltának a menyasszonyok, midőn a terem egészen elsötétült, - és abban a pillanatban felszakítottatott a terem ajtaja s berohant rajta, fáklyával kezében Kozima.

Fényes öltözete össze volt tépve rajta, haja szétkúszálva, a gyöngyhimzet összetörve tagjain, teste véres volt és összekarcolt.

- Hogy jössz te ide? rivalt Csarekoff a néemberre, ki megjelenése által örömét zavará.

- Az ablakon át: felelt a leány, kinek szilaj arczvonásait a fáklya veres fénye még vadabbá tette.

- Örült vagy-e? ablakod a medvék udvarára nyilik.

- Azokon keresztül jöttem ide, felelt Kozima, s a karjain alá csorgó vér tanusítja, minő küzdelmei lehettek ottan.

- S hogy merészelsz parancsom ellen ide jöni most? kérdé dühösen Csarekoff.

- Csak azért, hogy boszantsalak, semmi másért: szólt Kozima s a fáklyát letűzte maga mellé, leült az asztalfő elé, a hol a háziasszonyok helye, a magas, emelvényes székre, mellyen máskor szokott ülni, midőn vig társaság volt jelen.

A gróf reszketett a haragtól.

- Te nyomorult! tudod-e hogy mezitláb hoztalak ide, egy alsó köntösben, egy himzetlen ingválban?

- Tudom, felelt Kozima. Mezitláb megyek el innen, egy alsó köntösben, egy himzetlen ingválban; - s ezt szólva, lerakta magáról selyem öltönyeit, gyémántos nyaklánczát, arany kösöntyűit, mindent, egészen a himzetlen ingválig, még pillangós czipőit is, még a szalagokat is kitepte hajából, s úgy állt meg ott, hosszú leeresztett fekete hajjal.

- Még volt valami a mit magammal hoztam, s magammal viszek, mondá sötét, fenyegető tekintetet vetve Csarekoffra.

A gróf felkaczagott.

- Pártádat, ugye bár?

- Azt nem vihetem el. De hoztam magammal egy kést. Azt elviszem. Emlékezzetek reá ti mind, hogy egy kést elvittem magammal.

És azzal egy hegyes kést keblébe rejtett.

A vendégurak Csarekoffal együtt hahotával kaczagtak fölötte.

Hahaha. Kozima meg akar mindnyájunkat gyilkolni. Jó éjszakát Kozima. Jó éjszakát szép kis leány!

A szilaj néember még egy sötét tekintetet vetett az egész dévaj társaságra, sötét szemeit végig jártatá a hahotázó tömegben, egyik kezében a kés, másikkban a fáklya. Mindenki ő reá figyelt e pillanatban; és a midőn mindenki ő vele volt elfoglalva, akkor a menyasszonyok legszebbike, Malika, felszakítá hirtelen az ablakot s egy Jézus Mária kiáltással kiugrott rajta. Mire oda tekintettek, már kívül volt.

Kozima lassan aláfordítá a fáklyát, és kioltotta azt, s midőn a vendégek szájában egyszerre szörnyűködésre vált a kacaj, akkor ő kezdte rá a nevetést, hogy örült hahotája a velőket fagylalá meg.

És azután becsapta maga után az ajtót.

„Az úr és az ő angyalai vigyáznak az igazra, hogy lábait meg ne üsse”. A magas emelet ablakából alárohanó leány oly szerencsésen jutott a földre, hogy legkisebb baja sem történt. Az udvaron még akkor is ott vigadtak a násznépek, apák, anyák, testvérei a szerencsétlen menyasszonyoknak; azok elborzadva látták, mint hullott egyszerre közéjük a szép Malika, épen a borozó asztal közepére, hogy minden pohár felugrott ijedtében.

A leány alig hogy meglátta apját, odarohant hozzá sikoltva: apám, fussunk innen. Gyilkolnak, ölnek a kastélyban. Mindnyájan itt fogunk veszni!

A félittas parasztok ijedten ugrottak fel e szavakra az asztalok mellől, s bomlottan futott ki minden ember a kastély udvarából, a faluig meg sem álltak.

V.

Oda fenn pedig a kastély ura boszankodva látta az ablakból, mint menekül meg, csodálatos úton, kezei közt tartott martaléka.

- Péter! kiálta a földön fekvő hajdúhoz, ki fejét karjára hajtva horkolt a földön. Kelj fel! -

Az ember kötelességének tartá felkelni és nem aludni többé.

- Miért tántorogsz?

- Uram parancsára részeg vagyok.

- Légy józan és állj egyenesen.

Az ember egyenesen állt, és nem volt részeg többé.

- Menyasszonyod az ablakon kiugrott, s apjával és násznépével el merészelt menni udvaromból. Eredj utána rögtön, te férje vagy, parancsolója, vezesd őt vissza. Meglásd, hogy engedelmes nőre találj, mert a milyen jó volt eddig nálam laknod, olyan jó lesz laknod az ólombányában, ha nélküle térsz vissza.

A hajdú megcsókolta ura kezét és eltávozott.

A falu végén utolérte a futó násznépet. Megállítá őket ismerős ordításával. Kezében volt az a szijkorbács, a mit olyan jól ismernek már az engedetlenkedők.

- Hol van feleségem? kiálta parancsoló hangon, szétekintve a csoport között.

Malika félve húzódott apja háta mögé és nem mert felelni.

A durva férfi észrevette őt s oda ment, és megragadta kezét.

- Jössz velem vissza a kastélyba!

Az öregek közbeveték magokat, hogy ne bánják oly durván ifju arájával házassága első napján.

- Hát ti engedetlenségre akarjátok tanítani az asszonyokat? hogy pártját fogjátok egy szökevény néembernek, a ki az urát elhagyta? Nem ura és parancsolója vagyok-e én az én feleségemnek, a mint ti azok vagytok a tieiteknek, s nem ott van-e az asszony helye, a hol férje van? Uj világ lesz-e ezentúl, hogy az asszony lesz az úr a háznál, s a férj engedelmeskedik neki?

Ezek az okok hatni kezdetek az öregekre. Elálltak Malika védelmétől s biztatni kezdték, hogy bizony a nő engedelmeskedni tartozik férjének s a hol a férj jelen van, ott a nőnek nem szabad félni semmitől.

Hanem a leány leveté magát a földre s átölelve vőlegénye lábait úgy könyörgött neki szivszaggató hangon, hogy ne vigye őt vissza amaz irtozatos helyre. Inkább taszítsa ki a hideg éjszakába, inkább küldje el meztláb a farkasok berkébe, inkább verje agyon, csak ne vigye vissza ama kastélyba.

A vőlegény dühösen rántá fel a rimázkodó leányt lábaitól, irgalom nélkül kiáltva rá.

- Jössz velem, a hova én megyek.

- Oda ugyan nem! kiálta akkor a háta mögött egy éles csattanó hang, s a nagy erős férfi azon pillanatban halálának halálával rogyott össze, oly rögtön, oly szótalanul, hogy még a végső hörgését sem hallá senki. Felette pedig ott állt Kozima, fehér alsó ruhájában, meztláb, szétszórt hajjal, kezében egy kés, vérbe mártva.

- Te elmentél a pokolra! szólt az egy döféssel legyilkolt hajdú fejére téve lábát s azzal villogó szemekkel fordult a bámuló néptömeghez. -

- Hát ti nyomorultak, mit bámultok reám? Nem tudjátok-e hogy mi történik a kastélyban? Nem pirultok-e a gyalázat miatt, a mi fejetekre száll le? Nem emlékeztek-e az ütlegekre, fogságra, sanyargatásra, a mit annyszor szenvedtetek igaztalanul, nincsen-e késetek, fejszétek, fogatok, hogy azt megtoroljátok? Ha kutyák vagytok, hűséges kutyái a ti uraitoknak, nincs-e egy köztetek, a ki megdühödjön s megmarjon mindnyájukat, hogy veszetten forduljatok ellenök?

Valóban ez az egy veszett fenevad ő maga volt. Ádáz szavai a viziszony titkos mérgeként hatották át a csendes emberek idegeit, hogy elkezdtek szemeik vérben forogni, kezeik késeiket keresni, és ajkaik szitokkal telni meg.

- Mire vártok még? Ez a vér többet kér. Vagy a mienket, vagy a többiekét. Rohanjatok haza! Ragadjatok kaszákat, ásókat, vasvillákat, reggelre hire hamva sem lesz gyilkosaitoknak. - Tűzbe, vérbe temessétek valamennyit.

A végszavakat általános vészordítás fojtotta el. A felbőszült tömeg kiáltozva rohant fegyvereiért, s félóra múlva egy egész zendülő tábor hullámszórt a kastély felé, elől a két leány ment: Kozima és Malika, a zendülés véres fáklyaival, véres késeivel. Nem két leány, két vészangyal volt az, kik elfelejtkezve leányi voltukról, maguk rohantak legelő az ostromlott kastélyra.

Ott minden ittas volt ebben az órában már. A csatlósok, hajdúk a pitvarban heverték torkig elázva, csak néhány diadalmas úr dalolta még tivornyadalait a kastély ivóteremében.

A nagy lármára ezek is felriadtak, s a mint meglátták a fenyegető veszélyt, hirtelen puskára, kardra kaptak; s azzal véres verekedés támadt a palota csarnokaiban. A parasztok kaszái, cséphadarói nem sokat értek a kard és pisztoly ellenében; a felriadó cselédek, vadászok mindinkább kiszoríták a zendülő pórokat, míg a tornácz elején sikerült egy vasrostélyt lebocsátaniok, melly egészen kizárta a támadókat.

Háromszor rohant Kozima maga a vasrostélynak a parasztokkal, hogy azt sarkaiból kivesse. A zár nyelve meghajlott a nyomás alatt, de nem tört el: a leány mellett álló pórokat mind lelövöldözték, csak őt nem érte a golyó.

Ekkor egy pokoli terv fogamzott a leány fejében. Visszahívta a zendülőket a kastély udvaráról, hol az ablakokból boszúatlanul lövöldözték le őket. A kapuk előtt megállítá a tömeget.

- Hordjatok ide köveket és gerendákat, temessetek be velök minden bejárást. Ne lehessen egy ajtót is kinyitni.

A mint ez megtörtént, akkor hosszú szurokfenyő póznákat hozatott elő, azoknak végét meggyújtá fáklya gyanánt.

- Most kinek lesz bátorsága ezeket a pinczeablakon lenyújtani.

A megriadt népség hallgatott.

- Jerünk mi ketten Malika.

És a két leány felvett két hosszú égő fáklyát s a pinczeablakhoz futott vele.

A terem ablakaiból tiz húsz lövés fogadta őket. Egy sikoltás hallatszott, Malika kisenvedett.

De Kozima elérte a pinczét.

Az a pincze az egész kastély alatt végig vonult és tele volt nagy hordókkal a mikben égett bor volt eltéve.

Kozima lenyújtá a kanóczot s feltaszítá vele a legközelebb álló hordó dugaszát.

Azzal bevolt végezve az egész munka. A leány visszafordult, s hátra sem tekintve csendes léptekkel tért vissza társai tömegéhez.

A pinczében egyszerre lángra kapott a borszesz; az első hordót a mint szétveté az égő borlél ereje, a kék folyóláng szétterjedt az egész pinczében; néhány óra mulva egyes hangos durranás jelenté, hogy ismét egy hordó pattant szét; nemsokára minden pinczeablakon világított elő az a kékes, zöldes láng fénye, mely olyan halottszint adott a körülállók arczainak.

A zendülőknék csak körül kellett állniok a kastélyt a golyók járásán kívül, és bámulni azt a pokoli látványt, a mi előttük kifejlődött.

A mint az alulról jövő láng lassankint átmelegité az épület boltozatait, elkezde a kastély termeiben rémes orditozás támadni; a bennlevők érzék a nőttön növekedő hőséget s a berakott ajtókon nem menekülhettek ki. Eleinte emeletről emeletre, végre a padlásra szorultak fel, s midőn a kék lángok lassankint veresre váltak s a palota ablakain kezdtek kilövellni, egy eget verő ordítás hangzott az éjszakában, melyre az ostromlók vérszomjas kaczagása felelt.

Csak egy embernek volt bátorsága megkísérteni a merész ugrást a háztetőről az ostromlók közé, az Csarekoff volt.

Estében kitörte lábát, de azért oroszláni erővel védte magát, míg a sokaság le nem verte. A legelső kés, a mit szívében megforgattak, Kozimáé volt.

És ettől az éjszakától számított husz nap alatt hatvanhét nemesi kastélyt égetett fel a fellázadt pórság, s a zendülés elterjedt Ukrania határaig, leirhatlan borzalmakkal fertőztetve be minden darab földet, melyen átvonult.

A leghunyásabb nép a legirtózatoss, ha egyszer kitör: sehol sem oly irtózatoss a lázadás mint az északi szláv és a chinai fajoknál.

Végre sikerült a kormánynak elfojtani azt.

A vezetőket, a legkitűnőbb harcosokat elfogták, a boszúvágyó nemesség példás büntetést követelt fejökre.

A büntetés megadatott. A hirhedett lázadók küldessenek a kaukázsi hadsereghez, s ha Isten úgy akarja, hogy bűneik miatt meghaljanak, haljanak meg hazájokért küzdve.

A főnemességnek pedig tudtul adatott, hogy ha még egyszer jobbágyaik fellázadnak, a nagy tanács a jobbágyok örök váltságát fogja indítványba hozni; mert vagy tudjanak a földesurak jobbágyaikkal kegyesen bánni, vagy tudjanak velök birni.

Az orosz jobbágyok örökváltsága még most sem jött létre. Sorsuk most is az, mi régente volt.

Adjatok hálát az Istennek ti, kik boldog határainkon belül laktok.

A SZÖKEVÉNY.

I.

1808-dik az év. Martius 18-dika van. A francia hódító sereg elfoglalta már Spanyolországot, a király már Mexicóba készül futni, midőn a Spanyol nép Aranjuezben kitűzi a harci zászlót, s elhatározza, hogy megmenti Spanyolországot és a királyt, VII. Hernandót a frank uralom alól.

A hír befutja az országot; a főváros örömnünetet ül, Madrid egy éji délibáb, hol a rengő fénytengerben magas, csillámló paloták árnyképei tűnnek elő az elborult ég homályából, körül-szegve fényes tüzes vonalokkal, miket ezernyi lámpák sorai képeznek. A Manzanares-parti paloták homlokzatára tűzbetűkkel van felírva e szó: „la libertad”, s távolabb a halászkunyhók lakója is kitette gyertyáit ablakába, s szomszédaival a Cortes összehívásáról beszél.

A Manzanares fekete tükrén egy tűzcsoda tűnik elő, egy horgonyra kötött bárka; lámpa ragyogvánnyal szegélyezve; mécsekkal kirakott kerek ablakai, mint egy tengeri szörny tűzkarika szemei rémlenek a messzeségbe.

A pompás köhid oszlopairól tarka röppentyűk szállnak fel az elborult égre, mintha erővel csillagokat akarnának rá felrakni, a felküldött meteor elpattan a magasban, kék, zöld és rózsaszín csillagokat szórva széllyel, mik halk hullással szállnak vissza a víz színére.

S a kivilágított utczákon forr és tolong a néptömeg, csupa vidám, csupa lelkesült arcok; senki sem tudja, mi történt vele, minden szív kinyílt, minden fő felmagasult, minden ajk megtanult beszélni szépről, csodásról, nemesről. -

Néhol „viva”!-rivalgás közt egy nyílt kocsi halad végig, a benne ülő, mintha mindenkinek közel barátja volna, mosolygva köszönet jobbra balra; s utcáról utcára tovább tovább halad a vivakiáltás, az ablakokból integetnek a fehér kendők, az erkélyekről hull a virág, a fölemelt kalapok hintálnak a légben, a diadalivek zászlóit lobogtatja a szél, a Buen-Retiroi várfokról dörögnek az ágyúk üdvölvései. - Ez üdvözölt férfi Infantado herczeg, Hernando pártvezére.

És az egész tündéri tünemény fölött egy bűbajos jelenet tűnik ki magasra. Az éj sötétében, az ég magasában egy roppant tűzkorona. A buen retiroi erősség köröskörül kivilágított alakja az, melly a távolban és magasban úgy látszik, mint egy óriási égő korona, mely a fekete éjben, hol ég és hegy összefoly, mintha a pusztaságban függne.

A buen retiroi paloták közt egy nagyobb erkélyes épület első emelete van fényesebben kivilágítva, mellette mingyárt egy ódon sötét épület következik, melynek szűk ablakai közül csak egyetlen egyben van két szál gyertya kitéve.

Azon sötét épület... a börtön. Lakóinak nagy része az év elején az általános kegyelem útján megszabadult, csupán egy maradt benn, egy élethosszu fogságra ítélt bűnös, ki ellenét szerelmi boszúból ölte meg. Ez börtönében maradt az adott amnestia után is, az ő bűnét ember nem bocsáthatá meg.

A fogoly hallá az örömrivalgást a városból, látta a kivilágított épületek sorait, olvasá a homlokzataikra irt szót: „la libertad”, s két gyertyát ki tett ablakába - a szabadság emlékére.

A külmozgalmak zaja felhatott börtönéig; a nélkül, hogy tudná mi az? Látta hogy az emberek örülnek, ujjongnak, boldogok; a nélkül, hogy tudná miért? Négy év óta volt már börtönében, s ismeretlen volt előtte minden, a mi azonkívül történt.

Kikönyökölt szűk vasrostélyos ablakába, elbámult a kivilágított nagy város, a diszelgő menetek, a hullámozó tömegek, az alig haladható hintók sorai felett. Egy egy szót iparkodott elolvashatni az átelleni transparentek égő soraiból. E szó mindig ez volt: „la libertad.” Egy hangot tudott kivenni a nép zavart kiáltozásából, e hang volt: „la libertad.”

A tömlöczével szomszéd emeletes ház ablakai is körül voltak rakva sokszínű lámpákkal, az elsőemeleti teremekben vidám zene hangzott, a tánczolóknak tűnékeny alakjai futó árnyékokat vetettek az ablakfüggönyökre. Olykor neki hevült ifjak s lenge hölgyek jöttek ki a zászlókkal rakott erkélyre, utánadúdolva a belül hangzó fandangó tűzhangjait, az utcán karöltve vonult végig egy egy örömittas férficsoport, lengő tollakkal kalapjaikon, miket lobogtatva emeltek meg az erkély alatt, lelkesülten hangoztatva: „El rei Hernando”!

„Viva”! hangzott alá az erkélyről, „fogadj isten”-képen, s a vig zene hangjai elnyelék a lassu beszélgetést.

„Mi történhetett itt? Hogy annyian örülnek. Tömlöczből szabadult-e ki annyi ezer ember, hogy úgy vigad? Börtön volt-e mind ez a sok nagy épület, hogy úgy ki van most világítva? Mint tánczolni ide át! Minden ember olyan boldog.”... A fogoly elmélázva nézte ablakából az örvendő világot. Csak ő volt rab, csak ő nem érté azon lelkesülés hangját, mely börtöne magányáig felhatott. Egy hónap előtt még fogolytársait hallotta zörögni, énekelni, neszezni a mellette levő szobákban, most azok is úgy elnémultak. Mind kiszabadult valamennyi, csak ő maradt hátra, egyedül a nagy szomorú épületben. Egy napon rivallgó néptömeg jelent meg az épület előtt. A négyszögű udvaron valami kegyelmezést olvastak fel; hallá, mint nyitak meg a szomszédszobák ajtai, egyenkint mint találkoztak egymással és rokonaikkal, ismerőseikkel a kiszabadulók, hogy sirtak! hogy nevettek! mind ott mentek el ajtaja előtt, az eltávozók töredékszavaiban hallható volt a megtévelyítő öröm kifejezése. Minden szoba kiürült. Este felé csöndes, viszhangos lett a nagy épület, sehonnan sem jött egy sóhajtás, egy lánczcsörrenés. Csak ő maradt ott egyedül; - jobbról, balról, alulról, felülről eltávoztak a szomorú szomszédok, mindegyikért eljöttek az örülő barátok, a búcsuzó börtönőr, csak ő érte nem jött senki.

Négy év óta hozzászoktatta magát azon gondolathoz: hogy börtönéből csak a siron keresztül van szabadulás. Megszokta az egykedvű sétát az ajtótól az ablakig, s ismét vissza. Megismerkedett a nagy pókokkal, mik évről évre ugyanazon szögletben ütek föl magányos tanyáikat, megosztva vele börtöne unalmas magányát. Midőn estenden fuvoláját elővéve, ábrándos dalt játszott rajta, előjöttek a pókok rejtekeikből, kiugráltak hálójuk széleire, elébb tovább tánczoltak a falon, megállva s ismét közelebb közelebb futosva hozzá.

Négy év alatt saját életrendszert alkotott magának, minőt szoktak rendesen a rabok, kik megtudtak nyugodni a rájuk mért sorsban. Ének, fuvola, rajzolás, viaszalakidomítás, magányos séták, és a kedvencz pókok időjósuló mozdulataira figyelés foglalták el a ráért napokat. Oly időtöltések, mik a foglyot megóvják a gondolkozástól, s a mire az vezetni szokott, a megőrüléstől. S ha mégis előjöttek olykor a rettegett, az álmijesztő eszmék, iszonyú képek a mult emlékeiből, s a jövő sötétéből, azon semmivé tevő gondolat; hogy a mult visszahozhatlan, a jövő örökkévaló és a jelen egy feloszthatlan perc négy börtönfal közé szorítva; akkor kiült ablakába, elkezdé az alant látszó házak tetőin egyenként sorban számlálni a cserepeket, míg e gondolatölő munkában agyonfáradva zsibbadt el a lélek.

Nyáron kenyérmorzsákat hintett ablakába. A kis madarkák odaszoktak rá, felültek vasrostélyá pálczáira s enyelegtek, énekeltek, czivakodtak. Télen kis vaskemenczéje mellett ült, melyet belülről lehetett fűteni, elmélázott az izzó parázson. A tűz látása oly jó arra: hogy a lelket elvonja önmagától. A láng tánczol jobbra balra, a szikrák futnak fölfelé, valami úgy pattog, ropog a tűzben, a parázs sötét vöröse mindig fénylőbb fehérbe megy által, azután ismét fekete

hamufátyol támad körüle. Egyik hasáb a másik után kialszik, az utolsó parázs is elhamvad. A lélek fáradtan tér meg alunni, maga sem tudja, merre járt azalatt?

Ez egész börtöni életrendszerét a rabnak ez egy nap semmivé tette. Izgatottan, kábult fővel hagyta oda ablakát, levetette magát hideg ágyára, lecsukta szemeit. Nem tudott aludni. A külső zaj, a szomszédház zenehangjai fölverték fektéből. Fölkelt s nyugtalanul járta végig tömlőczeit. Nagysokára elcsendesült az utcák moraja. Azt hívte: hogy most már nyugodtan fog alhatni. Lefeküdt. De az utcák zaja még most is füleiben zúgott. Lelkében viszhangzott a minden oldalról jövő kiáltások hangja; szívének érverése nem hagyta pihenni, a vér lázasan tódult hevülő agyába. Millió, millió hangot képzelt hallani.

Lázasan ült fel ágyában. Kezével végig simította homlokát. Oly forró volt feje, és keze oly hideg. Az ablakban végig leégtek a gyertyák. Hallgatózott, nem hallik-e kívülről valami emberi hang, mely szétriassza lelke kisérteteit? Csöndes volt minden. A szögletben egy légy fogta meg magát valamelyik pók hálójában, a pók köröskörül futkosta, összebb vonva körüle fonálait. A légy oly szájalmasan döngött a halálos tusa közt. Az embernek oly rosszul esik e haldokló rovar e hangját hallani.

- Hah, te is? te is börtönőr vagy? kiálta felugorva fektéből a fogoly, s odarohanva a pókhoz, kiszabadította a faggatott bogarat, s valami könnyebbült érzéssel nézett utána, a mint az e megmenekülés örömeiben vigan dongva repkedte körül a szobát.

A pók eltűnt a szögletben. Hová lehetett? gondolta a fogoly magában, a mint visszatért lelkébe az az undorító borzadály, mely e sötét állatok iránt az emberrel vele születik.

- Hová lettél te leskelődő állatgyilkos? kezdte a fogoly a pókhoz beszélni, különös bosszúálló gyűlölettel áthatva. - Azért jöttél börtönömbe lakni, hogy látogatóimat fojtogasd? Kipusztítalak innen néma méregkeverő; nem fogsz itt e kedves, eleven, napban repkedő, arany szemű állatkákra leskelődni többé! - s ezzel fölvetett a szögletből egy seprőt, s kereste vele a pókot, az elfutott szétdúlt hálójából, s végig szaladva a falon, a vaskemencze csőve mellett, hol az a falba volt róva, ismét eltűnt szemei elől.

A fogoly felállt egy székre, gyermekes dühvel, mi lélekállapotának volt természetes kifolyása, üldözve laktársát.

Az egészen eltűnt előle.

Kereste és sehol nem találta..... Végre észrevév a hasadékat, mely a fal és a kürtőcső mellett támadt, a pók azon menekült ki.

A fogoly lelkében egy gondolat támadt.

- Ha te kimehettél itt, miért ne mehetnék én is itt ki!

E gondolat gyökeret vert lelkében. Megszabadulni! kimenni innen, lenni szabadnak, mint más, ujjongva rohanni végig az utcákon, mint annyian.

Lefeküdt ágyába, a gyertyák elaludtak, sötétben maradt.

„Megszabadulni”! lebegett álmatlan lelke előtt.

II.

A szomszédházban vigan szólt a zene.

E palota donna *Serena de Reynos* tulajdona volt, kinek termeiben ez estve népes társaság volt összegyülekezve; a vidámabb, könnyebb lelkületű hölgyek és lovagok a tánczteremben mulattak, kedélyes, könnyelmű beszélgetés, önfeledő táncz között. A mimosa bosquetek megett, mik a szögletekbe voltak rendezve, egyes susogó párokat lehete látni, titkos szóváltásban, s ismét tova röppenni, ha egy észrevevő szem pillanta feléjük. Néhány öreg grand járt ide amoda, a fáradt lihegő sylpheket elfoglalni hizelgő coquetteriával, míg ismét tova szálltak.

A zongorateremben ez alatt a komolyabb, patheticusabb lelkületű vendégek települtek le, politizáló férfiak, critizáló dámák, kik egyenesen nem tartanak igényt a tánczolhatásra, de azon esetre, ha mégis valakinek eszébe jutna, közel akartak lenni, a nélkül, hogy várakozni látszátának; tánczszünetek közt néha egy éltesebb divathölgy foglalt helyet a zongoránál, a legművészebb darabokat verve le rajta, s az obligát csodálók bámulatára olykor batist kendőjét az elefántcsont lemezekre vetve, s úgy játszva az eltakart láthatlan billentyűkön.

A mellékteremben éltés dámák ültek wistasztalaik mellett, hadvezéri komolysággal foglalkozva robbereikkel, míg a kis elegans boudoirban, hol egy asztalon lapok, könyvek, és aczélmetszetek voltak izletes rendetlenségben szétrakva, egyes egyedül ült valami mogorva vendég, a képeskönyvekben lapozva.

A háziasszony ez alatt teremről teremre járt, vendégei mulatságát fűszerezve, gazdagítva, nemesítve, kellemes ötleteivel.

A tánczoló a nélkül is jól mulattak, hanem a zongorateremben mingyárt akadt egy magas kopaszhomlokú férfira, kinek máskor oly jókedvű arczán most oly hontalan roszkedv, vagy szórakozottság, vagy unalom látszott helyet foglalni.

Odasimult hozzá, kezét vállára téve: „Ön roszul mulat? önnek nincs kivel vitatkozni?”

A megszólított elnevette magát. „Valóban szép úrnőm, semmim sem hiányzik egyéb; ezek a gyerekek itt mindent ráhagynak, a mit mondok. Nincs kivel disputálnom.”

- Lesz mingyárt. Rögtön hozok egyet, szólt tréfásan mosolyogva a grófnő, s széttékinthe vizsga pillanatával, s ekkor meglátta a zongoránál ülő divathölgyet, ki ismét bámulatot követelő arczczal játszott a zongorára terített zsebkendőjén keresztül. Akadt is egy pár meghasonlott kedély, a ki ott állongott a csodájára.

- Ah, minő szemfényvesztés ez megint, jó tia! szólt odaszökelve donna Serena, hisz ez nem művészet, csak mesterség, játszva ön e helyett inkább a „la hija del campo”-t; ah azt ön pompásan szokta játszani; meglássa több hatást fog vele elérni.

A jó dáma megfogadta az intést, s az ismert induló legelső accordjaira felhangzó taps és éljenzaj a szomszédteremből bizonyítá: hogy donna Serena nem csalódott.

Donna Serena ez alatt a szomszédterembe suhant, hol éltesebb hölgyek ültek kártyaasztalaiknál; egy whisztező dáma mellett félig elrejtve ült egy ifju szőke asszony, nem látszott részt venni semmi mulatságban, egészen félrevonult.

Ez egy bájos angol nő volt, kit egy év előtt fiatal spanyol caballero vett nőül. Egy szelid, halavány teremtés, nagy, mély kék szemekkel, hosszú fürtös selyemhajjal, szende, komoly, gondolkozó arczkifejezéssel. Egyszerű fehér creppruha volt rajta, melybe gyöngéd szinezetű selyem virágfüzéreket szöve.

Donna Serena odahajolt a szende gondolkozó hölgyhöz, s e szókat súgta fülébe:

- Férjed megérkezett.

A hölgy arczán könnyü rózsaszín hajnallott végig, szemei egében futó csillagok villantak le. „Csak maradj, biztatá őt Serena, ide fog jőni”. Az angol hölgy visszaült helyére, jóval izgatottabb, mosolygóbb arczczal, mint azelőtt.

Serena sehol sem lelte, a kit keresett. Végre betekintett boudoirjába.

- Ah ön ide rejté magát! kiálta rátalálva a könyvek és ujságok közt turkáló férfira. A hajlam elárulja magát; ön nem tudja megtagadni a tudóst, a hol könyveket lát. De így elbúni! Nem szokott ön tánczolni?

- Arra vén ember vagyok úrnóm. Felele a megzavarodott férfi, ki minthogy tudósnak hallá magát gyanusítani, jogot érzett magában bétiseket mondani.

- Tehát jöjjön velem, monda a házi nő, karját a makacsul ülve maradó democrataéba öltve. Valakivel megakarom önt ismerkedtetni.

- Valjon? kérdé a férfi, még mindig ülve maradva.

- Don Aquiles de Mendoza.

- Ah, a derék férfi, kit don Godoy jobb kezének neveznek, bár inkább nevezhetnék balkezének, mert szüntelen ügyetlenségeket követ el! kiálta föl kaczagva a férfi. Ez érdekes találkozás lesz! S azzal hagyta magát a grófnő által keresztül vezetetni a teremeken, s a magos, kopasz-homlokú úrral, ki disputáló társat keresett szembesíttetni, donna Serena azzal magukra hagyta őket, s mire a terem tulsó oldalához ért, egy hamiska pillantást vetve vissza, elégületen látta a két férfit neki hevült arczczal vitatkozni. Tűzben, lángban állt mind a kettő.

A jó tiant ez alatt kidült a physicali fáradság miatt a zongora mellől. Soha nagyobb hatást még nem aratott művészeténél fogva, a dicsőség és fáradság miatt csak alig lihegett.

- Ön felyűmulta ma önmagát. Szólt Serena nagynénjéhez oly hangon, melyet szabad volt komolynak is, tréfának is venni.

- A fiatalság el van ragadtatva, kedves öcsém; ha még hallhatnám tőled „a maurok búcsudalát Cordovától”, ez est örömei semmi kívánni valót sem hagynának számomra hátra.

Serena észrevevé az ajánlatból: hogy a jó tante halálig kifáradt kedvencz művészetében, s így lehetetlen volt azt el nem fogadnia. Leült tehát maga a zongora mellé, s elkezdé játszani „a maurok búcsudalát”.

A legelső accordokra elcsendesült a szomszédteremek zajos mulatsága, a vigadók halkan, ihletten gyülekeztek a zongorázó hölgy körül, minden szem rá volt függesztve.

Mintegy harminczéves lehetett a szép háziasszony; azon korban, midőn az europai nők legszebbek szoktak lenni. Nemes vonalmú arczán valami fönséges lemondás szenvedése volt megdicsőülve. Mondják: hogy több év előtt nagy szerencsétlenség történt vele. Senki sem beszélt róla örömet.

A mint ujjai végig futostak a zongora elefántcsontjain, e fehér csaknem átlátszó alabastrom kezek, azon dalt költve hangra, melynek szerzője, öndalától lelkesülve, midőn azt bevégzé, föbe lőtte magát; karcsú, deli őztermete felmagasult ilyenkor, szemeiből valami földfeletti fény sugárzott elő, fehér homlokán úgy reszkettek az ébenfekete fürtök. Szótlán ajkairól bele-szólt a sóhaj a bús, a lelkesítő zengeménybe. Minden hanglejtés, minden érzelemcsendület, mely a húrok alól kiszabadúlt, meglátszott élveteg arczán, melynek vonalain szép lelke lát-

szott honolni. A szelid őrvongást, mely e dalban szerte ömlik, s annak szenvedélyes változatait, a búskomor ábrándokat, a fájdalom óriási nyomását, mely alatt az erős lélek sir, a gyöngye megőrül, együtt kísért szép lelke; arcza fehér volt, mint a liliumlevél; ajkai rebegtek; szemei egén mintha felhők vonultak volna végig csöndes repüléssel; habkeblén reszketett az oda-tűzött halavány kék jáczint..... És mikor azután jöttek a végkitörés kétségbeejtő haraglobbanásai, a szomorú dicsőség sötét piros reménye, vad, volcanhevű hangok viharos zenéje, akkor arcza kigyulladt, a belső égés lángja vízfénnyel vetett rá, szemeiből brilliantvillámok lövelltek szét, s félig nyílt rózsapiros ajkain egy dicsőült, elragadó mosoly hasadt meg, melyért éltét vetné oda akárki. Azután ismét alászállt a dal, ellassult, haldokolva, sírva, sóhajtván elenyészett, mint a hattyú végső szárnycsapása. A szép hölgy arcza fehér lett ismét, mint a vadrózsa levél, lehajló pilláin egy könnycsepp gyémántja ragyogott.

Minden arcz felé volt fordulva, minden lélek lelke után repült. Nem egy ifjú kebléből szakadt fel titkos, önkénytelen sóhaj. Senki sem érzé magát elég magasnak arra: hogy őt elérhesse. Nem volt méltó senki arra: hogy őt bírja. E magasztos alak előtt hódolat, imádás, változott a szerelem. Örömet nem adott ő senkinek, de a fájdalom, mely tőle jött, sokszor édesebb volt minden kéjnél, a mit asszony adhat. Ugy kellett neki virúlnia, mint az egyetlen virágnak, melyből nincs több, hogy mindenki örüljön neki, és senki le ne szakítsa, melynek bírást irigyelné az ember saját magától is.

Mindenki el volt ragadtatva, még a két vitatkozó politikus is annyira elfeledkezett magáról, hogy egymás karjába fűződve merengett a lelkesült hölgy arcán.

E pillanatban egy ujonérkezett férfi tolazkodott keresztül a méla vendégcsoporton, piquant arczával keresztültekintve az előtte állók fejei fölött. Hegyes spanyol szakáll, sovány, satyricus arcza, nagy szellemi erőt eláruló homloka, villogó szemei, miknek egyike elé egy négyszögű szemüveg volt szegletbe szorítva; sajátságos föltűnést adtak külsejének, mely egyike volt azoknak, a miknek gúnyora a társadalmi körök ostora szokott lenni.

A mint Serena észrevette az érkezőt, hirtelen mosolygó arccal szökött fel zongorája mellől, s vendége elé sietve, azt kézen fogta, s bemutatá a társaságnak:

- Don Jacinto unokabátyám!

A kör rögtön széttágult az érkező előtt, helyet adva neki, míg az fixírozó tekintettel nézett szét a vendégseregen, mintha senkit sem meg az ismerne közülök.

Legelőbb egy fiatal őrnagy ugrott elé, egy szép pörge bajuszú lancier, s katonásan rázta érkezőt jobbát.

- Kicsoda ez az ember? kérde a gróf félretekintve, comicus vértagadási minával. S azzal tetőtől talpig mustrálva megköszöntőjét. Te volnál az én sógorom travestált árnyéka, a ki hét hónap előtt az egyetembe volt temetve?

A társaság felkaczagott.

- Óh még többen is vannak itt idegenek, a kiket két havi távollét után nem fogsz megismerni, szólt féltréfásan Serena, s a csoportozat közé nyúlva, a szép nyúlánk angol hölgyet vezetve a férfi elé kézen fogva, ki örömtől derült arccal nyújtá felé kisdéd szépidomú kezét, s édes csengésű hangon, és a legtisztább castellan kiejtéssel mondá spanyolul: „hozott az ég, kedves férjem”.

Donna Serena örömeiben gyermekiesen tapsolt kis kezeibe, maga a gróf is elfeledé egy pillanatra magát, s míg arcán a gúnyoros kifejezést a legédesebb meglepetés öröme váltá fel, odahajolt szép neje kezéhez, s azt szenvedélyesen, indulatosan megcsókolá. Midőn arcát fölemelte, az előbbi kötelőzködési szenv kacaj közt tért vissza arra.

- Ah! kiálta nevetve Serenához, te az én nőmből, míg oda voltam, valóságos kedves kis... papagályt csináltál.

- Azt hiszi ön?

A két nő jelentékeny pillantást váltott egymással.

- Azonban, hogy annyi ismeretlen után egy pár ismerősre is találjon ön nálam, szólt Serena a grófhhoz, - ime forduljon ide, s azzal a két politizáló férfi elé állítá őt.

A gróf ajkán egy comicus „Hah”! lebbent ki, mint egy rögtön elfojtott kacaj kezdete, melyet egy még mulatságosabb néma főhajtás követett, miközben a gróf mómusi arckifejezéssel igen észrevehetőleg keresztet vetett magára.

A democrata észrevette, s nevetve szólt:

- Ugy-e, édes gróf, nem jó az ördögöt a falra festeni!

- Plane kettesével. Ha látná don Manuel Godoy saját jobb kezét don Escoiquiz karjába fűzve!

A két férfi csak ekkor vette észre, hogy karöltve áll, s egyszerre kiemelte karját, míg a gróf nevetve tolta magát közéjük, mindkettőt karjára fűzve.

- Legyek én önök közt az összetartó kapocs.

E perczben megnyiták a szolgák az étterem szárnyajtait s a spanyol etiquette ellenére a vendégek egymás kínálgatása nélkül siettek az asztalokhoz.

Itt lehete együtt látni az egész vendégsereget, mely eddig a többi teremekbe szét volt oszolva, s ekkor tűnt fel legszembeeszköbben: mily sajátságos alkatrészekből volt e társaság rendezve.

Az akkori napok minden színezetű és véleményű celebritásai, büszke Grandok, még büszkébb republicanusok, egy egy elhírhedett költő, majd ismét egy vénebb katonatiszt, amott egy falhoz támaszkodó újságíró, fiatal sötétarcú népszónok, vén mosolygó Hidalgok, s mind e különnemű, fajú és érzelmű tömeg, a közte előmlő hölgyvilág által, mint egy virágkoszorúval egymáshoz kötve, egybeolvasztva.

- A szándék szép, monda Jacinto Serena karját magáéba fűzve, te közel akartál bennünket egymáshoz vezetni, most jer tekints szélyel és számítsd fel a hatást, melyet eszközöltél. - S azzal körülvette szép rokonát a teremben.

- Nézd e becsületes embereket, szólt Serenához, mi alatt úgy tett, mintha egy süteményről levett czukor figuráról beszélne neki, melyet kezében tartott; mint külön vonják most is magukat. Egyik szögletben egy csoport, másokban a másik. Csak akkor szólnak egymáshoz, a mikor összevesznek. Nézd, amott a béke főnök egy párthive jött össze don Infantadó egyik emberével; don Manuel emberének arcza savanyú, az Infantadoé mosolyog. Most meglátják egymást. Nem kerülhetik ki. Egyszerre a manuelita kezd el mosolyogni, s az Infantadoé ölt komoly képet. Szólnak egymáshoz egy pár szót, s azzal elfordulnak. Most ismét a béke emberének képe lesz hosszú, míg amaz szakállába nevet. Lehetetlen ezeket amalgamázni édes madame Rolandom.

A grófnő kivonta karját Jacintoéből, a gróf ezzel elhagyott democratájához sietett, kivel don Godoy jobb keze ismét nagy vitában volt, egyik újját annak gomblyukába akasztva.

- Mondjatok egy toasztot, szólott don Jacinto szétválasztva a két szellemi gladiatort.

Don Aquilez rögtön fölemelkedett s egy-két elmés és ragyogó mondatban felköszönte mindent, a mi az összegyűlte előtt becses volt: Spanyolországot, don Hernandót, de la Romanat, és a győzedelmet.

A poharak zajosan csörrentek össze.

A toaszt a democratának szállt. Ő állt elébe. Röviden, mint szoká, virágos szók nélkül de tiszta gondolattal mondott egy felköszöntést a szép úrnőre. Tulajdonképp ez is Spanyolországnak volt intézve, de az volt benne a jó kívánság tartalma: hogy adjon az Isten neki sok ily nemes, ily magaslelkű hölgyet, mint ő.

A felköszöntés don Jacintónak szállott. Ő is fölemelé poharát, egy pillanatot vetett az aranyló nedvben felfutó gyöngyökre, mik fehér tajtékká pezsdültek a pohár koronáján s röviden így szólt:

- Áldja meg az Isten azokat, a kik a jövő esztendő megéri.

A kinyújtott pohár megállt az emberek kezében. A bor megfagyott az ajkak előtt e szavakra. Senki sem tudta, hogy saját magát nem feledi-e ki ezúttal azok közül, a kiket éltet. Többen kedvetlenül hátat fordítottak a grófnak. A hidalgo fölkelte a kis kerek asztaltól, melyhez letelepedett s a democrata tenyerébe könyökölve mondá félig magában.

- Meglehet, hogy azok nem mi leszünk.

A csüggesztő hatást, mit a gróf toasztja előidézett, nem lehetett észre nem venni. Egy pillanat alatt felkeserült mindenki a politikai pártszenvédeley. Az emberek gúnyosan, keserű arczokkal fordultak szomszédaikhoz de senki sem szólt.

E pillanatban a meghasonlott társaság közepére lépett Serena grófnő. Karján vezette az ifjú angol nőt, Don Jacinto gróf nejét.

- Egy pillanatnyi csendet kérek. Szólt az egybegyűlt férfiakhoz; azok helyet nyitottak neki.

Az angol hölgy halványon állt meg a közepén. Nagy sötétkék szemei merengő nyugalommal néztek fölfelé, hosszú fürtös selyem haját hátra simítva, egy lépést tön előre, megszorítá Serena kezét s azzal magasztos, ünnepélyes arczczal, s bájos, édes rokonhangon Camoensnek egyik halhatatlan költeményét: „G r a n a d a o s t r o m á t”, mely csak kéziratban forgott, de melyet minden spanyol ismert, kezdé elszavalni.

Mint egy galvanicus villanyszikra ütött végig a társaság lelkén ez ismert dal szava, egy idegen hon leányától elmondva, ki még egy év előtt Spanyolhonnak sem földét sem nyelvét nem ismeré. A szent hangok melegítő borzalommal lepték meg a sziveket. A lélek kilopta magát a szemekbe, mik a bűbájos idegen ajkáról lesék le a honszerelem ismert, de elfelejtett parancsszavát. Mindenki közelíteni érzé magát azokhoz, a kik körüle álltak.

Mint lángoltak az arczok e pillanatban köröskörül, mint feszültek a karok izmai, mint szikráztak a szemek.

Mint tárgult a kebel, mint keresték a szemek az eget.

Midőn végére járt a dal, nem lehetett tovább kiállani. A gróf szemeiből kicsordult a könny, oda rohant neje lábaihoz. Kezét megragadta, csókjaival elhalmozá. S nem szégyenlé senkitől: hogy szeméből a könny pörög, mert hiszen sirt minden ember.

Az összezördült pártfelek egymás kezét szorongatva, törülték le könnyeiket. A testvérek egymásra ismertek erről, hogy midőn közös anyjukat hallák említeni, mindenik szeméből kicsordult a könnyű.

- Győztél nő! monda a gróf Serenához fordulva. Ajándékba adtál bennünket egymásnak; s azzal szép nejét karjára fűzve eltávozott.

A többiek is követték egymás után. Ily ünnepélyes jelenet után frivol multság nem tölthető be a kebleket.

Mindenki jobbnak érzi magát, mint volt az előtt. Mindenki tett magában valami szent, nagy, megmásolhatlan fogadást. Mindenki boldogabb volt, mint egy órával előbb.

Három nap múlva száznyolcvan ezer harcos állt készen a spanyol földről elűzni az ellenséget.

.....
Serena egyedül maradt. Vendégei mind eltávoztak. Maga hálósobájába vonult.

Az utcák zaja elhallgatott már. Néha zördült még meg a távolban valami késői hazatérő hintaja.

Kiknek lelke nem fél a magánytól, ismerik azon jóltevő érzületet, mely elszokta fogni az embert, midőn népes zajos társaság közt eltöltött lármás éj után végre egy éjfélutáni órára egyedül marad. A teremek csilárfényét föl váltja az éji lámpa fátyolozott pislá mécsvilága; az egymásba nyíló nagy teremek helyett kis szűk alvószoba fogadja el a fáradt lelket, hol az ismerős, nyugalomra hívó tárgyak mind oly közel vannak egymáshoz, a zenerobaj, az emberhangok zavart töredéki még viszhangzanak az izgatott lélekben, pedig köröskörül már minden oly csendes, csak a falióra ingája osztja perczekre a nagy hallgatást, halk ketyegésivel.

Az ember levetközti feszes, gátoló öltönyeit, s gyakran még feszesebb, erőszakolóbb arcználmaikat, s míg él- és izgatottságtól kimerült tagjait nyugalomra hívja a megszokott fekhely, lelkének oly jól esik: hogy végre egyedül maradt, s nem kénytelen idegen szeszélyek röpteit kísérni.

Előjönnek aztán azok a titkos, ábrándos gondolatok, miknek naphosszant megjelenniök nem szabad. Egy egy örökké tartó emlék, egy egy elévült vágy, mely messze messze ered, távol a legközelebb elmúlt vigalomtól, s melynek csak olyankor szabad visszatérni, mikor a lélek alunni megy, az álom s ébrenlét közti mélézás fátyolozott perczekben, s melynek utóhangjaiból aztán az álomlátások képei szövődnek odább.

Midőn a grófnő utolsó nőcselédjét is kibocsátá magától, alcovenje háttérébe lépett, ott egy fekete damasztal letakart festményről félrevonta a rejtő függönyt, s kezeit bánatosan összetéve, az előtt megállt.

Egy szép halvány férfi arczképe volt az, oly mosolygó arc, szemei szinte élni látszottak, tartása nemes volt és büszke, homloka komoly, méltóságra mutató. Azon férfiak közül, kik most elhagyák termeit, egy sem hasonlita e képhez.

A hölgy egy hosszú, hosszú pillanatot vetett reá; felfohászkodott, s midőn ismét visszaereszté rá a függönyt, még egyszer visszatekintett rá. Azután leült éji lámpájához, naplóját elővevé, s a mult nap eseményeit néhány sorral feljegyezte abba. A naplóhoz egy másik kis feketén szegélyezett emlékkönyv volt kapcsolva, tábláján ugyanazon férfi arczképe miniatur festésben, ott is fekete papírral letakarva.

E könyvet is felnyitá Serena. Néhány sort irt bele, néhány szomorú gondolatot, melylyel legvígabb napját befejezte:

„Ma is boldogtalan voltam. Ma is eszembe jutottál. Ma is sírtam azért, a mit szenvedsz miattam és miattad. Ma is megbocsátottam azért, a mit vétettél ellenem és magad ellen. Könyörüljön rajtad a halál, és rajtam is, mind a kettőnkön.”

Azután visszatevé emlékkönyveit, - a honnan elővevé - a lefátyolozott kép alá; az alabastrom fényernyőt a lámpa elé állítá, s alcovenja hímzett vapore függönyei mögött eltűnt. -

Pillanatok mulva csendes volt minden.

Az igazak nyugodtan alszanak.

III.

A kapus szobájában voltak még ébren.

Az ablakok vastáblái be voltak téve. A kapus egyedül beszélgetett feleségével, egy vén vörös-orrú kobold egy vén piszeorrú gnómmal.

- Megszámláltad a kimenőket? kérdé a kapus.

- Mind egy lábíg, felele a Jezabel, szegre akasztva a nagy vastag kulcsot.

- Egy sem maradt hátra?

- Épen annyi ment ki, mint a mennyi bejött.

A kapus boszús arcfintorgatással tömött egy marék burnótot orrába, úgy rázva és taszigálva azt a nagy, megtermett hústömeget, mintha valami idegen vad állattal birkóznék.

- Hijjába várunk, hijjába szemfüleskedünk, ez az asszony nem is asszony, hanem ördög, a hogy nem kellenek neki a férfiak.

- Én meg azt hiszem: hogy ki tud bennünket játszani. Mig mi idebenn vigyázzuk, ezalatt ő ki tudja hol éli világát?

- Nem lehet neki, szólt a kapus, ravaszul alákonnyitva mozgékony pulykaorrát. Minden kocsisa, minden inasa szövetségünkben van; a legelső lépését elárulnák.

E perczen valaki halkán zörgetett a kapuspáholy ajtaján, s vékony női hang sipegé: „én vagyok, eressenek be.

Kis kusza szobaleányi alak surrant be a felnyitott ajtón titkolózó kéz- és arczmozdulatokkal.

- Nos Dinita? valami jó hír? kérdé sátáni mosolygással a kapus.

- Valami jó ujság? valami titok? sipegé felesége, a varangy, a szobacziczus kezét hizelgően simogatva.

- Csitt. Legyenek csendesen. Végre kitudtam valamit!

- Nos? nos? kérdé a két szárazföldi főka, lesve a lány szájából a szót.

- A hogy asszonyom elbocsátott, szólt az félénken szétnézve. - De nem hallja-e meg valaki?

- Nincs itt senki.

- Az ablakon keresztül?

- Be vannak téve a vastáblák, betettük, hogy ki ne kelljen világítani az ablakokat.
 - Tehát hallják. A mint asszonyom magára maradt, én ott maradtam az ajtóban, az üvegajtó szőnyegén rég készítettem előre egy kis hasadást, melyen keresztül a szoba minden részébe belátni. A hogy asszonyom egyedül vélte magát, az alcovenjébe ment, ott félrehúzta egy rájáról a fekete függönyt, melyet soha sem vettem ott észre, s ime egy szép - szép fiatal ur képe tűnt elő, s arra aztán olyan szerelmesen kacsingatott.
 - Ez az egész?
 - Úgy hiszem elég kezdetnek.
 - Nemde egy barna bajuszú, magashomlokú úr van azon a képen festve, sötét palástban, lehajtott inggallérral?
 - No igen.
 - Nem ér semmit. Monda lehangoltan a kapus. Nem ér semmit.
 - De hát mit tudom én, hogy mi ér valamit? szólt kifakadva a szobaleány, s boszújában szinte sirt. Maguk azt bizzák rám: hogy lessem ki, nem szerelmes-e úrnőm valakibe? Hát én azt hiszem, hogy ő abba, a ki oda van lefestve, szerelmes; mit tudom én, hogy mi kell maguknak egyéb?
 - Értse meg a dolgot, jó Dinita. A mit mondok, úgy hiszem titokban marad, mert a maga szerencséje is kérdésben forog. Asszonyunk nagyapjának három külön fiától három unokája maradt. Az ősi vagyon kevés volt, hanem az öreg szerzeménye iszonyú. Végrendeletében egyenlően osztotta fel azt mind a három unokája között. Asszonyunkat azonban soha sem szerette, don Jacintót még kevésbé, de annál inkább don Eustaquiot, a ki igen derék, istenfélő méltóságos úr. Asszonyunk tizennyolcz éves korától fogva igen szabadgondolkodású volt; gouvernanteot, gardedameot, duennát soha sem tűrt maga mellett. Az öreg gróf mindig azt mondta róla: hogy donna Serena fogja családjá becsületét beszennyezni. Érti Dinita, hogy mikép? A grófnőrül azonban az irigység sem tudott semmi rosztat beszélni. Szép volt, ostromlója volt elég, de senki meg nem hódította, senki egy kegyével sem dicsekedhetett. Az öreg don Desiderio nem győzte végít várni jóslatának, hanem végrendeletet tőn és meghalt. A végrendeletben az van írva: hogyha donna Serena valaha valami szégyent találna ejteni családjá nevén, vesztse el minden vagyonát, s csak az ősi negyedből maradjon kegyosztaléka, az elvesztett vagyon pedig szálljon - ne don Jacintóra, a ki igen szeles és tékozló, hanem usia don sennor Eustaquióra, a ki igen derék méltóságos úr. Érti már most?
 - Annyit értek: hogy don Eustaquio e szerint jónak látja mind nekem, mind önöknek, mind úrnőnk többi cselédjeinek külön bért fizetni, hogy valami hasznára való titkot megtudhasson, hanem tovább még nem látok. Hogyha úrnőnk valakibe szerelmes lesz, nem tudnám: hogy miért kellene abból valami gyalázatnak következni? Férjhez megy hozzá s azzal punctum.
 - Mit beszél Dinita! kiálta közbe a kapusné, régóta húzogatva pisze orrát, boszújában hogy szóhoz nem juthatott. Hiszen v a n m á r f é r j e.
 - Hallgass bolond! kiálta rá felétartott órral a kapus.
 - Lehetetlen! kiálta fel a szobaleány, elálmékodva. De hát hol van?
- A kapus feleségére nézett: ne hogy szólni találjon; s kitérő feleletet adott a kérdésre.
- Épen annak a képe az, a kit maga az alcovenben látott.
- A szobaleány düledezett a bámulat miatt.

- De hát ha szereti az asszonyunk, miért nem élnek együtt?
 - Ne kérdezzen lelke Dinita, ne kérdezzen olyanokat.
 - Vagy ha nem szeretik egymást, miért nem válnak el?
 - Hagyja ezt galambom. Ez magára nem tartozik. Maga csak arra vigyázzon, hogy ha valaki úrnőnkhez közelíteni talál, akárki, a ki azon képhez nem hasonlít, azt jelentse meg nekünk. De a míg asszonyunk azon kép előtt sóhajtozik, addig nagyon messze vagyunk a dicsőségtől.
 - De én megkérdelem valakitől, hogy hol van az asszonyunk férje? mert engem megöl a titok.
 - Híjjába kérdezi lelke. A háznál senki sem tudja. S ha asszonyunk észreveszi, hogy maga ilyesmi után kutat, bizonyos lehet róla: hogy rögtön elbocsátja. Buenas noches szép Dinita, el ne felejtse, hogy una mano lava la otra aj ambas la cara. (Egyik kéz a másikat mossa, s mindkettő az orcát).
- A szobalyány cseppet hallott, s elhagyta a kapus páholyt. A két monstrum alunni ment. Künn az utcán koronkint egy pár pajkos azon járó mérges nagyokat ütött a kivilágítatlan ablak vastábláira, s visitozva ment odább.
- Pukkadj meg! mormogá a kapus, mindannyiszor felijedve álmából, s inkább nem aludt egész éjjel, minthogy kivilágította volna ablakait.

Madrid utcaín vig zene mellett járt a toborzó. A hordott zászló körül táncoltak az ujonczok. Napok mulva álgyuk előtt kelle állaniok.

Egy egy szomorú legény kedvese vállára borulva ment a zászló előtt, fejében volt már a tollas barét. Megölelte szeretőjét. Hihetőleg utoljára.

A víg toborzó menet elvonul a tömlöcz előtt. A szűk ablak vasrostélya közül sápadt arc tekint le reá. Iparkodik elolvasni a zászlóra festett betűket.

Ismét „la libertad”.

Tehát már küzdenek is érte....

A fogoly utána nézett a menetnek, a míg rostélyától láthatá; azután hallgatá zenéjét, míg el nem hangzott; azután is úgy rémlett neki, mintha még mindig hallaná; azzal lefeküdt ágyára és várta, míg éjszaka lesz.

A porkoláb bejött hozzá; észreuvé millyen sápadt.

- Tán beteg? kérdezé tőle.
- Semmi bajom.
- Az éjjel nyögni hallották önt.
- Mit hallottak? kérdé a fogoly ijedelmét alig tudva elrejtteni. Ki hallott valamit?
- Az ör, ki itt az ajtó előtt jár, mondta: úgy tetszett neki, mintha valaki nyögne, vagy c s í s z o l n a valamit a szobában.
- Igen, igen.... Rosh álmom volt.... Fel is keltem.
- Ne küldjek be önhöz valakit az éjjel?
- Köszönöm; ma már jobban vagyok.

A porkoláb szétnézett a szobában, megvizsgálta gyertyájával a falak szögleiteit, az ágy melléket, az ablakrámákat.

- Nincsenek önnek alkalmatlan látogatói? kérde a fogolytól, azt mutatva, mintha némi szobalakó rovarok után fürkészne.

- Nem tapasztaltam. Felele amaz.

Miután gondosan körülnézte a szobát, eltávozott a porkoláb.

A fogoly izgatott arccsal ugrott fel fekhelyéről..... „Sietnem kell. Vigyáznak rám, valamit vettek észre.”

A léptek kongása elhangzott a hosszú folyosón.

E közben éj lett, kétszerte sötétebb a börtönben, mint kívül.

A fogoly eloltá gyertyáját. Vánkosát mellyen háltni szokott, felfejtő nagy sietve, s abból egy több ölnyi hosszúságú kötelet húzott elő, mely finom czérnából a legnagyobb fáradtsággal volt összefonva, s melyhez úgy jutott a rab, hogy czérnát kért magának azon ürügy alatt, mintha harisnyákat kötne belőle unalomból. Felét azonban mindig kötélnek fonta fel. A kötélt alig volt újjnyi vastagságú, hossza körülbelöl elégnék látszott arra: hogy a második emeletből, egy merész szökéssel megtoldva, lesegithessen valakit.

A fogoly négy hónap alatt roppant munkát vitt véghez..... Keresztül bontotta börtöne falát.

Ott hol a kályhacső a falba volt róva, kezdő meg munkáját, gyanítva: hogy e csőnek valahol egy kéménybe kell kimenni. Fuvolájának egy réz billentyűjét kettő törte, s ennek élesebb végével aprónkint kikapargatá a kövek mellől az összetartó vakolatot.

Azon a helyen a füst megkapta a falat, úgy, hogy e munkája rögtön el lett volna árulva a bevájt fehér rovátkok által. Ezen akkép segített: hogy reggelenkint, mert csak éjjel dolgozott, a vájt hasadékokat beragasztotta kenyérpéppel, azt behintette kőporral, s gyertyája füstjével mindig befeketíté.

A kivájt kőport pedig éjjel rendesen fuvoláján keresztül kifűtta a utczára, nappal semmi nyoma sem volt látható éjjeli munkájának.

Az egymásután kiszedett köveket és téglákat reggelre rendesen visszarakta helyeikre s nyílásaikat oly ügyesen el tudá rejteni, hogy a legvizsgább szem sem akadhatott volna rájuk.

Negyedik hónapra érzé a fal kongásáról: hogy a tulsó szobától már csak egy téglavastagságú réteg választja el s a porkoláb gyanús fürkészesé sietteté terve végkivitelére.

A mint minden nesz elcsendesült, a folyosón járó őrt kopogását kivéve, fölállt székére, a kötelet dereka körül övezte, kiszedte egyenkint a téglákat, miknek helyén egy akkora nyílás volt látható, minőn egy ember keresztül bújhat.

- Vagy hatot, vagy vakot! mondá most magában elhatározottan, s a még ellenálló téglaréteget megtaszitva öklével, az túlra zajosan omla be.

Ha valaki van azon teremben, úgy terve meghiúsult, ha senki sincs, sikerült. -

Az őrt a folyosó tulsó végén járt akkor, de még is meghallá a zajt s oda jött a fogoly ajtajához hallgatózni.

A fogoly észrevette azt s székét zajosan tevé ágyához, és nagyot ásított, mintha fekünni menne s ezzel támasztana zörejűt.

Az őr gyanútalanul tovább ment, a fogoly ismét a kályhához tette székét, hogy a magasan levő nyíláshoz felkapaszkodhassék róla.

Lassan, erőszakos vonaglással, mint a hogy az óriás kigyó torkába szokott lecsúszni az elkapott madár, sajtolá keresztül magát a fogoly a szűk falnyíláson s fejtetőre lebecsátkozék a szomszéd terembe.

A mint sejté, az egy elhagyott konyhaféle szoba volt, egy kandallós terem, melyben télen át az őrök szoktak fűtözni. A kémény és tűzhely most elhagyatva állt.

A fogoly hirtelen föltalálta magát, egy ott heverő tőkét fölállított a tűzhelyre s arra felállva, szétfeszített könyökkel és térdekkel kezde felkapaszkodni a kürtő szűk torkába.

Néhány ölnyi magasra jutott már fáradságos küzdelemmel, midőn fejével egy keresztülálló vasba ütődött, melly a kémény nyílását merőben elzárta.... Nem lehetett mellette elcsúszni.... Ki kelle bontania a vasat.... Zsebébe nyúlt, a széttört réz billentyűt keresve... Nem volt ott, azt börtönében feledte.... Néhány pillanatig gondolkozott, hogy mit tegyen? Nem volt egyéb hátra; visszakellett mennie börtönébe azon darabka rézért.... Ugyanazon úton, melyen jött, ismét visszacsúszott, bemászott a faltörésen, megkereste az ágya fenekén a keresett segédeszközt s újra kezdé fáradságos törekvését.

Ismét följutva a kéményt elzáró vasrúdhoz, annak egyik végét a rézdarab segélyével kivájta a falból, s kivette a vasrudat.... Az egész munka tovább tartott félóránál, de a kivett vas darab most igen hasznos eszközzé vált kezében; a mint a kémény legtetéhez ért, ott kettős keresztvas állt ismét útjában, melyet csak az elhozott vaspálczával lehetett képes kifeszíteni.... Már látta a világosságot, mely a szűk nyíláson a csillagos égről lesütött hozzá... Ekkor hirtelen egy új kétségbeejtő gondolat rázta végig lelkét; „hát a kötél hol maradt”?.... Eszméletét kezdé veszteni.... Újra visszamenjen-e oda, honnan megszökött?... Most harmadszor megkisértse az utat visszafelé?... Lelke elveszté bátorságát.... Inkább lefog ugrani fejtetőre a házhéjáról, mintsem még egyszer visszatérjen... A kétségbeesés e pillanatában jutott eszébe: hogy hisz a kötél, a mit keres, vele van, ruhái alatt derekára kötve.... Megkönnyebbülten sóhajta fel s néhány pillanat múlva kitörve a kémény tetején, a házhéj cserepein egyik szelelő ablakig kúszott alá s leoldá derekáról a kötelet.

Nagyon megcsalta magát! A kötél tán elég leendett a második emeletből leereszkedni rajta, de kifeledte számításából azt, hogy ő legalább négy ölnyivel van most börtönénél magasabban s a kötélén túl még legalább hat ölnyi mélység vár reá.

Szétnézett.... Hogy segíthessen magán?... Bemászott a padlásablakon, ott hosszú léczeket talált a gerendákra felrakva. Egyet kihozott. Lemászott vele a házhéj csatornájaig. Átpróbálta nyújtani az átellenben levő háztetőre. Odáig nem ért. Hanem túlhan volt egy szűk sikátor, mely egy palotaszerű épületet választott el a börtönépülettől. Annak csatornája egy messze kinyúló rézdelphinben végződött. Úgy látszik, hogy a lécz áterhet odáig. Örömmel tapasztalá, hogy nem csalódott.

Attól függött minden, hogy a lécz megbirja-e terhét?

Újra visszament a padlásra. Négy léczet a kötéllal összekötött. E keskeny hidat keresztül tette a két ház csatornája között s a végsőre elszántan, rálépett a lélekvesztő hídra.

Alant hajborzasztó mélységben a néptelen utcza kövezete látszék. Egy szédülés, és ő agyon-zúzza magát. A hajlékony léczköteg úgy ingott minden lépte alatt, szerencséjére nem nézett le a földre, hanem csak az égre föl, s lábaival tapogatózott a következő lépés után.

Alig volt még a veszélyes útnak felén, midőn hirtelen úgy tetszék neki, mintha az utcza tulsó végén az alguazilok szabályos lépteit hallaná közelíteni, sietni kellett. A nyavalyatörés borzalmával tekintte maga alá s pár tántorgó lépéssel a tulsó háztetőre vetve magát, ott lerogyott, annak érczsatornáját kétségbe esett erővel ragadta meg s ott feküdt, míg az őrzőjárat léptei újra elhangzottak. Ekkor föltekintte ismét. Bátorsága kétszeresen tért vissza a kiállt veszély után. Börtönén kívül volt már. -

Áthúzta magához a veszélyes hidat, mellyen átjött, leoldá róla a kötelet, a léczeket beeresztette a házhéj ablakán s a kötél egy végét derekára kötve, a másikat a csatorna egy kiálló vaspántjára hurkolta s leereszkedett a második emeleti erkélyre.

Alig volt attól egy lábnyomnyira, midőn a vékony czérnakötél közepén ketté szakadt. Ha egyenesen a földre ereszkedett volna, most agyonzúzza magát. Így azonban az elszakadt kötél épen elég volt neki arra, hogy annál fogva az első emelet erkélyéig lebecsátkozhasnék.

De most hova?

Az utczára nem szökhetett le, mert lábai épségét kockáztatá, mi további menekülését gátolta volna meg; azonkívül az ott járó őr is észrevehette volna.

Utoljára is arra határozta magát, hogy be fog menni a házba az erkély ajtón keresztül, s iparkodni fog onnan aztán valahogy kijuthatni; ha másképp nem, a legelsőt a kivel találkozni fog, megragadja s fenyegetéseivel ráveszi, hogy nyissa fel a kaput. Akkor aztán lefut a bástyalépcsőn; ha utána lönek és találják, jó; ha nem találják, bele veti magát a Manzanaresbe s keresztül úszik rajta, onnan aztán el a hegyek közé vagy akárhová....

E határozott szándékkal benyúlt az erkélyablak nyitott redőnyein s a kulcsot a zárban találva, azt elfordítá. Az ajtó kinyílt. A szökevény egy nagy teremben találta magát. Jobbra is balra is nagy szárnyas ajtók nyíltak bele.

Néhány pillanatig ott állt határozatlanul, nem tudva magát tájékozni, hogy jobbra vagy balra induljon-e neki?

Végre is vaktában benyitotta az egyik ajtót s azon keresztül egy sötét szobába jutott.

Tapogatózva körülment, s az átelleni falon ismét egy ajtóra talált, de az be volt zárva. Kockáztatá, hogy a legkisebb zörejre elárulja magát.... Vissza akart fordulni, hogy a tulsó szárnyon próbáljon szerencsét; ekkor, a mint tapogatózik, egy szőnyegajtó kilincse akad kezébe. Megnyomja, az ajtó kinyílik. Valami szűk sötét folyosó feketéllett előtte, minők szoktak régi úri házaknál lenni, egyedül az uraság magánhasználatára elkülönítve. Belépett. Mindegy volt neki, akárhova fog az vezetni; egy lépéssel odább jutand. A folyosó padlata puha pokróczokkal volt beterítve, lépteinek semmi hangja nem hallatszott. Végre ismét egy szőnyegajtóra bukkant, mely a folyosó tulsó felét zárta. Az is nyitva volt. Benézett. A szobában nőcselédek aludtak, egy falra akasztott lámpa vetett körül világot. Senki sem volt ébren. A szobából ismét két szőnyegajtó nyílt két ellenkező oldalra. Nem sok ideje volt válogatni, melyiket nyissa fel? a melyikhez közelebb volt, benyitott.

Ismét egy másik hálószobában lelte magát. A szőnyeg ajtó az alcovenre nyílt. A hálóterem halavány tejüveggel leborított éji lámpától volt homályosan átderengve. A tárgyak alig tűntek elő a félsötétben.

Az alcoven fenekén egy mennyezetes ágy volt, melynek virágos selyem függőnyei földig le voltak eresztve. A halk álompihegés hangja tanusítá, hogy ott alszik valaki.

E szobából nem volt többé kijárás.

A szökevénynek hirtelen egy eszméje támadt; az ágy mellett egy nagy képrámát látott fekete damasztal lefüggönyözve; a függönynek hosszú vastag selyem zsinege eszébe juttatá, hogy ezen könnyű volna neki az erkélyről lebecsátkozni s akkor csak az volna még a kérdés, hogy az ő golyója eltalálja-e vagy sem?

Rögtön hozzá fogott e zsinórt lebontani a rájáról s midőn készen volt vele, a függönyök lehullottak a képről.

A szökevény ijedten tántorodott vissza. A kép, mely előtte állt, örült iszonyattal töltötte el lelkét. Merev szemmel, elképedve bámult rá. Egy élő emberrel találkozás nem ijesztette volna meg, de e kép elsápasztá arcát, a vér fagyott meg ereiben.

A nagy kép alatt egy kis fekete könyv hevert, annak tábláján ismét ugyan azon képet látta. Odanyúlt. Vonagló reszketéssel nyitá fel a könyvet, beletekinté és e sorokat olvasá benne:

„Ma is boldogtalan voltam, ma is eszembe jutottál. Ma is megsirattalak, ma is megbocsátottam”....

- Én Istenem! hol vagyok? Kiálta a szökevény hangosan, - magáról elfeledkezve, - s kiejté reszkető kezeiből a könyvet.

A támadott zajra megmozdultak az ágy függönyei. Egy hófehér kar félretakarta azokat s egy halvány női arc tekinté elő közülök.

A nő hirtelen, tompa elfojtott sikoltással veté magát vissza ágyába, a mint ez alakot meglátta maga előtt. A szökevény rabruhája össze volt tépve és fenve a szökés viszontagságaitól s vérehagyott arczára, merev szemeire s elsápadt ajkaira iszonyú volt tekinteni e csöndes éjféli órában.

Egy szót nem tudott szólani, egy mozdulatnak nem volt ura. Lábai a földbe gyökereztek.

Percz mulva ismét előtűnt az úrnő párnái közül. Most már éber lélekjelenléttel fordult az éjféli ijesztőhöz.

- Ne tartson tőlem, mondá neki, nem fogok zajt ütni. Itt kulcsaim. Fogja. Amott a szekrényben állnak ezüstneműim. Íróasztalom nyitva van, ott találand ön pénzt. - Vagy attól tart ön, hogy cselédeimet találok hívni? Megálljon. Magam fogok önnel menni. Forduljon el kissé.

S e közben az öntudat teljes nyugalomával kapta magára könnyű selyem éji burkonyát s szeméremőrző vigyázattal lépett ki ágya függönyei közül, rózsás lábacskáival himzett papucsait keresve.

Olyan szép volt....

Hosszú fekete haja rendezetlen fűtőkben hullott alá lilomos vállaira, sötétével halvány arcát még fehérebbé varázsolva, kezével összetartá keblén a tapadó éji burkonyt, melyen keresztül még a szív sebesebb ütései is láthatók voltak. Egész arcán, magatartásában valami fönséges volt az a nyugalom, mely a segélytelen veszély pillanatában föntartotta lelkét.

- Jőjön ön, mondá halkán a vad iszonyatos alakhoz fordulva, a nélkül, hogy ajkai vagy kezei reszketnének. Jőjön. Magam fogok átadni mindent.

A megszólított minden hangnál jobban jobban reszketett. Szemei azon vadállati ijedelemmel voltak a hölgyre függesztve, melylyel a farkas szokott nézni az emberre, kivel véletlenül találkozott, midőn nem tudja, hogy elfusson-e vagy rárohanjon?

- Istenem, hát mit akar ön? kérdé a nő megdöbbenve, midőn látta, hogy az ember nem akar megmozdulni, s szemeibe egy könnyű lopózott, tanujelül annak, hogy lélek ereje fogyni kezd.

E pillanatban az ijesztő alak összerogyott lábai előtt s két kezét arczára tapasztva, elkezdte keservesen, fuldokolva sirni.

- Szentséges Isten! kicsoda ön? kiálta el a hölgy, amaz erőszakos asthmaticus hangon, mely a suttogó beszédben az indulatot fejezi ki.

A szökevény erőszakosan fojtá el sirását s föltekinte, de még mindig térdénállva maradt. Arczára a könnyek után nemesebb, emberibb vonások tértek vissza. A képre mutatott.

- Egykor, valaha, - úgy mond halkan - e k é p e r e d e t i j e voltam, most szökevény vagyok.

A nő egy nyugtalan sikoltással kapott szívéhez. Öröm, fájdalom, örült ijedség s tébolyító meglepetés vonaglott egy pillanatban keresztül lelkén. A másik pillanatban önfeledő szenvedéllyel rohant a férfi felé.

- Diaz!

Az elfordított arczczal, karját visszatartólag terjeszté ki a nő elé.

- Igaz. Igaz, mondá a nő, szemeit lesütve s megállt előtte búsan, mint egy szobor. A férfi még mindig térdelt.

- Az én kezem nem nyúlhat te hozzád, monda Diaz szomorúan. Üdvömet elvesztém örökre. De mi nekem a túlvilági üdv ahhoz képest, a mit benned elveszték! Oh mennyit szenvedtem s mennyit fogok még szenvedni.

- Én is. - Én is. Rebége a hölgy, karszékébe rogyva s zokogó arczát kezeire hajtá.

- Ismered vétkem nagyságát, lehetetlen hogy szeress. Ismered szerelmemet irántad, lehetetlen hogy gyűlölj. Úgy-e jó lesz mind kettőnkre nézve, ha meghalok?

- Ha meghalunk. Igazítá ki a hölgy.

- A börtönben nem lehet meghalni. Ollyan soká él ott az ember; s a halál is rút ott, mint az élet. Ki kelle törnöm onnan. Nem élni, hanem meghalni. Hijába is maradtam volna tovább, nem javultam semmit. Lelkem most is olyan vad, mint volt akkor, midőn megtudtam, hogy téged bántott valaki, s a mint megöltem amikor, megölném most.

- Oh ne szólj így!

- Vétkemért megtudok halni. Ezzel tartozom neked, tartozom megbántott Istenemnek. Megteendém. Még egy utolsó szót, tudtad: hogy én e börtönben vagyok?

- Azért jöttem ide lakni, hogy közel legyek hozzád.

- Te voltál azon ismeretlen hölgy, ki börtönömben napról napra gondoskodtál rólam. -

A hölgy némán inte.

Diaz mélyen felsóhajta.

- Gyanítám. Légy áldva érte. Jusson eszedbe, hogy e gondolat boldoggá tesz halálom órájában. Ezzel fölkelte a férfi s indult kifelé.

A hölgy odalebbsen mellé, megragadta kezét s annyi nőiség, annyi gyöngéd érzelem volt szavaiban, midőn ezt suttogá: „é n m e g b o c s á t o t t a m n e k e d”.

- Köszönöm. Köszönöm. Serena! Óh mi rég volt, midőn e nevet kimondtam. De ha te megbocsátasz is; ha megbocsát maga az Isten; az emberek nem fognak megbocsátani soha.

- Megállj. Van még egy út, mely bűnbocsánatra vezet. Van egy gondolat, mely megtisztít. Van egy mód, mely visszaád az életnek, az emberiségnek, a becsületnek és nekem.... Ez a csatatér. A zászlók ki vannak tűzve, eredj oda. Ha elesel, úgy sirod meg van áldva, emléked meg van siratva. Ha visszatérsz, az egész hon egy bűnbocsátó kezet nyújtand feléd, nőd egy szerelemtől reszketőt.

A férfi imára kulcsolá kezeit. „Isten, Isten! te angyalodat küldöd hozzám, hogy felemeljen! te a dicsőségen keresztül nyújtod felém irgalmad olajágát. Elmegyek érte a halálba és elhozom azt, vagy ott maradok, a hol az terem.

Szólt és csókokkal halmozá el a kezet, mely megmutatta neki az égbevezető utat.

- De így nem lehet eltávoznod, szólt Serena, Diego öltözetére mutatva. Mindenütt fölötlenél vele. Jer velem. Öltönyeidet, miket egykor viseltél, mind ereklyéül tartogattam meg, most vedd hasznukat. - S ezzel egy ruhás szekrényt nyitott fel, melynek öltönydarabjait a mint férje egyenkint magára szedte, akkint tűnt mind inkább ki a hasonlatosság közte és az arczkép között.

Serena még is annyira megváltozottnak találta őt.

- Hogy meghalaványultál; milyen beesettek arczaid....

- Megnőtt szakállam teszi azzá.... Te nem változtál semmit.

- Senki sem fog így rád ismerni: Burkolózzál e köpenybe; vedd e pénzt, mind. Én tudok magamnak holnap ismét teremteni. Neked szükséged lesz rá. Rögtön, még ez órában fogadj gyorszekeret, eredj Toledoba. Ott jelentsd magadat Cuesta Coronelnél, ő mint önkénytest be fog sorozni s elküld Arragoniába. Így nyomodat vesztik, míg egykor magad fogod nevedet büszkén bevallhatni ismét. Akkor - újra találkozunk.

- Mához egy évre kivivom magamnak vagy az életet vagy a halált.

- Most siess e házból kijuthatni. Még éjjel van, mindenki alszik. Fogd e kulcsot, az udvar hátsó részében van egy kis szögletajtó, azon észrevétlenül kimehetsz a mellékutczába. Odáig vezetni foglak, hogy el ne tévedj.

Ezzel Serena gyertyát gyújtva egy kis kézi gyertyatartóban, megfogta férje kezét s néhány szobán keresztülvezetve, egy rejtekajtóhoz vivé, melytől keskeny csigalépcső vezetett le az udvarra; ott elbucszúzott tőle, megszorítá kezét s maga az ajtóban maradva, ott várt míg férje az udvarra leért.

Hallá, mint kopog végig a kövezeten.

- Lassabban, szólt aggodalmasan susogva. Azt hívé, hogy az hallani fogja e hangot.

Már hallá, hogy az ajtóhoz ért s a kulcsot a zárban megfordítá, midőn a sötétben hirtelen fölkiálta egy hang: „t o l v a j”! s utána több láрма hang keletkezett minden oldalról: zajosan kiáltozva: „tolvaj, fogjátok el”! s egyszerre több lámpa fénye világítá meg az udvart.

Dinita, a grófnő cselédje észrevevé, hogy úrnője hálósobájában valami férfi beszél, s rögtön sietett azt hírül adni a kapusnak; ez felkölté a cselédeket s midőn Diego az ajtóhoz ért, három, négy férfi rohant egyszerre minden szegletből reá; tolvajt kiáltozva.

Serena szédülni érzé agyát.

Diego azonban e megtámadásra hirtelen visszafordult, megragadott kettőt üldözői közül s egy pillanat alatt jobbra balra dönté őket, míg azoknak, kiknek lámpás volt kezeikben, egy pár ökölcsapással kiverte azokat kezeikből, a midőn aztán a sötétben nem leheté egyebet hallani,

mint egy zajos tülekedést, melyből olykor egy egy hangosabb puffanás s az azt követő jaj hallatszott elő.

Diegonak már sikerült az egész háznépet agyba főbe verni s e közben félig kinyitni az ajtót, midőn egy hang, melyben a kapuséra lehetett ismerni, elkiáltá: „fussatok az alguazilokért”!

Serena összeborzadt. Ha férjét itt kapják, veszve van. Hirtelen elfeledve mindent, csak Diego veszélyét látva, felszakítá az ablakot, melyen keresztül a jelenetet nézte s a magasból alávilágítva, lekiálta.

- Bocsássatok öt szabadon.

A cselédek szemtelen arczzal fordultak a hölgy felé, minden arcz gúnyosan mosolygott rá.

Diego haragos vörössé vált a düh miatt, a mint ezt észrevette.

- Mit akar az asszony! kiálta fel magánkivül. Nekem semmi közöm önhöz. Én tolvaj vagyok, lopni jöttem.

- Úgy le kell lőni. Rikácsolá a kapus.

- Megálljatok! kiálta Serena kétségbeesve. Félre onnan. Senki se merje bántani. Bocsássátok szabadon. Én parancsolom.

- De hát ki ez az úr? dünnyögé a kapus.

- Azt én tudom. Senkinek semmi köze hozzá.

- Ha úgy van, felelé a kapus szemtelen meghunyászkodással, úgy gyerünk alunni, szólt, vállatvonitva, s míg gúnyolódó bókkal hajtá meg magát Diego előtt, Serenára egy mondhatlanul sértő vigyorgást vetett, különféle kifejezésbeli arcz- és kézmozdulásokkal kísérve.

- Nevess gazember! kiálta Diego észrevéve a szemtelen vigyorgást, s úgy csapta pofon a vén faunust, hogy az kiesett az udvar közepére, s azzal még nekiállt egyet rugni rajta.

- Siess! az Istenért siess! sikolta Serena a kétségbeeséstől környékezve.

Diego gyorsan felszakítá az ajtót, s eltűnt szem elől.

IV.

Egy év lefolyt. Langy májusi éjszaka van. A francziák elhagyták Madridot, csak a Buen-Retiro erősség van általuk megszállva.

Madrid utczái sötétek. Egyetlen lámpa sincs meggyújtva, az ablakokban nincsen gyertyafény. Minden néma. A lakosság kiköltözött a városból. A családok az erdőben ütöttek tanyát. Benn a városban hallgatás van az üres utczákon és sötétség.

De távolabb, a Tajo partjain, ott fény van és élet. Száz meg száz őrtüz világít az erdőben, mintha a csillagok mind egy mezőre szálltak volna le pihenni.

Egyike körül ez őrtüzeknek fiatal katonatisztek ültek, punchot készítve tréfás beszéd között, egy pár a fűben hevert ábrándozva, egy közülük, kinek vállrózsája törzstisztet enged sejtteni, rhumot égetett egy cseréptálban.

Ha jól megnézzük, ismerősünkre találunk benne, ő azon democrata, kivel Serena grófnő estélyén találkozánk. Akkor még nem volt katona, hanem egy év sokat változtat az emberen. -

- Jó estét bajtársak! szólt egy újon érkező tiszt, szürke köpenybe burkoltan; csak félszeme látszott, a másik selyem köteléssel volt fedve.
 - Adjon Isten! felelének a körben ülők, senki sem látszott őt ismerni, hanem azért a katona világban mindenki pajtás.
 - Ugy látszik: már te sem ismeresz? szólt az érkező a democrata vállára ütve, s annak arczába tekintve.
 - Ah! Lehetetlen! kiálta fel az csodálkozással, a mint jobban megnézte a jövevényt, te vagy Jacinto?
 - Szép vagyok így félszemmel, úgy-e?
 - Ah, ah?
 - Kiütötték biz azt Ciudad Rodrigo ostrománál ablakostul együtt.
 - No de hozott Isten. Maradt még másik.
 - Csak is azért jöttem ide, ha valahogy még ezt a másikat is kitudnám üttetni.
 - Ez fölséges találkozás. Poharat fiuk ennek a vitéz bajtársnak. Méltó, hogy közöttünk üljön. Minő véletlen összejövétel.
 - Még csak don Aquiles hiányzik közülünk, hogy együttlegyünk. Csoda dolgokat beszélnek az öreg legényről. Mindig sir ri a sok vérontás felett, s mégis mindig ő nyargal elől a csatában. Mondtam én, hogy „vas a feje”.
 - Dejszen ha vas lett volna a feje, akkor ő vitte volna el a golyót, nem az ötöt, viszonzá Jacinto, kedélyesen letelepülve a fűbe, a többiek mellé.
 - Ah, mit mondasz? szólt emez, a tréfából szánalomra süllyedő hangon.
 - Leütötte biz annak a fejét egy franczia álgyú, úgy hogy maga sem vette észre; még azután is rajta ült a lovon, fej nélkül kergette az ellenséget.
- E hír kissé lehangozta a democrata kedélyét.
- Tehát csakugyan azért jöttél fel Madridba, hogy Buen-Retiro ostromában részt vehess? kérdé Jacintótól.
 - Első voltam a Ciudad Rodrigoi sánczokon, itt is az akarok lenni, szólt ez, szivarát meggyújtva a tűznél.
 - De már abban megelőzlek pajtás. Szóllalt meg akkor egy hang a beszélők háta mögött. Az egy fiatal ezredes volt a fűben elheveredve.
 - Kicsoda? kérdé don Jacinto felpattanva.
 - Én.
- Don Jacinto hátranézett a megszóllalóra, tréfás büszkeséggel.
- Mennykő fiú az, bizonyítá a democrata. Közkatonából lett ezredessé.
 - Magam sem generálisból lettem azzá.
 - Akár miből lettél, de oda nem még elöttem; állítá a fűben heverő.
 - Hinni vagy fogadni és nem felelni; - szólt Jacinto kezét nyújtva elé.
 - Akármibe. Egy országba! viszonzá ez amannak tenyerébe csapva.

- Te, - én élelmezési biztos nem vagyok, hogy olyan sokba fogadjak, hanem áll száz arany.

- Azt megisszuk áldomásra.

Don Jacinto élesen tekintett a fogadótárs arczába. Diego volt az.

- Nekem úgy tetszik, mintha én láttalak volna tégedet már valahol.

- Az meglehet, hanem én nem láttalak téged sehol.

- Hasonlítasz valakihez, a kiről nem örömet beszéltek..... Egyébiránt magam is úgy érzem, mintha elfognám veszteni a fogadást. Soha sem jutott csata előtt eszembe az a gondolat, hogy hátha megfogok halni? és most nem tudom kivenni a fejemből. Már most csak azért is neki megyek. Megjárom, ha ott hagyom a fogamat: don Eustaquio bátyámnak megint nevenapja lesz.

Diego szíven egy ijesztő gondolat villant e szóra „megint” keresztül.

- Ki az a te don Eustaquio bátyád? kérde Jacintótól közönyösen, pedig jól ismeré azt az embert, hanem az eseményt akarta megtudni.

- Örülj, ha nem tudsz róla semmit, szólt don Jacinto, szivarát a tűzbe vágva; egyébiránt kész vagyok őt előtted leírni, ha megígéred, hogy megszerzed a fülét a muzeum számára, hogy legalább legyen belőle valami az országban.

- Csak azért kérdezem, hogy miféle ember lehet az, a kinek kétszer is van Eustaquio napja egy esztendőben?

- Az csak úgy volt pajtás, hogy az öregapámnak egy valóságos angol végrendeleténél fogva ez a derék ember tavaly Serena hugomtól minden vagyonát elperelte: a miért egy éjjel szegény asszonynál ott kaptak valami becsületes embert. - Nevetséges dolog. - Szegény asszony; hisz ő is ember.

Diegonak félre kelle vonulnia a tűztől, hogy ne lássék arcán az indulatok csatája, mely e pillanatban egész lényét fölháborítá.

Nem kérdezősködhettek tovább, a nélkül, hogy neje tiszta nevét frivol tréfáknak ki ne tegye, vagy magát el ne árulja.

Egész éjjel nem tudott aludni, lement a vár bástyái alá, oly közel, hogy az örök rálövöldöztek. Reszketett a vágytól minél előbb benn lehetni, s megtudhatni: mi történt feleségével?

Annyit tudott, hogy a nő még többet szenved, mint azelőtt, és mindazt ismét ő miatta.

V.

Másnap megkezdődött a Buen Retiro ostroma, az elkeserülés dühével az egyik részről, a kétségbeesés heroismusával a másiktól. Rengett a föld, vöröslött az ég, menydörgött a levegő. Az emberek szétfutottak Madridból a csatazaj elől, odahagyták házaikat; az izzó tűzgombolyagok hullottak a paloták tetőire, s az égnek lövellő lángok vad ijesztő rém világot vetettek a sötét égre....

És ott, hol legnagyobb volt a veszély, hol legvadabbúl lobogtak a lángok, ott csoportosult össze legtöbb ember, nem oltani: szítani a tüzet, nem egymást menteni, hanem egymást legyilkolni.

Az égő paloták világánál elkeseredett harcz folytott, míg a tört rés előtt férfi férfi ellen, vezér vezér ellen küzdött, azalatt a toledo kapu felől hágcsókat támasztottak az ostromlók a falaknak, azokon másztak fölfelé.

A bombák, granátok pattogtak fejeik fölött, a bástyákon álló lövések minden golyója talált. Az ostromlók golyózápor között támaszták hágcsóikat a falnak.

Két egymás mellé állított hágcsó előtt két ifju tiszt szorít e pillanatban kezét: Jacinto és Diaz.

Don Diego, mielőtt a hágcsóra lépne, odafordult bajtársához, s halk, de indulatteljes hangon e szókat súgja fülébe:

- Azon ember, kit Serena testvérednél találtak amaz éjjel, én voltam. Ismersz-e most?

Don Jacinto elértőleg szorítá meg Diaz kezét, most már jól ismert rokonáét, s valamit szólt hozzá, de hangját elnyelé egy irtózatoss roppanás, mely mérföldekre megrendíté az álló földet, s az ostromlókat sűrű lőporfüst és hulló kövek, gerendák darabjaival borítá el egy pillanat alatt. A várkapu alá fűrt tűzakna repült a levegőbe.

- Előre! kiálták ekkor mindnyájan. A harcz düh lángolt minden arczon, még a haldokló is azt kiáltá: „előre”! s odavonszolta magát a hágcsók közelébe.

Legelől látszott azokon a két ifju tiszt. Sebesen haladtak fölfelé. Egyik sem birta elhagyni a másikat. Mosolygó arczczal valami tréfás párbeszédet folytattak egymással. Don Jacinto egyes szemüvegét még meglevő szeme elé dugta, s úgy nézett föl elleneire. Don Diego rákiáltá: „a másik elé dugd, emezzel úgy is látsz”. Jacinto elnevette magát.

E pillanatban, midőn csak néhány hágcsófoknyira voltak már a bástyaoromtól, mindkettő erőfeszítéssel törekedve szomszédját megelőzni, a védők tömegéből egy irtó sortüzelés ropogott le az ostromlók seregére, egy pillanatra fehér füstfellegbe burkolva a legközelebb levőket. A mint a füstöt a másik perczen elkapta a szél, Diego már a bástyaormot fogta meg kezével, s visszatekinte társára, kit nem látott többé maga mellett.

Don Jacinto ott állt néhány hágcsófokkal alább. Egy kezét mellére szorítá, feje hátrahajlott.

- Megnyerted a fogadást, bajtárs, kiálta Diego után, elhaló szóval; egyet mosolygott, összerázkódék, keze lecsuklott a hágcsó fokáról, s holtan hullott le az utána jövők vállaira.

Egy óra mulva a vár be volt véve.

Don Diego sietve futotta végig az utcákat, itt ott lőttek még rá, másutt éljeneztek, nem látott, nem hallott.

Néhány perc alatt a börtönelőtti ház előtt állt. Rútul meg volt az rongálva: egy teke keresztül kasul járt rajta, s a hogy a bomba kiütötte az egyik oldalát, meglátszott a szobában az összezúzott zongora, melyen Serena szokott játszani.

Bezörgetett a kapun.

Sokáig nem jött senki azt kinyitni.

- Nyisd ki héj, ordítá Diaz, vagy az ablakodon megyek be!

A rivallgásra előcsoszogott nagy alázatosan a kapus, s reszketve nyitá fel az ajtót. Még belől elkezdett szabódni: hogy azért nem jöhetett hamarább, mert a pinczéből kellett előkászólnia.

- Ismersz-e ficzkó? kérdé tőle Diego, a mint a kapun belépett.

- Kérem alássan, rimánkodék a nagy vörösképu ember, s elkezdte sirni. Én nem csináltam semmit, én egy puskát sem lőttem ki.

Don Diego nem bírta magát a kacagástól visszatartani.

- Azt elhiszem, hanem arra felelj: hogy emlékezel-e rám?

A kapus látva, hogy nem eszik meg, magához tért ijedtéből, s megnézve a hivatlan vendéget, szomorúan felele: „Igen is, arról a pofléról, a mit tavaly ilyenkor volt szerencsém kapni nagyságától”.

- Háládatlan rhinoceros! hát arról nem emlékszel rám, hogy kenyeremen híztaál meg?

A kapus hátratántorodott ijedtében. „Valgame Dios! Don Diego”!

- Hol a feleségem?

A kapus reszketett, mint a nyárfalevél.

- Elment innen lakni - Sacedonba.

- Abba a rongyos faluba! kiálta Albin méltatlankodva.

- Falura kívánczozott.

- Befogod a szád vén spion! Nem don Eustaquio gróf vette el mindenét?

A kapus szemei zavarodtak, forogni érzé a világot.

- Gyere csak velem ide a szobádba, mindent tudok. - Az ember hagyta magát vinni bundája gallérjánál fogva. Tudsz-e irni?

- Igen is. Igen szépen.

- No hát ülj le, és írd szépen egy bizonyítványt, melyben elismered: hogy az a férfi, a ki most egy éve Serena grófnőnél találattott én voltam, a grófnő férje.

- Kérem alássan, hebegé a kapus.

- Ne szólj közbe, ficzkó! Ordita rá mérgesen Diego; azután elmosolyodott az ember ijedelmén. - Te! az orrod most is görbe attól a poflétől, a mit tavaly kaptál, vigyázz, hogy helyre ne igazítsam az idén.

A megszeppent ember mindent irt, a mit don Diego tolla alá mondott. A documentumban úgy összevissza gazemberezte saját maga magát, a mint csak illett.

- Van itt még valaki? kérdé don Diego, széttéekintve.

- Igen is. A feleségem, felelt a kapus egy a szögletben reszkető tömegre mutatva, melyet is don Diego rögtön nyakon csípött, s odaczipelt az irathoz. „Te is ird alá”.

- Nem látom pápaszem nélkül az írást, sápitott a néember.

- Vidd hozzá közelebb az orrod, förmedt ellene don Diego, s hogy segítsen rajta, bele is ütötte az orrát a vonakodónak.

Az asszony is aláírta. Azzal don Diego eltevé az iratot.

- Már most üssön belétek a menykö.

A házaspár megköszönte alázatosan, hogy nem ő maga vette magának ezt a fáradságot.

- Don Eustaquionak azonban mondjátok meg, hogy tisztelem. A fülét odaigértem már a Muzeumnak; hát csak iparkodjék velem találkozni.

Néhány pillanat múlva don Diego a disztéren állt, hol Wellington herceg önkezüleg tűzte fel mellére a vitézség érdemrendét. Egy jutalmat kért csupán, néhány napi távollétre engedelmet....

Még azon órában lehete látni, a mint nyargalva vágatott alá az országúton.

VI.

„Közelitek! közelitek”, mondogatá magában a vágató lovag. Nemsokára látni foglak, s azután - boldogok leszünk....

Szenvedtél miattam sokat. Én is sokat kiállottam. Tűrtem nyomort, büntetést, s a mi több volt mindezeknél: a te távollétedet. De most vége minden fájdalomnak, ezután - boldogok leszünk....

Egyszer vétettem halálosan, azért százszor kerestem föl a halált, dicsőséget találtam föl helyette. Nevemet, mely a tied is, melyet kimondani átok volt, és viselni gyalázat, diadalkiáltás közt hallottam kimondatni. Kezemről a bűn vérfoltját saját vérem mosta le a csatatéren.... Ezentúl boldogok leszünk....

Megbocsátott Isten, ember; megbocsátottál te is. Multam, mint egy szörnyű álom, átadva a feledésnek, nevem tiszta, lelkem nyugodt, hazám dicső. Egy egészen új élet kezdődik velünk, a melyben... boldogok leszünk.

Öt év óta mindennapos bánatom voltál, ezentúl mindennapos örömem fogsz lenni. Gyalázatom voltam eddig, büszkeséged leszek ezentúl.

.....
Az ég derült volt, a mezőkön nyílt a virág, a falukon kiálltak az utcákra a vén emberek és a kis gyermekek, s „viva”-t kiáltoztak az elrobogó után. A vizért járó pórleányok ajkairól hangzott a nemzeti dal, a kunyhókon lebegtek a zászlók. A vágató lovag csak saját lelke napfényes gondolatjait látta mindezekben.

„Jövök, jövök”.

A mén repült; hegyek, völgyek, falvak egymásután maradoztak el nyomában, szemközt jövő parasztszekerések kalaplevéve köszöntgettek az érdemrendes lovag felé. Egy csoport galamb repült vele sok ideig egy irányban, le-leszállva előtte az úton, s ismét föltreppenve, ha odaért, a nap oly hévvel ragyogott le a tiszta kék égről. A lovag szívében szerelem volt és dicsőség.

Délután a láthatáron sötét felhők kezdtek felhúzódni, s a megszorult nap heve égetően süttött alá.

Don Diego egész napi lovaglás után egészen át volt izzadva, s a mint a levegő mindinkább át kezdte fűlni, eltikkadtan leszórt magáról minden ruhát, s alig várta, hogy valami emberi hajlékhoz érjen. A legelső parasztházhoz beköszönt. Egy ital vizet kért égető szomszárja ellen.

A ház lakója, egy jó vén anyóka, kihozott neki egy zöld mázos korsót. Diaz az utolsó cseppig kiitta, a mi benne volt. A távolból már lehete hallani a közelfő zivatar morduló fenyegetődését. A sötét, fekete felhők már a fél eget elfoglalták; olykor egy egy villámtól megszakítva. A távolban zúgtak a fák.

- Itéletidő lesz, vitéz uram, monda a jó öreg asszony jámbor hangon. Maradjon itt, míg átmegy a fejünk felett, ne menjen ma tovább.

- Köszönöm áldott asszony, szólt a lovag, sietős utam van, s azzal sarkantyúba kapta lovát és tovarobogott.

Fél óra múlva utolérte a zivatar. Az izzasztó hőség után porkavaró hideg vihar támadt s jéggel elegy zápor vágta egész a messze erdőig. Csak itten jutott eszébe köpenyét kibontani és magára venni. Egész addig sokkal derültebb gondolatokkal volt lelke belől elfoglalva, mint hogy a zivatar között magára tudott volna gondolni.

A zápor és mennydörgés elvonulta után nem tisztult fel az ég, hanem egészen beborult s lassú országos eső kezdett folyvást esni.

Mire Diaz a legközelebbi faluhoz ért, facsaróvá ázott minden öltözete. Egészen áthűtötte magát, a vizes öltönyök testéhez voltak tapadva. Valami nyugtalanító zsibbadás kezdett el uralkodni érzékein. Kezei reszkettek néha.

A mint a legközelebbi falut elérte, egy szemközt találkoztól azt kérdezé: messze van-e még Sacedon?

- Egy jó félóra járás még. - Milyen halavány az Isten adta, monda magában az ember.

Don Diego szinte lebukott a lórul, oly gyöngének érzé magát. Lehajlott lova nyakára, lélekzete oly forró volt, a paripa minden mozdulatánál lüktettek fejében az erek. „Csak előre, csak előre”! mondogatá magában a lovag. Szemei előtt összefolyt a világ, arcza és feje lángolt, míg kezei hidegek voltak. Az eső verte folyvást. Csak előre, csak előre....

Minden lépése a lónak egy század volt reá nézve, minden lépésével nőttek fájdalmai, a test emésztő láza.

- Csak egy pillanatig még. Nyögé a vágató lovag, erőszakosan szedve össze hanyatló erejét, „csak egy pillanatig még, azután - boldogok leszünk”. S nem sokára megpillantá az eső fátyolán keresztül Sacedon kisdud tornyát s a vén kastély tetejét, melyben élte kincse rejlik. E tekintet némileg megenyhíté szenvedését.

- Jövök, jövök, édes angyal. Rebegé megtörő hangon. A paripa már az első házakhoz ért. Don Diego a pillanatokat számlálta, a mik még hátra vannak. Elérte a templomot. Még egy percz. Most a kastély udvarán van. Le akar szökni lováról s eszméletlenül esik le róla. -

.....

Ott volt már, a hova vágyott. Midőn fölnyitá szemeit, feje szép hitvese ölében feküdt. Valami enyhítő balzsamot érte forró homlokára hullani. Az ő csókjai voltak azok.

- Diaz! én kedvesem! szólt a nő, öröm és kétségbeesés hangján.

- Eljöttem hozzád, rebegé a férj, tompa, szintelen hangon. Eljutottam a hova kellett. Nevemet visszavivtam, Isten és törvény megbocsátott. Te szeretsz. Azt hittem boldogok leszünk.

Elhallgatott. Érzé, hogy meg fog halni.

- Azok leszünk, szólt hévvel Serena átkarolva szenvedő férjét. Éltem minden pillanata a te boldogságodnak lesz szentelve. Az Isten azért szabadított meg téged, hogy ismét boldog lehess és az enyim.

- Az Isten igaz, mondá a szenvedő, mély bánatos hangon. Megengedé, hogy éltem hibáját küzdéssel, szenvedéssel helyrehozzam, megengedé, hogy a gyalázatot, mit rád tetéztem, letisztítsam; megengedé, hogy ismét lássalak; azt h o g y b o l d o g u l é l j e n e g y b ű n ö s, az Isten nem nézheti el. Elég, ha boldogul enged meghalni.

- Te nem halhatsz meg Diaz! zokogott szenvedélyesen a hölgy. Most lettél csak az enyim, nem veszthetlek el most.

- Néhány óra előtt százan hullottak el mellettem, - engemet kikerült a halál, a golyózápor közt megálltam.... Most már czélnál vagyok, - láttalak, - öleltél. - Most a szélnek egy lehellete elvisz.

A nő indulatos sirással veté magát a haldokló keblére.

Diego mindig töredezőbb hangon mondá:

- Itt - keblemen - az érdemrend. - Alatta egy irat, - mely téged illet. - Mutasd fel mindkettőt a világnak, - legyen kiengesztelve irántunk.

E pillanatban érkezett az orvos. Megtapintá a beteg üterét, - valami cseppeket adott be neki.

Serena összekulcsolt kezekkel rimánkodék előtte, hogy szabadítsa meg férjét. Az orvos némán vizsgálta gyógyszer hatását a beteg arcán. - Az lassankint enyhébb, nyugodtabb kezde lenni. Serena megtapintá gyöngyöző homlokát. Forrósága elmúlt, láza lecsillapodott.

- Hogy érzed magad, én lelkem, kérdezé tőle édes, idvezítő hangon.

- Szeretlek... boldog vagyok... rebegé az.

És meghalt.

Azon időben nagyon könnyen haltak az emberek.

A REMETE HAGYOMÁNYA.

1846.

Mintegy két éve lehet, midőn megtanultam, hogy az életben több a fájdalom mint az öröm.

Megtanított rá a világ. - Oh a világ igen keserű iskola.

Akkor még fiatal voltam, most már nem vagyok az. Hála istennek, megvénültem; úgy hiszem, hogy annak, ki többé semmit nem fél, semmit nem remél, nem hisz és nem szeret; kinek semmi nem fáj, kit semmi nem gyötör, joga van elmondani, hogy megvénült.

Nem az a legvénebb, ki legtávolabb van a bölcsőtől, hanem az, ki legközelebb van a sirhoz.

Mennyi elveszteni való reményem volt még akkor! A reménység szép természettünemény, szép mint a szivárvány, és el nem érhető, mint az. Napsugár teremti a szivárványt, meleg sziv a reményt. Ragyogó semmi mind a kettő. Gyermeköröm.

Különös lélekállapot az, hogy mikor az ember boldog, úgy keresi, kutatja a fájdalmat, mintha büszkeséget akarna belőle magának szerezni, mintha szégyenlené azt, hogy boldog, s büszkélkedni akarna azon sivatag érzésben, melynek neve világfájdalom. S ez nem érdekessé lenni vágyás, ez természetes túlömlése minden érzőbb ifjúi kebelnek. - Még ekkor nincsen semmi joga azon sötét arczhoz, melyet visel, semmi joga az embert gyűlölni, s lelke borújában keresni a magányt, mely oly sivár legyen, mint gondolatai; semmi oka kitagadni magát a világból; oh, mikorra a keresett fájdalom napjai megjönnek, mikor a keserű ital, mit a szenvedések pohara nyújt, a lelket átjárja, nem mutatja többé az arcz a sziv fellegeit, nem ad hangot szenvedéseinek, hanem megtanul örömet hazudni; mert tudja, hogy bánataért még ki is nevetik.

Most a legvigabb fiú vagyok azok közt, kik kalapjaikat valaha félreviselték; ott vagyok, hol legtöbb zajjal jár a világ. Csókot, ölelést, szép szót és ütleget kapok és osztok. Számtalan emberrel jövök naponként össze, egyik barátomnak, másik ellenségemnek nevezi magát; a mi nekem mindegy.

Ez előtt két évvel a beszkidí fenyves erdőben laktam.

Egy rokonomnak, kit ott szép birtokkal áldott meg az isten, volt a hegyek közt csinos majorsága, nem messze tőle kallómalom, melyben rezet zúztak, s benn az erdők között néhány mézskemencze. Ezeknek lakóiból állott környezetem; nem mondhatnám, mintha valami nagy conversatiom lett volna az emberekkel, beszélni nem tudtam velök, mert nem szóltak emberi hangon; tetőtől talpig idegen az egész vidék. Most ha két napig ott kellene tanyáznom, megenne az unalom, akkor két hónapig laktam ott, s e két hónap volt legszebb része életemnek.

Akkor bennem volt a világ, magammal hordtam azt, most kívülem van és ő ragad magával.

Csalatkoztunk: én is a világ is. Én benne. Ő bennem. Hanem azért egyikünk sem akasztotta fel magát, s most igen szépen megférünk egymással.

Minő gondolataim voltak akkor! Ha hosszú fáradsággal szirtről szirtre kapaszkodva végre a legmagasb bérctetőre jutottam, honnét megjelenő arczom a kőszáli sast ijeszté zúgó repülésre, s végig tekinték az alattam terülő, embert nem mutató vidékre, a hűs hegyi szellő izzadt homlokomat verte.... Lenn a völgyben már alkonyat volt, távol harangszó hitta estimára az

elsötétült vidékek lakóit, míg fenn a bérctetőről még látható volt a leáldozó nap süllyedő fényképe, a mint bíborszín fellegei közül utósugárát az ég aranytengeréből szétlövellé. Úgy tetszék ilyenkor, mintha nekem előbb jőne fel a nap, s utóbb áldoznék le, mint másnak. Optikai csalódás volt az egész. Gyakran ott talált a feljövő éj csillagképeivel, mélézva, merengve, a mint végig dültem a gyopárföde bércezen, s az éj egyhangú sötétéből jövőndöt olvastam. Gyakran ott lepett a bércei mögül feljövő holdvilág, szomorú halott fényt vetve a világra. Oh ily távol emberi szivektől, az éghez ily közel, mily magas sejtések születtek lángoló fejemben. Megtudtam volna az egész világot javítani! De szerencsémre, e műtét nem volt rám bízva. Legalább is lábbal állítottam volna az ég felé a szép mindenséget, hogy a nap ne süsse fejét.

Terv tervet űzött zaklatott agyamban. Eszméim egymásra nőttek: oly buján, mint tán a föld virágai sarjazhattak, midőn a lefutott özönvíz után legelőször sütött az Isten napja a föltámadt természetre. E virágok közül egy sem hozott gyümölcsöt. A telek, mely őket megtermé, most fonnyadt kórómaradványaikkal van tele s bánja, hogy helyettök nem csicsókát termett, vagy más hasznos konyhanövényt.

Hála Istennek, ez eszmék nem bántanak többé, még emlékeiktől is megszabadultam.

Ha most visszamennék azon tájra, tán újra eszembe jutnának. Ha látnám azon havasokat, mikről alánéztem, látnám a vén fenyőt, mely alatt a vad madár kiáltásait hallgattam, és a havasi rózsabokrot, mely indás ágaival a bércthasadékból fejem fölé hajolt, halavány virágszirmait egyenkint hullatva el; - ha újra hallanám a titokszerű hangot, mely a csendes rengetegben olykor megszólamlík: panaszos kiáltás, madárszó, vagy kóbor lélek hangja; - ha érzénem a vaderdők lélekemelő illatát, vegyülve a virágos pázsit frís demutszagával; - ha fekünném a halkan zúgó bérct csermely mellett, bámulva a beléhajló ágat, mely lombjait a hűs kristályvizben fürösztí, s hallanám a közel madárzenét s az ércztörök távol zuhogását, s a pásztorkürt tévedő hangjait; tán mindazon eszme föltámadna bennem, mi ez emlékekhez hiven csatolva van: mindazon ragyogó ifju gondolat, miknek szivárványegysége, mint egy nyári délután képekben gazdag álma, le nem írható, de el sem felejthető.

De nem, az emberéletben nincsen kétszer tavasz. A mely virága ennek elnyilik, nincs nap-sugár, mely azt újra virágzásba hozza.

Ily lélekállapotban olykor naphosszant elbolyongtam az úttalan fenyves rengetegben. Életmódom egyszerűsége mellett könnyen tehettem ezt. Órákig elbirtam nézni a pókot, a mint mesterséges hálóját megszövé, melynek egyes szálai szivárványszínt játszottak a verőfényben. Néztam a pókot, melynek alakja oly utálatos, s gondolkozáim az emberről, kinek alakja oly dicső. Elkísértem a patakot, mely hűs bérct alól eredt, tisztán mint a kristály, partjain virágokkal csókolózott, a hol csöndesen folyt, az ég látszott benne. Akartam tudni, hogy hol végződik, mentem vele vad szirtmosásokon, lapályos mezőkön keresztül; míg egy posványhoz vezetett, hol szétterülve, a bürkök töveit áztatni megállt, fekete poshadt vizében tekergve úszott a barna vízi kígyó.

Egy ily bolyongásom alkalmával a zivatar véletlen utolért. A hirtelen támadt szélvész tördelte a fákat a zúgó erdőben, a záporosó egyhangúan vágott alá a vidékre, olykor a villám nyilalt át az elsötétült égen.

Emberi hajléknak hire sem volt sem távol sem közel, s megázni mégis csak prózai dolog.

Siettem egy közel talált völgyet jókor elérhetni, hol egy aláhajló sziklahomlok alatt száraz bőrrel hittem végig nézhetni a természetmulatságot.

A völgy sötét volt, mint az éjszaka. Egymásra boruló bórfenyők fogták el róla az eget, s a sűrűre fajzott gyalogfenyőbokrok túlelvélű galyaikkal szinte hozzáférhetlenné tévék az asyllumot, ha a fergeteg nyakamon nincs, nem hiszem, hogy rávettem volna magamat az áthatolásra. Azonban a zápor nagy cseppekben kezdett átszivárogni a lombokon, s ez siettetett. Kezdek lefelé bocsátkozni. Olykor egy kő gördült meg lábaim alatt s ugrálva futott le a meneteles uton, s ezt okosan tévé: hogy előttem futott és nem utánam. A völgy igen mély volt. Mire a kiálló szikla alá juték, oly sötét lett, hogy saját orromat sem láttam, a mit ugyan fényes nappal is csak imigy amúgy látok. Itt vevém csak észre, hogy jó helyre jöttem: fejemről ugyan elfogta a sziklaerkély az esőszakadást, de az alárohanó záporzuhatagnak tökéletesen útjába álltam, s ez roszul biztatott.

Szerettem ugyan mindig a zivatart, örömet hallgattam a hegyektől visszavert mennydörgést s a szakadó zápor süvöltését, de a belöle származó sárral sehogy sem tudtam kibékülni, s ezuttal úgy vevém észre: hogy módom lesz benne nyakig fürödhetni. Mentül előbbre mentem, annál mélyebbre jutottam, végre csak kezeimmel tapogatva a nyirkos sziklát, haladhattam bátortalan léptekkel, az ázott mohos föld csúszott lábaim alatt s már hallám a mögöttem zuhogni kezdő vizomlást.

E vigasztalan perczben úgy tetszék, mintha világosulni látnám környezetemet, s néhány pillanat mulva kétesen vöröslő félderű kezdé elterülni a völgyben, a villám hihetőleg fenyőbe ütött le, ennek lobogó vérvilága terjeszte idáig némi reszketeg fényt.

Széttekinték nála. Körülem sűrűn összenőtt fák, - oldalt meredek sziklafal, csüggő borostyán-indákkal, mögöttem - - - megdöbbenve rázkódtam össze, mögöttem, a sziklához ragasztva, a legsűrűbb csalit közt rejtetten, egy magányos emberi lak.

Nem akartam szemeimnek hinni; e helyen, - ily elhagyatva; ki lakhatik itt? Egyetlen ajtó volt a házon, az ajtón kis ablak; az alacsony kunyhó küszöbe előtt nagyot nőtt a tövis, a küszöb és ajtó között felmagzott a perje, s az ajtó ragasztó hasadékaiban sárgultak a gombák. Ösvény nem vezetett hozzá sehonnét.

Ki választhatta magának tanyául e helyet? A ház, mintha csak holtteteme, kísértete lett volna egy igazi háznak, melyből a lélek elszállt, a nélkül, hogy valami ijesztő lett volna rajta, oly különös, oly titkos, bántó hatással volt reám, hogy szinte remegtem tőle; e zárt ajtó, e tövises küszöb, a fűvel benőtt földél, s körül sehol ösvény, sehol emberi láb nyoma.

Tekintetem nem birtam levenni róla, szemeim rá voltak bűvölve. Félttem és mégis vonzódtam bemenni e házba, s mig keblem vitt, lábaim a földbe érzém gyökerezni.

A zápor határozott, az omló zuhatag egy lesodort sziklával úgy térdén ütött, hogy szinte vele mentem. Az ütés fölrazott. Nem láttam többé a rejtélyes kunyhóban egyebet száraz menhely-nél, s térdem az ajtónak feszítve, azt benyomtam és beléptem. Az ajtót készakartva nyitvahagytam, azért-e, hogy szükség úgy hozván magával, szabadon futhassak, vagy hogy a növekedő lángfényt behagyva sütni, láthassak nála? nem birom meghatározni.

Beléptemmel úgy vevém észre, hogy a kunyhó csak előszobája egy mélyen a sziklába vájt tágas teremnek, melyben több egyszerű bútoron kívül egy fonott karosszék is volt látható, a szék előtt a földbe vert asztal, s magában a székben egy férfi, ki, mint a félhomályban ki vehetém, kezeit keblére rakva, fejét félre hajtá és nem mozdult.

Egész tisztelettel kívántam neki jó napot, de nem fogadta el. Elmondám neki, hogy minek tulajdonítsa e szerencsét, hogy házánál tisztelhet; hagyott beszélni, de látszott, hogy fel sem vesz, meg sem mozdult.

Én szépen meghúzáam magam egy lóca végén, fél szemmel az ajtót, másikkal a hallgató embert kémelve, kinek nesztelen némasága százszorta félelmesebben hatott rám, mint a fejem fölött mennydörgő vihar. Örömet szöktem volna, de féltem, hogy les, s ha észreveszi, hogy félek, utánam esik és megragad.

Félóráig ültem ott, s maig is csodálom, hogy e fél óra alatt meg nem öszültem. A zápor kioltá a besütő tűzvilágot, s a mint fogyott a fény, úgy nőtt iszonyatom. Minden perczen azt hittem, hogy fel fog kelni az ember s mellém ül, megszólít vagy megcsókol. Szerencsémre nagy okai voltak ilyesmit nem tenni, s fél óra múlva a fellegek eloszoltak, s én könnyebbült lélekkel láttam a fák tetején ragyogni az alkonyati napsugárt, mely e lak belsejét is türhetőleg megvilágítá.

Ki ne érzette volna azt a vigaszt, mit félelmes éj után a viradó nap fénye nyújt? Egészen megújulva érzém magamat tőle. Künn a madarak elkezdtek énekelni, a fris esőszag becsapott az ajtón s elverte a dohos penészszagot, mely idebenn úgy fojtá a lélekzetet. Érzém, hogy még nappal van, s e gondolat visszaadta könnyelműségem minden bátorságát.

Házi gazdám még mindig ott ült és hallgatott. Gondolám: aluszik, s még sem akartam minden szónélkül búcsút venni tőle, s oda léptem hozzá, s miután a menedéket szépen megköszöntem neki, megfogtam keblére tett kezét s megakartam azt rázni.

Az alak azon perczen, melyben hozzáértem, összeomlott, - hamuvá lett.

Évtizedek óta kellett ez ismeretlen rejtectanyán meghaláloznia, azóta a szabad légen semmitől nem érintve lassankint elhamvadt, egykori alakját azon perczig megtartva, mig porráomló teteme nem érinteték.

E combinatiot csak később értem rá tenni. Ijedten rohantam el onnét ez eset után, s midőn lélekvesztve a majorba értem, a forroláz rögtön kitört, s csak tiz nap múlva jöttem ismét eszméletemhez. Ez egy körülmény nem tartozik ama két hónapi boldogság tényezői közé.

Alig hogy fellábadoztam, első gondom volt a rejtett erdei tanyát felkeresni. Higgadtabb ésszel igen természetesnek találtam minden körülményt, s félelmem nem vala tőle.

Kérdezősködtem a környékben az ember felől, de egyebet sem birtam kikutatni, minthogy valaha itt egy vad ember élt, ki senkitől sem kért semmit, senkinek nem adott semmit, ki senkihez nem szóllt, senkinek nem felelt, s kiről senkisé tudja: hol vette magát és hová lett? -

Hogy ráakadtam e helyre, tapasztalám, hogy azok, kiknek az esetet elmondtam, megelőztek. A kunyhót szépen kitakarították, a mi elvihető volt, elvitték belőle, csupán egy csomag megsárgult, megfoltosult írott papírt hagytak ott egy szegletbe vetve, mit én gondosan felszedtem s mohón elolvasék. Ez iratok minden szavát szivembe oltottam akkor. Mint pokoli balzsam, úgy esett keservéhes lelkemnek. Ez lett embergyűlöletem catechismusa. Később eszem megtérvén, az egészet a tűzbe dobtam. Most sajnálom. Sok ábrándos bohóság volt benne. A mennyire emlékemben maradt, megpróbálok néhányat közülök curiosum gyanánt ide feljegyezni.

I.

Fehér arcz, sötét szív.

Milyen fehér az ember arcza, milyen fekete az ember szive.

Az ember a természet mostoha gyermeke.

Minden állatnak megadja a föld, mire szüksége van; az embert meztelenül szüli a világra, mintha mondaná: menj, rabolj, ölj, hazudj! ha élni akarsz, mi gondom rád.

Te féregóriás! Ki lelked minden jobb érzésinek börtöne vagy, s mindennek, a mi szennyes indulat, rabszolgája.

Kellettél ide, hogy a náladnál kisebb férgeket eltaposd s a föld virágait letépd.

Mit adtál te a természetnek, hogy mindent el végy tőle?

Királya vagy te a világnak? Az volnál ha annak, ki mindeneket üldöz, király volna a neve!

Fehér arcz. Sötét szív.

S te lész-e az, ki ha a csillagok lehullanak, még élni fogsz?

Kevélység daemona! Hiszed, hogy e csillagos mindenség csupán a te gyönyörödre világol, s hogy e ragyogó világegyetem, melyen csupán te vagy a sötét folt, csak azért van megalkotva, hogy téged, kinek élete egy buborék élete, mulattasson?...

Minek hordod oly fennen arczodat?

Végy egy marok port és gondolj rá: hogy e por, melyet most lábaddal tapodsz, s mely most olyan sötét, ember volt egykor, olyan mint te vagy, s ember lesz egykor olyan, mint te vagy, s gázolni fog rajtad, mint most te gázolsz rajta, büszkén fogja arczát az égnek emelni; királyok lesznek majdan belőle, költők, hadvezérek, kiket a nép félistenekül fog bámúlni, s kiket a forduló év nem találанд többé.....

Minek hordod oly fennen arczodat?

II.

Úr és szolga. - Az egész világ egymásnak ura és szolgája. S nincs úr, kinek ura, nincs szolga, kinek szolgája ne volna.

A koldus ebet tart: hogy legyen kinek parancsolnia, a fejedelmek hízalgőket tartanak; - a jobbágyok fölött uralkodik a föld ura, és minden földesúr meghajtja fejét a király előtt, - és minden király meghajtja fejét a halál előtt....

Ez a beteg, halvány fényű égi test, a hold rabszolgája a földnek, éjeit világítja, meglánczolja forog körűle és túri, hogy ez idomtalan tömeg el elfogja előle a napvilágot. - A föld rabja a napnak. A nap az Altairnak, ez a Siriusnak, s így a világ végtelen közepéig kereng és engedelmeskedik egyik hatalom a másíknak.

III.

Ha tudhatná az ember: mikor fog meghalni?

Ha tudhatná azt a sötét időt, midőn szemét lehunyja és föl nem nyitja többet, hanem lefekszik örökké tartó álmokat alunni, lelke pedig elbujdosik, mezitelen, vezértelen a hűvös éjszakába, a véghetetlen égbe..... Miért nem tudja: hol s mikor? Mint kerülné azt a helyet, hová mégis mennie s hol meghalnia kell! Mint számlálná az éveket, később a napokat, a mik még hátra vannak, s mint esnék kétségbe, mikor már csak perczeket kellene számlálnia...

Több jót, kevesebb roszt tenne-e akkor? Használná-e jobban a rövidremért időt? vagy még tán kevésbé félné a hosszúra mért istenítéletét?...

IV.

Mennyi keserű van az ember életében.

Ha mind azt fölakarná jegyezni, gyermekkorában kezdhette hozzá s megöszülne, még sem érné végét.

Pedig édessége csak négy van a létnek.

Az anya teje, a szerető csókja, a bor lángja és az ellenség vére.

Jut-e még eszedbe az a virágos kert, melynek kőröit is rég szétfűtta a szél? Az a nyájas, bús, könyező nőarcz, mely betegágyadnál éjeket virasztott át, a megnyugtató kebel, az érzékeny ölelés, a hizelgő hangok? oh minő messze, minő messze vitte e képeket az idő! ha jutnak eszedbe, tartogasd meg őket féltett ereklyeként, mert vissza nem jönnek sem ez életben, sem a másvilágon. Még egyszer fogsz anyai keblen pihenni, - a föld kebelében, mikor sirba tesznek. Ki fog akkor édes hizelgéssel reggelenkint felkölteni.

Anyucsók, anyaölelés....

Hová lesz a szivárvány, ha a nap eltűnik, hová lesz a virág, ha a tavasz elfogy, hová lesz a csillag, ha egéről lefut? Hát a szerelem hová lesz, ha a szív kiégett?... Mit adhatsz nekem mindenható sors a kinokért, miket fejemre mértél? Egy perczet adj vissza, egy pillanatot azon időkből, midőn megtudtam: hogy a paradicsom a szivben van, nem a mennyországban. Kiűztél e paradicsomból, ajtajára állítottad hideg angyalodat. Adj vissza egy érzést azon szenvedélyből, mely egykor kéj miatt örültté birt tenni, adj vissza egy csókot azon reszkető ajkáról, miknek érintése velőmet gyújtá meg, ha csak álmomban is.

Első szerelem, első és utolsó szerelem.

Mi édesebb a szerelemnél? A bornak pohara. Kábult gyönyörei a mánor hőseinek. Hosszú önfeledség álma. Szabad járás a tündér országban. Gyönyör, melyhez nem férhet fájdalom. Örültséggel határos örömök. Kergető láz. Bűvkorona, mely minden vágyadat azon perczen, melyben megkivántad betölti. Akarsz felejteni? elfelejtesz mindent; akarsz gazdag lenni? tied lesz a világ kerekése; akarsz király lenni? király leszel? Oh az én lelkemen a bor daemonának nincs többé ereje; nincs többé ereje, mióta a vért megkóstoltam s megrészegültem tőle....

Oh a vérszomj irtózatossá érzet; de a vérmánor gyönyöre még irtózatosabb.

Mi édesebb a bor kelyhénél? A boszú pohara. Pohár gőzölgő ellenséggévérel megtöltve, mit a tajtékzó ajk szilaj átkok kiáltása közt, halál hörgések hangjánál iszik meg s elolt a szívben egy évtizeden át lobogott gyehennát vele. Hah!...

Nincsen tehát számomra az életnek semmi édessége hátra?... Van, van még egy.

Egy utolsó kép, ez utolsó édesség - a halál percze.

V.

Volt egykor egy férfi, ki egy lányt örülten szeretett.

Elhagyta érte családját, a fénykört, melyben született, s melyet megszokott; elhagyta rangját, leszállt hozzá, hogy vele egyenlő legyen, megosztá vele falatját, s éjt napot átfáradott: hogy legyen vele mit megosztania. - Viselte a gyalázat pirját homlokán miatta, hordozta a sors balkezét miatta, hordozta az apa átkának és az anya könnyhullatásának terhét miatta s kiállta érte mind azt, a mi az életben és a halálban keserű.

A férfi, ki ily örülten szeretett, én voltam.

Kéz kézben esküvénk egymásnak hűséget; egy fájdalom, egy élet, egy halál volt eskünk jelszava. Minden csillag fenn ragyogott az égen, láthatta jól, hallgatott az egész mindenség, hallhatta jól ez esküt.

„Ha lesz egy másvilág, mely egy új hazát ígér, s ennek ajtaja, a koporsófödél számodra megnyílik, oda is veled megyek, ott sem hagylak el.

Ezt mondtam én a lánynak.

„Ha lesz egy más világ, mely szebb hazát, szebb világot ígér a sír után, onnét is eljövök, hogy tied lehessenek.

Ezt mondta a lány nekem.

Van-e hát, van-e élet a síron túl? Elment a lány oda, s én nem mentem vele. Elment és engemet látogatni nem jár.

Mi nyomot hágy a légben az elbocsátott hang? a villámdörgése s a szenvedő sóhaja, átok és áldás s Istent hívó eskü.

Üres hang az eskü. A lég sem tartja meg, hát még az emberi szív?

VI.

Midőn legelsőbb megsugám szerelmem a leánynak, végig borzadt, elhalaványult. Olyan lett, mint a szobor, mit sírkövekre, kezében tört fáklyával, farnaknak.

Pedig milyen vidám volt különben. Ha hajnalt akartam szivemben és szivemen kívül látni, csak az ő arcát kelle néznem és láttam azt.

Mint elsápadt ez arcz, mint elveszte pirját, midőn első csókom szempillájára nyomtam.... Megérzette-e előre?...

A második csók ismét visszahozta arcza rózsáit. A lány szebb lett, mint azelőtt vala, s önkénytelen remegését kinevetve, enyelgő mesét mondott e titkos borzadásról; és vállamra hajolt és átölelt:

Hű lyánya előtt
Térdelve borúl a szerelmes,
És esküszik annak
Oly tiszta szerelmet,
Melynek heve s lángjai el nem apadnak,
S csókolja a lányt,
És vissza a lányka a térdepelőt...
Mért borzadozol
Szép Emma, mi bánt?...
Künn a hideg éjben
A szél szava szól....
S rémes szekerében,
Mit vonnak aranyszemű éjmadarak,
A bőjti boszorka lihegve halad...
S mint végig utaz
Az éj viharában,
Mormogva magában
Igy szól: nem igaz, nem igaz, nem igaz...
Szép Emma mi bánt?
Mért borzadozol?....

Alkonyat volt. Hallám; a lány mint nevetett e mese után, de érezém, tagjai mint reszkettek ölemben.

Érzette, hogy egykor.....? Irgalmas Isten!....

VII.

Emberszeretet, - embergyűlölet.

Mennyire tele van e két szóval a világ. Az ember azt hinné: e földön minden lény a más bajával törődik, a más örömeinek örül.

Pedig ez nem igaz.

Egy neve van e két szónak. E név önszeretet. Túl rajta semmi.

Ki a világot szeretni akarod, nem szereted-e benne legjobban azt, ki hozzád legközelebb van, tenmagadat? Ki a világot gyűlölöd, tudod-e gyűlölni azt, ki arra legméltóbb, tenmagadat?

Mi jogotok nektek az embert másutt gyűlölni, mint tenarozatokban? Egyik sem jobb a másikonál, ki mit szenved, magáért szenved. Utáld meg magadat s nyugodjál meg szenvedéseidben; ez becsületedre válik. Minden gyümölcsnek meg van saját férge, minden embernek saját fájdalma, saját bűnhődése.

S ti a sorsot meritek káromolni? Tudtok emlékezni azon kézre, mely most benneteket ver, s nem emlékeztek azon kézre, melylyel ti vertetek mást. Emlékeztetek a kézre, mely töletek mindent visszavesz, s nem arra, mely mindent adott. A tövis magjából tövis terem. Ki bűnt vetett, fájdalmat kell aratnia.

Ha embert akarsz gyűlölni, gyűlöld magadat, megérdemelted. Ha emberek üldöznek, ha Isten karja ver, ha nyomorúvá lettél s mindenki megvetett, gyűlöld meg magadat, megérdemelted. Ha te nem, - vétkeztek apáid, s mint most te vezeklesz értök, úgy fognak majd te érted fiaid lakolni. Az adósságokat fizeti az örökös.

Én is megtanultam gyűlölni. Gyűlölök mindent, a mi él. Gyűlölöm, ki hozzám legközelebb van, barát, atyafi, rokon, azután az ismeretlen népek, az élet, a halál, - de központja gyűlöletem örökéletének én magam maradok.

Oh, mennyit vétettem önmagam ellen!

Nincsen semmim a földön, nincs semmim az égben, minden világi birtokom a temető. Egy mohos siremlék s néhány száradt sirvirág. És ezt is én tevém. Magam vettem el magamtól mindent.

Szivem egyetlen seb, de legfájósabb ott, hol enkezeim pusztítanak rajta. Ki semmit nem hisz, semmit nem remél és senkitől sem szerettetik.... E nyomorú én vagyok.

Én vagyok az, ki kedvesét, a hűtlent feledni akarta, s miután nem tudta őt elfeledni, megölte őt s azután még kevésbbé tudta elfeledni....

Emlékezet! Átkos emlékezet. Semmi állatnak, semmi fűnek nincs meg e fájdalma. Csak az ember szive viseli fülánsod....

....Ha a vidékre köd száll alá, elvesznek szem elől a távol remények partjai, s a távol hajótörések bércei. Miért nem tud az ember emlékei fölé is ily köd vonulni?...

VIII.

Futottam a világból. Szeretőmet és csábítóját megöltem.

Épen egymást tarták átkarolva, ajk ajkat ért, boldogok voltak! midőn egy döféssel keresztül döftek mind a kettőt. Lelkeiket egymásba sóhajták, vérük összeömlött s egymást átölelve meghaltak mind a ketten. A leány még egyszer felnyitá szemeit, azokat a nagy sötétkek szemeket, s rám tekintte velök.... Hajh e tekintet mint szivembe égeté magát! még most is ha elsötétül, olykor előmbe áll, mint egy világló kép és jövődöt mond fejemre. - Véréből egy csepp kezemre fecscent, siettem az erdőbe, hogy azt a legelső patakban lemossam kezemről, de nem ment le. Mostam, vérig mostam kezemet, hiába, a vérfolt ott maradt, mint egy örökké élő emlék. És azóta is sokszor mosom kezemet és soha le nem megy róla. Ott lesz az rajt, mikor majd azt az ítéletnapkor fel kell tartani az örökbíró eleibe. Legyen ott, vétkeztem, bűnhődni fogok, de nem emberek kezétől. Az örökigazság pallosa nem enged el, ne is engedjen el semmit. Az emberek ítéletét megvetem.

IX.

Most itt lakom e kietlen vadonban. Embert alig látok, kinek ember alakja van is itt, vesztegetve van belé a lélek. Nyomorú, tengődő nép, még az emberméltóság is lekopott arczáról, s csak abban különbözik a többi vadállatoktól, hogy mindig részegen találni: gyermekei is bor-szeszen nevelkednek föl, azt szíják anyatej helyett. Mennyivel szebb fiai a természetnek a fák, ezek a délczeg óriások, mindenik megfelel a célnak, melyre alkotva van, zöldül, árnyékot tart, gyümölcsöt vagy virágot hoz, menedéket ad a madár fészkeinek s védi azt a viharok ellen, míg az ember, ez a világ mészárosa, ez a mindent evő sáska, csak pusztítani tud. Miért nem teremte őt az Isten az első napon? hadd halt volna meg éhen a hatodikra....

S tán csak az embernek van lelke ennyi állatok közt? Egy időben istenkáromlásnak vették, ha valaki azt mondá: nem a világ forog e porszemnyi átom körül, melynek neve föld, hanem e paránycseppet csóválja maga körül a nap. Még rájövünk, hogy elfogjuk ismerni, hogy minden lénynek van lelke a világon.... nézd: e virág mily kellemmel tudja megnyitni kelyhét, szinte látszik rajta, hogy mosolyog, vagy kaczerkodik. - Azt hiszed, hogy ez csak azért nőtt ki a földből; hogy legyen mit leszakasztanod? s tán ez nem fáj neki? Hiszen minden letört virág vért hullat, fehérét az egyik, másik aranyszínűt, vagy világos zöldet. Azt hiszed, hogy csak a piros vérnek van élete? vagy tán az illat nem lelke-e a virágnak? S ki ne ismerné meg a méregnövényen azt a baljóslatú sötét tekintetet? Ki ne látná az egyszerű gyógynövény alakján az életviSSzaadás áldását? ki ne látná a virágok legpompásabbjain, hogy semmi haszonra nincsenek? Egy görög bölcs hajdanában megtanult a madarakkal beszélni, kár, hogy a mai tudósok nem görögök és nem bölcsek, megtanulhatnának beszélni a virágokkal.

X.

Templomban voltam egykor. Régen volt, igen régen. De nem tudtam imádkozni. A templom-ajtó előtt kicsukva rongyos emberek ültek. Piszkos öltönyük volt, így nem jelenhettek meg az Isten előtt, s csak künn az ajtó küszöbén kiáltozák énekeiket; azokat is csak azért kiáltozák, hogy a jövő menőket alamizsnavetésre boszantsák. Hm! ha mindazokat kicsuknák innét, kiknek lelke piszkos, elrongyolt öltözetet visel, beh üres maradna e ház!...

A szegletben három kalmár alkudott, hátat fordítottak az oltárnak, úgy alkudtak. Kezeik és szemeik jártak. Forintokról beszéltek és szarvasmarhákról. Jó sötét helyre vették magukat, alkalmasb helyet nem is választhattak volna az alkuvásra....

Két hölgy haladt el egymás mellett. Suhogott mindkettőn a selyemöltöny, ragyogott mindkettőn arany és drágakő, arczaikon vastag volt a kevélység. A koldus fillért rimánykodott tőlök; nem hallották, - hanem végig nézték egymást, ajkat pittyesztének, gúnymosolyra vonták arcukat, s büszkén, döllyfősen leültek egymással szembe. - Az Isten szolgája alázatosságról beszélt, - nem hallák; hanem nyaklánczaikat igazgaták, és rezgeték tollaikat fejükön és hátra-tekingettek.

Egy férfi és egy lány léptek az oltárhoz. A férfi szép volt, fiatal és szegény, a lány éktelen, idejemult és gazdag. Kezüket egymás kezébe tették az oltár előtt, és Isten szent nevére esküdtek, hogy egymást szeretni fogják.....

Ha én oltárképet festenék, nem úgy festeném a megváltót, a mint ti szoktátok, nem a halál árnyékában, nem a keresztre feszítve, vérehullóan, elhagyva, elárulva: - úgy festeném őt, mint mikor a Cabbalistákat és a Farizeusokat korbáccsal kezében verte ki a templom csarnokából!

Kijöttem az istenházából, nem tudtam imádkozni benne. Mulatni, kacagni, az ördögnek áldozni sokaság kell. Ha sirsz, vagy imádkozol, vonulj magadba. Nincs földiebb tárgy, mint egy emberi arcz.....

Jaj a botránkozónak, de százszor jaj a botránkoztatónak!

XI.

Egy embert láttam egykor kivégeztetni. Lopott, rabolt, gyújtogatott, megérdemelte a halált. - Pedig mindnyájan meghalunk, és így mindnyájan megérdemeltük azt; - csak hogy nekünk még egy nagy darab élet is van adva ráadásul e büntetéshez.

Felhagyta az ember magát vinni a vérpadra, alig állt lábain, eszmélete nem volt többé, végig tekintett a bámuló néptömeg felett, mely ellepte a mezőt, és nézett és tátotta száját, - mennyi fej! és e sok fej közül egyedül az övé az, melyet nem lesz szabad hordozni többé.

Közel a vérpadhoz egy ősz öreg ember feküdt, nem sirt, csak nyögött, szemei véresek voltak, ősz haját homokkal hinté tele, s a mint ott fetreng, a népség összerugdalta őt. Hisz ez volt a kivégzendőnek apja....

Mint nézett a halálra ítelt, mint nézett a távolba, nem jön-e a fehér zászló, a kegyelemparancs. De nem látott semmi fehérét. Le kelle térdelnie, kezeit hátra köté, haját lenyirták. Még mindig nézett a távolba, még mindig remélt, végre beköték szemeit, és nem látta többé semmit. Kétségbeesetten feszíté akkor kezein a kötelet, szétakarta azt szaggatni, de nem engedett az. Erősebben rántotta, még erősebben, - végre elszakadt - e perczen gördült le feje lábaihoz. A vér magasra fölszökelt, a hóhért fönn és az ősz embert alól összefecskendezé, az elszabadult test fejétlenül ugrált a téren föl s alá hanykódva, két kezével a vérpad szélébe fogódzott, míg a levágott fő kinyílt szemekkel bámúlt a bakóra.

És a néptömeg? A néptömeg tombolt örömében....

Másszor egy várost láttam égni. - Kiknek házaik égtek, örülten futottak alá fel s imádkozának az emberekhez és káromolták az Istent. Hát ha majd az egész világ fog égni, hogy fognak ezek jajgatni és ordítani akkor! kiknek pedig semmijök sem égett, azok összecsoportosultak, összedugták kezeiket, s gyönyörködtek a fölséges látmányban.

S a látvány mindig nagyobb szerű kezdé lenni. Tornokok gyuladtak ki s lángoltak föl az égre, mily nagyszerű szép volt.

Emeletes házban csecsemő sírás hallatszott, ajtók és ablakok s fenn a gerendázat tűzlángban lobogtak. Ekkor egy bátor férfiú elszántan betört a zsarátnokzáporon keresztül a házba, a népség kiálta: minő nagylelkű férfi! visszajött, a csecsemőt ugyan nem hozta ki, de megtömte oda benn zsebeit ezüst és arany szerekkel s odább állt velök, mily nagylelkűség!

Pompás temetést láttam. Fáklyavilág kísérte a bársonnyal bevont, aranyszegekkel kiveret koporsót, harsonák éneke siratta a kimultat, gyertyákat osztogattak és halotti czimereket és fátyolt minden kísérőnek. Meghordozák a halottat minden piacon keresztül, s mikor a temetőbe értek, a megholt özvegye ráborult a koporsóra, leszállt a sirboltba vele, le akarta magát annyi nép előtt oly szép drága ruhában a földre vetni és hívni a halált.

Szegény asszony.

Később valakinek eszébe jutott azt mondani, hogy az ember halála nem volt természetes s a holtat ismét felvevék sirjából s úgy találták, hogy méreggel végeztetett ki a világból.

Az özvegyasszony ez alatt eltűnt. Ki sem tudta hová?

Szegény asszony!...

Egyszer zivataros éjszakán a felháborodott tenger egy hajót temetett gyomrába, egyetlen férfi úszott a villámfénynél a haragos habokban. A férfi sirva kérte életét a tengertől, monda neki: hogy honn siró családja, apró árvái vannak, kiknek kivüle nincs senkijök. - A tenger hideg lény, sem szive, sem lelke, de megtudta szánni a siralom fiát, parancsolt szörnyeinek, hogy azt ne bánthassák s kivété őt sértetlen a partra. A parton kunyhók voltak fölállítva; e kunyhókban emberek laktak, mely emberek a hozzájuk folyamodó hajótöröttet - megették.

XII.

Irtóztatókat szokott lelkem álmodni. Kétségbeejtő, gyötrő képeket, miket az ébrenlét sem töröl ki emlékemből, de mik ott ragadnak szivemben, újabb, sötétebb képekkel olvadva össze.

Egy óriási hegyet láttam egykor, melynek végtelen látása agyon fárasztá a gondolatot. Roppant fekete tömeg, alak és idom nélkül láthatártalan ocean közepében. Semmi élet, semmi hang nem élt rajta; oldalain sem fű, sem bokor nem zöldült, csak a vihar vert oldalához veszni tért hajókat, s hosszú tengerútja felén a vándorfecske szállt meg vendégnemszerető kopár ormain. Éjenként a viharok látogattak el hozzá.

És láttam, mint raktak e hegytetőre zsarnok vérurak vastag sziklavárat, nagy nehéz falakat, sziklábavájt börtönt, nehéz rostélyokat a keskeny ablakokra. Rabszolgahad, ki embervérrel élt, lakott e várban, s kínzó ördögök, kik bor helyett emberkönyűket ittak, s Isten nevében átkokat követtek el. - - És elveszének mind. - - Mert élő volt a hegy. Gyomrában élő lángok laktak, s mikor nem tűrheté tovább az átkok terhét, melylyel elhalmozák, megrázkódék, kirombola, tűzével leszórta a rabszolgaság tanyáját fejről, s haragja megolvadt ércztűzével urat és szolgákat mélyen eltemetett.

Még azután századok lefolyásaig hányt önvállaira lángokat, s a tengert maga körül tűzpatakokkal forralá fel, s nagy égő köveket dobált fel az égre, mely egykor mennykövekkel sújtolá. - Aztán kihűlt, lecsillapult dühe, kiégtek égre támadt lángjai, s most ottan áll a tengersivatag közepén, magányosan, testvértelenül, kopaszon. Olykor nehéz füst üli ormait, mit a vihar kanyargva kapkod szét a légbe, s magános éjeiben meg-megrázkódik, megmozdul, mélyen dörg - s elcsendesül.

Másszor azt álmodám: hogy megöltem magamat.

Megátkozáam az életet és a halált, a napot és éjszakát, a bölcsőt melyben ringattak, s a temető-árkot melybe majd ledobnak, mindent, a mi él és mozog, azon kebeltől, mely fölnevelt, a sir férgeig, a mely meg fog rágni, s szivembe döftem az éles kést. Omolt a vér, a mint kihúztam belőle. A föld megitta véremet, s mikor a végső csepp vér kifolyt, a sziv megállt, tárt ajtó rajta a seb, reszketve jött elő a lélek mezitelenül, remegve, halaványan. S megállt a sebnek néma piros száján, s mint a madár, a kit anyja elhagyott, bágyadtan, erőtlennül maradt ott ülve, várva a halál bús angyalát, a ki majd elvezesse azon sötétlő ország ajtajáig, mit élő szem még nem látott meg soha.

Várt, várt, a nemtő nem jött érte.

Alatta olykor meg-megrángatózott a sebhelyes tetem, megnyiltak fájdalmasan a halvány ajkak és a pirosuló seb. - A nemtő nem jött, ki őt elvezesse és megmutassa neki leendő lakhelyét, azon helyet, hol ezután élni fog.

Megindult végre kalauztalan, nem tudva, hova szálljon le a széles, végtelen világban? Hideg volt, merre ment; ismeretlen vad árnyakkal volt találkozása, kik holt szemeikkel merőn bámultak rá és nem szólíták meg. Sorra járta a csillagokat, egy sem volt hazája - minden élethagyott testet fölkeresett, - egy sem fogadta be, egy sem volt az övé. Kereste a mennyet, kereste a poklot, de nem talált rájuk. Örök bujdosásra volt elkárhoztatva.

És vándorolt. Nem volt rá nézve többé idő: a földön túl nincsenek évek és napok, csak a rettenetes örökkévalóság.

Ment ment. Hideg szél szárnya vitte. Sötét föllegek kísérték, vakító napok ragyogtak elé idegen, nem melegítő világgal, ismeretlen holdak, ismeretlen földek kerengtek körül. - Megölelte a hulló csillagot, hogy vele együtt semmivé lehessen, - a csillag meghalt, de ő élve maradt. Versenyt futott az égő üstökössel, kit átkos útja kívül kergetett a világ határán. Századokig, ezredeig járták meg ez utat, mire visszatértek, az örökkévalóságból még egy perc sem múlt el.

Kiáltani akart az Istenhez, és nem voltak szavai!....

....Oh örökélet, legrettentőbb eszméje az emberi szívnek, te kezdet és végnélküli iszonyú lény, mily kínzó még álomnak is a te képed!

Egykor pedig azt álmodám, hogy a föld megfagyott.

Megvolt rá érve. Megvénült, kiégett. Rég elfelejté a napot, melyen született; el a népeket, miket egykor szült és ismét benyelt, a pyramidokat rég eltemette a homok, maguk a mumiák is elrohadtak. Nem lehetett a kerekföldön sirt ásni, melyben már egykor halott ne lett volna, nem egy követ letenni, hol egykor már város ne lett volna.

És kietlen, pusztá volt a föld minden határa. Az ember mindent kiirtott róla, a mi él. Erdők, virágok és az állatok ezer nemei nem léteztek többé, csak az ember és annak kevélysége.

Dicsekvés lett a véték, az erény szégyen és bűnhődés tárgya, jutalmat kapott a gyilkos, kigyófulánkot a jóltevő, s mentül törpébb lett az emberi nem, annál magasabbra emelte arcát és tagadta teremtetőjét, az Istent.

Nem álltak templomok sehol; nem imádkozott senki, felvilágosultnak nevezte magát a kerek föld népe.

Csak egyetlen ember élt még, kinek lelkében Isten neve lakott, ez egy emberért élt még a világ, ez egyért kimélte meg a földet az Isten.

De reáakadtak embertársai.

Kinpadra vonták, töviskoszorút nyomtak fejébe, szegeket vertek körmei alá, hogy mondja velök együtt: nincsen Isten.

És az ember erős hittal mondá: „van Isten” és meghalt a hóhér kezében.

Ekkor máglyára hurczolták őt, hogy megégessék, midőn az élő föld, teremtetője „ne legyen” szavára fölszínétől magva közepéig keresztül fagyott, és minden tűz kialudt rajta, a két pólus jege közepén összeért.

Ugyan ekkor két roppant hajóhad csatázott a tengeren. Két leghatalmasabb királya a földnek harczolt a fölött: hogy melyiket illeti közölök az isteni név, midőn a tenger hirtelen fenékgig jéggé merevült.

Fehér, sápadt lett a föld köröskörül. A nap nem csalt ki több meleget belőle, mély, süket hallgatás lett úr körül rajta, e síri hallgatásban, e jéghegyek közt, e halott világban bujdostam én egy országból a másikba, egyik kietlen hangtalan vidékből a másikba, mint utolsó, egyedül maradott lakója a földnek, mely élethagyottan, holdsápadtan függött a fekete égen, holt csillaga a kerek mindenségnek.

Egy apa fiát átkozta meg.

Tele volt csillaggal az ég, tele volt hóval a föld. A vén ősz ember fehér haját lobogtatta a szél.

Kilenczven év fehérité meg e hajakat.

És becsületben öszültek meg azok.

Egyetlen fia volt az ősz apának, ki e becsületben megöszült fűrtökre gyalázatot hozott.... Hazáját árulta el.

És az apa kirohant a hideg, fagyos éjszakába, s égre emelt kézzel kiálta gyilkos átkokat egyetlen fiára. Szava túldörgé a vihar ordítását. A csillagok szemei kápráztak.

- Légy elátkozott! - kiálta vért sirva két szemeiből.

És az ég millio csillagai közül egy megindult e szó után helyéről s sziporkázva szaladt végig az égen és aláhullt.

Az ember leátkozta helyéről fia őrcsillagát.

Ilyen látások kísértének meg álmaimban.

De az ébrenlét semmivel sem jobb.

Óh, hányszor látogat meg ez a fekete kép, e néma száj, e beszédes arc, e titkos sejtelem, melynek emberi ajk még nem mondta ki nevét.

Olykor éjnek éjén fölver álmaimból, hogy megmutassa az égen ama vérfoltokat, miket kivülem senki nem lát, dúlt arcokat, kik engemet ismernek, de kiket én nem ismerek, - mély örvénynyilásokat a földben, miknek ingó szélén állok.

Egy tengerszem van az erdők mélyében, sötétzöld, ki nem apadó, fenéktelen tó, mely mindig sima, soha hulláma nincs. Ha olykor a sziklapartról e tóba letekintek, iszonyú arc tekint rám vissza onnét ijesztő rémtelennel, kuszáltak hajai, de arcza vonásai még kuszáltabbak, szemei, mint a lélekklátóé. Naponkint elmegyek ez arcot megnézni, s mikor megláttam azt, rohanva futok el onnan ismét, hogy utól ne érjen..... Saját arczom viszfénye az.

Néha úgy érzem, mintha látatlan ajk lehelne legszorosb közlelől hideg sóhajtást arczomra, oly hideget, hogy szivem megáll bele, vagy el nem vonható titkos ujj mutat rám, felém fordulva, bárhova kerüljek, s kísérve, mint a mágnes az éjszakot, hogy lelkem rángatódzik bele, mint a kigyó levágott farka, mely naplementig életben marad.

Majd mintha repülnék. Rohanok egyedül határtalan sikon, sötétlő fellegek között, hol már csillag sem jár, hol a világnak vége van, s kezdődik az örökkétartó semmi. Onnét ismét a földre hullok...

Vad, gyötrő sejtelem, mit látogatsz meg annyiszor?

XIII.

Halál, halál.....

Egy idő óta szüntelen a halál eszméi bántanak.

Tán érezi lelkem közeledtét e szomorú angyalnak.

Olykor önkénytelen megborzadok, azt mondják: hogy ilyenkor a halál ugorja át az embert, a mint számítja förről före a tizenharmadikat. Ha tudnám, mily sorban vagyunk nála föl írva?

Egykor egy szép leányt láttam halottan fekünni. Milyen mosolygó volt rajt a halál képe. A halál képe. A halál képe nyájas kép.

Ki félne arcodat oh megnyugtató angyala az emberiségnek? - A kit te megölelsz, nem sir többé. Örökre megpihen. Védője vagy te az üldözöttnek, te rajtad túl nem üldöz ember embert. Rövid fájdalom előz meg, ez a fájdalom is az életé. Határidon belől nincs szenvedés, csak boldog álmak, - hosszú csöndes álmak.....

S mi volna abban rossz?

Oly szép hazában lakni, mint az ég? Angyalok énekét hallani s azt, kit lelkünk szeret, ölelni elválástalanul, örökké. Kéz kézben körülrepdesni a csillagokat, s jótetteknek édes emlékre nyugtatni le gond nem ismerő fejünket. És azt a kéjt, mit érez az emberi lélek, midőn az első csókban lelkének másik felét magához szíja, örökké édesen élvezni ott. És hinni és meg nem csalatni. Nem vonzatni a föld felé semmi fájdalom súlyától.

Mi volna abban rossz?

Szomorú ország a halottaké.

Kik ide sorba temetve vannak, mily gazdagok lehettek egykor! Hogy ragyogott rajtok arany és drágakő és a büszkeség arcza! Mily nagyra lehettek zsellérhatalmukkal s kölcsönvett lelki erejükben milyen elbizottak. Koldusok most, egyik oly hideg, mint a másik.

Éjféleken bús szél keletkezik, mely fölveri a holtak álmait, magukra terítik halotti lepedőjüket, s mennek búval bánattal bejárni a világot, melyből kivannak zárva. Bezörgetnek a házak ablakain, melyekben egykor laktanak; az ágyat, melyben feküdtek, fölkeresik; az asztalról, melynél életökben ültek, fölszedik a rajt feledt morzsákat, s kik porrá omlának, azoknak hamvait a szél ragadja fel, s mint nehéz sirbolti lehetetet, végig fújja az alvó termeken....

Ember vigadj! ki tudja meddig élsz. A halál után nincsen vigalom!...

Ezek voltak a misantrop utolsó sorai. Könyvnélkül tanultam meg azokat, bár most felejteni tudnám.

Az embert önkeze teszi legszerencsétlenebbé, s ki valaha e gondolatra rá jött, hogy minden szenvedést emberi kéz, emberi fő teremte, e fájdalomából ki nem gyógyul soha.

AZ ERDŐK LEÁNYA.

I.

Három ifju lovag ült együtt a kastély erkélyén. Kettő közülök közönséges alak, kikre nincs miért figyelmet fordítani, a harmadik a kastély ura. Darvai Ernő szép szőke fiatal ember, ki az alatt, míg társai koczkáznak, mesélnek és kacagnak, az erkélyen kihajolva, a távol kéklő erdőkre bámul.

Az erdők felől egy lovag közelít, csatlósával a kastély felé, ez ifju tétova szemei csak akkor veszik észre, mikor a hallható lódobogás figyelmezteté rá, kezével mosolyogva int neki, azután csodálkozva csapja össze kezét, s a mint a jövevény nagy sietve vágat be a kapu alá, társaihoz fordul kacagva:

- Tamás megjött, de nem csak hogy medvét nem hozott, hanem még a kutyákat is mind ott hagyta.

Erre megnyílik a terem ajtaja, s a sárosan, csatakosan belépőt egyszerre háromszorosan üdvözli azon kacaj közt tett kérdés, hogy hol maradtak az ebek?

- Hagyjatok békét, kiált mérgesen az érkező, levágva magát egy karszékre, s hevesen szórja le magáról kalapot, keztyűt és vadászkürtöt. Medvére mentem és ördögre akadtam, minden kutyámat agyon verte.

- Kicsoda? Micsoda? kérdezik összevissza.

- Mit én tudom! Valami emberi medve, vagy erdei manó, vagy görög istenasszony. Fogalmam nincs róla, hogy micsoda?

- Beszélj okosabban.

- Jó volna, ha tudnék. A mint a zuhatag alját elkezdtem hajtani, hirtelen egy gyönyörű medve szökik föl kopóim előtt, oly nagy, a minőt még életemben soha sem láttam. Szőre nem volt oly molyette, gubanczos, mint más medvéké szokott lenni, a kik teli heverik magukat bojtorgánál, hanem szép fényes fekete, mintha mindennap fésülnék. „Hajrá!” kiáltok megörülve kopóimnak, azok elkezdik sarkalni, a medve nem áll velök csatába, hanem fut sebesen fölfelé a vizesési sziklának, a hova lehetetlen lóval utána menni. Én leszállva lovamról, veszem fegyveremet, s rohanok utána, s tüskén, bozóton üldözöm, míg végre a medve barlangjához érve, oda éktelen orditással beszökik. E pillanatban valami csoda lép elő a barlangból, csodának nevezem, mert más nevet nem tudok neki adni, egy leány alak, egy embernek maszkírozott fenevad, egy pokolbeli daemon a legszebb angyalarcczal, egy holtnak hirdetett félisten, egy elveszett gyermek, kit medvék neveltek, magas, idegzetes, karcsú, szemekkel, mint a villámló éjszaka s kezében egy akkora husánggal, hogy nekem két kézre is adna mit czepegni. Rögtöni meglepetésemet még ebeim is oszták, elhallgatva egy perczre a nem várt királyi vad előtt, abban a pillanatban a csodás bestia vadállati orditással rohant rájok, s buzogányával, mit úgy forgatott kezében, mint hölgyeink a legyezőt, három percz alatt mind egy lábíg agyon verte. A medve ez alatt egyre ordított a barlangban, de nem jött elő, hanem hagyta egyedül végezni a harcot ennek az ördögök leányának. E pillanatban azon eszme vett erőt agyamon, hogy ez alak nem ember, hanem vadállat s tán ijedségnek sem szégyenlem nevezni azon érzést, mely ekkor elfogott, fegyveremet ragadtam, céloltam és rálöttem. Reszkető kezem nem talált, de a ráintéztet lövésre felsikoltott a leány, s ijedten hátra tántorodék. De már e sikoltás emberi hang volt, s az ijedség egészen emberi vonalmakat adott arcának, úgy hogy én megborzadva ejtém

ki kezemből a fegyvert, érezve, hogy ez nem vadászat többé, hanem gyilkosság. Ő visszafutott előlem barlangjába, én pedig az egész úton azon törtem a fejemet, hogy álmodtam-e vagy ébren láttam ez alakot.

- Valami elveszett gyermek lehet, mondá egyike a lovagoknak, kit a medvék megtaláltak, s a helyett hogy megették volna, felnevelték. Ha szoptatós vad talál meg kis gyermeket, rendesen nem szokta bántani, hanem haza viszi kölykei közé, s magáénak fogadja.

- Hajtó vadászatot kellene rá tartani, szólt a másik, s valahogy hálóval elfogni, mindenesetre emancipálni kellene a medvék társaságából.

Legutoljára szólt bele Darvai.

- Szép-e? kérdezé kaczerúl.

- Csoda szép! magasztalá a vadász, a minő neméhez a női szépségnek még nem vagyunk szokva. Termet, idomzatok, arczvonalak minden tökéletes rajta.

- Jó, ne rontsd el leírásoddal a való hatását.

- Tán magad akarod látni?

- Látni és legyőzni, mondá Ernő büszkén és önhittén.

- Vigyázz magadra, e lény a vadállatok közé tartozik, kik fogaikat és körmeiket használni tudják.

- Ha nő, ismerem ellene a fegyvereket, s ha vadállat is, himje láttára meg kell szelidülnie.

- Az ördögbe, mormogá a vadász, himje volnék én is, s elkergetett.

- Ah barátom, a nőfarkas is válogató, te csak medvéket ijeszteni vagy már jó, nem nőket szelidíteni. Annál inkább minthogy rá is lőttél. Ha rá akadok, tized tések egyre, hogy el is hozom.

- Ne felejtse el, viszonzá csipősen a vadász, hogy medvéje is van, a ki tán medvének épen olyan szép, mint te grófnak, s lehet, hogy a medve szerelemföltő.

- Akkor megölöm a medvét s elhozom a leányt, úgy is sok ember szeretőjét csábitottam már el, még csak medveét nem. Ki tartja a fogadást?

II.

Még sötét van mindenütt, - a csillagok égnek, emberek alszanak, s már a Tátra legmagasabb csúcsán piroslik a hajnal fénye, mikor maga a nap még a tengerek alatt jár.

A magas csúcs hófedett alakja rózsaszínűen jelen meg a múltó éjszakában, a fekete-kék csillagzatos éggel csodás ellentétben.

De lent a völgyben még ködös éjszaka van, még ott tán egy óra múlva lesz reggel.

Mélyen, mélyen, sziklák lábainál, beárnyékozva kietlen fenyő rengetegtől, van egy tó, egy fekete vízmedence, bele dűledező vén fenyőfák usztatják benne örök lombjaikat. A sziklák meredeken, magosan emelkednek föl körüle, még alulról is szédítő rájuk föltekinteni. -

A tóból egy folyam ered, - távolabb útát tör magának a sziklák között, s száz ölnyi mélységbe mennydörögve rohan alá, fehér köddé, fehér habbá törve, mire leér. A sötétben csak a küzdő tomboló zúgás hallik, a mint a dühös vízroham ostromolja a sziklákat, minden században leletörve egyet; maga a folyam a völgyi ködben és az éjszakában elenyészik.

A havasi csucs mindig világosabb, majd bibor, majd arany színű, az éj árnyékai lejjebb húzódnak a völgybe, és úgy tetszik, mintha ott összejönének s még sötétebbé tennék annak éjszakáját.

A tájak, az alakok körrajzai már látszanak de még minden feketén. A sziklák, az erdők fái, mind feketék, éjszínűek, és a tó, mely alakjaikat visszaadja, olyan mint az a fekete tükör, melyből a bűvész a jövőket nézi.

Csak alant, a szakadékban látszik valami fehér köd, valami kigyózó fehér habsugár, mely örök zúgással rohan le a völgybe, nem hagyva soha egészen elnyugodni, elfeketülni az éjszakát.

Hirtelen, mint egy ébredő istenség, kivillanik a nap az útját elálló ormok mögül, az éjszaka elvész, elenyészik, a tűzisten egy tekintetere a fekete tárgyak ezer szint öltének. A fekete fák ős zöld lombjaikkal tűnnek ismét elő, kék és lilomszín a gránitos szikla, néhol, a mint a kén kiverte magát rajta, vagy hol a cinóber zegzúgos erei látszanak, vagy a hol a moha fogamzott meg, a hasadékokban sárga, piros és zöld foltokkal terhelve.

A fekete tóban a napsugár ragyog, s honnan a földalatti víz fölveti magát, kilencz helyen a bugyogó forrás smaragdszint játszik benne.

Virág nyílik minden nyomon. Kékellő csengetyűk, piros havasi rózsák rengnek a folyam medre felett, s hullatják a vízbe illatos leveleiket, s a habbá tört folyam hófehér ködeből, a mint a nap teremtő sugára, bűbájos szivárvány emelkedik elő tündöklő hét színével s diadalivként hajol a vizzuhatag egyik partjától a másikig.

Ilyen lehetett a perc, midőn az alvó mindenség felett először hangzott a szó: „legyen világosság”.

A táj megnépesült illatos virággal, zengő madarakkal, minden, minden gyönyörre látszik teremtvé lenni; - ilyen lehetett a perc, midőn elhatározá az úr: hogy e mindenségnek legyen királya, legyen ember!

...És ime - mi alak jelenik meg a vadrózsák ölelkező fenyőbokrok közül?

Egy nő?... Egy tündér? vagy elvadult leányzó, kit anyja kidobott a vadaknak, s azok fölnevelték, - szépnek, erősnek, vadállatnak? -

Körültekint, a vad, ragyogó szemekkel; mozdulatai vadak, délczegek, mint leopárdé; a nap, ég, virágok, minden mosolyogni látszik reá; hirtelen elsimul arczáról a szilaj kifejezés, valami szelidebb tekintet, hasonlatos a mosolyhoz vagy a hála kifejezéséhez, derül föl rajta, keblén összeszeti két kezét, s a mint végig tekint a dicső mindenségen, s szemeivel végre a napba néz bele, el nem vakulva fényétől, kebléről fohász szakad fel, elküldve az ismeretlen szellem oltárára.

Megérté-e azt a varázsbeszédet, mivel a természet szól teremtet lényeihez, mit az erdei madár s minden magasabb lélek, ki nem tagadta meg jobb érzéseit, megért? Mig testét vadállatok bőre ruházta, mig nyelve azok egyszerű kiáltásait beszéli, a szív ember szíve, és a lélek isten lehelle maradt e belül!

Ott megáll a zuhatag előtt. Leveti egyszerű lepleit, miket vad zerge viselt ő előtte. Gazdag haját, mely borostyánindával volt csomóba felkötve, lebontja, az végig hull térdig érő gazdag hullámszerű idomzatos testén, melynek minden tagja oly tökéletes, a mint ez az isten kezéből legelőször kijött.

Azután a habzó permeteg alá lép, egészséges testét a porrátört viz jéghideg harmatába fűrésztve, s a mint ott áll a hófehér köd közepében, alakja könnyű rózsapírral belehelve, égő arczával s felemelt kezeivel, vágyva, ismeretlen kéjjel fogva a ráömlő habcseppeket, az égő szivárvány közepett, mely glóriaként fogja őt körül; - a völgyfenék sziklás torkolatából, a sötét fenyvesek közül egy férfi alakja tűnik elő.

A vadász egy perczre mozdulatlanra varázsolva állott meg a tünemény előtt, nem így a vad.

A mint megpillantá üldözőjét, a vadmadárhoz hasonló kiáltással szökött ki a vízmedréből, s mintha valami állatontúli ösztön sugallta volna neki: hogy nem az élet, hanem az életnél becsesebb tulajdon az, mit most védenie kell; mielőtt elfutott volna, előbb egyszerű öltözetét kapta hirtelen magára s azután vadszilaj tekintet vetve háta mögé, rohant az erdőnek.

A vadász utána. Felhevülten, elbűvölve üldözte a tündéri tüneményt. Rohant sziklákon, bokrokon keresztül eszeveszetten, nem látva a veszélyt, csak a bűbajos alakot, mely bele vezet. -

Az pedig futott előre, sebesen mint az őz. Futó lábai alatt alig hajlott meg a fű. Szikláról sziklára szökött. Minden izma aczélből látszott alkotva lenni. A vadász messze maradt el tőle. A leány nemsokára a berkek sűrűjébe érve, ott a bokrok között eltűnt a vadász szemei elől, ki őt még mindig nem szűnt meg üldözni.

Azonban épen a sűrű berek, mi annyiszor volt menhelye, lőn ez egyszer árulójává, hosszú leeresztett haja, mit meglepetésében elmulasztja újra tekercsbe kötni, mindenütt fennakadt a gátló cserje között, ha egy helyütt kibontá, másutt érzé magát megfogva, s mentől inkább sietett szabadulni, annál inkább bebonyolítja magát sűrű, hosszú hajfürtjeivel.

Már hallá a futva közeledő vadász lihegését, ki észrevevé vadja vergődését, kétszeres erővel sietett azt ott lephetni, mielőtt újra kiszabadíthatná magát, s mint a madár, melynek csak tollát fogta meg a tör, elvadult méreggel tépte vissza haját a nyűgző tövisek közül, s azt kezével keblén összefogva, oldalvást kiugrott a berekből s keresztben futott el a vadász előtt, visszatartva a zuhatag felé, mely itt két egyenlő magasságú sziklafal között rohanva végig, egy szakadékot képezett, a mely messziről elég keskenynek látszott arra, hogy egy kétségbeesett szökéssel át lehessen egyik partjáról a másikra ugrani.

Azonban, a mint a sziklapárkányra ért, hirtelen visszahökken a leány. A két szikla legalább hat ölnyre volt egymástól. Közöttök ötven ölnyi mélységben zúgva rohan a bércei folyam s alatt egy szélesebb medenczében megtolva tajtékzó tavat képezett, melyből egy keskeny szakadékon át azután megint oly dühvel, oly erőszakkal rohan alább alább szikláról sziklára.

Kétségbeesve fordult innen is vissza, végig futott a sziklapárkányon, valami rést keresve, melyen lefuthasson rajta. Mindenütt meredek volt az, mint a fal, a fehér követ simára köszörülte a rohanó zuhatag, mely ezredektől óta váj magának medret a kemény szilárd kőben, hol csak itt ott kapaszkodott meg egy egy csenevész tamarik vagy gyalogfenyő bokor.

A vadász már közelgett a menekülni nem tudó vadja felé. Ez lihegve jártatá villogó szemeit köröskörül. Láta, hogy nincs menekülés. Letekinte az alatta mélyedő örvénybe, a folyam tajtékot hányva rohan le a tóba, a kiálló sziklákat el-eltemette a feltorló hullám, úgy ordított, úgy csatázott oda lenni ez az örökké élő szörnyeteg. Az élet ösztöne visszarántá őt az örvény széléről. Égő szemekkel közele a vadász, kitárt karjai elzártak minden menekülést az üldözött elől. Reszketni látszott a kéjtől, az örömtől.

Mint a fészken lepett sas fordult ekkor felé kétségbeesetten a bájló fenevad. Félig hátra hajolva, ellenére szegzett hiúzi szemekkel, szökésre készen várta azt, behorgasztott ujjait a csatára készülő keselyű körmeihez hasonlóan a közelgő arcának irányozva.

De ez nem gondolt a leány kezével, nem védte magát ellene, hanem a mint hozzá ért, hirtelen átölelte annak karcsú derekát, s hevesen magához ragadva, azon pillanatban vérpiros ajkára egy égő csókot nyomott.

A leány, kinek arcza egy percz előtt lángba volt borulva, hirtelen elhalaványult, fölemelt karjai lankadtan estek le üldözője vállaira, de a következő pillanatban még egyszer oly vad hőség futotta el arczát, és minden tagjait vad, leopárdi vonaglással feszíté ki magát az őt ölelve tartó karok közül, s üldözőjét egy dühös taszítással elhajítva magától, vakon, eszeveszetten a mélységbe leugrott.

Üldözője, a szöke ifjú, rémült kiáltással kapott utána; - késő volt. Megdermetten állt meg a sziklapárkányon elveszett zsákmánya után tekintve.

A sziklaoldalból néhány tamarikbokor nőtt ki, a szédelő mélység fölött tengődve. Ezeknek egyikében fennakadt az eső leány, s szédült bukásában öntudatlanul ragadta meg annak egyik ágát, mely egy pillanatra meggátolta további esését. E pillanat elég volt arra, hogy eszméletét visszanyerje. Hirtelen szétekintett. Alatta közvetlenül a kiálló hegyes sziklák, miken szét kell zúzatnia ha leesik, néhány lépéssel odább a zuhatag által képezett meder, melynek tajtékos habjai tombolva csapkodnak fel a sziklákra. A tamarikfa gyökerei alig voltak belenőve a sziklahasadékba, s a fergeteg által oda vert porhanyó föld a rázástól kezdett alá hullani.

Erő, - az ifju üldöző, - már látta oda fenn mint válnak el a bokor gyökerei sziklás tartalékjoktól, a bokor mindig alább hajlik, az ágak recsegnek.

- Isten segits! kiálta kétségbeesetten térdre hullva.

A leány föltekintett e sikoltásra. Nem érté a szót, de látta az eleven kétségbeesést üldözője alakján, ki örült bánattal nézett le rája, a könyet szemében, a sápadtságot arczán s szeliden tekinté föl rá újólag, mintegy biztatólag, azután hirtelen összehúzta magát, egy villanó pillanatot vetett fel a bokorra, s azon perczben midőn az már szakadni készült terhével együtt a mélységbe, mindkét lábával egy elasticus lökést adott testének, s bámulatos ügyességgel pattant le a szikla oldaláról, ivet képezve szökésével az alatta meredő csúcsok felett a hullámozó tó medréig, melynek tajtékos kék vizei összezsapkodtak felette.

Erő lélekzetfojtottan nézett utána a sziklapárkányról. Néhány pillanat múlva ismét megjelent a leány a víz felett, küzdve a haragos hullámmal, mely hol fölveté, hol elmeríté újra. Nem sokára kiért a tulsó partra a tomboló örvény vészei közül, ott leült egy terebélyes fa alá, hosszú haját kiteríté a forrón sütő napra s ott maradt eldülve a virágos fűben, gyakran föltekintett a tulsó parton álló ifjúra, kitől nem félhetett többé, a köztük elrohanó vizesés nem hagyta őt átjönni, és a kitől még sem futott odább, hanem ott maradt őt nézve, soha nem ismert kíváncsisággal, s játszadozott hosszú sűrű hajával, melyet a napsugárban szárítgatott.

Amaz pedig ott túl őrvongott, őt ekként látva és hozzá nem juthatva.

III.

A holdnak nagy udvara volt az égen, egy nagy széles fényes gyűrű, mit a bűbajos égi vándor maga körül vont az égen. E fényes körön belől ezüstkéknek látszott az ég, a csillagok kifénylettek belőle rezgő pillogásaikkal, túl a fényövön alaktalan köd borongott, s gomolygó szürke gőz körülhullámzotta a bűbajos ragyogó kört, seholsem törhetve át rajta; a halavány csillag varázsudvara köréből sápadt kísérteti fénynyel tekinté alá a kietlen tájékon.

Szakadékos bazalthegyek oldalában egy leégett erdő helye látszik, mit az itteni gazdálkodási mód szerint felszoktak gyújtani s a hamu által termékennyé lett földet első évben bevetik tatárkával, másodikban zabbal, a harmadikban már nem teremne semmit, akkor ismét elhagyják, míg újra megnő rajta fa és bokor.

A fekete égett törzsökök körül szerte hajtásnak indult a zöldülő bokor, s a földet belepő kékes hamu körül tövises gubancsos növények magzottak föl.

Messze és közel nem látni egyebet, mint az egymásba fonódott mahola és iszalag indáit, a törpe nyirfát ezüst leveleivel, itt ott mered csak elő az embermagos bozótból egy egy fekete fatörzs, mely csak félig égett le s melynek derekára most a vadszedér futott köröskörül.

A hegyekről alárohanó szél ijedelmesen fut végig a tájon, nem találva tárgyat sehol, mely vele megküzdjön, a rémes szélfuvásban mintha távoli gyermeksikoltás és vadállatok bömbölése hallatnék.

Mint valami kísértetes tünemény, három alak fut egymás után a csalitas, harasztos avarban. Elöl egy gyermek, ki a kétségbeesés ijedelmével rohan a sűrű bokrokon keresztül, sikoltása végig hangzik a határtalan kietlenben, utána egy nagy fekete fenevad, egy fényes lomposzörű medve, ügető, hánycódó futással, s futása közben morogva, duzzogva, bömbölve, - és leghátul egy magas délczeg női alak, kit, mintha szárnyak vinnének, oly sebesen vágat a két előbbi alak után, a szél elmarad mögötte, olykor hosszas füttyentése hallik, a vadmadáréhoz hasonló.

Az embertelen csendes éjben elhangzik sikoltás, bömbölés és füttyölés, a szélzúgás összemossa mind a hármat.

A futók közti tér mindinkább rövidül, az üldözött gyermek elesik a földre, két ugrással a vadállat utolérte, s egyik iszonyú talpát nyakára téve, elkezdé körül szaglászni. A gyermek behunyta szemét, lélekzetét elfojtá, megmerevedett; a medve orrát szájához tartá: leste, hogy fog-e lélekzeni? E perczben ott termett a magas, csodás női alak, kinek a medve ismerő, örvendő nyihogással adott helyet, ki azonban szilaj erővel ragadta meg mind két kezével a medve nyakán a bőrt, s azt elrántva onnan, a bozótos túskebokrok közé taszította s azzal oda ugrott a gyermekhez, azt felkapta ölébe, és kebléhez szorítá.

A medve azonban éhes boszúval rohant a leánynak, félretéve minden korábbi ismeretséget, felállt két lábra, s vérengző torkát feltátva, bölgve rohant zsákmánya elrablására. A leány büszke daczczal tett egy lépést felé, s míg egy kezével a gyermeket tartá ölében, ideges jobbját a vadállat torkába taszítá, s egy futó pillanat alatt, megragadva annak nyelvét, lába elé vágta a földre, s vad, bátor mozdulattal hágtott fejére, s valami szemrehányó állati hangot szólt hozzá, mire a fenevad, nyöszörgve, meghunyászkodva simult elé, a fejére taposott lábat nyalogatva, mint egy eb.

A leány lehajolt hozzá, megsimogatta fejét, azután az ölébe vett gyermeket ölelgeté összevissza, ki még mindig aléltan feküdt karjai között, s szólt hozzá ismeretlen biztató hangokat.

A medve körülnyalta száját, s azután magát megadta, dömmögve-czammogott a leány után, ki az ölébe vett gyermeket hizelgve, csókolgatva élesztgeté s vitte magával, ismeretlen állati

gyöngédséggel nyögdécselve hozzá, hangokon, minő a galambturbékolás, vagy mint a vad papagály nyögése, minő a gerliczenevetés, s az a döngés, mellyel az őzek hívogatják egymást, míg az utána kullogó vadállat, nagyokat, hangosakat ásítva tekingete föl a gyermekre, egészen másnemű gyöngédségek kifejezésével szemeiben.

A gyermek a mint vitetni érzé magát, lassan, félig felnyitá szempilláit, s a mint meglátta az ismeretlen, csodás teremtest, kinek karjai könnyedén vitték tova, a mint annak állati gyönyörtől ittas arczába, szokatlan tűzzel világló szemeibe látott, megrázkódék a borzalomtól, újra lehunyta szemeit s azt hitte, hogy valami soha nem látott vad viszi haza kölykeinek eledelül.

A leány érzé, hogy a gyermek tagjai lázasan reszketnek ölében, s leoldá nyakáról az odavetett fényes, vidrabórt, beletakargatta a fiút, s arczát ajkához szorítva, lehelletével melegíté őt fel.

A gyermek kezdé észrevenni védelmezője biztatásait, s bár mennyire ijesztő volt is előtte annak szokatlan kinézése, közelebb bűjt hozzá, karjait nyakakörül fűzte, s félve rántotta föl mezitelen lábcskáit, a mint a vad kísérő, a havasi medve, gonosz tréfával kapkodott fel hozzájuk.

Mintegy hat éves pórfiú lehetett. Anyja sokszor fenyegette az erdei leánynyal, ha rossz volt. Most az eszébe jutott, összetette kezeit s szepegeve könyörgött az erdei leánynak, hogy eressze haza anyjához, soha sem lesz rossz többet. -

Elment anyja szava ellen málnát szedni az erdőre, már tele szedte szilkéjét, midőn észrevette, hogy a szomszéd bokor mellett meg egy nagy fekete medve szedi szinte a földre hullott málnát. Ijedten futott el onnan, kosáráját is ott hagyva, a medve először kifalta kosarából az epret, s azután kergette meg a fiút, megette volna őt is, ha a vadleány el nem kapja előle. Most ő belőle is vadfiú lesz, gondolá magában a gyermek.

A leány pedig vitte őt egyenesen erdőn, bokrokon keresztül, tán valami sejtő ösztön vezérlé valamerre. A medve megérté az irányt, mert sokszor lefeküdt a leány útjában, mintha el akarná zárni előtte a tovább mehetést, s nyugtalanul hentergőzött, idomtalanokat vetve egyetlen alakján. A leány nem ügyelt rá, csak a gyermekkel volt elfoglalva, azt takargatta, melengette s beszélt neki ismeretlen szavakat, minőkkel az állatok beszélnek egymás között.

Lassankint tisztulni kezdé előttük a környék, a közelből kutyaugatás szólalt meg, a ritkáson át néha egy egy ablak gyertyafénye villant keresztül. Egy faluhoz értek. Kisded házak fehérlettek elő a hegyoldalban elszórva.

Itt a medve aggodalmasan leült két hátulsó lábára, s füleit hátrahúzta, lihegő nyelvvel tekingete szélyel, mintha semmi kedvet sem mutatna a tovább menetelre. A leány tova ment, nem ügyelve az állat intő nyöszörgéseire. -

A gyermek hallva a kutyaugatást felvidulva tekinté szét, s a mint a falut meglátta, repesve mutatott arra, szaggatott szavakban rebegé: „a mi házunk”! - „édes anyám”!

A leány megérté a gyermek örömet s el kezdé vele szaladni, a gyermek örült, kaczagott, a leány nem hallott emberi kaczagást még soha, megtetszett neki a hang, eltanulta, s aztán kaczagva vitte a fiút a mutatott ház küszöbéig, ott letette, megölelte, a gyermek megcsókolta arczát s egyszerű kedveskedéssel szólt hozzája.

- Köszönöm jó vad leány, hogy haza hoztál anyámhoz, ha apám kimegy az erdőre, megmondom, hogy vigyen neked is valamit.

A leány valami könnyet érzett szemébe tolni, lassan, andalogva mene az erdőbe vissza, valami nagy fehér kutya utána futott a faluból, csak akkor vette már észre, midőn egy ugrásra volt hozzá, akkor elkezdett szaladni, futott az erdő széleig, az eb mindig nyomban üldözé, ott

sebesen, mint egy vadmacska, felkapaszkodott egy fára, s annak egy nagy vastag ágát iparkodott letörni védszerűl.

Az eb néhány pillanatig dühösen üvöltött fel a fára, midőn hirtelen az erdőből egy nálánál hatalmasabb állat ugrott elé, - a medve. Az eb futni akart, a medve vad ordítással szökött rá, s nyakánál fogva megkapva, felvetette a hátára, s azután futott a vadleánynyal együtt zsákmányát czepeelve hátán ismét be a rengetegbe.

IV.

Ez idő óta a vadleány gyakran kijárt erdejéből a kisdéd faluhoz, mikor a lakosok mind elmentek munkára s csak a gyermekeket hagyták otthon. Ilyenkor addig kiáltozott, míg a pórfiú meghallá s elébe ment az erdő széleig, ott eljátszogatott vele a leány, hozott neki tarka madarakat, piros erdei gyümölcsöt s csudálatos csigahéjat, mit a tengerszem mélyén keresett föl, fölvette karjára, s órákig elhordozta erdőkön, völgyeken, s azután ismét visszavitte az erdő szélére, s onnan haza bocsátá.

Esténként körül körül járta a falut, behallgatózott kíváncsi figyelemmel a kis kalyibák ablakain, keblében ismeretlen vágyakat érze, midőn tűzhelyeik körül látta ülni a magához hasonló lényeket, az anyát, kit gyermekei körülsevegtek, az ifjú legényt, ki suttogva beszélt titkos kedvesével, az ismeretlen tárgyakat, mik az embereket körülvevék, s gyakran sirva, jajgatva ment vissza az erdőbe, maga sem tudta hogy miért?

Éjről éjre beljebb mert menni a kis helységbe, csak azt várta, hogy az esti harangszót elhúzzák, akkor tudta, hogy minden lélek alunni megy, akkor végig lopódzott a nesztelen utczákon, bement félve, tétovázva egész a templomig, ott visszarettent a nagy tornyos épülettől, visszafordult, s ismét másik utczára került.

Egy éjjel túl mert haladni a templomon. E nagy ódon épület valami visszataszító hatást látzott iránta gyakorolni, még mikor túl volt rajta, akkor is oktalan borzadálylal tekingetett rá vissza, s félve került ki annak a holdvilágban vetett árnyékát, s azután sietett a falu tulsó részébe, melyet még soha sem látott. -

Csendes volt körül az éjjel. Elnyugodott szél és madár. Egyedül járt végig a néptelen utcán a vadleány, mintha azon órában, midőn a testnélküli lelkek feljönnek a földre, ő, a léleknélküli test a szellemet keresné, mit a természet elfeledett bele teremteni.

A mint a falu tulsó feléhez közelge, valami énekhang ütötte meg füleit, húrok pengése és emberi nyelv danája..... Előtte ismeretlen hangok..... Ismeretlenek, de elbűvölők. Hallgatózott.... Félénken, tétovázva ment közelebb, ismét közelebb. A tiszta csengő férfihang érzelő ömledő dala vontá őt közelebb - közelebb ellenállhatatlanul..... Egy nagy kert rácsozatához ért, a kerten túl diszes úri kastély látszott elő, a kastély erkélyén, a holdas félhomályban egy ifjú férfit látott meg, megismerte benne minapi üldözőjét, ki elől a nyílt halálon futott keresztül, s kitől azután nem tudott megválni. Közelebb járult az éneket hallgatni, s mentül tovább hallgatá, annál inkább elbűvölve érzé magát, ereiben forrongott a vér, arcza kigyuladt, ajkai reszkettek. Már egészen az erkély alá ért. Oly nesztelenül lopódzott odáig, hogy az ott ülő észre nem vevé jelenlétét. Az erkély oszlopaire felfutó növények indái tekergőztek fel, ezeknek egyikére felkapaszkodott, először csak félig, azután egészen átölelve az oszlopot, fejét a lombok közé hajtá, úgy leste az énekest, mint a tigris, mely prédáját keríti.

Az ifju elvégzé dalát, ujjai még egyszer végig futottak a guitarre húrjain, s az utolsó accord után bágyadtan ereszté le kezét az erkély rostélyzatán. E perczen megragadva érzé azon kezét s egy forró arczhoz szoritva, s egy forró ajk csókjaival elhalmozva. Meglepetve tekinte alá, s az édes bámulat kiáltása tört ki ajkán, midőn üldözött tündérét, az erdők leányát látta maga előtt, égő arczczal és szemekkel, és ajkain s minden arczvonásán a kéj, a névtelen öröm kifejezésével, a minő lehet egy nőnek arcza, ki a szerelmet előbb tanulta érzeni, mint annak nevét kimondani.

Az ifjú oda hajolt hozzá, átölelte lenyujtott karjával karcsu derekát, fölemelte magához, s a gyönyörgazdag pillanatban keblére omoltan feküdt a leány, nyögve, sirva, kaczagva, mint a vadgalamb bűgása, mint a gerlicze nevetése, az erdők fenevadjának ős örömhanga, midőn párját föllei.

V.

Egy estve jókedvű czimborák gyűltek Darvaihoz, köztük a medvevadász is.

- Elvesztéd fogadásodat czimbora, szólt hozzá a legelső üdvözlés után a házi úr. Az erdei leány nálam van.

- Tartok tőle, viszonzá ez gúnyosan, hogy a vad helyett valami nagyon is szelidet helyettesítél, egyébiránt rajtam áll elismerni: ha valóban ő-e az vagy sem?

- Hogy kétséged annál kisebb legyen, tehát nem csak a leányt fogod meglátni, hanem medvéjét is.

A csodálkozás hangjai szólalnak meg mindenfelől.

- Hogy a leány nem tért az erdőbe vissza, nyomán szaglálva utána jött, egy reggel ott találtam feje alatt fekve. Most vánkoslul szolgál számára.

- S nem vagy féltékeny iránta? kérdé egy kötekedő hangon.

- Nem, mert a fenevad fogadott anyja a leánynak. Ő nevelte fel.

A vendégek csak kaczagtak, azután még kíváncsiabbak voltak látni a csodát s unszolák Darvait, hogy a leányt mutassa meg nekik.

- Jertek utánam, mondá az ifjú házi úr, s egy karos gyertyatartót kezeibe véve, végig vezeté vendégeit a folyosón az épület tulsó szárnyába, ott egy keskeny csigalépcső vezetett le egy mélyen fekvő sötétes szobába, melynek tetején volt egyetlen gömbölyű ablaka, az egész terem sötét virágú sárga selyemmel volt behúzva, a szoba mélyén hasonló színű nehéz függönyök földének el egy tágas alcovent, földig lebecsátva.

Darvai letette egy közepen álló asztalra a gyertyatartót, s míg vendégei vigyorgó kíváncsisággal gyülekeztek az alcoven körül, maga egy hosszú selyem sinort megránta, a függönyöket kétfelé gördíté.

A kíváncsiságot önkénytes bámulat váltá fel az arczokon.

Egy gyönyörű nő alak volt előttük, kinek phantasticus nyuszt és hermelinprémes öltözéke alig rejté el bájait, kar és vállak mintha tajtékból volnának faragva, minden mozdulatánál lehete látni az életerős izmok alakulásait, a vörösbársony nyugágyon hosszan hullámozottak végig gazdag hajfürtei. De a mi mindennél megragadóbb volt, az a szenvedélyteljes arc, mely egy

futó pillanat alatt százféle indulatváltozaton ment keresztül; az álmadó epedés, midőn meglepeték, azután a bámuló ijedtség az idegen arcok láttára, majd az indulatos szerelem, midőn azok közt kedvesét meglátta, düh és szikrázó harag, a megbántó szemek tekintete miatt, s a rákövetkező szégyen és kétségbeesés, midőn kedvese arcát is hasonlónak találta a többihez. Keservesen zokogva borult le nyugágya vánkosára, csodás arcát kezeibe temetve. A vendégek ijedve vették észre, hogy e nyugvankos él, s a mint a leány sirását meghallá, fölemeli fejét s villogó szemeit fenyegető mozdulással hordozza végig a jelenlevőkön.

- Nem fog bántani senkit, biztatá vendégeit Darvai, s visszaereszté a függönyt. Azt véli, hogy a leány sir, pedig csak azért rejté el arcát, mert szemei nincsenek szokva az éji gyertyafényhez.

- Valóban ő az. Mormogá boszúsan a medvevadász, letéve a fogadási díjt, kétszer annyit adnék érte, ha az enyim volna.

A vendégek odahagyták a szobát, fölmentek az ivóterembe, ott sokáig tivornyáztak, ittak a vadászért és a vadért. Egyszer a vendégek egyike ezt a kérdést intézi Darvaihoz:

- Nem vetted észre mennyire hasonlít valakihez ez a leány?

- Valóban. Régóta gyötör magamat is az a gondolat; valakihez kell neki hasonlítani, a kinek neve nem tud eszembe jutni.

A czimbora felkaczagott.

- Semmi csoda hogy elfeledted, - mert első feleségedhez hasonlít.

Darvai arcza egy perczre zavarodottnak látszék, a vendégek mind helyeslék: hogy a hasonlat egyszer kitalálva, csakugyan meglepő. -

- Úgy igazán nem csoda, hogy nem emlékezem rá, viszonzá Darvai, visszanyerve hideg, tréfás arczkifejezését, szegény asszonyt úgy kitaláltam vetni fejemből, mintha soha sem láttam volna, és már most e leánytól is elment minden kedvem. Nem nézhetnék rá többet, a mióta tudom, hogy volt nőmhöz hasonlít.

- Még pedig feltűnőleg.

- Melyitek is mondta csak az elébb, hogy szeretné ha az övé lenne.

Mindnyájan egyhangulag kiáltanak fel, mindegyik azt állítá, hogy ő volt.

- Kérem, protestált a medvevadász. Én szóltam, pénzt is ígértem érte, le is teszem szívesen.

- Elsőbbséged van, viszonzá Darvai. Pénzedet elengedem, elviheted. Nőmnek semmiféle arcképét sem akarom magamnál tartogatni, legkevésbé egy elevenet.

A medvevadász oda ugrott hozzá. „Kezet rá, mig szavad meg nem másolod”.

- Nem másolom meg, sőt lekötelezesz vele.

- De ha megtalálod banni.

- Akkor fizetek kétszáz aranyat bánatpénzül.

A társaság ez alku után még egyszer oly vig lett, mint az előtt. Legvigabb volt Darvai, de látni lehete rajta, hogy erőlteti a jókedvet, néha, mikor nem vette észre magát, elmélyedt, elkomorodott, s ha aztán újra föleszmélt, úgy danolt, úgy kaczagott, hogy szinte látszott rajta, mennyire jobb szeretne sirni s a poharakat vendégei fejéhez vagdalni.

Egyszer egyik inasa belép hozzá és jelenti, hogy egy vén pórasszony akar vele okvetlen beszélni.

Máskor kiverette volna házából az ily órában alkalmatlankodót, de most szinte kapott az alkalmon, hogy a társaságot elhagyni ürügyhöz jutott, biztatva társait, hogy rögtön vissza jő, fölkel s elhagyta a termet. Voltak kíváncsiak, kik megakartak győződni felőle, hogy csak-ugyan vénasszony-e a kiért kimegy? Percz mulva visszajöttek azzal a megnyugtató válaszzal: hogy vén biz az és rút, mint az éjszaka.

Az ott maradtak elfoglalták üresen maradt helyét, s jól mulattak nála nélkül, s nem vették észre, hogy két hosszú óra mult el, mióta Darvai ki ment a nővel beszélni, a medvevadász felugrott az asztalra, ott tánczolt a poharak között, s mikor épen a huszadik áldomás poharat itta ki új vadja öröme, belép Darvai, a szokottnál komolyabb arczczal s illetődött reszketeg hangon szólva hozzá, átnyújt kezébe egy csomó aranyat: „itt bánat pénzed, úgymond, a leány itt marad.... Mulassatok czimborák.... Én roszul vagyok, lefekszem”. Azzal elment.

- Tudtam! orditá, poharát és pénzét a falhoz vágva a medvevadász.

A czimborák tovább ittak és danoltak.

VI.

Darvai az idő óta nem látta többé a leányt. -

Másnap rögtön elhagyta kastélyát, oda volt több hónapig, hirt sem hallatva magáról.

A leány ez alatt ott maradt bezárva azon rejtett szobában, melynek csak egyetlen ablaka volt a legtetején, azon bocsátottak le az ő és medvéje számára eledelt.

E szobát a kastély valamelyik előbbi tulajdonosa, ki szenvedélyes festő volt, alakította így festőműhellyé, a platfond magas ablakához szinte lehetetlen volt a hozzájutás.

A leány naphosszant nyugton el volt rejtekében, legkisebb neszt nem lehet hallani, de ha eljött az éj, ha a kastély lakói bezárták kapukat s alunni mentek, mikor már élesen halló füleiben az utolsó éjszakai zörej is elcsendesült, fölkel fekhelyéről, leoldá ágya függönyeiről a vastag selyem sinórt, felveté nehéz aranyos bojtjánál fogva az ablak keresztvasára s csodás ügyességgel felkapaszkodva a zsinóron, a két vas közti szűk nyíláson keresztül bújt, neszte-lenül, csendesen végig ment a corridor tetején, s az odáig felfutó venyige fonadékon sebesen alázuhan. Soha sem vette őt észre senki.

Ez éji vándorlásainak czélja rendesen azon kis házikó volt, hol a kis pórfiú lakott, kit egykor megszabadita.

A gyermek édes anyja és nagyanyja laktak ott egyedül. Az öreg asszony különös előszeretettel látszott lenni a vadleány iránt. Egész éjeket fenntöltött vele; s ha hála volt az érzet benne, mivel unokája életét fizette vissza, úgy az gazdagon lőn visszaadva. Ő a leánynak lelket adott, beszélni tanítá.

A leány bámulatos előhaladást tett. Néhány hó alatt értette és beszélte az emberi hangokat, lelke szemei felnyitak, az állati vad ösztönök helyét érző indulatok foglalták el szívében, a gondolkozás gyémánt köszörűje megnevesíté arcza vonalait, szemeiben élő lélek tükrözé vissza magát. Megtanulta ismerni mindazt, mit eddig csak titkon sejté, az Istent, kit eddig a kelő napsugárban együtt vőn észre az erdei madárral, s a szerelmet, melynek önkénytelen

vágyait a csalogányhangokból leste el, s a néma sóhajlás helyett megtanulta a keresztyének imáját, s a gerliczeturbékolás helyett az édes szót: „szeretlek”.

S tudott gondolni rá, mily öröm lesz az azon ifjúnak, ki, mielőtt lelkének gondolatai születtek volna már birta azokat, ha e szót váratlanul, véletlenül kimondatni hallja!

.....

Egy napon Darvai egész váratlanul megérkezett. A leány hallá a kocsizörgést, megismeré kedvese szavát. Szíve dobogott, reszketett, midőn közelitni hallá lépteit szobája ajtajához, függönyei közé elrejtőzve várta őt, onnan lesve rá örömtől pihegő kebelével, midőn az ajtó feltárultával kedvetlenül vevé észre, hogy Darvai, másod magával jó szobájába.

Egy úri hölgy 35-40 év között, arcán hajdani szépség nyomaival, miknek helyét lassankint az erősebb indulatok vonásai kezdték elfoglalni, büszkeség, megvetés, gyűlölet. Ez jött Darvaival.

Darvai udvariasan kínálta a hölgyet, hogy üljön le, míg többi szobáit elrendezik. Az úri hölgy büszkén támaszkodott az elébe tolt egyik szék karjára s nem fogadta el a kínálást.

- Köszönöm, lesz még időm rá. Nagyon rövid leend a mit önnek mondani akarok.
- Annál hosszabb leend, a mit én szándékozom kegyednek mondani.
- Megengedem. Úgy is utoljára beszélünk egymással. - Leányom a kolostorban meghalt.
- Tudom asszonyom. Láthatja hogy cselédeim gyász livreet viselnek.
- Úgy hiszem csak a szót vesztegetném, ha most ön előtt mindazt elmondanám, a mit a szerencsétlen gyermek ön miatt szenvedett. Nem élt önnel egy boldog napot, önnek az üldözései elől menekült a kolostorba.
- Természeteink nem egyeztek.
- Jól van. - Nekem nincsenek szemrehányásaim. Ez eset bennem egészen más gondolatokat költ, - igen száraz, prózai gondolatokat, legkisebb érzelgési színezet nélkül. Úgy hiszem, ön elég tapintattal bír azokat kitalálni.
- Óh igen. E gondolatok tárgya nem egyéb, mint hogy nőm halálával gazdag hozományát adjam kegyednek vissza.
- Reménylem, hogy ez ellen nincs ellenvetése.
- Dehogynincs. Azt tudhatja kegyed, hogy a mit én magam örököltam, azt réges régen eltékoztam mind.
- Ez önnek okot adhat arra, hogy neje birtokát bitorolja, de jogot nem.
- Fogok keresni jogokat hozzá.
- S reméli ön, hogy hazánkban oly rossz lábon áll az igazságszolgáltatás, miszerint egy ember neje vagyonát bitorolhatja, egy ember, ki nejét halálra üldözté, ki vele három napig együtt nem lakott, ki szembeszökőleg mindent, mi nejére emlékeztetné, eltávolította magától, mindent, nejének utolsó arczképeig.
- Roszul van értesülve asszonyom, sőt nőmnek igen is híven talált arczképét tartom magamnál, kegyedet éppen azért vezetem ezen szobába, mert éppen itt van az, lássa s győződjék meg felőle.

S hirtelen felránta az alcoven függőnyeit, melynek sötétében térden állva, reszketve, sápadtan látszott meg a leány; vonásait hónapok óta ébredező lélek annyira átalakította, hogy maga Darvai is megdöbbennek látszék azoknak hasonlatossága miatt, míg az úrhölgy rémülten tántorodott vissza a látvány elől és zavarodottan kérde: „ki ez a nő”?

- Úgy-e hiven van találva asszonyom? Vonásról vonásra, arcz, alak, maga az a mód, a mint szemeit az emberre szokta vetni, mikor elégtelenkedik, sőt az a kis emlékezetes szeplő arczán sem hiányzik. Mit gondol ön, ki ez a leány?

- Gonosz lélek.... hebegé az úrhölgy, merevül nézve a szivét reszkettető alakot.

- Ez a leány, szólta Darvai, leülve a székre, melyhez napá támaszkodott, egy szerencsétlen szerelemgyermek, kit anyja gyalázattal hozott e világra, s hogy gyalázatát eltemesse, eltemette gyermekét is.

- Nem igaz - vágott közbe a hölgy.

- No no, - kegyed nem tudja hogy mit akarok mondani. Az úrhölgy, ki a leánynak lételt adott, épen akkor jegyben járt egy gazdag előkelő úrral; képzelheti ön, mennyire érdekében állhatott botlását a legmélyebben eltitkolni. A gyermek egy szegény pórónak adatott át, hogy nevelje mint tulajdonát. A pórón egyszer, midőn fáért az erdőre járt, kivitte magával a kis gyermeket, letette a földre, hogy munkájában ne akadályozza, s midőn vissza tért, nem találta többé ott, a kosárka, melyben kihozta, üres volt.

Az úrhölgy arcza kékölt.

- Soha sem akadt rá többet, bár mennyire járt utána. Az elveszett leányt valami vad állat elragadta, haza vitte kölykeinek, a medveköllyek nem bántották, megszerették, a vén medve megszánta, fölnevelte fiaival együtt, s évek múlva beszélni kezdtek róla, hogy a vadleány itt ott megjelenve ijesztgeti az embereket, kis gyermekeket ragadoz, s a vadászok ebeit agyon verdesi.

Az úrnő reszketve hanyatlott egy pamlagra, s arczát elfödé kezeivel.

- Látja ön asszonyom, folytatá Darvai hidegen, kegyetlenül, a leány szépen megnőtt, arcza elragadó, termete bájos, csak lelke nincsen; egy vadállat emberi alakban. Ki fog ennek elveszett lelkéről számolni valaha?

- Hallgasson ön, hallgasson ön, rebegé az ijesztgetett nő.

- Mit gondol ön? ha egy napon e leány megjelenne a világ előtt, mind azok, kik önnek leányát ismerék, nem egyhangúlag kiáltanának-e fel: hogy a halottak feltámadtak a sírból, hogy az önnek szülötte gyermeke.

- Az istenért, mit cselekszik ön? sikolta fel a nő, kezeivel mintegy el akarja fogni a hangokat, mit veje mondott, hogy a leányhoz ne jussanak.

- Mitől se tartson ön. E leány sem hallani sem beszélni nem tud emberi hangokon.

A hölgyet lázas borzadás futotta át, a belső szemrehányás küzdelme volt az, az ébredező dacz ellen, a lélek harcza önmagával.... A dacz győzött.

- S mit akar ön uram a leánynyal? szólta visszatérő hideg nyugalommal, föltéve, hogy ön be tudná bizonyítani, hogy a leány az enyim, mit nyerne vele? meggyalázna a világ előtt. Ez önre nézve nem haszon. A körülmények, mik e titkot rám nézve veszélyessé tevék, elmúltak, férjem rég meghalt, senki sincsen, a ki magányviszonyaim miatt kérdőre vonhatja.

- És ha én e leányt, miután bebizonyítám, hogy az öné, nőül venném?

- Képes volna ön azt tenni? kiálta fel elsörnyedve az asszony.

A leány arcza kigyuladt e szókra. Nem vette észre senki.

- Nemde különös volna az, folytatá Darvai, ha egy szép estén, midőn önnél legvigabban folyik a multság, a népes társaság közt önnek kitagadott veje megjelenne, egy hölgygel karján, kinek láttára mindenki bámulva kiáltana fel, ez ő! ez ikertestvére a megholtnak, ki midőn beszélne hozzá, akarnák mulattatni, leülne a földre, vagy az asztal alá, szilaj, erdőben eltanult hangokat mormogva feleletül, s az elkapott ölebecskéket fojtogatva rakásra.

A nő reszketve nyújtá felé karjait, szólni akart, de a hang elfagyott ajkain.

A leány indulatosan veté le magát vánkosára.

E neszre a vánkos alatt nyugvó fenevad fölemelte fejét, tompa fenyegető mordulással szólva bele az emberi beszédbe.

Az asszony ijedve szökött fel helyéről s a fenyegető vadállat szilaj szemeivel találkozáva önkénytelen másik ellensége felé hátrált, ki ijedelmén mosolygott.

- Ne féljen tőle asszonyom. Ez a vadállat ön leányának anyja volt. Midőn kegyed elveté őt magától, ez volt ki felfogadta, felnevelte, azóta is mindig vele járt, elkísérte börtönébe is és őrzi éjjel nappal, mintha édes anyja volna... nem olyan roszak a vadállatok asszonyom, mint a minőknek őket az emberek rágalmaazzák.

- Mit akar ön - mit akar ön?

- Mindenek előtt a kezem alatt levő javaknak birtokában maradni.

- De a leánynyal mit akar ön tenni? arra feleljen.

- Ha ön asszonyom, leánya hozományaért sürget, akkor föllépek vele és nőül veszem; ha békében hagy, akkor ön megegyezésével fogok számára egy kolostort keresni, hol embert neveljenek belőle Isten számára, és halottat a világra nézve.

Az úrnő éledni látszott, keble terheitől szabadulni.

A leány vad, tűztekinetet lövelt fekvő helyzetében a két alkuvóra, gyilkos, embervesztő gondolatokkal teljes pillantásokat.

- Megegyezünk - szólt lassabban az úrnő, reszkető kezét vejének nyújtva, mit az gúnyos mosolygással vont ajkaihoz, hidegen megcsókolva.

- De csitt, szólt az úrnő, attól a fenevadtól hogy fogunk megmenekülni? ha nem engedend a leányhoz nyúlni. Itt erőszakot használni bajos.

- Elvégzem én, nyugtatá Darvai. Én szoktam a medvének néha pástétom falatokat osztani, majd legközelebb só helyett egérkövel fogom neki megfűszerezni s néhány óra múlva végrendeletet tehet a bőréről.

Az ifjú megnevette ötletét s aztán gúnyos diadallal nyújtá kezét a megalázott nőnek s a nélkül hogy az elhagyott leányra egy tekintetet vetne, eltávozott.

VII.

A leány egyedül maradt.

Mintha a láz gyötörné, reszkettek tagjai, rázkódott, remegett, a hideg veríték gyöngyözött homlokán.

Miért tanult emberi hangokat érteni? Miért kellett emberi sziv mélyébe látnia? Miért hagyta el erdejét, fenevad társait? Örülhetett volna tovább is a napsugárnak ott, lehetett volna nyugalmas állat, melynek nem fáj a lélek. Miért kellett lelkét föltalálnia? Most a lélek meg fogja őt emésztetni.

A tudás nem boldogít...

Reszketve borult fenevad társára, ki nevelő anyja lőn, midőn édes anyja elveté magától, átölelte nyakát, összecsókolgatá fejét, sirt, töredezett emberi szavakat beszélt hozzá.

- Elmegyünk... Visszamegyünk erdőkbe... ne félj. - Elmegyünk a barlangba, a zúgó víz mellé, leszünk fenevadak ismét... Kikerüljük az emberarcot, elfutunk az emberszó elől, nem jövünk lakásaik felé soha... A puha mohart, az éneklő madarat, a vad méhet, a kék virágot - ott találjuk újra.... A kék eget, a zúgó patakot, a szelid fákat... Mind oly szelidek oly ismerősek, úgy köszöntgetnek zöld lombjaikkal, mikor a szél fú. Mint hizelegnek hulló sárga leveleikkel, mint vigyáznak az alvóra, ki árnyékukba lefeküdt... Elmegyünk, - vissza oda, vissza. Fölkeresünk a magas sziklákat, hol a piros gyümölcs érik. Meglátogatjuk a testvéreket, a vadakat, a szél zúgást, és a hold világot, elmegyünk a leégett erdőbe, hova ember nem mer jöni, futni, nyargalni fogunk rajta végig, egymást kergetni a holdvilágnál, kiáltozva örülve... Elmegyünk, elmegyünk.... Ha a testvérek látni fogjak néha, hogy félremegyek sirni a bokrokba s elveszek előlük, ne mondd el nekik mi bajom!... itt fáj valami, valami olyan nagyon, valami féreg emészt - belől, szivemben, úgy kinoz, úgy öldököl.

A vad nyöszörgve, vihogva bújt hozzá közelebb, czirógató kezeit nyalogatva, s nyugtalan, fájdalmas tekintettel nézve föl rá, mintha mondani akarná neki: hogy ő e nyelvet nem érti, beszéljen vele a régi, ismert hangon.

Rövid idő múlva ismét léptek hangzottak a lépcsőn, az ajtó kinyílt, Darvai lépett be rajta,

Az ajtónál egy szolgától kis porcellan kosarkát vett el, mely pástétomdarabokkal volt tetézve s azzal a nyugágy felé közelített.

Oda simult hizelgőleg a leányhoz, de a mint annak szemeibe tekint, megrendült, visszahökkent, oly elevenen volt azokban kifejezve a gyűlölet, az irtózat, a kétségbeesés.

Eszébe jutott a mit valaha állati ösztönről hallott beszélni, arra gondolt, hogy tán e titkos sejtelem megsúgta a leálynak, hogy most ellensége van hozzá közel, s mig erre gondolt s mig a leány szemébe nézett, el-elállt szive verése az iszonyattól.

Érzé, hogy itt teljes lélekjelenlétére van szükség, hogy most roszkor lépett az oroszlán kalitkájába, s azon nyugodt tekintetet feszítve merően a leány arcára, mely az ugrásra kész tigris megszokta kötni, mely a vadállatokat megigézi, egy lépést tőn felé, hideg nyugalma egy perczig sem veszve el.

Még egy lépést tőn közelebb. A kezében tartott étkes kosarat halkán, kimért nyugalommal nyújtá a medve elé, midőn, mint a villám ugrott fel helyéből a leány s tiszta, érthető hangon kiálta rá:

- Mit akarsz?

Az embert az ijedtség megdermeszté. Mint az Isten haragja üté meg füleit a nem várt e m b e r i szózat. Halálitélete hangzék abban.

A fenevad orditva kelt föl fektéből, megértve társnéja arczán a hangot, az ember rémséges sikoltással veté magát a leány keblére, nyomorultul esdve a védelemért, a leány dühösen tépte le magáról ölelő karjait s embertelen erővel taszítá el magától s azzal futott ki az ajtón, míg az elhagyott szobában rémes sikoltozás s vadállati bőgés viszhangzott iszonyú tusában.

A leány végig futott a folyosón, elhánnyva útjából, kik eleibe álltak, az ismert venyigéken lekúszott a falról, s vijjongva, sikoltozva rohant az erdőnek, rettentő álmokép azoknak, kik utána néztek.

Percz mulva valamelyik ablakon nagy fekete állat ugrott ki a házból, szája és körmei véresek voltak, orditva futott az is a leány után.

Az úrnő még azon éjjel eltávozott az iszonyú esemény helyéről. Útja az erdőn vitt keresztül. A merre járt mindenütt csordástul járó fenevadak üldözék kocsiját, medvék és farkasok; mintha mind összebeszéltek volna, s néhol majd itt, majd amott meglátta a szilaj fenyegető női alakot, és hallá, vagy csak vélte hallani, annak irtózatoss kiáltását: „anyám! - anyám”!

.....
Még maig is, ha a farkasok szokatlanul üvöltenek a kárpáti erdőkben, ha szélcsendes éjszakában a zuhatag tombolása messze elhangzik, ha a vihar tördeli a fákat s bedúdol az ablakon, mintha valaki ijesztgetve fenekednék ott künn, a pórnő azzal ijesztgeti fiát: „jó légy, hallod ott künn a vadleányt, ha rossz lesz, eljön érte és elragad.”